

ADİLE ABBASOĞLU

**UNUTULMAZ
ANILAR**

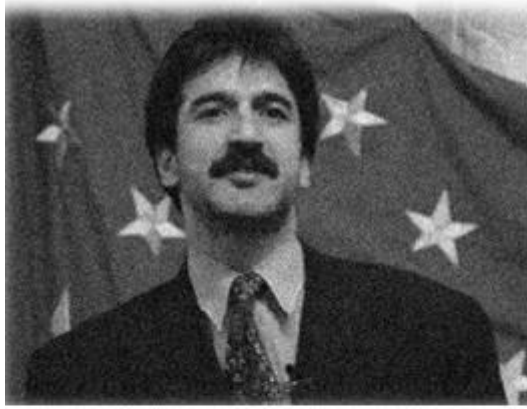
(2.baskı)

çeviri
Oktay CHKOTUA

Unutulmaz Anılar

Orijinal adı : *Ne Mogu Zabit*
Yazarı : *Adile Abbasoğlu*
Çeviri : *Oktay Chkotua*
1.baskı : *As Yayınları 2008-İstanbul*
2.baskı : *Matbaacım 2015-İstanbul*
Düzeltili : *Kaim Elban*
Dizgi : *Burcu Mercan*
Kapak tasarımı : *Ünal Akbulut*

Kullanılan fotoğraflar: *Orijinal kitaptan ve Anzor Agumaa'nın "19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başında Sohum mimarisi" ile Gerg Gubliya'nın "Nestor" isimli eserlerinden alınmıştır.*

“Unutulmaz Anılar” tercümesini
anısı halkımızın kalbinde ve
hafızasında sonsuza dek
yaşayacak olan, bağımsız
Abhazya idealinin yılmaz
savaşçısı, yiğit insan,
Sönmez Baykan’ın
aziz hatırasına ithaf ediyorum...
Oktay Chkotua

Özel teşekkür...

Kitabın birinci baskısını değerli **Açüiyba Cihan Zafer** üstlenmişti. İkinci baskısının giderleri ise Abhazya'nın Bulgaristan Cumhuriyeti nezdindeki temsilcisi sevgili büyüğüm **Ömer Marşan** tarafından karşılandı. Her ikisine de ulusal varlığımızın ve kültürümüzün yaşaması için çırpınan yürekler adına sonsuz teşekkürler ediyorum...

Yazardan teşekkür...

*Bu kitabın oluşmasına ellerindeki her türlü dokümanı önüme sererek büyük destek sağlayan: **Georgi İraklieviç Antelava**, Georgi Zuraboviç Açba, **Aşkhen Artiomovna Gulyants**, Mehmet Mustafaoviç Cihoglu, **Fazil Abduloviç İskander**, Anatoli Konstantinoviç Katsiya, **Yakub Vasiloviç Lakoba**, Elena Konstantinovna Simakovoy (Zuyev), **Dimitre Georgiovna Ustabaşidi** Leo Alekseyoviç Çaçba ile, kişisel arşivlerinden yararlanmam için izinlerini esirgemeyen: **Anzor Semyenoviç Agumaa**, Stanislav Zosimoviç Lakoba, **Bacgur Estatoviç Sagariya**, Boris Borisoviç Lebedev ve **Larisa Nikolayovna Vasileva**'ya sonsuz şükranlarımı sunuyorum.*

Çevirenden bir kaç söz...

Açıkça itiraf etmeliyim ki kitabı ilk elime aldığımda sıradan bir hatırat zannedip okumayı bile düşünmemiştim. Ancak şöyle bir göz gezdirip ilk satırları okumaya başladığımda asla bırakamayacağımı anlıyor ve ilk sayfalardan sonra ise Türkçe çevirisini yapmaya karar veriyordum. Doğrusu; halkımın yaşadığı o trajik, karanlık ve kanlı dönemi, hem de ilk ağızdan bu kadar doğru ve yalın anlatan çok az eser vardı ve bu bilinmeyen dönem, bu konuda son derece sınırlı bilgilere sahip olan diasporadaki insanlarımız için mutlaka aralanmalıydı. Bilmenizi isterim ki kitabı çevirirken çok zorlandım, çünkü bu acıları yaşayanlar benim akrabalarım, dostlarım, halkımdı. Bu yüzden adeta aynı acıları ben de yaşayarak, bazı yerlerde kızdım, öfkelen dim, bazı yerlerde ise göz yaşlarıma engel olamadım, çoğu kez de tarihe ve onu bu şekilde vahşetle karartanlara isyan ettim. Kısaca söylemek gerekirse bu kitap benim sağlığı mı bozdu ve hiç gizlemeye gerek duymadan söylüyorum; hepinizin sağlığını bozmak ve uykularınızı kaçırmak belkide bu çevirideki en temel hedefim oldu!

Adile Abbasoğlu profesyonel bir yazar olmamasına rağmen elinden geldiğince Abhaz halkının son dönemlerde yetiştirdiği en önemli liderlerden Nestor Lakoba'yı her yönüyle ve tüm açıklığıyla ortaya koyarken, az bulunur bir eş ve bir anne olarak Sariya Lakoba'yı da sevginin, vefanın ve özlemin doruklarında anlatmaya çalışıyor. Tabiki bir dönemin de unutulmaz acılarını...

Evet; halkımız çok acılar çekti, ondan da ötesi; tarihin hiç bir döneminde bir halk bu kadar kısa bir zaman dilimi içerisinde bu denli korkunç trajedilerle karşı karşıya kalarak varlığını sürdürme başarısını gösterememiştir. Bundan dolayı insanlarımız ne kadar gururlansa azdır diye

düşünüyorum. Günümüzde ise aynı felaketlerle tekrar karşılaşmamak için nelerin yapılması gerektiğine de artık daha fazla kafa yormalılar.

Kitabın çevirisinde Türkiye'deki dostlarımızın yakından tanıdığı devlet sanatçısı sevgili Roza Çamaguapha'nın çok değerli katkıları için ne söylesem yetersiz kalır, ayrıca bir teşekkür de evimizin kızı Mramza ile annesi Darya Kabıpha'nın sabır ve destekleri için etsem, ayıp sayılır mı acaba? Ve tabiki edebiyat ve kültür dünyamızın önde gelen emekçilerinden sevgili Mahinur Papaha; ilk tercümeleri gördüğünde; "aman hemen bitir, bu kitabı bir an önce insanlarımıza ulaştırmalıyız!" diye hızlandırmısaydı bilmem ki şu an nerelerdeydik. Elbetteki en büyük teşekkür Adile Abbasoğlu hanımefendiye, tüm yaşadıklarına rağmen hayata karşı hala dimdik duran bu güzel insan, çeviri için iznini istediğimde beni öyle yüreklendirdi ki!... Keşke başkentimize gelen her insan, yaşayan bu canlı tarihi, mütevazı evinde ziyaret edip, onu sevgi ve şefkatle kucaklayabilse! Çünkü o ve onun gibiler bunu fazlasıyla hak ediyorlar.

Ve son söz olarak; Tanrıdan tek dileğim, bundan böyle Abhaz halkı başta olmak üzere, insanlığa dair bir şey yazacak olanların satırlarının sonsuza kadar hep mutlulukla dolu olması!

Çünkü artık yeter, gerçekten de yeter!...

Oktay Chkotua

2006, Sohum (Aqua)- Abhazya

CANLAR ÜLKESİNİN İNSANLARI...

Abhaz'lar, ülkelerini şiirsel bir ifade tarzıyla “*Apsni*”, yani canlar ülkesi olarak tanımlarlar. Benim de her insan gibi hafızamda saklı kalan ve artık yaşamadıkları halde her an bir köşeden karşıma çıkacaklarmış gibi düşündüğüm yakınlarımla ve geçmişimle özdeşleşen bir can vatanım var. Evet, benim ruhum bu çok uluslu canlar ülkesinin misafirperver insanları ve onların trajik yaşam öyküleriyle hep iç içe dolu.

Abhazya'nın en özel insanlarından ünlü devlet adamı *Nestor Lakoba* ve ailesi hayatımın ve hatıralarımın merkezinde yer alır. Nestor'un en güvendiği ve sevdiği kişi olan hayat arkadaşı *Sariya*, beni kız kardeşi kadar seven ve benim için yaptıklarına bunca yıl sonra bile minnet duyduğum mükemmel bir insandı. Bu yüzden kitabımı o eşsiz kadına ithaf etmek istiyorum.

Aslında 1947 senesinde Kazakistan'dan kaçarak yanına sığındığım *Anastasia Zuyev*'un; “*Başından geçen her şeyi mutlaka yazmalısın! Bunun için sana tüm gücümle yardım edeceğim.*” sözleriyle anılarımı yazmaya yeltendim; ancak yapamadım. Çünkü kaçmak, saklanmak ve yaşamak zorundaydım; hatıralarıma zaman ayıracak durumda değildim. Zira yıllarım korku ve dehşet içinde geçmişti, anılarıma yeniden geri dönmek korkularımı arttırmaktan başka bir işe yaramayacak gibi geliyordu bana...

Ancak 1980 yılında *Nestor Lakoba* müzesinin, Nestor'un kulaklığından çalışma masasına kadar toparlanıp belgeler ve fotoğraflarla zenginleştirilerek onun eski evinde açılması anılarımı yazmam için karar vermemi sağladı. Müzeye müdürü olan ve uzun yıllar *Nestor Lakoba* hakkında

araştırmalarda bulunan *Ludmilla Maliya'pha* 1mayıs 1986'da Nestor'un doğum günü ile ilgili bir toplantıya beni de davet etti. Sariya'nın doğum yeri olan Batum'dan ve Abhazya'nın her köşesinden misafirlerin katıldığı toplantıda yıllar sonra ilk kez gördüğüm Batum'lu *Lili  ikovani* Orta alsky hapishanesinden hücre arkadaşımdı, onunla buluşmamız insanları h  kırıklara ve gözyaşlarına boğdu; çünkü tek kelime bile konuşamadan dakikalarca birbirimize sarılı vaziyette ve hüngür hüngür ağlamıştık.

Nestor'un yakın çalışma arkadaşları, onu tanıyanlar ve *Cihoğlu* ailesinden kişiler, Nestor Lakoba'nın vatanseverliğini, devlet adamlığını ve halkına olan bağlılığını anlatıyorlardı. Ludmilla Maliya'pha hiç programda yokken beni de anılarımı anlatmam için kürsüye davet etti.  nce hazırlıksız olduğum için müthiş heyecanlandım; ancak konuşmaya başladıktan sonra kelimeler kendiliğinden gelmeğe başlayıverdi. Gecede herkes Nestor'dan bahsediyordu; ama hiç kimse eşi *Sariya* ve oğlu *Rauf*'u henüz hatırlamamıştı, oysa o kadın ve o  ocuk neler yaşamışlar, nasıl insanlık dışı işkencelere tabi tutulmuşlardı. Ana-oğul; Sariya ve Rauf, kocaya ve babaya bağlılığın nasıl olabileceğini dost düşman herkese göstermişler ve Nestor'a asla ihanet etmemişlerdi. Halbuki razı olacakları k      bir iftira bile onların hayatlarını kurtarabilirdi. Ben de konuşmamda özellikle bu iki insanla ilgili anılarımı anlattım. Kısaca Lakoba ailesiyle tanışmamı ve ardından NKVD tarafından tutuklanıp Gürcistan'a g nderilmemi anlattıktan sonra Sariya'nın zor dönemlerdeki kahramanca duruşunu insanlara aktarmaya başladım, artık salondakiler sanki nefes bile almıyor gibydiler, herkes gözyaşlarına boğulmuştu, tarifi mümkün olmayan bir durum içerisindeydik, sözlerime; *"Sariya, 16 mayıs 1939 senesinde saat 15.00 sularında Orta alsky hapishanesinin revirinde hayata gözlerini yumdu. O, mutlaka anıtı dikilmesi gereken kahraman bir eş ve*

anneydi.” diye son verdiğimde artık dizlerimin üzerinde duramıyordum, kendimi sandalyeye zor attım, öte yandan kutsal bir borcu ödemenin manevi hazzıyla adeta kuş gibi hafiflemiştim. Salondakilerin tamamı ilk kez duyduklarının şokuyla uğultu halinde konuşmaya devam ediyorlardı, beni de içinde bulunduğum şoktan büyük Abhaz edebiyatçısı *Bagrat Şinkuba*’nın sözleri çıkardı; “*Sen, hatıralarını mutlaka yazmalısın! Çünkü o dönemi en iyi bilen kişisin!*” etrafımı saran kalabalıkta, “*Evet, yazmalısın! Anılarını mutlaka tarihe kazandırmalısın.*” diye adeta yalvarıyorlardı. Konuşma radyo ve televizyondan naklen verildiği için bütün ülke aynı şaşkınlık içerisindeydi ve telefonum susmak bilmiyordu...

Anılarımın böylesine büyük bir yankı yapacağı, aklımın ucundan bile geçmezdi. Artık Abhazya’nın en tanınan kişisi olmuştum, davet üstüne davet alıyor, bıkmadan usanmadan Abhaz tarihinin karanlıkta kalmış o döneminin özellikle yeni nesiller tarafından bilinmesi için her yere yetişmeye çalışıyordum. Okullarda benimle ilgili piyesler oynanıyor, toplantılar yapılıyor, katıldığım her yerde hem çiçeklere hem de gözyaşlarına boğuluyordum. Bu alışık olduğum bir durum olmadığından, beni mutlu ettiği kadar utandırıyor da... Bu koşturmaca arasında hatıralarımı kendi daktilomda yazarak çoğalttım. Artık anılarım elden ele dolaşıyor, ben de yazarlardan, tarihçilerden, gazetecilerden, kısacası her yerden ve her kesimden davetler alıyordum. Bununla beraber Sariya ve Rauf ile ilgili hikâyeler ve şiirler yayınlanıyor, bazen bana ait anılar kaynak gösterilmeden de kullanılıyordu. Elbette bu bazen beni üzüyordu; ama olsun, amacıma ulaşmıştım artık!

Bir süre sonra unutuldum. Ancak aradan yıllar geçtikten sonra benden anılarımı tekrar bir kitap haline getirmemi istediler. Önceleri kararsızlık içinde kaldım. “Artık

o dönemi kim merak eder?” diye düşünüyordum. Ancak anılarımın ilk basımının giderek tahrif edilmesi, SSCB’nin çökmüş olması, 1992 yılında Gürcülerin Abhazya’daki işgali sırasında Nestor Lakoba müzesini yakıp kül etmeleri ve böylece bin bir güçlkle elde edilen materyallerin ebediyen yok olması, daha da önemlisi Abhazya’da düzenlenen bir konferans, beni tekrar düşünmeye sevk etti.

1999 senesinde Sohum’da Stalin-Beria döneminde baskı, sürgün ve zulme uğrayanlarla ilgili bir konferans düzenlendi. Devlet adamları, tarihçiler, aydınlar, gazeteciler gibi çok sayıda katılımcının bulunduğu konferans TV’den de canlı olarak yayınlanıyordu. Ben de konuşmak için davet edildim ve kürsüye çıktığım andan itibaren yine kendimi kaybettim. Kelimelere bile dikkat etmeden ateşli bir şekilde konuşuyor, Stalin döneminin insanlık suçlarını, Beria’nın Abhazlara uyguladığı soykırımı, baskı ve zulümleri, Sariya’yı, Rauf’u... Kısacası her şeyi anlatıyordum. Yıllar önce müzedeki konuşmamda olduğu gibi ne ben kendimdeydim ne de dinleyiciler. Rusca başladığım konuşmamı Abhazca devam ederek bitirdiğimde öylesine bir alkış tufanı koptu ki adeta gökyüzü üzerimize çöküyor sandım. İnsanlar konferansı unutarak karınca sürüsü gibi üzerime çullandılar. Kimi kucaklıyor, kimiye öpüyordu, öyle ki gözyaşlarıyla adeta sıırıslam olduğumu hissettim. Ve tabi ki sorular, sorular, sorular...

Telefonum yine susmuyordu.

Artık anılarımı etraflıca yazmaya kesin olarak karar vermişim. İnsanlarımın o dönemi ve geçmişlerini bilme hakkı vardı. Daha da önemlisi geçmişini bilmeyenin geleceği de olamazdı!

1937-38 yılları halkımızın en değerli evlatlarını yok etti. 1940-50 yılları arasında da bir çok ulus yerinden yurdundan ve bazıları tarih sahnesinden silindi. Ben bu ve benzeri uygulamaları bugünkü kültürel yozlaşmanın, halklar arasındaki düşmanlıkların, suça eğilimin ve hukuksuzluğun ana nedeni olarak görüyorum. Sadece 1937-38 yılları arasında Abhazya'daki korkunç uygulamalara bakmak bile insanı dehşete düşürmek için yeterli. O dönemde Abhazya'da 56 000 Abhaz yaşıyordu ve sadece bu iki yıl içerisinde 2184 kişi tutuklandı. Tutuklananlardan 784 kişi derhal kurşuna dizildi, kalanlar ise kireç çukurlarına atılarak ölüme terk edildi. Ayrıca toplama kamplarında, hapishane hücrelerinde ve gözaltında işkence ile ölenler... bunların ezici çoğunluğu Abhaz'lardan oluşuyordu. Tüm bunlarla birlikte batı Gürcistan'dan göçmenler zorla Abhazya'ya getirilerek yerleştiriliyor, demografik yapı altüst ediliyordu. İnsanlar Gürcüce konuşmak zorundaydılar, politik kadrolar sadece Gürcülerden oluşturuluyor, her fırsatta Abhaz halkının onuru ayaklar altına alınıyor, bir süre sonra da *“Burası Abhazya değil, Gürcistan toprağıdır.”* dememiz ve hatta buna inanmamız isteniyordu. Uzun yıllar süren bu baskı politikası ancak 1992 yılındaki Gürcü-Abhaz savaşıyla son bulabilecekti.

Stalin ve *Beria* döneminde ekilen bu düşmanlık tohumlarından dolayı Kafkasya coğrafyası günümüzde de huzur bulabilmiş değil, her yerde savaşlar ve çatışmalar devam ediyor, tüm bunların nedeni acaba geçmişi doğru bilmemek olabilir mi? Ben bu küçük kitabımın karanlıkta kalmış tarihi gerçeklerin ortaya çıkmasına az da olsa katkıda bulunacağına inanmak istiyorum. Zira mutlu ve doğru bir hayatı başka türlü şekillendirmenin asla mümkün olmayacağını artık çok iyi biliyorum...

AİLEM

1885 yılında tütün almak için Sohum limanına gelen bir gemiden inen yolcular arasında Abhazya'ya ilk defa ayak basan genç bir adam da bulunuyordu ve bu genç adam benim büyük babam *Yahya Kerbolay Abbas*'tan başkası değildi... O, Abhazya'nın doğal güzelliği, eşsiz iklimi ve insanların anlatılmaz misafirperverliği hakkında duyduklarından ötürü, bu küçük ülkeye ve insanlarına hayranlık duymuş, dünyanın birçok ülkesine gidebilecek varlıklı bir insan olmasına rağmen Abhazya'yı tercih ederek buraya gelmişti. Yahya Kerbolay Abbas daha sonra burayı kendisine ikinci bir vatan olarak seçecek ve bu kararından dolayı asla pişman olmayacaktı. Dedemi bu küçücük coğrafyadaki olağanüstü tabiat, dillerin ve dinlerin çeşitliliği; ama daha da ötesi sevgi ve huzur içerisindeki birliktelikleri büyülemişti. O dönemde Abhazya'da yaşayan tüm ulusların ortak dili Türkçe idi, dedem de eğitilmiş bir insan olarak iyi derecede Türkçe bildiğinden, buraya ayak uydurmakta hiç zorlanmadı ve hiç vakit yitirmeden Avrupa ile Asya arasında önemli bir ticaret merkezi olan Sohum'a yerleşiverdi. Ayrıca dedemin burada çok eski dostları ve arkadaşları da bulunuyordu.

Dedem bir süre sonra bir dostunun evinde, *Oçamçıra*'dan misafirlığe gelen kara gözlü güzel *Gülfıdan Kervaloğlu* (sonradan Gürcü baskıları nedeniyle *Kervaloğlu* soyadı, *Kervalidze* olarak değiştirildi) ile tanışacak, iki genç bu tanışmada birbirilerine ilk görüşte vurulacaklardı. Yahya, Gülfıdan'a bazı işlerini yoluna koymak için İran'a gitmesi gerektiğinden dönüşüne kadar kendisini beklemesini rica etti. Zaman göz açıp kapayıncaya kadar geçip gitti, Yahya'da Gülfıdan'da sözlerinde durdular ve bir yıl sonra hayatlarını birleştirdiler... *Yahya Kerbolay*, evlendikten sonra inşaat işlerine el attı. Yollar, köprüler ve evler yapmaya başladı. Kendisi bu konuda yetenekli olduğu kadar şanslıydı da.

Gulripş bölgesinde bulduğu kaliteli toprakla tuğla ve kiremit üretimi yapmak için iki fabrika kurdu, bu fabrikaların ünü kısa süre içerisinde Abhazya'nın da ötesinde Rusya sınırlarını da aşacak ve alanında marka olacaktı. Daha sonra dedeme *Novorosisk*'den *Batum*'a kadar uzanan stratejik ve ekonomik önemi çok büyük olan yolun yapımı da önerildi. Bu yolun inşaatında ünlü yazar *Maksim Gorki* de çalışmış, "*İnsanın Doğumu*" adlı eserinde bizzat şahit olduğu buradaki bir doğum olayından bahsetmiştir. Hatta Abhazlar bu olaya ithafen *Adzyübja* köyünün *Kudrı* nehri kıyısındaki güzel bir yerinde inşaa ettikleri doğum evine "*İnsanın Doğumu*" adını vermişlerdi.

Dedem yaz aylarını ailesiyle birlikte çok sevdiği *Gagra*'da geçirmeyi çok severdi; ama oradaki evi kendisine küçük geliyor ve bir şato inşaatına başlamak istiyordu. Ancak Rus Çarı'nın akrabası olan *Prens Oldenburgsky*, kendisiyle boy ölçüştürecek bir komşu istemediği için bu amacına hiç bir zaman ulaşamadı. *Prens Oldenburgsky* general ve senatör olup kendisi Çar *I.Nikola'nın* torunu *Evgeni Maksimilyanovna*, oğlu ise Çar *II. Nikola'nın* kız kardeşi *Prences Olga Aleksandrovna* ile evliydi. Aynı zamanda Ruslar için Abhazya kıyılarında İsviçre Alplerini ve Fransız Rivierasını bile gölgede bırakacak bir turistik merkez kurmak için oluşturulan komisyonun da başkanıydı. Komisyon bu iş için *Gagra* kentini seçmiş bulunuyordu. *Prens*, çalışmalarına 1901 yılında başladı; ancak önce kendisi için şanına uygun büyük bir saray yaptırması gerekiyordu, dik bir yamaçta kurulması düşünülen saray inşaatı iki kez temel atılmasına rağmen toprak kayması yüzünden bir türlü yükselemiyor, *Prences* adeta saçını başını yolduruyordu. *Prens*, sonunda ününü duyduğu "*İranlı inşaatçı*" *Yahya'yı* çağırarak saray yapımını ona teklif etti. Kısa bir görüşmeden sonra dedem bir miktar avans karşılığında ve inşaat zamanında bitirilemezse tüm masrafların kendisine ait olması gibi iddialı bir koşulla

saray yapımına başlandı. İnşaat hızla yükseliyor; ancak Prens hiç bir ödeme yapmıyordu, buna rağmen olayı bir prestij sorunu olarak gören dedem, eşinden dostundan borç alarak sarayı zamanında bitirip teslim edecekti. Prens'in hiç bir ödeme yapmamasına rağmen dedemin sözünü tutması onu maddi ve manevi olarak sarsabilirdi; ancak tam tersi oluyor ve bu olay dedemin ününe ün katıyordu. Dedemin popüleritesinin müthiş artması, yol inşaatı nedeniyle bulunduğu *Oçamçıra*'da kıskançlığı ve fesatlığı ile ünlü *Kutaisi* valisi ile şiddetli bir tartışma yaşamasına neden oldu. Vali, yok yere dedemle ilgili tutuklama kararı çıkartınca dedem derhal *Petesburg*'a giderek *Kutaisi* valisini ve *Prens Oldenburgsky*'yi *Çar II.Nikola*'ya şikayet etti. Uzun bir süreçten sonra Çar dedemi haklı bulduğu gibi bir de altın madalya ile ödüllendirdi ve Prens'e de derhal borcunu ödemesi emredildi. 1909 yılında dedem Çar tarafından bir kez daha; ama bu kez ürettiği tuğla ve kiremitlerin kalitelerinden ötürü altın madalya ile ödüllendirdi.

Dedem ve ailesi tüm bu süreç içerisinde *Sohum*'daki evlerinde ikamet ediyorlardı. Kırmızı beyaz tuğlalarla yapılmış olan bu güzel evler bugün de hala dimdik ayakta duruyor.

Yahya Kerbolay 1912 yılında çok sevdiği eşi *Gülfidan*'ı 43 yaşındayken kaybedince tüm sevgisini çocuklarına yöneltti. Çocuklar dönemin en iyi okullarında okuyor, Abhazca, Türkçe ve Farsça'nın yanı sıra Yunanca, Fransızca, Almanca, Ermenice ve Gürcüce de konuşabiliyorlar, çeşitli spor dallarıyla uğraşıyorlardı. Amcam *Rıza* dönemin en popüler futbol takımlarından *Union*'un kaptanıydı. Halam *Nergiz* kız okulunda okuyor aynı zamanda müzik ve dil eğitimi alıyordu. Amcam Kasım'ın ise *Odessa*'daki eğitimi, başkasının işlediği bir cinayette katile olan benzerliği nedeniyle göz altına alınması

ve suçu üstlenmesi için ağır işkencelere tabi tutulmasıyla son buluyordu. Bereket versin ki arkadaşları Abhazy'a gelen bir gemiyle dedeme haber ulaştırdıklarından dedem tarafından son anda idamdan kurtarılarak eve dönebilmişti. Ancak zavallı amcam maruz bırakıldığı işkencelerden dolayı daha fazla yaşayamadan henüz 24 yaşındayken hayata gözlerini yumacak ve bu ölüm, tabiri caizse dedemin belini kıracaktı. Ancak bütün bunlara rağmen dedem aktif olarak sosyal hayatın içerisindeydi. Sohum'da ki *İranlılar Birliği*'nin başkanlığını yürütüyor, çoğu kez uzak olduğu için *Mayak*'taki camiye gidemeyenlere evinde imamlık yapıyordu. Hatta bir ara *İran konsolosluğu* görevinde de bulunmuştu, bu yüzdendir ki 18 nisan 1926 da öldüğünde evimizin önündeki İran bayrağının yarıya indirilerek siyah kordela bağlandığını hatırlayabiliyorum. Ancak dedemin İran'daki kökleri hakkında son derece varlıklı bir aile oldukları dışında ne yazık ki hiçbir bilgim yok.

Dedem Yahya, evlilik çağına geldiklerinde “*Kim olursa olsun seçeceğiniz kişi, benim kızım olacak*” diyerek çocuklarını serbest bırakmıştı.

Babam *Şahbas Oçamçıra*'da bulunduğu bir düğünde *Murat Ayüdzba* ile tanışır, iki genç sıkı bir dost olurlar, sık sık buluşurlar ve ava çıkarlar. Bu arada *Murat Ayüdzba* babamı *Muk* köyündeki evlerine davet eder, babam burada ileride kayınpederi olacak olan *Kadir Ayüdzba* ile tanışır. Dedem Kadir, babamı ilk görüşte severek bağrına basar. Babamsa evin kızı *Asiye*'ye daha ilk görüşte kendini kaptırmıştır. Babamın gözü başka bir şey görmezken annemin hiçbir şey umurunda değildir. O, ailesinin kesinlikle tasvip etmediği haylaz birini sevmekte olup iki kez kaçma girişiminde bile bulunmuştu. Ancak babam asla pes edecek biri değildi, uzun bir mücadelenin sonucunda annemi evliliğe ikna ediverdi. Annem zamanla evimizin en sevilen kişisi

oldu, eşsiz güzelliğinin yanı sıra çok iyi kalpli ve yumuşak huylu olması herkesi kendine hayran bırakıyordu. Doğrusu annemle babam çok mutlu ve çok şanslıydılar; ama bu mutluluk ne yazık ki çok uzun sürmeyecekti...

Amcam Rıza'nın evlenmesi de aynen babamınki gibi oldu. O da sık sık avlanmaya gittiği Oçamçıra bölgesinde, uzaktan akrabalarımız olan *Laçüşbaların Gvada* köyündeki evlerine uğradığında tanıştığı *Zinayda Kuarçıya-pha*'ya ilk görüşte aşık olmuştu. Zinayda teyzeleriyle birlikte kalıyordu, çünkü annesi vefat edince babası *Hazarat Kuarçıya* yeniden evlenmek için ilk eşinin ailesinden izin istediğinde, onlar da torunlarının üvey anne yerine teyzeleri tarafından yetiştirilmesini şart koştuklarından kendileriyle birlikte kalmaktaydı. Amcam Zinayda'yı ilk gördüğünde evde başka kızlar da vardı; ancak sofradan kalktıklarında *"Bu kız eğer herkesten önce sofrayı toparlamaya kalkarsa kesin onunla evleneceğim."* diye içinden geçirmiş. Sonunda öyle de olur.

Halam Nergis ise daha 16 yaşındayken kendisinden yaşça çok büyük olan İran kökenli *Miraziz Ceferzade*'ye kaçınca dedem, babam ve amcalarım büyük bir üzüntü yaşadılar ve damatlarını bir türlü kabul edemediler. Çünkü dönemin en saygın ailelerinin yakışıklı delikanlıları halamın etrafında pervane olup dönerlerken, onun bu ihtiyarda ne bulduğunu anlayamıyorlardı. Ancak bir süre sonra *Mirkemal* ve *Mirzai* adında iki torun sahibi olunca dedem yumuşamak zorunda kaldı; ancak bir şartı vardı. Tüm aile dedemle birlikte aynı evde kalacaklardı. Böylece hep birlikte yaşamaya başladık...

ESKİ SOHUM KOMŞULARIMIZ VE ARKADAŞLARIMIZ

Benim kentim Sohum'un bilinen tarihi 2500 yıl öncesine dayanır. Eski dönemlerin ve *Kolkhida*'nın bu en önemli ticaret ve liman kentine *Milet*'ten gelen Yunanlılar *Zeus*'un ikiz çocuklarının anısına *Dioskurias* adını vermişler. Ancak Kolkhide güçlü Roma İmparatorluğunun egemenliği altındayken meydana gelen korkunç bir deprem sonucu kent deniz suları altında kalınca, yeniden kurulan şehre bu kez de Romalılar *Sebastopolis* adını vererek bir kale inşaa ettiler ve lejyonerlerini Kafkasya'nın kalbine buradan sevk etmeye başladılar. VI. ve VIII. yüzyıllarda Sohum Bizans hakimiyetindeydi; ancak bundan önce Araplar ve Persler tarafından kent iki kez yerle bir edilmiş olup her defasında şehir kendi küllerinden yeniden doğmuştu... VIII. yüzyıldan itibaren Sohum Abhaz Krallığının en önemli merkezi konumundaydı, VIII. ve XV. yüzyılları arasında şehir Cenevizlilerce *San Sebastian* olarak adlandırılır. Daha sonra ise Osmanlı hakimiyetine tanık oluyoruz. Bu dönemde Osmanlılar burada bir kale inşaa edip garnizon oluşturdular ve bir de paşa tayin edip Sohum'u "*Sohumkale*" olarak adlandırmaya başladılar. Türklerin hakimiyeti 200 yıl devam etti, XVIII. yüzyılda Türkler ağır vergiler ve köle ticareti nedeniyle büyük bir tepkiye maruz kaldılar. Abhazlar iki kez saldırıya geçtilerse de Sohum kalesini ele geçiremediler; ancak bu saldırılardan sonra Osmanlı paşası ordusunu iyice güçlendirerek Abhazlara karşı saldırıya geçti ve Abhazya nüfusunun büyük kısmını İslamı kabule zorladı. 1768 ve 1774 yılları arasında ise Abhazlar, Osmanlılarla Ruslar arasındaki savaştan da yararlanarak Sohumkale'yi ele geçirdiyseler de uzun süre ellerinde tutamadılar. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Sohumkale Abhaz hanedanı *Keleşbey Çaçba*'nın yazlık mekanı idi. Keleşbey tam

bağımsızlık peşinde olup Osmanlılardan kurtulmak için fırsat kolluyordu. 1806 senesindeki Osmanlı-Rus savaşında bu amacına ulaştı ve Osmanlılardan bağımsızlığı geri aldı. Ancak bir süre sonra Osmanlı yanlıları Keleşbey'in büyük oğlu *Aslanbey*'in etrafında birleştiler ve Keleşbey kiralık katillerce öldürülünce de yönetimi ele geçirerek Osmanlı İmparatorluğu ile dostluklarını ilan ettiler. Keleşbey'in ikinci oğlu *Seferbey* ise hristiyanlığı kabul edip *Giorgi* adını alıp *Çar I. Aleksandır*'a bağlılığını bildirmişti. Bunun ardından 10 temmuz 1810 sabahı Ruslar bir baskınla Sohumkale'yi ele geçirdiler, böylelikle Giorgi Çaçba, Abhaz Pristolu oluyor Aslanbey ise Osmanlılara sığınıyordu...

1829 yılında imzalanan Edirne anlaşması uyarınca da Sohumkale Osmanlılar tarafından Ruslara bırakılıyordu... 1830'lu yıllarda Sohum önemli bir ticaret ve liman şehri haline geldi. Şehir o zamanlar tamamen surlarla çevrili olup genellikle ahşap yapılardan oluşuyordu. Osmanlı-Rus savaşının başlarında kent tekrar Türkler tarafından ele geçirildi. Çarlık Rusya'sından şikayetçi olan Abhazlar bu sırada Türklerle işbirliği yapmışlardı. Daha sonra Ruslar Sohum'u kuşatınca Türkler şehri yakarak geri çekildiler. Çarlık Rusyası daha sonra bu olay üzerine 50 000'i aşkın Abhazı Osmanlı topraklarına sürdü ve kalanları da "*suçlu halk*" olarak yaftalayarak Sohum'un 20 kilometre yakınına kadar yerleşmelerine yasak koydu. Sohum adeta bomboş bir şehir halini almış durumdaydı.

Abhazlar bu suçlu halk damgasından ancak 1907 yılında kurtulabildiler. Ancak yasaklı dönemle birlikte şehirde Rus, Mengrel ve Yunan nüfusu öylesine bir hızla artmaya başladı ki, 1926 yılındaki sayımda şehirde tam 60 değişik ulustan insanların yaşadığı tespit edildi.

Abhazya doğal güzelliğinin yanı sıra dünya çapında tütün üretimi ile de ünlüydü, buranın tütün plantasyonları ve fabrikaları dünyanın her yerinden alıcıları Abhazya'ya

çekiyordu. Şehir; ünlü mağazaları, otelleri, villaları ile hızla geliyor ve güzelleşiyordu. Özellikle Yunanlı tüccarların yaptırdıkları evler dillere destandı. 1907 yılında *Aloizi*, bugün de genişletilerek devlet tiyatrosu olarak kullanılan 670 kişilik ünlü tiyatro binasını meşhur mimar *Sarkisov*'a yaptırdı. Yine bu dönemde *Grand Oteli*, *Olimpia Sineması*, *Oriental Oteli*, sonradan adı *Ritsa* olacak olan *San Remo Oteli* ve fotoğraf atölyeleri birbiri ardına hizmete giriyordu. Çocukluk dönemimde Sohum'un kültürel hayatı son derece zengin ve hareketliydi, Moskova başta olmak üzere çeşitli merkezlerden ünlü tiyatro ve bale gurupları sık sık gösterilere geliyor, bizler dönemin popüler sanatçılarını izleyebilmek için oradan oraya koşturuyorduk. Hele o dönem "*Karmen*" rolünü oynayan bir *Fatima Muhtarova* (Fatma Hanım) vardı ki bugün bile gözümün önünde...

Komşularımızla da ilişkilerimiz harikaydı, her ulustan komşularla gerçekten kardeş gibiydik, Abhazlar, Türkler, Yunanlılar... Ancak dedemin en yakın arkadaşları İbrahim İskender ve Muharrem Büyükoğlu idi. Onlarla her konuda görüşür ve yardımlaşırđı, İskender ailesi İran kökenli, son derece varlıklı ve itibarlı bir aileydi. İbrahim İskender ölünce ailenin yönetimini Abhaz olan eşi Hamsada üstlendi, 100 yaşında ölen bu dirayetli kadın tüm aileyi kanatları altına alarak adeta bir devlet yönetiyormuş gibi aileyi idare etti. Bizim bu aile ile aramızda süt kardeşliği de vardı, süt kardeşliği Abhazlarda gerçek kardeşlikten bile ileri ve değerlidir. Büyük annem Gülfıdan ile büyük yazar *Fazıl İskender*'in babası Abdula süt kardeşiydiler. Onun da ötesinde İbrahim İskender'in eşi Hamsada, babam Şahbas'ın süt annesi idi. Abdula'nın eşi Abhaz Mişelya ailesindendi, Abdula ve eşi, *Fazıl* ve *Firi* adında iki erkek ve *Gül* adındaki kızlarıyla mutluluk içinde yaşamlarını sürdürürlerken 1937 yılının karanlık duvarına toslayıverdiler. Abdula bu dönemde evden götürüldü. İran'a sürüldüğü söyleniyordu ve bir daha

kendisinden hiçbir şekilde haber alınamadı. Türkiye'den gelerek Abhazya'ya yerleşen Muharrem Büyükoğlu da Ayüdzba sülalesinden bir hanımla evlenmiş, *Züftü ve Fikri* adında iki erkek, *Ayşe, Adile* ve *Suriye* adında da üç kız çocuk sahibi olmuştu. Özellikle kızların güzelliği herkesin dilindeydi. Büyük kız Ayşe bir doktorla evlenerek İstanbul'a yerleşti. Adile ise Lakoba'nın eşi Sariya'nın akrabalarından biriyle evlendi; fakat eşi 1937 yılında tutuklanıp öldürülünce İstanbul'a kaçmak zorunda kaldı. Küçük kız Suriye ise Sohum'daki drama tiyatrosunun direktörü *Kadir Karaloğlu* ile hayatını birleştirdi ancak 1937'de onun da eşi öldürüldü ve küçük kızıyla birlikte Sibirya'ya sürgüne gönderildi. Erkek kardeşlerin durumu da farklı değildi, onların da biri sürgün yollarında hayatını kaybederken, diğeri kendisini İstanbul'daki Ayşe'nin yanına zor atıyordu. Kısacası Stalin-Beria canilerinin karanlık dönemi sadece Abhazların değil, onlarla ilişkili olan insanların da hayatlarını karartıp yok ediyordu.

O dönemlerde insanlar korkudan sokağa bile çıkamaz hale gelmişlerdi, eskiden cıvıl cıvıl olan Sohum sahilinde artık in-cin top oynuyordu...

KADİR DEDEM

Daha önce belirttiğim gibi annemin ailesi, Oçamçıra vilayetinin Muk köyünde kalıyorlardı. Muk köyü eşsiz bir güzelliğe sahip olup, dağların eteğinde ve kendisiyle aynı adı taşıyan nehrin iki kıyısında yer alan çok eski ve tarihi bir köydür. Muk köylüleri de diğer Abhazlar gibi sınırsız bir misafirperverliğe sahiptiler. Dedem Kadir, beyaza kaçan sarı saçları, hafif sakalları, mavi gözleri ile geniş omuzlu, ince belli, sıırım gibi bir erkek güzeli olup, her zaman pırıl pırıl çizimleri, tertemiz çerkeskası (*kumjü*) omzunda asılı *akhtarpassı* (Abhaz başlığı) ve gümüş işlemeli kemerine takılı

duran göz kamaştıran Abhaz kaması ile her an misafir karşılamaya hazır bir aristokrat gibiydi. Abhaz köylerinde gündelik yaşam saat gibi işlerdi, köylüler sevinçli olaylarda olduğu gibi acılı günlerde de muhteşem bir dayanışma gösterirler, aralarında asla kavga gürültü olmazdı, insanları idare eden görünmeyen ilahi bir güç vardı sanki...

Dedem de, her Abhaz gibi orta yaşlardayken *Ketsba* sülalesinden bir hanımla evlenmiş ve bu evlilikten *Murat*, *Meksut* ve *Temur* adında üç erkek, *Nafiye*, *Mayane* ve *Asiye* adında da üç kızları olmuştu. Dedem çocuklarını çok küçük yaşlardan itibaren sıkı bir şekilde Abhaz örf ve adetlerine göre yetiştirdi. Erkekler evlilik yaşına geldiklerinde *Murat*, *Leyze Kuveloğu* adında bir Türk, *Meksut*, *Gayane Ruhadze* isminde bir Gürcü kızı, en küçükleri *Temur* ise Abhaz Kapba sülalesinden *Elena* ile evlendiler. Dedem bir süre çok değişik uluslardan olan gelinleriyle bir arada yaşadı ve onları gerçekten çok sevdi. Abhazlarda gelinler büyüklerin, özellikle de kayınpederlerinin yanında asla konuşmazlar, yemek yemezler ve oturamazlar. Bu önemli bir saygı ifadesidir. Ancak dedem daha ilk günden gelinlerini bir araya toparlayarak “*Sizden tek istediğim birbirinize saygıda kusur etmemenizdir, beni de seviyor ve saygı duyuyorsanız yanımda oturacak ve benimle konuşacaksınız.*” diyerek onlara bağrını açtı, gelinleri ise onun bu hoşgörüsünü asla istismar etmediler.

Zamanla şartlar ağırlaşıyor ve evlatlar teker teker evden ayrılmak zorunda kalıyorlardı. Önce *Murat* Oçamçıra’ya, ardından *Meksut* ve *Temur* peş peşe *Sohum*’a yerleştiler. Tüm bunların nedeni Abhazy’a’daki yeni düzendi. Komünistler tüm iyi çiftçiler gibi dedemin de sayısız atlarına, ineklerine ve koyunlarına el koymuşlar, değirmenine varıncaya kadar her şeyini elinden almışlardı. şehirde kalmamıza rağmen torunlar her yaz köye gitmeyi iple

çekerdik, dedem tüm Abhaz erkekleri gibi sert mizaçlı olmasına rağmen bizlere karşı son derece şefkatli ve şımartıcı idi. Bizimle oyunlar oynar, hikayeler anlatır, üzerimize titrerdi. Tabi en küçük olduğum için ben hep el üstündeydim, bu yüzden Muk köyü ile ilgili anılarım hep tatlı ve mutluluk verici olmuştur.

DiĞER ÇOCUKLUK ANILARIM

Babam orta boylu, mavi gözlü, müziğe meraklı, değişik uluslardan sayısız arkadaşı olan, sigara tiryakisi bir kişiydi. Onun her yemekte peş peşe yediğı acı biberleri saymaya bile yetişemediğimi hatırlıyorum. Aslında Abhazların acı biberi çeşitli baharatlarla beraber iyice ezerek elde ettikleri katı bir biber salçasına benzeyen ve “*pırpılcıka*” adını verdikleri muhteşem yiyeceğın tadına doyum olmaz. Abhazya’ya gelenler bu pırpılcıkadan yiyebildiklerinin ötesinde götürebilecekleri kadarını da yanlarına almayı asla ihmal etmezlerdi.

Küçüklüğümden beri bayramları severim, evimizde Müslüman, Ortodoks tüm dini bayramlar coşkuyla kutlanırdı. Patskha, yeni yıl, ramazan ve kurban bayramları... Babam Müslümandı; ancak pek cami müdavimi değildi, hatta bu yüzden akrabalar tarafından arada bir kınanırdı, annem Ortodoks olduğundan babam Hristiyanlığa da büyük değer verirdi. Hatırlıyorum bir gün annemi ve beni yanına alarak camiye götürdü. O gün hayatımda ilk kez abdest alınan ve namaz kılınan yerleri gördüm, cami iki bölümden oluşuyordu, salonların birinde imam ve erkek cemaat, diğerk salonda ise kadınlar ibadet ediyorlardı, biz çocuklara ise her yer serbestti. Ancak o gün Kerbela hadisesinin yıl dönümü olduğundan erkeklerin vücutlarından kan çıkarır şekilde gerçekleştirdikleri ayın doğrusu beni çok korkutmuştu. Annemle katedrale de giderdik, bugünkü Flarmonya

binasının bulunduğu yerde o dönemde Abhaz patrikhanesi bulunuyordu. 1888 yılında kurulan bu katedraldeki Abhaz patrikliği, Novorosisk'ten İngur'a kadar yaklaşık 100 kiliseyi bünyesinde bulunduruyordu. Katedraldeki ilk günümde camide gördüğüm korkutucu sahneden sonra daha huzurlu bir ortam bulduğumu açık yüreklilikle belirtmeliyim. Yedi yaşıma geldiğimde ilköğretimime başladım, okulum dönemin en popüler okuluydu, müdürümüz ve öğretmenlerimiz bir kaç dil bilen sahalalarında uzman kişilerdi. Çok başarılı ve mutlu bir eğitim dönemi geçiriyordum, arkadaşlarımla ilişkilerim de gayet güzeldi, müzik, resim, tiyatro gibi güzel sanatların her alanında ve sosyal aktivitelerde hep en ön saflardaydım. Ancak bu mutluluk uzun sürmeyecek 1930'lu yıllarla birlikte tepemizde kara bulutlar dolaşmaya başlayacaktı... Sovyet sistemi yavaş yavaş gerçek yüzünü gösteriyor, özellikle bizim gibi yabancı kökenden olanlar için hayat gün geçtikçe iyice zorlaşıyordu. Tüm bu nedenlerden dolayı bir değerlendirme yapan Miraziz eniştem ve halam ailece İran'a dönme kararı aldılar. Onlardan ayrıldığımız anı bugün bile tüm canlılığıyla hatırlıyorum. O kadar göz yaşı dökmüştük ki sormayın, sanki artık ebediyen görüşemeyeceğimizi biliyor gibiydik. Bu ayrılıktan sonra babam beni Farsça kurslarına yazdırdı, bu yüzden bugün bile *"Acaba babam da İran'a dönmeyi aklından geçiriyor muydu?"* diye düşünmüyorum değilim. Çünkü yine o dönemde babam ve amcam *"burjuva"* olarak ötelenenler arasındaydılar. Üstüne üstlük bir de yabancı kökenliyidiler. Abhaz olsalar en azından arkalarında sülalelerinin desteği olurdu...

Zamanla artık işler değişmiş, mal varlığımıza el konulduğu için babam eskiden dedeme yardımcı olarak hizmet eden *Yaşa Askenazi*'nin yardımıyla evimizin alt katında bir mağaza açıp çalıştırmaya başlamıştı. Bir zamanlar emrinde çalıştırdığı kişilerle aynı işi yapmak, onun için kabul edilmesi çok zor bir şeydi; ama annemin ona yardımcı da

olması mümkün değildi. Çünkü Abhaz örfüne göre kadının ticari faaliyetlerde bulunması son derece ayıplanan bir davranıştı. Zaten bu durum da pek fazla sürmedi, 1933 yılında belediye kalan tüm mal varlıklarımıza el koydu. Evimiz, mağazamız, ekmek fırınımız, kısacası neyimiz varsa her şey devletleştirildi ve sadece evimizin bir odası bize bırakıldı. Bu tip evlere dönemin ünlü militan komünistleri yerleştiriliyordu. Bizim evimize de Anya isminde konserve fabrikasında çalışan biri gelip ev sahibi gibi yerleşiverdi ve bunu diğerleri izledi. Bu durumda olan sadece biz değildik, bizim ayarımızdaki herkes artık kendi evlerinde adeta sığıntı gibiydiler. Bununla da kalmıyor, her şeyimize el konulduğu ve tüm mallarımız yağmalandığı halde babam ve amcam sık sık NKVD'ye götürülüp sorgulanıyor, sakladıkları herhangi bir şey var mı? diye baskıya tabi tutuluyorlardı. Benim korkularım işte bu dönemde başladı... Eskiden evimizin önündeki büyük incir ağacının altında tüm komşular bir araya gelir, birlikte yer içer, Abhazca, Türkçe, Farsça vs. Şarkılar söylerler neşe içinde vakit geçirirlerdi. Oysa artık yalnızca belli aralıklarla bir araya gelebiliyor sessizce ve sadece Rusça konuşabiliyorlardı. Biz de okullarda “*burjuva*” çocukları diye aşağılanıyor ve dışlanıyorduk. Artık eskisi gibi sokaklara yüzü gülen, biri birilerini gördüklerinde kibarca selamlayan kalabalıklar yerine korku ve tedirginlik hakimdi. Kimsenin yüzü gülmüyor, insanlar göz göze gelmeye bile korkuyorlardı.

Babam yeni düzene bir türlü uyum sağlayamıyordu, kendisi düşüncelerini her ortamda cesurca açıklayan biri olduğu için annem babam adına endişe içindeydi, hatta olur olmaz konuşmalarını frenlemesi için amcamı sürekli olarak peşine takmıştı. Bir süre sonra babama Sohumi'de başlatılan bir hastane inşaatında iş verdiler, çünkü o bu alanda işini çok iyi bilen biriydi. Amcamda Gulripşı'ta eskiden bize ait olan kerpiç fabrikasında çalışmaya başladı. Elbette aldıkları

Ücretler çok çok düşüktü; ama yapacak bir Şey yoktu. Bir ara babamın anneme gizlice “*burjuva*” diye aŐaĐılanan kişilerin hep birlikte Lakoba’ya Őikayete gittiklerini, Lakoba’nın aslında her Şeyin farkında olduğunu ancak Abhazya’nın Gürcistan hegemonyası altında olmasından dolayı Şimdilik elinden fazla bir Şey gelmediğini ve iŐinin gerçekten çok zor olduğunu söylediğini iŐitmiŐtim.

1932-33 arasında Abhazya birdenbire nereden ortaya çıktıkları belli olmayan binlerce insanla doluverdi, genelde Ukrayna ve Kuban bölgesinden gelen bu insanların gidecek hiçbir yerleri yoktu, a susuz ve sefil bir halde sokaklardaydılar. Nestor Lakoba, Abhaz halkına bu insanları yanlarına kabul ederek aŐlarını paylaŐmaları çağrısında bulundu, liderlerini çok seven halk bu çağrıyı karŐılıksız bırakmadı ve kısa süre içerisinde sokaklarda kimse kalmadı. Bu insanlar da Abhaz halkının kendilerine gösterdikleri dostluğa; zamanla Abhazca Ğrenerek, Abhaz rf ve adetlerini benimseyerek karŐılık verdiler. Abhazların gösterdikleri (kendilerince son derece normal olan) bu insani tavır bugün bile diğer halklar tarafından hala anlatılır...

KATYA HALAM

1888 yılında büyük annem Gülfıdan ile dedem Yahya, Katya isimli küçük bir kızı evlat edindiler. Bu sevimli kız aslında Gülfıdan ninemin teyze oğlu Pavel Ajiyba’nın kızıydı, Pavel zamansız ölüp eşi ve iki çocuğu yapayalnız kalınca, ninem henüz kendi çocukları da olmadığından Katya’nın annesini ikna ederek yetiŐtirmek üzere yanına aldı. Katya artık evin öz kızı gibiydi, hızla büyüyor seviliyor ve Őımartılıyordu. Babam doğduktan sonra da Katya Halama olan sevgi aynen devam etti, halam da babamı çok seviyor

tüm vaktini onunla oynayarak geçiriyordu. Dedemler çok istemesine rağmen Katya Halam koleji bitirmedi, bu arada gelişmiş, sarışın, masmavi gözlü ve güzeller güzeli bir kız olmuştı. Artık etrafında yakışıklı delikanlılar pervane oluyor onunsu gözü kimseyi görmüyordu, ta ki bir Gürcü prensi ile karşılaşınca kadar... İki genç birbirilerini nerede görmüşlerse görmüşler, sık sık buluşmaya başlamışlardı. Babaannem durumu dedeme iletince dedem derhal prensi takibe aldirttı. Gelen haberler hiç de olumlu değildi, prens işsiz güçsüz dolaşan kumarbaz bir çapkındı, hakkındaki söylentilerin ise haddi hesabı yoktu ve ayrıca bu Gürcü soylusu Müslüman da değildi. Aile derhal halamı Sohüm'dan uzaklaştırma kararı aldı. Bu arada Gagra'ya yakınlarını ziyarete giden ninem, burada Türkiye'den yeni gelen Osman Hamzaoglu'nu görmüş ve bu boylu boslu yakışıklı ve efendi delikanlıyı çok sevmişti. Derhal halamı da yanına alarak Gagra'ya ikinci bir ziyaret yapar ve tamamen tesadüfmüş gibi Osman'la Katya'yı bir araya getirerek tanıştıtır. İki genç ilk görüşmelerinde yıldırım aşkına tutulurlar ve hiç vakit yitirmeden evlenirler. Osman pek az Rusça bilmesine rağmen iş dünyasına girmekte tereddüt etmez ve çok sayıda at alarak taşımacılık işine girer. Zira o dönemde Gagra'da inşaatlar hızla yükseliyor bunların keresteleri ise ormanda kesilip, biçilip, fırınlandıktan sonra aşağıya indiriliyordu, bu iş için taşımacılık son derece önemliydi, bundan dolayıdır ki Osman kısa sürede bu alanda söz sahibi olarak büyük paralar kazanmaya başladı. Osman Hamzaoglu'nun Prens Oldenburgsky'nin de katılarak ailenin hala koruduğu değerli bir çay takımı hediye ettiği düğünü de bu dönemde yapıldı. Bu arada dedem de onlara deniz kenarında bir ev ve büyük bir arazi satın almıştı. Katya Halam boş durmayı hiç sevmeyen elindeki her şeyi ekonomik olarak kullanan biri olduğu için bu büyük araziyi derhal meyve bahçesine dönüştürdü. Halam yanında çok sayıda adam çalıştırıyor, iyi

de para kazanıyordu. Devlete olan vergilerini verdikten sonra kalan parayla Abhaz çocuklarını yurt dışındaki kaliteli okullarda okutuyor, muhtaçlara yardım ediyor, özellikle dağ başlarında ve üçra yerlerde yerleşik olan Abhazların Sohum ve Gagra yakınlarına yerleşmelerine büyük destek veriyordu. Öte yandan başka alanlarda da halka örnek olmaya çalışıyordu. Örneğin kendi kendine Abhazca okuma yazmayı öğrendiğini ve ısrarla başkalarına da öğrettiğini hiç unutmuyorum. Ayrıca kendi öz soyadını tekrar almasına rağmen bizimle bağlarını hiç aksatmadan öz ailesi gibi devam ettiriyordu. Katya Halam zamanla tüm Abhazya’da bir efsane haline geldi, artık bir derdi ve sıkıntısı olanlar ona koşuyor, o da çözebildiğini kendisi çözüyor, üstesinden gelemediğini de yetkililere ileterek yardımcı olmaya çalışıyordu. Kısacası halam öylesine tanındı ve itibar sahibi oldu ki yeni oluşan Sovyet yönetimi bile uzun süre ona müdahale etmedi veya edemedi. Ancak o da yeni yönetime ters düşmeden yoluna devam ediyordu. Bir gün, bu yeni Sovyet yönetiminin uygulamalarından mağdur olan bir gurup köylünün dilekçelerini alarak Nestor Lakoba’ya iletmeye gelir; ancak kapıdaki görevliler kendisini içeri bırakmazlar, aralarındaki tartışmanın iyice şiddetlendiği bir dönemde yanlarına yanaşan arabadan çıkan ve olayı öğrenen Nestor Lakoba; *“Bana geldiyseniz içeri buyurun!”* diyerek halamı makamına davet eder. Katya Hala kendisine ulaşan tüm şikayetleri tek tek Nestor’a anlatır ve bu mağduriyetlerin giderilmesini rica eder, Lakoba ilgileneceğine ve çözüm bulacağına dair söz verir ve sözünü de tutar. Bundan sonra da halam ve Nestor Lakoba sık sık benzeri konular için bir araya gelirler, halam adeta kimsesiz garibanların şikayetlerinin Lakoba’ya ulaşmasına köprü olur...

YAZIN BEKLENMEYEN OLAYLAR

Katya Halamı çok sever, yazları onun yanına gitmeyi iple çekerdim. 1929 yazı her zamankinden çok daha kavurucuydu, yine o yaz Gagara’da “*Stalin geliyor.*” diye bir fısıltı kulaktan kulağa dolaşıverdi. O’nun dinlenmek ve avlanmak için sık sık Gagara’ya geldiği biliniyordu. Ben de kaçak olduğu dönemlerde Batum’da bir Abhaz ailenin yanında saklandığına varıncaya kadar onunla ilgili çok şey duymuştum. Hatta babamla Timur dayım, dayımın eşinin akrabalarının oturduğu Gup köyüne gittiklerinde *Dzadz Kapba*’nın evinde o zamana kadar görmedikleri bir misafirle karşılaşmışlar ve babam, bu pos bıyıklı, kimseye güvenmediği belli olan, tedirgin bakışlı ve hiç konuşmayan esrarengiz misafiri düzenledikleri av partisine de davet etmişti. Misafir öylesine kapalı bir kutudur ki üç gün süren av süresince bir tek kelime bile konuşmaz, sadece ayrılacakları zaman varlığından kimseye bahsetmemelerini rica eder, bu sözler birlikte oldukları süre içerisinde ondan duydukları ilk ve son sözler olur. Aslında ev sahipleri bile bir yakınları tarafından kendilerine getirilen bu meçhul kişinin kim olduğunu bilmemektedirler, çünkü Abhaz örfüne göre eve gelen misafire kim olduğu, nereden geldiği ve ne zaman gideceği gibi sorular asla sorulamaz, misafir kapıdan içeri adım attığı andan itibaren gerçek bir Tanrı misafiri’dir ve baş tacıdır. Bu yüzdendir ki esrarengiz misafirin Yosif Cugaşvili yani “*Stalin*” olduğunu ev sahipleri de herkes gibi ancak çok sonraları öğrenebilmişlerdi.

Evet, gelelim tekrar 1929 yılına. Stalin geliyor diye Gagra’nın her yanı korumalarla doldurulmuştu, halk korkudan sokağa bile çıkamıyordu. Bir gün bahçede oynarken eğitilmiş köpekler ve koruma ordusu arasında başlarında da bir Abhaz avcı olduğu halde Stalin ve Lakoba görünürdiler. Avdan dönüyorlardı; ancak korumalardan

dolayı onları yakından görmem mümkün olmadı. Stalin gelince Lakoba'nın eşi Sariya, Katya Halama uğrayarak onun için özel olarak pırpılcıca yapmasını istedi. Stalin Abhaz yemeklerine bayılır, *Abısta'yı*, acılı *aquıdırşısı'yı*, *pırpılcıca'yı* ve diğer yemekleri büyük bir iştahla yerdı, tabiki pırpılcıkayı da her defasında Katya Halam hazırlardı, zira onun sihirli bir formülle yaptığı pırpılcıkanın tadına doyum olmazdı. Stalin ayrıca yiyeceği her yemeğin Sariya tarafından önceden kontrol edilmesini isterdi. Sariya daha sonra kendisine bu denli güvenen Stalin'in, tutuklanmasına nasıl göz yumduğunu bir türlü anlayamayacaktı...

Bir süre sonra halam Sohüm'a bize misafirliğe geldiğinde Lakoba'nın oğlu Rauf'un yaş gününe giderken beni de yanında götürdü. Sariya Lakoba bizi neşe içerisinde karşılayıp kucakladıktan sonra beni oynayan çocukların arasına kattı. Bir ara büyüklerin oturduğu salonun açık olan kapısından bir delikanlının beni incelediğini fark ettim. Bu genç daha sonra yanıma gelerek Sariya'ya *-Kim bu mavi tokalı kız?* diye sorarken bir yandan da tokamı düzeltiyordu. Daha sonra eliyle çenemi yukarı kaldırarak *-Bu nasıl bir mavi, ne güzel gözler!* diyerek Sariya'ya seslendi.

-Sariya, biliyor musun? Bu kız büyüdüğünde onunla mutlaka evleneceğim!

Ben çok utanmış ne yapacağımı ne söyleyeceğimi şaşırmıştım. Eve dönüp olayı anlattığımda annem büyük tepki göstererek, *-Vay utanmaz herif! Yaşına bakmadan söylediklerine bak!* diye sinirli sinirli söylenerek dolanıp durdu. Daha sonraları bu kişinin Sariya'nın erkek kardeşi *Hamid Cihoglu* olduğunu öğrendim, evde kendisine *Emdi* diye hitap edilen bu delikanlı o sıralar inşaat mühendisliği okuyordu, sonraları ise fakülteyi bitirip Sohüm'daki baraj inşaatının başına geçecekti.

KAÇIRILMAM

1935 yılı haziranında her zamanki gibi Gagra'da Katya Halamdayken aniden Sariya geliverdi, Stalin geliyormuş, tabi bu durumda pırpılcıkasını halamın yapması gerekiyordu. Sariya saçımı okşayarak bana aşırı iltifatlarda bulununca kızarıp bozarmış ve utancımдан ne diyeceğimi şaşırarak başımı öne eğmiştim. Sohum'a döndükten sonra bile onun iltifatkar sözleri aklımdan çıkmadı, henüz 15 yaşındaydım ve birinin beni beğendiğini ifade etmesi çok hoşuma gitmişti.

Yaz bitmiş, okullar açılmıştı, bir gün elimde defter-kitap okula giderken çocuklardan biri çarpınca her şey darmadağın yere saçılıverdi, öfke içinde söylenerek onları toparlarken yanımdan geçen bir araçta bulunan Sariya Lakoba beni fark edince hemen aracı durdurarak yanıma geldi. Sariya, her zamanki gibi öperek, beni şımartan sözler söylerken, Emdi'de dikkatle bizi izliyordu. Tesadüf müdür bilemem; ama akşam davetli olduğum Adile Büyükoğlu'nun evinde de yine Emdi'yle karşılaştık. Zaten o akşamdan itibaren artık her yerde karşılaşmaya ve görüşmeye başlamıştık. Bana büyük bir ilgi gösteriyordu; ancak benim aklım karmakarışık ve dertleşebileceğim kimsem de yoktu. Emdi orta boylu, kara kaşlı, kara gözlü, spordan, sanattan, müzikten hoşlanan, tüm kızların peşinde koştuğu yakışıklı biriydi, Abhazya'nın bir numaralı kişisinin kayınbiraderiydi, ayrıca eğitilmiş ve varlıklıydı da... Ama yaşça benden çok büyük olması ve benim daha çocuk denecek yaşta olmam... Her şeye rağmen Emdi bana evlenme teklifinde gecikmedi. Ona eğitimimi tamamlamam gerektiğini ve henüz evlenme yaşına gelmediğimi anlatmaya çalıştıysam da; *"Seni bu güzellikle okul bitinceye kadar bırakmazlar, bu riski göze alamam!"* diyordu. Sonunda beni kandırmayı başardı ve aileme hitaben bir mektup yazarak Emdi'ye kaçtım.

AİLEDE HÜZÜN

Komşularımın sonradan bana anlattıklarına göre mektubu okuyan babam çıldırmış, sinir krizleri geçiriyor. “*O daha çocuk, nasıl kandırdılar onu?*” diye bas bas bağırarak çocuklar gibi ağlıyormuş. O sessiz sakin insanı neredeyse yakınları bile tanıyamaz olmuşlar. Annem ise Kadir Dedemin hastalığı nedeniyle köyde olduğundan haberi ancak eve geldiğinde öğrenmiş ve tabiki anında üzüntüden bayılıvermiş. Ama tüm üzüntüsüne rağmen üç gün sonra babamdan habersiz dayılarımı da yanına alarak gizlice yanıma gelip durumumu bizzat görmek istedi ve kendi isteğimle kaçtığıma emin olunca da artık yapacak bir şey kalmadığından evliliğimi kabullenmek zoruna kaldı. Bundan sonra Sariya’nın da tavsiyesi ile babama bir özür mektubu yazdım, amacım ortamı yumuşatarak onu ikna etmektir. Ancak tam tersi, mektubum babamı daha da deliye çevirdi. Babamın bu büyük öfkesinin nedenini de ancak o zaman anlayabildim. O, yaşımın küçük olmasına ya da eşimin benden yaşça büyük olmasına değil, Bolşevik bir aileyi seçmiş olmama köpürüyordu. Zira varlıklı biriyken Bolşeviklerce her şeyine el konulmasını bir türlü hazmedemiyor ve onların tamamını düşman olarak görüyordu. Oysaki ben bu siyasi düşmanlıkları anlayabilecek çağda ve durumda değildim.

LAKOBA’LARIN EVİNDE

Düğünümüz oluncaya kadar geçici olarak Lakoba’ların evinde kalacaktık. Lakoba ailesi 7 kişiden oluşuyordu Nestor, Sariya, oğulları Rauf, Sariya’nın kız kardeşi Naziya ile erkek kardeşi Musto ve evlat edindikleri iki kız... kızlardan biri aynı zamanda Rauf’un süt kardeşi idi ve dadısı *Nazi Honelya*’nın kızıydı, Nazi ölünce Sariya *Liza*’yı hemen evlat edindi. Diğer kız *Marusiya* ise daha önce bahsettiğim

göç dalgasında Ukrayna'dan Abhazya'ya gelen yoksul bir ailenin çocuğuydu, ailesini kaybedince Sariya onu da evlat edinmişti.

1936 yılına girmeye az bir süre kala Lakoba'ların evinde düğünümüz gerçekleşti. Sariya'nın kalabalık ve tantanalı bir düğün istemesine rağmen Nestor abartısız, sade bir düğün konusunda ısrar edince düğün de öyle oldu, çünkü Nestor hem örnek olmak istiyor hem de babam bu denli tepkiliyken şaşılaştıran bir düğün yapmayı saygısızlık olarak görüyordu. Buna rağmen Batum'dan Sariya'nın, Lıkhni köyünden de Nestor'un akrabaları derken kalabalık bir toplulukla düğünümüzü yaptık. Nestor Lakoba'nın da bir süre katıldığı düğünümüzde Sariya sevinçten uçuyor, bir yandan misafirleriyle tek tek ilgilenirken diğer yandan da herkesle dans etmeye çalışıyordu. O Abhaz halk danslarını öyle güzel oynardı ki, seyrine doyum olmazdı...

ABHAZYA'NIN FIRST LADY'Sİ

Sariya her şeyiyle dört dörtlük ve olağanüstü bir kadındı. Güzel yüzü, insanın ruhunu okşayan tatlı sesi ve kimseyi incitmeyen narin yapısı ile sanki bir kelebek gibiydi. *Acaristan* (Batum) kökenli *Ahmet Mehmet Cihoglu* isminde köklü ve varlıklı bir baba ile *Oçamçıra*'lı *Melek Potlandze*'nin kızıydı. 7 kardeşten oluşan aile bireyleri annelerine öylesine bağlıydılar ki sevgilerinin sınırı yoktu. Büyük ağabey *Aka* ile Nestor eski arkadaşları, zaten Nestor 1920 yılında İngiliz işgalcilerinden kaçarken onların evine sığınmış Sariya'yı da bu dönemde tanımıştı. Sariya'da aynen benim gibi eğitimini bile tamamlamadan Nestor'a kaçmış, eşi daha sonra kendisine özel öğretmenler tutarak okulunu dışarıdan bitirmesini sağlamıştı. Ancak zaten doğuştan yetenekli, gösterişli ve zevk sahibi bir kadındı. Onun; bulunduğu bir ortamda hemen fark edilmemesi mümkün

değildi. Her zaman devlet yöneticilerinin eşlerine tavsiyelerde bulunur, sorunlarının çözümünde onlara yol gösterirdi, bunu yaparken de öylesine insanı incitmeden yapardı ki Katya Halam bile onun bu özelliğine olan hayranlığını gizleme gereği duymazdı. Bununla birlikte son derece prensip sahibi ve tavizsizdi, örneğin oğlu Rauf'un diğer çocuklardan farklı bir ayrıcalığa sığınmasına kesinlikle izin vermezdi. Abhazlar da adet olduğu üzere Rauf'u halktan bir kadın yetiştiriyor, ona Abhazca ile Abhaz örf ve adetlerini öğretiyordu. Rauf, bunlarla birlikte küçük yaştan itibaren Fransızca öğrenmiş küçük bir kütüphane bile oluşturmuştu. İyi derecede tenis ve futbol oynuyor, bugün babasının adını taşıyan dönemin 10. Abhaz okulunda arkadaşları arasında çok sevilen başarılı bir öğrenci olarak eğitimini sürdürüyordu. Sariya'nın eşi ile ilişkisi de gıpta edilecek düzeydeydi. Onun eşine sevgisi, saygısı ve misafirperverliği Moskova'lara kadar nam salmıştı. Stalin'in, Lakoba'ya önemli bir dost olarak çok güvendiği herkesçe biliniyordu. Ama Stalin Sariya'ya da aynı derecede güvenir, saygı ve hayranlığını her fırsatta dile getirirdi, hatta ona altın bir gramofon ile *"küçük böcek"* markalı mini bir otomobil hediye etmişti. Sariya bu minik araçla dolaşmaya bayılırdı...

YENİ DÖNEM

Bugün Lakoba ailesinin evinde geçirdiğim her ana niçin daha fazla dikkat etmedim diye hayıflanıyorum. Evin kapısı herkese açıktı, dönemin en önde gelen devlet adamları, yazarlar, sanatçılar, sporcular aklınıza kim gelirse SSCB'nin tüm önemli isimleri Nestor ve Sariya'ya misafir olurlardı, çünkü Nestor dinlemeye doyamayacağınız düzeyde hoş sohbet biriydi. Günün birinde anılarımı yazacağı ve o günlerde tanıklık ettiğim her anın gelecek için ne kadar önemli olduğunu nereden bilebilirdim ki!

Bir gün ailece Stalin'in daçasındaki davete katıldık, davette Moskova ve Tiflis'ten gelen kalburüstü yöneticiler de bulunuyordu. O kadar önemli misafir vardı ki, etraf korumalarından geçilmiyordu. Hepimiz daçanın büyük salonuna toplanmış başta lezginka olmak üzere danslar ediyor, neşe içinde zaman geçiriyorduk. Bir ara Nestor Lakoba ve diğerleri bılardo salonuna geçince ben de arkadaşım ile etrafı dolaşmaya başladım. Tek tek odaları geziyorduk, her biri gerçekten olağanüstü lüks ve kaliteli döşenmişlerdi, tamamının duvarları büyük boy *Marks*, *Engels*, *Lenin* ve *Stalin* tabloları ile kaplanmış durumdaydı. Bir ara üzerinde anahtarı bulunan Stalin'in yatak odasının kapı dibinde kendimizi bulunca meraktan içeri dalıverdik, bu oda da diğerleri gibi tek kelimeyle muhteşemdi, odadaki mobilyaları, halıları, perdeleri, bugün bile anlatacak kelime bulamıyorum. Kendimizi tutamayıp sırayla yatağa uzandık, hem korkuyor hem de garip bir heyecan ve merak duygusuyla çocuklar gibi yaramazlık yapıyorduk. Sonunda aklımız başımıza gelince dışarı çıkmayı akıl edebildik; ancak bu kez de korumanın birine yakalanmıştık, koruma büyük bir panik içindeydi, çünkü bu durum onun açısından bağışlanmayacak bir ihmaldi. Ancak ısrarla kaybolduğumuzu söyleyince ikna olup bizi bırakmak zorunda kaldı, zaten aksi durumda kendi başı da belaya girecekti. Biraz sonra Sariya'ya başımızdan geçenleri anlatmaya başlayınca o da hemen eliyle ağzımı kapatarak; "*Asla bundan kimseye bahsetme!*" diye ikazda bulundu ve yaptığımız yaramazlığın ne tehlikeli bir şey olduğunu ancak o zaman anlayabildim. Ardından kakhahaların yükseldiği bılardo salonuna geçtik, gördüğüm manzara gerçekten inanılmazdı. Üst düzey yöneticilerden *Konstantin İnalipa*, *Vladimir Ampar*, *Mihail Çalmaz*, *Mihail Lakoba* ve *Konstantin Semerciev*, Nestor Lakoba'yı izliyorlardı, ama nasıl? Nestor sürünerek bılardo masasının altından çıkıyor ve gülerek; "*Ben ufak tefek olmamın*

avantajını kullandım, bakalım Konstantin İnalipa ne yapacak çok merak ediyorum.” diye kendisini izleyenlere laf yetiştirmeye çalışıyordu, meğer onların arasında oyunda yenilenin bilardo masasının altından sürünerek geçmesi kuralı varmış. Gerçekten de biraz sonra Lakoba’ya yenilen Konstantin İnalipa’nın iri cüssesiyle oflaya oflaya masanın altından geçişi hepimizi kahkahaya boğacaktı...

O dönem, zamanımızın çoğu hep böyle davetlerle geçiyordu, artık kendi evimize geçtiğimiz için biz de kalabalık davetler verebiliyorduk. Davetlerde herkes benimle dans etmek istiyor, bu da kıskanç kocamı deliye çeviriyordu; ama ben hayatımdan memnundum. Onaltı yaşındaydım ve gençliğimi doyasıya yaşamak istiyordum. Kocamı bile her geçen gün giderek daha da çok sevdiğimi fark ettim. Çok, ama çok mutluydum. Bu mutluluğun hiç de uzun sürmeyeceğini nereden bilebilirdim ki...

BERİA İLE BULUŞMA

Hatırlıyorum; 1936 mayıs ayıydı, Beria Sohum’a geldi. Evde ders çalıştığım bir sırada Sariya gelerek Beria’nın kendilerinde misafir olduğunu ve beni görmek istediğini söyledi. Meğer babam ben Emdi’ye kaçtığımda “*Küçük yaştaki kızımı zorla kaçırdılar.*” diye Beria’ya şikayet mektubu göndermiş, o da bu ziyaretten istifade benimle konuşup işin doğrusunu öğrenmek istiyordu. Odaya girdiğimde yemek masasında bulunan herkes benim için ayağa kalktılar, doğrusu bundan dolayı çok mahcup oldum. Sofranın bir tarafında Beria, eşi Nina ve oğulları Sergo, diğer tarafta ise Nestor’la Sariya oturuyorlardı. Nestor Beriayı göstererek bana;

“*Psuwatsas dıgutkil !*” “Abhaz gibi kucakla !” diye seslendi. Beria eğilerek beni alnımdan öptü, eşi Nina da beni

öperek kucakladı. Öylesine heyecanlıydım ki Nestor kulağıma eğilerek Abhazca olarak, *“Sakin ol kızım ! Yoksa misafirlerimiz seni zorla alıkoyduğumuzu zannedecekler.”* demek zorunda kaldı. O sırada Beria da benimle konuşmaya başlamıştı, arada bir; *Kaç yaşındasın? Ne zaman evlendin? Neden baban şikayetçi oldu?* Gibi sorular soruyordu. Bu sorulara ne cevap verdiğimi bugün hatırlayamıyorum; ama onun insanı ürperten bakışlarını hiç unutamıyorum. Beria orta boyluydu, saçları döküktü, gözleri devamlı olarak ıslak durumdaydı, öylesine donuk bir adamdı ki etrafına buz gibi soğuk bir dalga yayıyordu, gülüşü ise adeta bir yılanın gülüşü gibiydi. Durumumu net olarak anlamasına rağmen ürkütücü bakışları hala üzerime odaklanmış durumdaydı, hayatımda ilk kez korkunç bir girdaba kapıldığımı hissediyordum. Tam bu sırada Sariya’nın *“Haydi dansa!”* diye gramofona bir lezginka yerleştirmesi imdadıma yetişti. Hemen fırladım, çünkü daha fazla dayanacak halim kalmamıştı. Birazdan açılan kapıdan Emdin’nin içeri girdiğini gördüm. Emdi biraz sohbetten sonra sessizce, kimseye fark ettirmeden eve dönmemi söyleyince derhal eve döndüm. Kayınvalideme; *“Beria ile yaptığım korkunç görüşmeye inanamazsın!”* dediğimde o sesini iyice yükselterek ve sanki bir yerlere duyurmak istercesine; *“O çok büyük, çok değerli bir insan, ondan korkmamalısın!”* diye seslendi. Daha sonra ise kulağıma eğilerek sessizce, *“Sakin bir daha bu konuda tek kelime bile konuşma!”* şeklinde uyarıda bulundu.

1936 kasım ayında Beria tekrar Sohum’a geldiğinde beni yine çağırdılar. Beria yemekte şerefime kadeh bile kaldırdı; ancak bir süre sonra Sariya, kimseye görünmeden sofradan ve evden ayrılmamı kulağıma fısıldayıverdi. Eve döndüğümde ise Emdi bana bundan böyle her ne pahasına olursa olsun bu adamın bulunduğu ortamlardan uzak durmamı öğütliyordu...

YENİ YAŞANTIMDAN KESİTLER

Kısa zamanda Emdi'nin ailesinin en sevilen kişisi olmuştum. Sanki yıllardır tanışıyor gibiydik, tüm akrabalar bana karşı sevgi gösterisinde birbirileriyle yarışıyorlardı. Sariya ise her konuda elini benden eksik etmiyor, Gagra'ya tatile gitmekten tutun da Gudauta'daki at yarışlarına, sinemaya, tiyatroya, oraya, buraya giderken beni devamlı yanında bulunduruyor, adeta her konuda eğitiyordu. Zamanla annem de babamdan gizli beni ziyarete gelmeye başladı. Hatta bir keresinde eve gelip de beni bulamayınca telaşa kapılıp Emdi ile beraber beni aramış ve bulamamışlar, akşama eve geldiğimde komşularım peşpeşe *"Bu gün Emdi çok güzel bir kadınla dolaşıyordu."* diye şikayetleri sıralayıp ben de hesap sormak için eşimin yakasına yapıştığım da, Emdi bir yandan kahkaha atıyor, diğer yandan da *"Yahu o güzel kadın annendi!"* diye bana laf yetiştirmeye çalışıyordu. Bu kez de gülme sırası bana gelmişti, zira annem eşimden sadece altı yaş büyük olduğundan onu tanımayanlar hemen bana yetiştirmişler, ben de annemden dolayı kıskançlık krizine girmiştım.

Lakoba ailesi de sevgileriyle beni günden güne şımartıyor el üstünde tutuyordu, benim bin türlü kaprislerimi bile görmezlikten geliyorlardı; ancak arada bir yaptığım çocukluklardan sonra Sariya'dan *"Güzelim! sen artık evli bir kadınsın, eşinin konumunu da göz önüne alarak sorumlu davranmalısın!"* diye uyarılar da almıyor değildim.

1936 yılı baharında eşim beni tatil için Batum'a gönderdi. Tatilimi geçirdiğim yer Türkiye sınırındaki Çoruh nehri kıyısında bir yerdi ve ancak özel izni olanlar orada bulunabiliyorlardı. Emdi giderken bana bir mektup vermiş ve bana *"Bu mektubu oku; ama tek bir kelimesine bile inanma!"* demişti. Mektup, bir süre sonra çantamı karıştırırken gözüme çarpınca hemen açıp okudum. Aman Allahım! Bu Emdi'ye

hitaben yazılmış bir aşk mektubuydu. Yazılanları okuyunca kıskançlıktan deliye döndüm. Emdi'nin bana daha önce söyledikleri de aklımdan uçup gitmişti. Derhal eşime zehir zemberek bir mektup yazarak tatilimi yarıda kesip geri dönmek üzere Emdi'nin Batum'daki akrabalarının yanına gittim. Onlar olanları öğrenince gülerek, *“Kızım sen bunun sizi kıskananlarca tezgahlanan bir oyun olduğunu anlamadın mı? Eğer böyle olmasaydı eşin bu mektubu sana verir miydi?”* dediklerinde aklım başıma geldi ve tatilime kaldığım yerden devam ettim. Ancak dönüşümde eşimin; *“Seni nereye bırakayım? evimize mi, annenlere mi?”* sorusunun altındaki imayı bile anlayamamıştım. Emdi beni eve bırakıp hiçbir şey söylemeden çıkıp gittikten sonra eve gelen kız kardeşi Nazi bana; *“Adile, kocana nasıl böyle bir mektup yazarsın! Onun bir başkasıyla seni aldatacağına nasıl inanırsın? Senin mektubunu aldığından beri Emdi büyük üzüntü içerisinde!”* dediğinde ancak her şeyin farkına varabildim.

Kısa bir süre sonra ise ünlü bir avukatın eşi ve Nazi'nin de Ziraat Fakültesinden arkadaşı olan Tina Tineyişvili Nazi ile birlikte evimize geldi. Bir ara yalnız kaldığımızda Tina bana Emdi'yi suçlamaya ve çeşitli kadınlarla beni aldattığını iddia etmeye başladı. Biraz dikkat edince arada bir kullandığı cümlelerin daha önce okuduğum mektuptakilerle aynı olduğunu fark ettim, bu bir tesadüf olamazdı. Derhal yakasına yapıştım ve onun ne yapmak istediğini bildiğimi, hatta yazdığı mektuptan bile haberdar olduğumu söyleyiverdim. Hazırlıksız yakalanan Tina renkten renge girmiş, kaçacak delik arıyordu. Sonuçta direnci kırılınca diz çöküp ağlayarak, Emdi'nin bile mektubu yazanın kendisi olduğunu bilmediğini ve olayı kimseye anlatmamamı rica etmeye başladı. Tam bu sırada içeri eşim girince Tina hızla odadan dışarı kaçtı ve ben, *“Neler oluyor?”* diye soran Emdi'ye her şeyi anlatıverdim. Emdi ise sevinçle beni kucaklayıp; *“Ben sana dememiş miydim!”* diyerek havalara

kaldırdı. O gün eşimle öylesine keyifli bir vals yaptık ki sormayın...

Babam benimle ve eşimle ilgili tek kelime bile duymak istemiyordu, bundan dolayı baba evine adım atamıyorduk. Ancak 1936 yılı temmuz ayında Katya Halam Gagra'da bizim için bir düğün yaptı. Bu, Abhazlarda damat tarafının düğününden sonra, kız tarafınca yapılan ve "*damadın kabulü*" anlamına gelen ikinci bir düğündü. Düğüne Muk köyünden dedemlere varıncaya kadar tüm aile büyükleri katıldılar, bir tek babam yoktu... Aslında Abhaz örfüne göre bu düğünü babamın yapması gerekiyordu; ama öylesine inatçıydı ki...

Sonunda *Vasili Lakoba* babamın inadını kırmayı sonunda başardı ve bir gün babama giderek; "*Bak Şahbas, senin yarı tarafın Abhaz! Bizim adetlerimize göre bu kadar uzun süre damadın ailesiyle dargın durman da uygun değil, bu yüzden gençleri affet ve ben de o ziyafette sofranın tahmada'sı (yöneticisi) olayım!*" deyince babam daha fazla itiraz edememiş. Çünkü Vasili Lakoba Abhazya çapında çok sevilen ve saygı duyulan bir kişilikti. Babam 1936 yılı Ağustos'unda Gagra'dakinden daha küçük bir düğün tertipleledi, çünkü evimize el konulmuş ve sadece küçük bir odası bize bırakılmıştı, kısacası evimiz işgal altındaydı ve babamın artık eskisi gibi kalabalık misafirleri ağırlayacak yeri yoktu. Ancak sağ olsunlar Abhaz komşularımız evlerinin büyük salonunu bize tahsis edince biz de düğün yemeğimizi orada verebildik. İran kökenli olmasına rağmen babam, Abhaz örf ve adetlerine son derece saygılıydı, bu yüzden her şeyin buna göre gerçekleşmesini istiyordu. Vasili Lakoba'da söz verdiği gibi ziyafetin tahmadılığı görevini eksiksiz yerine getirdi. Düğünde Sariya'nın kardeşleri çeşitli hediyeler sundular, babam ise ailemize ait çok eski bir gümüş çay takımını bize hediye etti. Nestor Lakoba'da kısa bir süreliğine

bile olsa yemeğe katıldı, bu da babamın öfkesinin dinmesine ve barışa yol açtı.

...Hayat devam ediyordu, ufak tefek atışmalarımıza rağmen evliliğim mutluluk doluydu, başlarda eşimin annesi biraz kaynanalık tasladıysa da Sariya'nın müdahalesiyle o sorun da daha başlamadan giderilmişti.

Onaltıncı yaş günümde eşim bana bir sürpriz yaptı, bana kimlik çıkarmış (Sovyet döneminde ancak 16 yaşına gelindiğinde kimlik ve pasaport alınabiliyordu) ve kendi soyadını da vermişti, aslında eşimin bana kendi soy adıyla kimlik çıkarması biraz canımı sıkıyordu; ama yabancı olduğum için sovyet kimliği almamın başka bir yolu yoktu. Ayrıca eşim bunun beni mutlu edeceği düşüncesindeydi, bu soy adının ileride tüm hayatımı cehenneme çevireceğini nereden bilebilirdi...

Okulumu bitirdikten sonra *Subtropikal Enstitüsü*'ne girdim ve burada *Anya Cayani* ile çok iyi arkadaş oldum. Anya'dan ve eşi *İrakli Antelava*'dan ileride çokça bahsedeceğim, zira bu iki insan benim için gerçek birer karagün dostu oldular.

Sariya ve Nestor benim tıp eğitimi almamı istiyorlardı, doğrusu ben de cerrah olmaktan başka bir şey düşünmüyordum; ama ne yazık ki buna hiçbir zaman fırsat bulamayacaktım...

“BİLİYOR MUSUNUZ, BİZİ KİM YÖNETİYOR ?”

Sanırım artık Nestor'dan ayrıntılı olarak bahsetmenin vakti geldi. Lakoba, orta boylu, zayıf, hep tebessüm içinde olan yuvarlak yüzlü ve insana sürekli olarak inceleniyormuş hissi veren kocaman gözleri vardı. Nestor az işittiği için kulaklığıyla meşhurdu, Stalin bile yakın dostluğundan ötürü ona Abhazca sağır anlamına gelen “*adagua*” diye hitap

ederdi. Nestor'un insanı son derece etkileyen bir ses tonu ve hitabet tarzı vardı, özellikle kalabalık topluluklara seslenirken gök gürliyor sanırdınız, inanılmaz derecede alçak gönüllü bir insandı. Ülkenin bir numaralı kişiliği olmasına rağmen sıradan bir insan gibi davranır, koruma bulundurmaz, asla böbürlenmez ve tam aksi halka tepeden bakıp caka satanları doğduklarına pişman ederdi. Okulda, fabrikada, kolhozda, dağda, bayırda, kısacası her an her yerde karşınıza çıkar, sorununuzu dinler ve anında çözüm getirirdi. Bu yüzden insanların ona olan sevgilerinin sınırı yok gibiydi. O öylesine merhametli, öylesine yardımsever ve insancıldı ki bu konuyu daha iyi anlatabilmek için şahit olduğum bir anımı anlatmalıyım; Nestor'un bizde olduğu bir gün Raisa İsakovna adındaki komşumuz içeri girerek, "*Nestor Apolonoviç, bu sizin için Kerç'ten özel olarak gönderildi!*" diyerek bir paket kurutulmuş balığı önüne koyuverdi. Kurutulmuş balık o dönemde zor bulunduğu için çok değerliydi, son derece lezzetli olduğunu zaten söylemeye bile gerek yok. Şaşkın ve şüpheli bakışlarından Nestor'un kadını tanımadığı anlaşılıyordu o da bu durumu fark etmiş olacak ki "*Siz, beni hatırlamadınız galiba. Bu balıkları açlıktan ölmek üzereyken kurtardığınız kardeşim gönderdi.*" diye konuşmasına devam etti. Lakoba'nın hala hatırlayamadığını görünce komşu kadın bu kez ayrıntılı olarak anlatma gereği duydu. Meğer 1933 yılında SSCB'nin bazı bölgelerinde kıtlık baş gösterip, insanlar açlıktan ölüyorken Kerç'te yaşayan ve ailesiyle birlikte açlıktan ölmek üzere olan Raisa'nın abisi de son çare olarak Abhazy'a'daki kardeşine yazarak yardım istemiş. Mektubu alan Raisa uzaktan tanıdığı olan Sariya'nın evine koşmuş, göz yaşları içinde kardeşinden aldığı mektubu okurken tesadüfen içeri Nestor Lakoba girmiş ve "*Ne oluyor?*" diye mektubu eline alıp okuduktan sonra hiç bir şey söylemeden evden ayrılmış. Ayrılmış; ama hemen sonrasında hazırlattığı yardım paketini Kerç'e giden bir gemiyle

mektuptaki adrese göndermiş. İşte bu balıklar o yardım sayesinde hayatta kalan kişinin şükran ifadesiymiş. Nestor'un bu davranışı hepimizi duygulandırmıştı; ancak o, sanki kabahati ortaya çıkan bir çocuk gibi mahcup olmuştu. İşte böyle bir devlet adamı, böyle bir insandı...

Kimliğimi aldığım gün nikah işlemlerini de gerçekleştirmiştik. Akşama Sariya ile Emdi bunun şerefine bir yemek düzenlediler, yakın akrabalarımızın davetli olduğu yemeğin ortalarına doğru Lakoba da aramıza katılarak bizlere kadeh kaldırdı, işleri çok yoğun olan Lakoba'nın yorgunluğu yüzünden okunuyordu; ama buna rağmen yemekte hepimize neşe saçmaya çalışıyordu. Nestor yemeğin sonunda benimle özel olarak görüşmek istediğini söyleyince ayrı bir odaya geçtik. Şefkatle başımı okşayan Lakoba bana: *"Canım benim, seni nasıl sevdiğimi ve aileme olan saygımı bildiğini umuyorum, babanın durumu beni çok üzüyor; ancak bazı şeyleri düzeltmek için zamana ihtiyacım var, herkesin gözü üzerimde olduğu için şimdilik elim kolum bağlı; ama yavaşça evle ilgili problemi çözüp kendisine uygun bir iş de bulacağım, zaten o, eşi bulunmaz bir inşaatçı."* diye uzun uzun konuştu.

Daha sonra hep beraber bahçeye çıktık Nestor coşmuş, ardı ardına fıkralar anlatıyor hepimizi kırıp geçiriyordu, son derece mutlu bir bahar akşamı yaşıyorduk. Tam bu sırada açılan bahçe kapısından iki kadının içeri girdiğini fark ettik, kadınlardan yaşlı olanı karalar giymiş halde ve genç olana tutunarak yürümeye çalışırken bir yandan da göz yaşları içerisinde ağıt düzer gibi şikayetlerini anlatmaya çalışıyordu. Nestor kadına sakin olmasını söyleyerek karşısına oturttu ve derdini anlatmasını istedi. Kadın eşinin vefat ettiğini ve çok sayıda çocukla tek başına kaldığını, hasta olmasına rağmen kolhoz başkanının kendisini fazladan çalıştırdığını, üstelik bir de kötü muamelede bulunduğunu, bu duruma müdahale eden büyük oğlunun da kolhoz başkanıyla tartıştığı için haksız

yere içeri atıldığını bir çırpıda anlatıverdi. Nestor'un tüm neşesi gitmiş üzüntüsü yüzünden okunur hale gelmişti. Derhal not aldı ve en kısa zamanda sorunu çözeceğini söyleyerek eşinden misafirlere yemek çıkarmasını ve yatıya alıkonmalarını istedi. Kadınlar şehirde akrabalarının olduğunu söyleyerek ayrılmak için izin istediler; ama bu arada beraberlerinde getirdikleri içinde Abaza peyniri, mısır unu, şarap, hindi vs. bulunan bir sepeti de bırakmak istediler. Bunu gören Nestor çok sinirlendi; ancak Sariya araya girip kendisini sakinleştirence *“Bütün bunları çoluğunuza çocuğunuza yedin!”* diye ricada bulundu. Misafirler dualar ederek evden ayrıldılar, ertesi günü kolhoz başkanı görevinden alınmış, haksız yere içeri atılan genç ise serbest bırakılmıştı...

Bir başka gün ise Sariya çağırdığı için kendilerine gittiğimde bir de ne göreyim; Nestor Lakoba neredeyse Abhazya'nın tüm üst düzey yöneticilerini karşısına almış kükrüyordu.

“Siz nasıl insanları küçük görür, diğer halkları aşağılıyorsunuz! Unutmayın ki Abhazy'da yaşayan tüm halklar her şeyden önce bizim misafirimiz, bizler onlara ne kadar değer verirse onların da bize o derece saygı duyacağını bilmez misiniz? Bundan böyle aynı şekilde davrananların ruhlarını bedenlerinden ayıracağıma yemin ediyorum!”

Başları önlerinde bin pişman bir şekilde fırça yiyen yöneticiler sessizce çıkıp gittiler. Lakoba, Abhaz halkının ulusal lideri olduğu gibi, diğer halklara büyük saygı gösterir ve onlardan da aynı derecede saygı görürdü. Tüm halklara ve inanışlara olan saygısıydı zaten onu efsane bir kişilik yapan...

Bu dönemde Abhazya'nın devlet organlarında tüm halklar temsil ediliyor, okullarda Abhazca'nın yanı sıra Rusça, Türkçe, Yunanca, Ermenice ve Gürcüce okutuluyor, her ulus kendi kültürünü serbestçe geliştiriyor ve yaşayabiliyordu.

Hatırladığım bir başka anı da şöyle; okulumuzda *Georgi Açba* adında bir gencin olumsuz davranışları herkesin dilindeydi. Georgi herkese tepeden bakıyor, arkadaşlarını aşağılıyor ve bazen de açıkça “*Ben soyluyum, siz köylüsünüz!*” diyerek bazı arkadaşlarıyla dalaşıyordu. Nestor olayı duyunca genci derhal evine çağırttı. Delikanlıyla tanışmak istediğini bu yüzden davet ettiğini söylediğinde ve Georgi de alışkın olduğu bir şımarıklıkla soyluluğunu vurgulayarak kendini tanıtmaya kalkınca Lakoba ona;

“*Sen soyluların bu sığata nasıl sahip olduklarını biliyor musun? Soyluluk unvanı onlara kara kaşları ve kara gözleri için değil, halklarına olan hizmetlerinden ve soylu davranışlarından ötürü verildi. Oysaki sen, soyluluğunla böbürlenerek ve insanlara tepeden bakarak dolaşıyorsun. Sen bu soylu sülaleye layık olacak ne yaptın, ülkeneye ve halkına ne verdin ki, insanların sana soylu muamelesinde bulunmalarını isteyebiliyorsun? Gerçekten değer verilmek ve saygı görmek istiyorsan bunu hak edecek hizmet ve davranışlarda bulunmalı, her şeyden önce iyi bir eğitim almalısın. İşte o zaman hem kendini, hem de soyadını yüceltmiş olursun ve o gün geldiğinde böbürlenmene de gerek kalmadan gerçek bir saygı görürsün!*” diye nasihat etti. Bu olaya tesadüfen ben de şahit olmuşum ve kendilerini dinlediğimden Lakoba ile Georgi’nin haberleri yoktu.

Bir süre sonra Naziya “*Bu Georgi’ye ne oldu? Şaşılacak derecede değişti, çok iyi bir çocuk oldu!*” diye konuştuğunda, şahit olduğum konuşmayı hatırlayarak tatlı tatlı tebessüm ediyordum... Daha sonra ise bir yaş gününde herkes eğlenirken Georgi müziği kesip mikrofonu eline alarak; “*Dinleyin! Bizi kimin yönettiğini biliyor musunuz?*” diye seslenip, Naziya da, “*eyvah! bakalım yine neler saçmalayacak!*” diye düşünürken Georgi;

“*Böylesi ancak 100 yılda bir gelir, o bana, beni incitmeden, azarlamadan, küçük düşürmeden, soy adıma*

layık bir kişi olmam için neler yapmam gerektiğini anlattı. Küçük cumhuriyetimizin başında büyük bir insan var!” diye konuşmasını noktalamıştı.

Bir süre sonra Sovyet yönetimi tüm aristokrat aileleri sürgüne gönderdi, Georgi’de bu sürgüne maruz kaldı mı bilemiyorum; çünkü bir daha kendisinden hiç haber alamadım...

İşte bu özelliklerinden ötürüdür ki Stalin dönemi sona erdikten sonra Abhaz devlet tiyatrosunda düzenlenen, Lakoba’yı anma toplantısına, Abhazya’nın her yerinden binlerce insan katılmıştı. Herkes Lakoba ile ilgili anılarını oradakilerle paylaşmak istiyordu. Kimi; beni mağduriyetten kurtardı, kimi; beni içerden çıkardı, kimi; çocuğumu okuttu, kimi; hastamı tedavi etti, kimi; ilacımı aldı, diye anlatıyor, anlatıyor, anlatıyordu. Üstelik sadece Abhazlar değil, Gürcüler, Ruslar, Ermeniler...

LAKOBA VE TROÇKİ

Bir kış günü, Sariya ile birlikte yanmakta olan şöminenin başında oturmuş sohbet ediyorduk. Sariya arada bir çok severek tüttürdüğü “Ritsa” marka sigarasından içiyor, Lakoba ise çalışma odasında kağıtlarına gömülü çalışıyordu. Sigarasını bitiren Sariya bir süre şöminedeki közleri karıştırdıktan sonra Lakoba’nın duymasından çekinerek kısık bir sesle Troçki’den bahsetmeye başladı, çünkü o zamanlar Troçki’den bahsetmek herkes için son derece tehlikeliydi. Bir süre sonra Sariya’nın kardeşi Musto da yanımıza gelerek sessizce dinlemeye koyuldu. “Nestor, Troçki ile çok yakın arkadaş değildi.” diyordu Sariya; “Ancak Troçki Abhazya’ya tatil veya tedavi amaçlı geldikçe Lakoba kendisini ziyarete giderdi. Troçki bu şekilde tanıdığı Lakoba’nın zekasına ve uzak görüşlülüğüne büyük değer verirdi”... Sariya

konuşmasına devam ederken Lakoba aniden içeri girince sohbetimiz zorunlu olarak sonlandı; ancak ben ileriki günlerde Lakoba ile Troçki arasındaki ilişkiler konusunda daha fazla bilgi sahibi olacaktım.

Troçki'nin tatil ve tedavi amacıyla Kafkasya'da bulunduğu dönemde Lenin hayatını kaybeder. Dönemin ileri gelenlerinden olan Troçki cenaze törenine katılmak için derhal Moskova'ya dönme kararı alır; ancak el altından sinsice bir iktidar mücadelesi içinde bulunan Stalin, Troçki'yi Moskova'dan uzak tutmak için törenin 26 Ocakta yapılacağını ve nasılsa yetişemeyeceğinden Sohum'a giderek tedavisine orada devam etmesinin daha yararlı olacağını bildirir. Oysa tören 27 Ocaktadır ve yetişmesi mümkündür. Troçki hemen Sohum'a hareket eder, bu arada *Djerzinski* ve *Ordjonikidze* Lakoba'ya bir mektup yazarak Troçki'ye maksimum ilgi gösterilmesini rica ederler.

Lakoba, Troçki ve eşini Abhazya'da devlet konuk evinde ve en üst düzey bir misafirperverlikle ağırlar. Lakoba ve Troçki bu süreç içerisinde tedaviden arta kalan zamanlarda sık sık bir araya gelerek birlikte sohbet ediyorlardı, bu sohbetlere bazen de Lakoba'nın evinde devam edilir olmuştu.

Uygun tedavi, eşsiz misafirperverlik ve Abhazya'nın şifalı iklimi sayesinde Troçki kısa sürede sağlığına kavuştu, bu yüzden Troçki ile Lakoba sohbetlerine artık Abhaz köylerinde köylülerle birlikte devam ediyorlardı. Troçki Abhaz diline, örf ve adetlerine, Abhaz kültürüne büyük ilgi duyuyor, her şeyi öğrenmeye çalışıyordu. Bu tavırlarıyla herkesin sevgisini kazanan Troçki "*Muk Aştı*"da ki yani Muk Meydanı'ndaki büyük toplantıda halka hitaben konuşmasına Abhazca olarak "*Sijülar şüapkhea sıpsaayt!*" (halkım, sizden önce öleyim!) şeklinde başlayınca bu sevgi doruğa çıkacaktı. İnsanlar şaşkınlıktan ağızları açık, Sovyetlerin en önemli kişilerinden birinin sınırsız hareketlerle ve kendi öz

dillerinde konuşmasına tanık oluyorlardı, doğrusu bu inanılır gibi değildi.

Troçki sürgünde bulunduğu Meksika’da 1938 yılında kaleme aldığı anılarında Abhazya’ya 1925 yılı baharındaki ikinci gidişinden ve Lakoba’dan uzun uzun bahsederken, Lakoba’nın kısa boyundan “*Adeta minyatür bir insandı*” diye söz eder. Ayrıca bir yandan kulaklık kullanan Lakoba’ya sesini duyurmakta ne kadar zorlandığını anlatırken öte yandan “*Ancak buna rağmen halk onu, o’da halkı çok iyi duyuyor ve anlıyordu*” diye eklemeyi de ihmal etmez.

Troçki’ye göre Nestor gerçek bir halk kahramanıdır, sözü sözdür, çok akıllıdır ve Abhazya’ya her gidişinde içişleri bakanı olan kardeşi Mikhail Lakoba’yı kendisi için özel koruma olarak görevlendirecek kadar da titiz bir ev sahibidir. Troçki, Lakoba ile iç politik konuları hiç bir zaman konuşmadıklarını; ancak bir gün “*Bu adamda ne bir zeka pırıltısı ne de olağanüstü bir yetenek göremiyorum.*” diyerek Stalin’i kastettiğini; ancak kendisinin bu konuşmayı daha fazla devam ettirmediğini de anılarında belirtir.

Troçki’nin Moskova’da olmamasından da yararlanan Stalin, iktidarı tamamen ele geçirir, aslında liderler arasındaki iktidar mücadelesini sessizce uzaktan izleyen Lakoba’ya, Troçki’yi Abhazya’da kasıtlı tutturarak elini rahatlattığı düşüncesiyle Stalin büyük bir sevgi ve minnet duyar. Oysa Lakoba Troçki’yi böyle bir entrikadan dolayı değil, sadece geleneksel Abhaz misafirperverlik anlayışıyla ağırlamaya çalışmıştı.

Bir süre sonra Stalin, karşısında tir tir titreyen kalabalık bir topluluk önünde ta iç savaş döneminden beri tanıdığı Nestor’a samimi bir şekilde “*Ben Koba, sen ise Lakoba’sın!*” şeklinde hitab edince bu kadarı bile Kremlin’deki tüm kapıların Lakoba için sonuna kadar açılmasına yeterli olacaktı. Bu merkezi destek ilk zamanlar küçük Abhazya için çok önemli bir rol oynayacaktı; ancak ileride Lakoba-Troçki

dostluğunun (!) faturası hem Lakoba'ya hem de Abhazya'ya öyle pahalıya mal olacaktı ki sormayın...

KÜÇÜK CUMHURİYET'İN LİDERİ

Ben Nestor'un ailesine dahil oluncaya kadar onunla ilgili olarak gerek babamdan gerekse yakınlarımdan çok şey duymuştum, sonraları Sariya ve eşim Emdi'den daha fazlasını duyacak hatta ileride bazı önemli olaylara da bizzat tanıklık edecektim. Nestor Lakoba 1918 yılında Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti adına Gürcü Menşevik güçleri Abhazya'yı işgal edince Abhazya'da işgale karşı oluşturulan ve "*KİARAZ*" adı verilen silahlı yurtsever gurubun lideri idi. Bu dönem, Abhazya ve Abhaz halkı için ağır trajik olaylarla doluydu. Gürcü Menşevik kuvvetler ve *General Mazniyaşvili* komutasındaki Kazaklar tam anlamıyla terör estiriyorlardı. Adam kaçırmalar, öldürmeler, tecavüz, yağmalama ve ev yakmaların sonu gelmiyordu. İngiliz yazar *Behofer*'ün "*Denikin Rusyası*" adlı kitabında belirttiği gibi Gürcü devleti küçük bir emperyalist devletti ve etrafındaki halklara yaklaşımı ise şovenizmin ötesindeydi.

Kiaraz gurubunun mücadelesi soncunda 4 Mart 1921 yılında Abhazya işgalcilerden kurtuluyor ve Abhaz halkı 1864 yılında ellerinden zorla alınan devlet erkine tekrar kavuşuyordu. Nestor Lakoba ve *Efrem Eşba* bu sürecin son dönemlerinde yani Kasım ve Aralık 1920'de *Lenin* tarafından çeşitli görüşmeler yapmak ve anlaşmalar imzalamak için Türkiye'ye gönderilen kalabalık bir delegasyona eş başkanlık ediyorlardı. Nestor ve Efrem Türkiye'de bulundukları süre içinde Abhaz diasporasından çok sayıda kişiyle de görüşmelerde bulundular. Bunlar arasında Mustafa Kemal'in yakın mücadele arkadaşı ve ilk başkanlarından Abhaz "*Aşkharua*" ailesinden *Hüseyn Rauf Orbay* da vardı. (Nestor'un bir süre sonra doğan oğluna "*Rauf*" ismini

vermesinin bu ziyarette Rauf Orbay'la oluşan dostluktan kaynaklandığı söylenir.çn) Tahminime göre Lenin bu görüşmelerin olumlu sonuçlanması halinde Nestor ve Efrem'e Abhaz Sosyalist Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyarak ödüllendirilme garantisi vermişti. Heyet *İstanbul, Trabzon* ve *Rize*'de çeşitli temaslarda bulunarak ve Batum ile ilgili anlaşmayı da imzalayarak geri döndü. Efrem Eşba ve Nestor Lakoba ancak 6 Mart 1921'de Abhazya'ya dönebildiler. O gün Abhazya Sosyalist Cumhuriyeti'nin en yüksek yönetim organı da şekillendi. 28-31 Mart 1921 tarihinde ise Batum kentinde gerçekleşen toplantıda Abhaz Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı oy birliğiyle kabul edildi. Toplantıdan hemen sonra Efrem Eşba sonucu telefonla Lenin'e bildirdi. Ancak Gürcistan ve Stalin bu karardan son derece rahatsızdılar. Onlar Abhazya'nın otonom statüsünde Gürcistan'a bağlanmasını istiyorlardı. Zaten Stalin o derece otonomi yanlısıydı ki daha sonraki uygulamalarıyla da adı "*otonomist*"e çıkacaktı. Gürcüler bundan dolayı derhal Abhazya Sosyalist Cumhuriyeti aleyhine aralıksız bir faaliyete giriştiler. Hatta 1929 yılında partinin Kafkasya'daki büro toplantısında Abhazya'nın Gürcistan'a dahil edilmesi konusu aniden görüşmeye açıldı, herkes ağız birliği etmişçesine Abhazya'nın Gürcistan'a bağlanmasının gerekliliğini dile getiriyordu, sonuçta Nestor'a sordular;

"Sen bu konuda ne düşünüyorsun?"

Nestor bu soruya son derece zekice bir cevap verdi.

"Affedersiniz kulaklığım kötü durumda olduğundan konuşmaları hiç duyamadım! Ne diyordunuz?"

Nestor bu şekilde zaman kazanmaya çalışıyor, sessiz ve ilginç bir direniş sergiliyordu, çünkü toplantının sonuna geldiğini, kendisinin oluru olmadan ve sonuç protokolünü imzalamadan kesin bir karar alınamayacağını gayet iyi biliyordu.

Ancak daha sonraları Gürcülerin bu çabaları sonuç verecek ve Abhazya zorunlu olarak Gürcistan'a bağlanacaktı. Bu süre içerisinde Lakoba Abhazya'da tek otorite olmuştu. Herkes tarafından öylesine seviliyor ve sayılıyordu ki halk bir problemi olduğu zaman tüm yetkili kişi ve kuruluşları atlayarak direkt olarak kendisine ulaşmaya çalışıyordu. 1930'lu yıllarda "*Kollektivizasyon*" uygulamasına geçilmesi gerekiyordu, bu uygulamaya göre soylu ailelerin mülklerine el konulacak ve kendileri de Abhazya'dan sürüleceklerdi. Nestor bu süreci elinden geldiğince engellemeye çalışıyor, Abhazya'da soylu-köylü kavgasının ve ayırımının olmadığını, kişilerin her alanda eşit olduklarını, esasen Abhaz geleneklerinin de başka bir duruma fırsat vermediğini, uygulama için bastıran Stalin'e anlatmaya çalışıyordu. Lakoba bir yandan halkını olası bir felaketten korumaya çalışırken, öte yandan da Beria'nın şovenist politikalarını engellemekle meşguldü. Beria da boş durmuyordu elbette, o da Stalin'le Lakoba'yı karşı karşıya getirebilmek için elinden geleni ardına koymuyordu. Ancak Stalin'in Lakoba'yı merkeze almayı, hem de *Henrik Yagodi*'nin yerine "NKVD"nin (İçişleri Bakanlığı'nın) başına getirmeyi düşündüğünü henüz bilmiyordu...

Stalin tüm bunların yanı sıra Lakoba'yı da kısıp almaya da çalışıyordu. Lakoba'nın önünde iki seçenek vardı; ya kollektivizasyonu kabul ederek halkının bir bölümünün ellerindeki her şeye el konulup vatanlarından sürülmelerini kabul edecek, ya da bu sürgünün olmaması karşılığında Gürcistan içinde otonom bir statüye razı olacaktı. Adeta kapana kısılmıştı, birinci seçenek 1864 büyük sürgününden sonra halkı için ikinci bir felaket olacaktı, bu yüzden son derece çaresizdi.

Kolhoz yönetimine geçiş çok sancılıydı, Abhaz'lar kolхозlarda çalışmak istemiyor, Gürcistan'a bağlanmaya karşı da şiddetle direniyordu. Bu yüzden Abhazya'nın her

yerinde toplantılar yapılmaya başlandı, bu toplantıların en görkemlisi ise Lıkhni köyündeki tarihi toplantı alanı olan “*Lıkhni aşta*” da gerçekleştirildi. Halk, Lakoba’nın gerek Tiflis, gerekse Moskova’dan büyük bir baskı altına alındığını ve daha fazla direnmesi karşısında ortadan kaldırılabileceğini biliyordu. Nestor Lakoba halkının bu anlayışı sayesinde ince eleyip sık dokuyarak bu süreci atlatmaya çabalıyordu, çünkü hem merkezi yönetimin politikalarını uygulamak, hem de halkını korumak ve kollamak durumundaydı. Halkın büyük güveni ile Lakoba yavaş yavaş herkesi kolhozlara katılmaya ikna etti. Ayrıca merkezin kesin talimatına rağmen Abhaz soylularının sürgün edilmelerini önlemeyi de başardı, sadece büyük tehdit altındaki bazı ailelerin bir süreliğine de olsa Abhazyaya dışında yaşamaya ikna edilmesi gerekiyordu, Lakoba onun da üstesinden geldi. Nestor’un sekreteri Bulanov 1954 yılında kaleme aldığı anılarında bu süreçle ilgili şunları yazıyordu, “*Nestor döneminde Abhaz soyluları ne yok edildiler ne de sürüldüler, hatta soylular sık sık kendisiyle görüşüp problemlerini konuşma fırsatı bile bulabiliyorlardı.*”

Bu gün dönemin önemli soylularından Dimitri Çaçba’nın hayatının Lakoba tarafından kurtarıldığını kaç kişi bilir? Dimitri Çaçba’nın babası Georgi Çaçba, İmparator II. Nikola’nın annesi Maria Feodorovna’nın hizmetindeyken onunla gizlice evlenmiş ve bu gayri resmi evlilik imparatoriçe ve kızlarının Rusya’dan sürüldükleri güne kadar devam etmişti. İşte bu Georgi’nin oğlu olan Dimitri, 1924 yılında batı Gürcistan’da Gürcü Menşeviklerle savaşan Abhaz soyluları arasında bulunduğu dolaylı tutuklanıp idama mahkum edilmişti. Nestor nasıl becerdiyse becermiş Dimitri Çaçba’yı kaçırarak *Erkutsk’a* gitmesini sağlamıştı. Dimitri daha sonra gittiği yerde kendisini yetiştirecek ve sayılı bir hukukçu olacaktı. Elbette ki Nestor bunları Dimitri önemli ve soylu bir aileden geldiği için yapmıyordu. O’nun

için Abhaz olmak, insan olmak yeterliydi. O asla ayırım yapmazdı.

Soylu bir aileden olan *Eymkhaa* (Emukhvari) kardeşleri Oçamçıra'ya gidişlerimde sık sık görürdüm. Bir gün bu kardeşlerin büyüğü öldürülüp katilleri de yakalanamayınca, kalan üç kardeş intikam almak için silahlanarak dağa çıkarlar. Bir süre sonra çıkan çatışmalardan birinde bir kardeş daha hayatını kaybedince dağdaki iki kardeşten biri eve dönerken, diğeri kan davası gütmeye ve dağda kalmaya devam eder. Aradan biraz zaman geçince dağda kalan *Eymkhaa*'nın *Lakoba*'yı öldürmek istediği gibi söylentilerle Abhazya çalkalanmaya başlar. Hatta *Lakoba*'nın evine bununla ilgili bir pusula atılır, *Nestor*'un ciddiye almamasına rağmen kardeşi *Mikhail Lakoba* kendisini gizlice korumaya kalkar. Durumu öğrenen *Lakoba* öfkeden deliye döner ve kardeşine;

“Bu ne anlama geliyor, sen beni kime karşı koruyorsun? Her zaman halkımın arasındayım, isteyen zaten istediğini yapabilir, ben Lakoba korkak dedirtmem! Ayrıca birilerinin beni öldürmesini gerektirecek bir işim de olmaz!” diye çıkışarak tüm koruma önlemlerini kaldırır. Bir kaç gün sonra *Lakoba*'nın evinin önünde yeni bir pusula bulunur, bu pusula bizzat Abhaz soylusu *Eymkhaa*'nın yazdığıdır. *Eymkhaa* pusulasında *Lakoba*'ya *“Sevgili Nestor! Sana asla elim kalkmaz. Keskin gözlerimin ve eşsiz dostlarımdan senin için yapacakları tek şey her daim seni korumak olur.”* diye seslenir. Bu pusulayı daha sonra *Naziya* bana gösterdiğinde ne kadar duygulanmıştım. Polis *Eymkhaa*'ya bir türlü ulaşamadı, çünkü onun Abhazya'nın her tarafında güvenilir dostları vardı. Ancak en sonunda kendisini satan biri ortaya çıkıverdi, kız kardeşinin kocası; yani damadı. Damat öylesine güvenliydi ki *Eymkhaa* ondan hiç şüphelenmedi oysa polis çoktan haber almış ve etrafı tamamen sarılmıştı ama o polise

erkekçe direndi sekiz kurşun yemesine rağmen dimdik ayakta idi ve son sözleri:

“Nestor! kendini koru, asla kimseye güvenme!” şeklinde oldu. Nestor, Eymkhaa’nın bu şekilde öldürülmesine çok üzüldü. *“20 kişi bir insanı öldürmeden ele geçirebilmeliydiler, böylesine kahraman, dürüst ve temiz biri topluma kazandırılmalıydı!”* diye hayıflanırken, bu hayıflanmaları duyan Beria ise *“Hayduda sahip çıkıyor.”* diye Nestor’u suçluyordu. Bundan hemen sonra da Abhazya’nın en önemli tütüncülerinden Ermeni kökenli *Topçuyan Kardeşler* alım-satım işlemlerindeki ufak bir usulsüzlükten dolayı Tiflis’ten gönderilen özel bir komisyon tarafından suçlanıp ölüme mahkum edilince Nestor direndi ve kararı onaylamadı. Lakoba’ya göre alanlarında uzman olan ve Abhazya’nın tarımsal gelişimine değerli katkıları olan bu dört kardeşin telafisi mümkün olan basit bir usulsüzlükten dolayı ölüme mahkumiyetleri aptalcaydı ve kabul edilebilir değildi. Ancak Topçuyan kardeşler Nestor’un tüm mücadelesine rağmen Tiflis’ce kurşuna dizildiler. Beria bu olayı da elinden geldiğince kullanınca Lakoba Moskova’dan ağır bir ihtar almak durumunda kaldı. Nestor enteresan biriydi, bir yandan yoksul köylüleri varlıklılar karşısında korurken öte yandan varlıklı kişilerin ellerindekinin de *“hızlı komünist”* rollerine soyunan kişilerce devlet adına talan edilmesine karşı çıkıyordu. Bu yüzden kollektivizasyon ve devletleştirme çalışmaları diğer Sovyet cumhuriyetlerinin aksine Abhazya’da insanları sürerek, mallarına el koyarak ve zorbalıkla değil, daha yumuşak bir geçişle gerçekleşiyordu. İlk zamanlarda el konulan babamın mal varlıkları bile evimiz başta olmak üzere daha sonra iade edilmişti. O dönemlerde Abhazya’yı çok sık ziyaret eden Mondelshtam *“Karadeniz kıyısındaki cumhuriyetlerde yaşayan varlıklı ve onurlu halkın ellerindeki her şeye el koymak onları alçaltmak ve*

gururlarını ayaklar altına almak demekti ve bu kabul edebilecekleri bir durum değildi.” diye görüşlerini belirtir.

Nestor böylesi bıçak sırtı bir ortamda yılmadan mücadele ediyordu. Bu arada kendisini çekemeyenler başta olmak üzere tüm düşmanları Moskova’ya mesnetsiz iddialarla dolu imzasız şikayet mektupları yağıdırıyorlar ve dahası bu aslı astarı olmayan şikayetlerin Stalin’e ulaşmasını da sağlıyorlardı. Elbetteki tüm bunlar tek merkezden idare ediliyordu ve Nestor sonunda perdenin ardındaki kişiyi anlamakta gecikmeyecekti.

Ardı arkası kesilmeyen şikayetlerin sonucunda doğal olarak Moskova ve Tiflis’ten kalabalık teftiş gurupları Abhazya’ya doluştular, Lakoba’nın tüm işlemleri didik didik inceleniyor, el birliği ile atılan iftiralara dayanak sağlanmaya çalışılıyordu. Sonuçta Nestor Moskova’ya çağırıldı. Stalin, Molotov’un da bulunduğu bir ortamda Lakoba’ya ağır suçlamalar yöneltti. Stalin’e göre Lakoba Sovyet yasalarının aksine Abhazya’da keyfi bir yönetim oluşturmaya çalışıyordu, aldığı tüm şikayetleri açıkça dillendiren Stalin, giderek hakaret ve tehdit içeren bir tarzda konuşmasını sürdürüyor, Molotov’da hafifçe başını sallayarak onu onaylıyordu. Sessizce Stalin’in sözlerinin bitmesini bekleyen Lakoba sonunda yavaşça konuşmaya başladı. Lakoba Sovyet yasalarına aykırı en küçük bir tasarrufunun olmadığını, sadece halkının özel durumunu ve geleneklerini gözeterек sancısız bir şekilde sevdirecek ve ikna ederek sistemi oturtmaya çalıştığını, altına imza bile atılamayan iddialarla suçlanmayı asla kabul edemeyeceğini etkili bir üslupla anlatıyordu. (Lakoba’yı tanıyanlar o’nun ne müthiş bir hatip olduğunu iyi bilirlerdi) Nestor Lakoba teftiş heyetlerinin de kasıtlı olarak objektif davranmadıklarını ortaya koyarak;

“Sanırım tüm bunlar beni ortadan kaldırmayı hedefleyen etkili bir kişinin elinin altından çıkıyor” diye konuşmasını sürdürdü, bir süre sonra inisiyatifi tamamen

eline alıp gergin ortamı yumuşatan Lakoba, Stalin ve Molotov'a bazı tarihi olayları da hatırlatmaya başladı.

"Abhazlar etnik bir felaketten geçerek bu güne gelebildiler, Osmanlı döneminde büyük baskı altındaydılar, insanlar inanışlarını terk ederek Müslüman olmaya zorlanıyorlar, köle ticareti kısıkcı altında boğuluyorlardı. Çarlık Rusyası'nın politikaları da farklı olmadı, onlar da Abhaz halkını büyük bir baskı altına almaya çalışıyorlardı. Bundan dolayıdır ki sabrı taşan Abhazlar 1866 senesinde Ruslarla savaşa giriştiler. Güçler öylesine dengesizdi ki sürecin sonunda Abhaz nüfusunun çoğunluğu vatanlarını terke zorlanarak Türkiye'ye sürüldüler bu sürgün sırasında insanlarımızın büyük kısmı hayatlarını kaybettiler, bu trajediden arta kalan bir avuç insan Abhazya'yı bugüne getirebildi. Çekilen acılar ve sürgün trajedisi halkımın anılarında o kadar taze ki halkım hala göz yaşı döküyor."

Nestor adeta ders verir gibi anlatmaya devam ediyordu.

*"Abhazların nüfusunun büyük bölümü soylu sülalelerden oluşur. Ancak biz de soylular da halktan kişiler gibidirler hiç biri aristokrat bir hayat sürmezler. Şimdi biz bunları Abhazya'dan nasıl sürelim? Bu durumda ikinci bir **"muhaceret"** yaşanacak ve Abhazya'da Abhaz kalmayacak. Ayrıca ben Gürcü Menşeviklere karşı mücadeleyi bunlarla yürüttüm, partizan gurupları bunlarla oluşturdum, savaşı da bunlarla kazandım. Şimdi ne oldu da bu insanların sürülmesi gerekiyor?"*

Sonuçta Stalin ve Molotov ikna olmuşlardı; ancak Moskova dönüşü Lakoba rahatsızlandı. Kalbi bu stres dolu ve sinir bozucu sürece zor dayanıyordu. Ancak o, hiçbir zaman şikayet etmeden çalışmalarını sürdürdü.

Ancak her şeye rağmen durum hassasiyetini koruyordu, Stalin her ne kadar eskisi gibi yakın görünüyor gibi ise de, Lakoba kendisi için kara bulutların toplanmaya başladığını

hissediordu. Çünkü Beria'nın ne sinsi ve tehlikeli biri olduğunu çok iyi biliyordu. Beria'nın asıl amacı Gürcistan'ın batısından insanları her ne şekilde olursa olsun Abhazya'ya getirip yerleştirmek ve böylelikle de demografik yapıyı istediği gibi şekillendirmekti. Nestor'un bunu kabullenmesi olanaksızdı, çünkü halkı için nasıl bir felaket olacağını farkındaydı. Bundan dolayı ne yapıp edip Abhazya'yı Gürcistan'dan ayırmanın yollarını ararken, Beria ise tüm planlarının önündeki tek engel olan Lakoba'yı ortadan kaldırmayı ve Abhazya'yı lidersiz bırakmayı çoktan aklına koymuştu. O'nun Moskova'da itibar sahibi olması Beria'yı deli ediyor, bu yüzden Nestor'un NKVD'nin başına getirilmesi ile ilgili teklifi reddetmesini bile kendi lehine kullanmaya çalışıyordu. Dahası, Lakoba aleyhine belge üreten bir fabrika gibi durmadan çalışıyor, çalışıyordu...

Stalin, özellikle 1935 yılından itibaren her görüşmede Lakoba'ya NKVD'nin başına geçmesini teklif ediyor; ancak her defasında yeni bir mazeretle karşılaşıyordu. Nestor ise bu görüşmelerde sürekli olarak Abhazya'nın bağımsız cumhuriyet statüsünün iadesini gündeme getiriyor, bunu gerçekleştirmekten başka bir şey düşünemiyordu. Dile kolay; sadece 1933-36 yılları arasında Lakoba tam 18 kez Moskova'ya gitti ve 23 kez Stalin'le görüştü. Tüm görüşmelerde Stalin bıkmadan aynı teklifte ısrar ediyor, Lakoba'da devamlı surette Abhazya'nın statüsünü gündeme getiriyordu. Bugün düşündüğümde Aaah ah! Lakoba keşke kabul etseydi diyorum, belki de her şey daha farklı olabilirdi.

1936 sonbaharından itibaren Lakoba'ların evine tedirgin bir atmosfer hakim oldu. Bunu artık açıkça hissedebiliyordum. Yine Nestor'un Moskova'dan döndüğü bir zamandı, eve uğradığımda Nestor, Sariya ve eşim Emdi ocak başında oturmuşlar sessizce konuşuyorlardı. Öyle dalmışlardı ki benim gelişimin bile farkına varamadılar. Konuşmanın son bölümünden anladığım kadarıyla iyi

tanıdıkları üst düzey bir yönetici Moskova'da tutuklanmıştı. Nestor'un konuşurken elindeki mandalinayı yoğurması dikkatimden kaçmadı, bunu sadece çok gergin ve tedirgin olduğu durumlarda yapardı. Bir başka gün ise Nestor'u şunları söylerken duyacaktım,

“Stalin neden bana böylesine önemli bir görevi teklif ediyor, neden? Halkım “apırçman” yerken bana niçin Moskova'daki en önemli görevlerden biri sunuluyor? Ne kadar tehdit ederse etsin bu görevi asla kabul etmeyeceğim!” Lakoba'nın kendisine yapılan İçişleri Bakanlığı teklifini yine reddettiği anlaşıyordu.

Bana göre Stalin, Lakoba'nın kendisini red edeceğine ihtimal bile vermiyordu, aslında bu göreve yüzlercesini bulabilirdi. Ama o, bu kadar önemli bir görevde her anlamda güveneceği ve korkmadan sırtını dönebileceği birini istiyordu ve bu tip insanların sayısı parmakla sayılacak kadar bile değildi. Doğrusu Nestor bu görev için biçilmiş kaftandı, ama ne yaptıysa da bir türlü ikna edemedi. Sonunda Stalin'in tutumu da yavaş yavaş değişmeye başladı. Lakoba'nın Moskova'ya son gezilerinden birinde yine bu durumdan dolayı Lakoba son derece gergindi. Kremlin'de verilen davette her zaman olduğu gibi Stalin sağına ve soluna Lakoba ile Beria'yı eşleriyle birlikte oturtmuş keyifle vakit geçiriyordu. Lakoba'nın moralsiz ve huzursuz olduğu her halinden belliydi. Kremlindeki davetlerde Sariya'nın *“lezginka”* oynaması mutat hale gelmişti, zira Stalin Sariya'nın lezginka oynamasına hayrandı. Sariya'ya her zaman eşlik eden *Sergo Orjonikidze* bu kez onu oyun için davet ettiğinde eşinin moralsiz olduğunu gören Sariya nazıkçe daveti reddetti, çünkü o eşinin diğer yarısı gibiydi, eşi mutsuzken o nasıl dans edebilirdi? Bu durum herkesin aksine neşe içinde olan Stalin'in gözünden kaçmadı, Beria'ya dönerek; ama Lakoba'nın da duymasını isteyerek iğneli bir ifadeyle;

“Lavrenti! Görüyor musun, Nestor seni her alanda geçmiş, hatta evlilikte bile. Bak, en güzel ve en az bulunan eşi bile kendisine seçmiş!” diye seslendi. Beria Stalin’i yanıtlamadı, ama yüz ifadesi öylesine değişti, öylesine korkunç bir hal aldı ki Lakoba’ya yönelttiği kin ve kıskançlık dolu bakış, adeta bir ölüm fermanı gibiydi...

NESTOR’UN KATLİ

Nestor, Sariya ve Emdi birkaç gün sonra Moskova’dan dönmülerdi. Zannediyorum 24 veya 25 Aralık 1936 idi, beklenmedik şekilde Tiflis’ten bir telefon geldi. Beria acilen Nestor’u görüşmeye çağırıyordu. Nestor gizleyemeyeceği şekilde tedirgin olmuştu, çünkü kısa bir süre önce zaten beraberdiler, bu kadar acil görüşülecek ne vardı. Bu yüzden hiç gitmek istemiyordu; ama ne yazık ki başka çaresi de yoktu. Sariya hemen eşyalarını toparlamaya başladı, Nestor’a eşlik edecekti; ama Nestor şoförü dışında hiç kimseyi yanına almayacağını sert ve tavizsiz bir şekilde dile getirdi. Sariya ise hala ısrar ediyordu, hepimizin gözü önünde ikisi arasında o güne kadar hiç de tanık olmadığımız sert bir tartışma başladı. Sonunda Nestor köpürdü ve son noktayı koydu.

“Yeter! Nestorun eşi koruması oldu lakırdılarını daha fazla duymak istemiyorum! Ben hiç bir yere yalnız gidemeyecek miyim?”

Nestor’u kararından döndürmek artık mümkün değildi, aracı geldiğinde Sariya mahzun bir halde merdiven başında dikiliyordu, Nestor merdivenleri hızla inerek aracına yönelip gözden kaybolduğu anda kulakları sağır edercesine müthiş bir patlama duyuldu. Sariya çılgık çılgıca adeta uçarcasına Nestor’un bulunduğu tarafa koştu, biz de peşine düştük. Aşağı indiğimizde ne görelim; Nestor,

“Bana oralarda bir şey olursa ardımdan gönülden ağlayacağına bir kez daha inandım.” diyerek şefkatle eşinin

başını okşuyordu. Dumanı ttmekte olan silahı ise hala elindeydi, meğer ateş eden oymuş. Nestor'un bunu niye yaptığını o zaman hiçbirimiz anlayamadık oysa o, kendince bizlere veda ediyor ve tek başına felaketini karşılamaya gidiyormuş. Daha sonra aracına binerek hızla uzaklaştı, bu onu son görüşümüz olacaktı...

Ertesi gün gece yarısından sonra Nestor'un çalışma odasındaki özel telefonu uzun uzun çaldı. Tiflis'den aramaktadılar. Naziya zar zor birinin öldüğünü anlayabildi, başka bir şey anlaşılamıyordu. Bir süre sonra telefon tekrar çaldı, Naziya yine birinin öldüğünü ve sükunetle aileye haber verilmesi gibi bir şeyleri anlayabildi. Seslere uyanan Sariya,

"Ne oldu?" diye sorduğunda Naziya'nın,

"Tiflis'ten aradılar, sadece birinin öldüğünü ve ailesine haber verilmesi gerektiğini söylediler; ama kim olduğunu anlayamadım," cevabıyla adeta kanı dondu, içine bir kor düşmüş gibi evin içinde dolanmaya başladı, müthiş tedirgin olmuştu, bir sigara yakarak balkona çıktığında evin önündeki başları açık durumda sessizce bekleyen kalabalığı gördü. (Abhazlarda cenaze evine gelenler matem ifadesi olarak şapkalarını çıkarırlar) O ana kadar selsizce bekleyen kalabalıktan Sariya balkonda görününce birden bire ağlama sesleri yükseldi. Sariya işte o zaman acı gerçeği anladı, artık çığlık çığlığa,

"Nasıl olur? Kim öldürdü onu?" diye yırtınıyor, saçını başını yoluyordu. Saat sabahın 7'si olmuştu...

Avludaki erkekler bile hıçkıra hıçkıra ağlıyorlar, bunun dışında kimseden tek kelime bile çıkmıyordu, herkeste büyük bir acı ve şaşkınlık hakimdi. Kısa sürede evin avlusu insan seliyle dolup taşıtı, ben de hemen telefonla durumu eşime bildirdim.

Sariya, Rauf'la birbirilerine sarılıp ağlaşırlarken bir yandan da yavrusunu teselli etmeye çalışıyordu.

“Korkma Rauf ! Yosif Bisaryonoviç (Stalin) bizi bırakmaz.”

Zavallı Sariya, felaketinin kimden kaynaklandığını nereden bilecekti...

Akşama doğru Sariya, Emdi ve bazı yakın akrabalar cenazeyi almak üzere Tiflis’e hareket etmişler; ancak Lakoba’nın naşını getiren özel *“yas treni”* ile Samtredia kasabasında buluşmulardı. Cenazeye üst düzey parti yöneticilerinden oluşturulan bir gurup eşlik ediyordu. Tren geçtiği her istasyonda halk tarafından durduruluyor, insanlar çok sevdikleri liderlerine göz yaşı döküyorlardı. Başkent Sohum’a gelindiğinde ise artık iğne atılsa yere düşmez gibidi. Şehir insan akınına uğramıştı sanki. Lakoba’nın tabutu eller üzerinde evine adeta uçuruldu, halk uçsuz bucaksız bir şekilde akın akın cenaze evine geliyordu.

Sariya’nın annesi damadına ağlarken eski günleri de anıyor, Beria’yı ilk gördüğü andan itibaren yüzündeki korkunç ifadeyi hissettiğini ve aklından hiç çıkartamadığını söylüyor ve Abhazca olarak,

“Gelinim Adile bile küçücük yaşına rağmen onu ilk gördüğünde gözlüklü bir yılana benzetmişti.” diye Beria’ya lanet okuyordu. O sırada yanımda duran bir kişi,

“Bu kadın ne diyor?” diye sorunca ben de boş bulunarak hayatımın en önemli hatasını yaptım ve kaynanamın sözlerini eksiksiz tercüme ediverdim. Bu sözler anında Tiflis’e ulaştırılacak ve ben sonraları buna çok pişman olacaktım.

Sariya o gece Lakoba’nın naaşıyla baş başa kalmak istedi ve bir ara yanına sadece sağlık bakan yardımcısı *İvan Semerciev*’i çağırarak gizli bir otopsi yaptırdı. Semerciev Lakoba’nın zehirlendiğini kesin olarak ifade ettiğinde Sariya gizli otopsi sonucunu tüm yakınlarına duyurdu. (Semerciev bu olaydan iki gün sonra ortadan kayboldu ve bir daha kendisinden asla haber alınamadı.) Sabahleyin naaş devlet tiyatrosundaki katafalka konuldu, insanlar karınca gibi

kalabalıktı ağlama sesleri yas müziğini bile bastırıyordu. Abhazya'daki herkes Nestor'un ölümünü kendi ailelerinden biri ölmüş gibi karşılamışlardı. Bir dönemin, bir daha geri dönmek üzere kapandığının farkında olmaları acılarını kat kat arttırıyordu. Nestor, başkentteki ünlü botanik bahçesinin girişine defnedildi. Törende Sovyetlerin ve Abhazya'nın ileri gelenleri çeşitli konuşmalar yaptılar. Konuşmacılardan biri de ilk Abhaz kadın pilot *Meri Ayüdzıpha* idi, daha sonra uçağıyla kalabalığın üzerinde Lakoba'ya saygı uçuşu yaparak insanların duygularını had safhaya çıkaracaktı.

Başsağılığı için gelen telgrafların haddi hesabı yoktu, samimiyetle söylüyorum hepsini okumak günler alırdı. Sariya telgrafların kabulü için beni görevlendirdiğinden imzaya bile yetişemiyordum, Sovyetlerin her köşesinden Türkiye ve Almanya başta olmak üzere dünyanın bir çok yerinden telgraflar geliyordu. Doğrusu bende şaşkınlık içerisindeydim. Lakoba'nın bu denli tanındığını ve sevildiğini bilmiyordum. Telefonlarımız da susmuyordu kısacası herkes acımızı paylaşmak üzere seferber olmuştu bir tek kişi hariç; Stalin. Stalin'den “*çıt*” yoktu, bu duruma fazlasıyla üzülen Sariya,

“*Acaba gözden kaçırmış olabilir misin?*” diye soruyor, telgrafları tekrar tekrar kontrol ettiriyordu. Ama Stalin'den ses çıkmadı, bu hiç de hayra alamet değildi. Bir ara Tiflis'deki törenlerde çekilen fotoğraflara bakarken gözüm takıldı, Beria elinde çiçekler Lakoba'nın naaşı önünde hüzünlü bir ifadeyle saygı duruşundaydı, diğer bir fotoğrafta ise saygı nöbetindeydi ve sanki onu kendisi öldürtmemiş gibi üzgün rollerindeydi.

Aynı zamanda koruma görevinin de olduğunu sonradan öğrendiğim Nestor'un şoförünün anlattıklarına göre Tiflis'te Lakoba ile Beria arasında çok sert tartışmalar geçmiş, öyle ki Nestor otele döndüğünde bile sakinleşmemişti, bir ara şoförünü çağırarak bir adım ve bir an bile kendisinden ayrılmamasını istedi. Nestor tam biraz sakinleşip gazetelere

göz atarken, çalan telefonu isteksizce kaldırdı. Karşıdaki ses *Marta Bisaryanovna*’ya aitti. Beria’nın annesi;

“Nestor! Çok rica ediyorum öğlen yemeğine bize gel. Sana tam istediğin şekilde alabalık kızarttım. Lütfen kırma beni!” diyordu. Nestor’un daveti nazikçe reddederek telefonu kapattıktan sonra şoförü onun kısık bir sesle *“Canınız cehenneme!”* diye öfkesini dışa vurduğuna şahit olacaktı. Aradan biraz zaman geçtikten sonra kapı çaldı, açtıklarında bu kez karşılarında gözü yaşlı Nina duruyordu. Nina mutlaka yemeğe gelmesi için ısrar ediyor,

“Lavrenti ile makam odalarınızdaki tartışmalarınızı özel hayatımıza sokmayın.” diye bin bir ricayla adeta yalvarıyordu. Nestor sonuçta çaresiz kaldı ve Beria’nın eşini kıramadı. Evde mükellef bir sofra hazırlanmıştı; ancak Nestor hem moralsiz hem de iştahsız olduğundan bir lokma bile boğazından geçmiyordu, sonunda yine Nina’nın ısrarlarına dayanamayarak alabalıktan bir parça yedi ve bir yudum konyak içti. Kısa bir süre sonra Nestor’un başı dönmeye başlamıştı, kendisini son derece kötü hissettiğinden hemen izin isteyip aracına döndüğünde, şoförüne Abhazca olarak *“sırşıyt!”* *“beni öldürdüler !”* diye seslendi. Otele dönen Nestor tam toparlanıp yola çıkmak üzereyken Beria aradı;

“Yeni sahnelenecek olan bir operayı birlikte izleyeceğiz, mutlaka bekliyorum!” diyordu. Gitmemek sözkonusu olamazdı, bu yüzden o durumdayken de davete katıldı. Verilen arada, Beria Nestor’u birer kadeh konyak içmeye davet etti. Lakoba kadehinden daha bir yudum aldıktan hemen sonra olduğu yere yığılıverdi. Nedense önce oteline, daha sonra ise hastahaneye götürüldü, bu andan itibaren Nestor ile sadece Beria’nın özel doktoru ilgileniyordu ve korumasına bile tüm kapılar sıkı sıkıya kapatılmıştı.

Gece Nestor’un öldüğü açıklandı.

Şoför tüm bunları göz yaşları ile anlatıyordu...

UĞURSUZ 1937

Nestor toprağa verildikten bir ay kadar sonra ortalıkta bir takım dedikodular dolaşmaya başladı. Söylentiler hem korkunç hem de iğrençti. Ardından yavaş yavaş Nestor'un resimleri indirildi sonrasında ise Nestor Lakoba'nın naaşı, defnedildiği botanik bahçesinden alınarak sıradan bir mezarlığa nakledildi. Tüm bunlar öyle büyük bir korku dalgası yarattı ki, insanlar artık konuşmalarında “*Nestor*” adının bile geçmemesine dikkat etmeye başladılar, birbirilerine bomboş ve korku dolu gözlerle bakıyorlardı, sanki hipnotize edilmiş gibiydiler.

1937 nisan ortalarında ortanca kayınbiraderim Mecit bizleri ziyarete geldi. Hemen ardından eve gelen “*görevliler*” kendisini bir konuyu açıklığa kavuşturmak için kısa bir süreliğine NKVD'ye davet ettiler. Mecit'in “*kısa süreli*” gidişinin sonu gelmedi, o gelemediği gibi peşinden giden tüm yakınlarımız da teker teker içeri alınıverdiler. Eşimin büyük ağabeyi Lütfi'de Moskova'da tutuklandığında artık ailede neredeyse içeri alınacak erkek kalmamıştı. Mecit'in tutuklanmasından sonra Sariya oğlunu da yanına alarak Moskova'ya gitti, orada Stalin'le görüşecek ve kendince Abhazya'da neler olup bittiğini tüm açıklığıyla anlatacaktı. Bunun için Lakoba'nın özel notlarını, Beria'nın parti karşıtı faaliyetleri ile ilgili raporları da beraberinde götürmüştü, her şeye rağmen kocasını aklayabileceğine inanıyordu. Ancak Stalinle görüşmesine izin verilmedi kendisini kabul eden Molotov'un da umursamaz tavırları Sariya'yı büyük hayal kırıklığına uğrattı, kırgın ve moralsız bir şekilde geri döndü. Eşi ve kardeşleri için çok üzgündü; ama yine de umudunu yitirmiyor ve etrafına;

“*Yosif Bisaryonoviç (Stalin) bizi böyle bırakmaz, o Nestor'un nasıl biri olduğunu iyi bilir!*” diyordu.

Doğrusu ilk zamanlar Stalin de arkadaşı Lakoba'yı unutmadığı izlenimini vermiş, Sariya'ya, Rauf'a ve Lakoba'nın annesi Şahusna'ya dolgun birer maaş bağlatmıştı; ancak tüm bunlar bir kaç ay sonra neden gösterilmeden yok sayılacaktı.

Bu güç dönemlerde Sariya ve Musto, Nestor'un arşivini saklamayı başardılar. Sadece kendilerince başlarına dert açabileceğine inandıkları bazı dokümanları yaktıktan sonra kalanları alüminyum kağıda sararak kimsenin bilmediği bir yere sakladılar. 1955 yılında Musto sürgünden döndüğünde belgelerin saklı olduğu evin artık teknik okul yurdu olarak kullanıldığını görünce telaşa kapıldı zira tamirat yapılmış ve sakladığı kutu yerinden alınmıştı. Ancak orada çalışanlarla tek tek görüşerek arşivin peşine düştü ve sonunda ulaştı. Meğer çalışanlardan biri bulduğu kutuyu açıp belgeleri görünce ne kadar önemli olduklarını anlamış ve özenle bu güne kadar saklamıştı. Musto kalan ömrü boyunca da arşive gözü gibi baktı, ölümünden sonra ise oğlu *Mehmet Cihoglu* bu emanete sahip çıkmaya devam etti.

Temmuz 1937'de *Sohum Maksim Gorki Pedagoji Enstitüsü*'nün kimya bölümü sınavlarına girdim. Sonuçlar harikaydı edebiyat, matematik, fizik, yabancı dil vs. hepsinden en yüksek notları almıştım; ancak tam her şey bitti derken yapılan bir duyuru ile "*parti tarihi*" adlı yeni bir sınava girmemiz istendi, sınav sözlü olarak yapılacaktı, ne ders konusunda ne de sınavı yapacak kişi hakkında en küçük bir bilgimiz yoktu. Sonunda sınav günü geldi çattı tüm öğrenciler dökülüyordu, çok geçmeden sıra bana da geldi ve karşısına oturduğumda soyadımı soran kişiye "*Cihoglu*" cevabını verince adam öfkeden köpürdü ve "*Siz! Lanet olasıca Lakobacılar! Sizi bu sınava kim kabul etti?*" diye ağzına geleni söyledi, ben sadece sessizce dinliyordum, zaten başka ne yapabilirdim? Sonuçta sınavlardan daha önce

aldığım sonuçları görünce en azından geçer not vermek zorunda kaldı, ama;

“*Bakalım, nasıl okuyabileceksin, göreceğiz!*” diye, açıkça tehdit etmekten de geri durmadı. Eğitim dönemi başladıktan bir süre sonra sakıncalılar listesinde bulunan tüm öğrenciler teker teker okuldan atılmaya başlandı, herkes için uygun bir mazeret bulunuyordu, sonunda enstitü direktörü *Mikhail Delba* (ki kendisi de bir süre sonra hain ve provokatör olarak suçlandı) beni yanına çağırarak okuldan atıldığımı tebliğ etti, ağlayarak eve döndüm; büyük bir üzüntü içerisindeydim. Öğretmenlerimiz bile duruma isyan ediyorlardı; ama kimsenin yapabileceği bir şey yoktu.

Sariya, temmuz ayında yine parti sekreteri olan *Gobeçiya* tarafından çağırıldı, beraber gittik, ben dışarıda bekliyordum, görüşme 15 dakika kadar sürdü sürmedi, Sariya sinirden tir-tir titrer bir halde hışımla dışarı çıkarak eve yöneldi. Eve geldiğimizde adeta taş kesilmişti, saatlerce tek kelime bile konuşmadan heykel gibi oturdu ve hiç bir soruya cevap vermedi. Akşamüstü eşim, Sariya ve Lakoba’nın annesi Şahusna aralarında sessizce bir süre konuştuktan sonra ortadan kayboldular ve ancak ertesi akşam eve döndüler. Ben neler olduğunu ancak daha sonra eşimle annesinin aralarında geçen bir konuşmadan öğrenebildim. Meğer *Gobeçiya* Sariya’yı çağırduğunda ona Lakoba’nın normal mezarlığa nakledilen naşının oradan da çıkarılarak atılacağını söylemiş. Sariya’yı deli eden işte buydu, ortadan kaybolduklarında ise gece yarısı zifiri karanlıkta gizlice mezarlığa giderek naşı mezardan çıkarmışlar, hatta mezarın yerinin karanlıkta belli olması için gündüzden etrafını beyaz taşlarla çevirmişler, tüm bu işlerde mezarlık bekçisi kendilerine yardımcı olmuş. (Zavallı bekçi, bu yardımının bedelini iki gün sonra kurşuna dizilerek ödedi) Sariya çıkarılan naaşı hemen Lıkhni köyüne getirerek kimsenin bilmediği bir yere defnetmiş ve bunu öyle bir gizlilikle gerçekleştirmiş ki eşimi bile, işkence görür de

yeri söyleyebilir diye defin yerinin yakınına yaklaştırmamış. Zannediyorum Sariya ve Şahusna bu işi tek başlarına tamamladılar. Ünlü Abhaz tarihçisi *Stanislav Lakoba* “*Abhazya’nın politik tarihi*” adlı eserinde bu defin konusuna değinir. O’nun verdiği bilgiye göre NKVD çalışanlarından *Rajden Gangiya* Lakoba’nın naaşının yakınlarınca gizlice bir yere nakledildiğini kendisi o dönemde şefi olan Paçuliya’ya rapor etmiş. (Gangiya bunları 1954 yılında yazıyor) Ancak konuyu araştırmak için daha sonra görevlendirilen *Kakuçava* adlı NKVD elemanı ise mezarı bizzat açtığını ve naşı “*Mayak*” bölgesindeki başka bir yere naklettiğini bildirir ve delil olarak tabuttan çıkardığı Lakoba’ya ait olan rozetle bıçağı amirlerine verir. Doğrusu ben buna inanamıyorum, çünkü o dönemde Sohum’da yaşayan herkes Beria’nın adamlarıyla birlikte mezarlıklarda gizlice incelemeler yaptığını ve Lakoba’nın naaşına bir türlü ulaşamadığını iyi biliyordu. Hatta bu yüzden bir çok NKVD çalışanı görevi ihmal suçlamasıyla işlerinden bile uzaklaştırılmışlardı.

1991 Mayıs’ında Lakoba’nın doğum günü için bir araya geldiğimizde teyzesi *Mariya Cergenya-pha* bana yeğeninin cesedinin Sariya tarafından nasıl gizlice kaçırılıp Lıhni’ya getirildiğini ve bilinmeyen bir yere gömüldüğünü uzun uzun anlattı. Ayrıntılar benim daha önce duyduklarım ile bire bir örtüşüyordu, zaten aksi olsaydı Sariya’ya hapishanede mezarın yerini söylemesi için bunca akıl almaz işkenceler yapılır mıydı? Ama Sariya kocasının anısına o derece bağlıydı ki her şeye rağmen mezarın yerini asla söylemedi.

Haziran 1937’de ise eşimin Sohum enerji santrali inşaatındaki yöneticilik görevine son verildi. Zaten Lakobacı olarak nitelendirildiğinden Moskova’dan gelen bir komisyon yapılan tüm işlemleri didik didik inceliyordu, sonunda kocamı çok sevdiği işinden ayıracak bir neden bulundu ve Emdi işinden atılacağına hazırlıklı olmasına rağmen büyük

bir üzüntü yaşadı, bu yüzden bir süreliğine Batum’a kardeşi Aki’nin yanına gitti ve bir süre sonra beni de çağırdı. Sonunda 2 Ağustos günü yola çıkmaya karar verdim; ama içim sıkıntı doluydu, çünkü sabah eve gelen annem gördüğü bir rüyayı bize anlatmış ve hepimiz çok etkilenmiştik, Sariya bile sigara üstüne sigara içiyordu. Annemin rüyasında, kendisi, Sariya, Rauf, ben, Sariya’nın kardeşleri yani hepimiz, yanan bir evin içerisindeymişiz her taraf ateş içinde olduğundan kaçacak yerimiz de yokmuş ve korku içerisinde uyanmış, annem anlatırken kendisini dinleyen Sariya sinirden tir-tir titriyor biz de onu sakinleştirmeye çalışıyorduk. Batum bileti için limana indiğimde okul arkadaşım Mavro ile karşılaştım. Mavro korku içerisindeydi bana

“Nereye gidiyorsun?” diye sordu, ben durumu anlattığımda;

“*Hemen eve dön! Eşini ve Aki’yi limanda göz altına aldılar, eşin beni tanıdı ve adeta gözleriyle size haber vermemi istedi, zaten ben de size geliyordum*” diye cevap verdi. Kendimden geçmiş halde koşarak eve geldim hemen Naziya’ya olan biteni anlattım, evde herkes feryat figan içerisindeydi, annem;

“*İşte lanet olası rüya gerçek oldu!*” diyor saçını başını yoluyordu. Sariya’nın dört kardeşi de içerideydi artık...

Naziya ve ben artık sürekli olarak NKVD binasının önündeydik, çünkü tutuklular henüz orada idiler. Onlara temiz elbise ve her gün yemek götürüyorduk, ilk zamanlar hiç bir problem yok gibiydi; ancak giderek durum tersine döndü. NKVD’nin önü yakınlarından haber almak isteyen insanlarla; ama daha çok kadınlarla doluydu. Kimi eşi, kimi evladı, kimi de ana-babası ile ilgili bir şeyler duyabilmek için saatlerce çırpınıyorlardı. Uzun süren beklemenin ardından kocaman kapı hafifçe aralanıyor ve bet bir sesle “*Getirdiklerinizi bırakın!*” diye topluluğa sesleniliyordu.

Ancak, *“Hepimiz iyiyiz, evde bir problemimiz yok.”* diye bir pusula yazdıktan sonra eşyaları alıyorlardı, nedense bu notu yazmadan hiç bir şeyi kabul etmiyorlardı, tabi ki daha sonra kirli elbiseleri ve cevabı saatlerce beklemek zorundaydık. Son günlerde kirli elbiseler kanlı ve margantsovlu geliyor biz de birbirimize;

“Allah Allah! Bu elbiseler niye böyle?” diye soruyorduk. Ah! ne aptalmışım! Meğer yakınlarımız işkence görüyorlar ve biz hiçbir şey anlamıyormuşuz. Yine bir gün gelen kirlileri yıkarken elbiselerden birinde düğümlemiş bir mendil buldum, güçlkle düğümü çözdüğümde içinden sigara kağıdına karalanmış bir not çıktı. Kağıtta şunlar yazılıydı: *“Evdekiler sağ mısınız? Sizden hiçbir haber alamıyorum, halâ neden tutuklandığınızı bile bilmiyorum, kimin bedduasını aldık anlamadım. Çok zor durumdayız, Sariya nerede? Hepiniz için çok endişeliyim! Emdi.”* Artık yakınlarımıza nasıl kan kusturulduğunu öğrenmiştik göz yaşlarımız dinmiyordu; ama ne yapabiliirdik? Tüm kapılar yüzümüze kapanıyor, tanıdıklarımız korku içinde bize sırtlarını dönüyorlardı. Eylül ayında eşimi ve Mecit’i Sohum’a 20 km. uzaklıktaki Dranda Cezaevi’ne naklettiler, burası tika basa doluydu ve yakınlarımıza bir şey ulaştırmak, ancak geceden sıraya girebilirsek belki ertesi gün mümkün olabiliyordu. Bekleşenler o kadar çoktu ki hapishanenin önü mahşer yeri gibiydi. Giderek burada da götürdüklerimizi kabul etmemeye başladılar, hele saatlerce bekleyip tam sıra geldiğinde *“Bu günlük bu kadar!”* diye kapılar kapatılıp yüz geri döndürülmek yok mu? İşte bu acı tarif edilemeyecek kadar büyüktü. Ya da sırada beklerken birilerinin aralardan alınmaları, yakınlarımıza ulaşabilmek için suratına bile tükürülmeyecek kişilerin yüzlerine gülme çalışmalarımız, beş para etmez aşâğılık mahluklar tarafından azarlanmalar, itilip kakılmalar, onurumuzun ayaklar altına alınması...

Zavallı bizler, tüm bunlara katlanmak, çaresizce beklemek ve sabretmek zorundaydık. Doğrusunu isterseniz o dönemi yazmaya kelimeler kifayet etmez, hele o sırada bekleyen yüzlerce insandan “çıt” bile çıkmaması yok mu? İnsanı kahrediyordu; ama ne yapsınlar, kendilerine, özellikle de içerideki yakınlarına bir zarar gelmemesi için her şeye katlanmak zorundaydılar, zaten her yer ispiyoncu kaynaklı ve insanlar ancak başkalarını satarak kendi hayatlarını kurtarabiliyorlardı, her yere korku ve endişe hakimdi, işte bu yüzden ki bekleyenler arasında sadece daha fazla dayanamayan çocukların ağlama sesleri duyulabiliyordu.

Yine böyle bir gün, eşimin eşyalarını Dranda’ya götürdüğümde çoktan sıraya girmiş olan teyze kızım Günise ile karşılaştım, bana getirdiklerimi içeriye kendisinin verebileceğini ve boşuna beklemememi söyleyince hemen paketi kendisine verip hapishanenin uzak ve sakın bir köşesine çekildim. (Çünkü zaten tutuklularla görüşmek mümkün değildi.) Bir ara yaşlı gözlerle cezaevi duvarlarını süzerken tanıdık birinin bana seslendiğini duyar gibi oldum, sesi ikinci defa duyduğumda kalbim heyecandan duracak gibi oldu, çünkü bu ses eşim Emdî’nin sesiydi. Pencerelelere yığılı yüzlerce mahkumun arasından onu fark etmem uzun sürmedi, avazı çıktığı kadar bana bağıırıyordu;

“Adile! Abhazy’a’dan uzaklaşın, ne kadar uzağa gidebilerseniz gidin, sizin için korkuyorum, bizim sonumuz belli bari siz...” eşim bunları söylerken birileri hızla onu içeri çekti, aynı anda galiz küfürler savuran bir polis de beni kolumdan sürükleyerek cezaevinin dış kapısına getirdi ve hışımla dışarı fırlattı. Öylesine düşmüşüm ki kan revan içinde kaldım. Olayı izleyen herkes sessizce göz yaşı döküyordu, yara bere içerisinde umutsuzca eve döndüm. Başka ne yapabilirdim ki...

ALİ AMCA

Bu olaydan birkaç gün sonra Emdî ile Mecit NKVD'nin Tiflis'teki hapishanesine sürüldüler, hemen ertesi günü de eşimin amcası *Ali Cihoglu* bize geldi, elinde de Emdî'nin yazdığı bir not vardı. Bu notun kendisine ulaşması ise hayli ilginçti. Eşim ve beraberindekiler Dranda Cezaevi'nden alınıp Tiflis'e nakledilmek üzere yürüyüş kolunda tren istasyonuna götürülürken, etraflarındaki korumalardan birini eşim tanımış, bu Ali Amca'nın uzaktan bir akrabasıymış, Emdî ne yapmak istediğini adama gözleriyle anlatmış ve yan yana yürürlerken önceden yazıp katlayarak küçücük hale getirdiği notu adamın önüne doğru atıvermiş. Hemen notun üzerine basan koruma, eğilip ayakkabısının bağlarını sıkıyormuş gibi yaparak notu cebine atıp derhal Ali Amca'ya ulaştırmış. Notta şunlar yazılıydı:

“Adile; canım, bizi Tiflis'e götürüyorlar, korkunç suçlamalar altındayız. Büyük bir haksızlık var; ama ne zaman düzelir bilemem. Çok sayıda tutuklu var, bizi belki 10 yıldan fazla sürgüne gönderebilirler, yaşım genç önümde uzun zaman var belki haklılığımı ispat edebilirim; ama siz buralardan uzaklaşın Rusya içlerine gidin, sen henüz çok gençsin ve benim tarafımdan her anlamda özgürsün; ama ben seni her durumda bekleyeceğim! Sariya nerede? Rauf, Naziya neredeler? Ne durumdasınız? Elveda. Seni çok seven Emdî'n. Bu notu okuduğun gibi imha et, hepinizi o kadar özledim ki anlatamam. Tekrar elveda!”

Bu sözler bilinç altına öylesine işledi ki en kötü dönemlerimde bile hep kendi kendime tekrarladım durdum. Ali Amca bu notu getirdikten bir kaç gün sonra tutuklandı, ardından da oğlu ve gelini *Nedime* içeri alındılar. Torunu *Ulviye* bir yetim gibi ortada kalıvermişti, Allahtan ki ninesi *Fandi* vardı. Fandi ise kocasını görebilmek için hapishane yollarındaydı. Ali Amca ve ailesi o zamanlar bu günkü

Lakoba Caddesi'ndeki 42 (o dönemde 36) nolu iki katlı evin alt katında oturuyordu, üst katında ise kendisini tutuklatacak olan savcı kalmaktadı. Bu savcı, aileyle çok iyi görüşüyor, evlerine bile girip çıkıyordu; ama onları Stalin ve Beria karşıtı Lakobacı komploların içinde gibi gösterip tutuklamakta hiç bir sakınca görmedi. Ali Amca astım hastasıydı ve soruşturma sırasında sık sık düşüp bayılıyordu; ama komşusu olan savcıda en küçük bir merhamet kırıntısı görünmüyordu, hatta istediği şekilde ifade vermediği için bizzat kendisi Ali Amcayı kurşuna dizecekti. Allahım ne komşu! Fandi Teyze'ye bir iki gün sonra kocasının öldürücü hastalığından dolayı hayatını yitirdiği söylenince kadıncağız girdiği şoktan çıkamayarak geçici bir hafıza kaybına uğrayacaktı. Fandi Teyze ancak uzunca bir süre sonra kocasının nasıl öldürüldüğünü öğrenebildi; ama kimi kime şikayet edecekti, kadı-davacı, mübaşir-şahit, hesabı...

Fandi ve Ulviye için felaketler bitmeyecekti, torunuyla birlikte oturduğu evinden de atıldı. Artık Batum'a gitmekten başka çaresi yoktu, o da öyle yaptı. Yaşlı kadının kalacak bir yeri yoktu, bir orada bir burada hizmetçilik yaptığı evlerde kalıyordu. Ancak sonunda Sariya'nın annesi evinin bir odasını onlarla paylaşınca devamlı kalacak bir yere kavuşmuş oldular. Bu arada Fandi geçimini temin etmek için kolhozlarda çay toplamaya başladı; ama kadıncağız hayatı boyunca çay toplamamıştı ki! Ne yapsa eline üç kuruş geçiyor, onunla ise bir ekmek bile alamıyordu. Sonunda çay toplamaya alıştı, artık başkaları kadar topluyor; ama yine de türlü mazeretlerle ve kasıtlı olarak parası kesiliyor, eline geçen miktar karınlarını doyurmaya zar zor yetiyordu. Bu durum yıllarca sürdü. 1946 yılında Ulviye'nin annesinin tutukluluğunun biterek sürgünden döndüğünü öğrendiler. Artık Batum'da kalamazlardı, Sohum'a döndüler, anne Nedime ile kızı Ulviye'nin karşılaşmaları hüznü vericiydi. Nedime hıçkırıklar içinde evladını kucaklamak için ona

koşuyor; ama Ulviye annesine hiç yanaşmadan gidip ninesinin arkasına saklanıyordu, zavallı kız annesini tanı mıyordu ve onun için dünyada ninesinden başka bir kimse yoktu. Nedime yavrusunun kendisine alışmasını sabırla bekledi ve sonunda hasretle bağrına basabildi.

Ben Nedime ile ancak 1947’de sürgün cezam bitip döndükten sonra tanışabildim. Artık sık sık bir araya geliyor başımızdan geçen acı olayları anarak göz yaşı döküyorduk. Nedime cezaevinde Sariya’nın gördüğü işkencelere şahit olmuş bir kadının anlattıklarını bizlere aktardığında göz yaşlarımız sel oluyordu, kadının anlattığına göre Sariya’nın göğsünü kızgın demirle *kızıl yıldız* şeklinde dağlamışlar, o da yetmezmiş gibi her defasında yaranın kabuklarını soyup üzerine tuz döküyorlarmış. Yine Nedime’nin başka bir cezaevinde tanıştığı *Zinayda Tsikolya*, Sariya ile günlerce boğazlarına kadar su içinde bekletildiklerini göz yaşları içinde anlatmış.

SARIYA VE RAUF’UN TUTUKLANMALARI

17 Ağustos 1937 geces i Sariya, Naziya, Musto, anneleri Melek, Sariya’nın evlatlıkları Liza ve Marusiya evin terasında oturmuş dertleşiyorduk. Rauf yan odada tek başına oturuyordu. Sariya sigara üstüne sigara içiyor, Moskova’da kendisine yapılan muameleyi anlayamadığını ve hazmedemediğini anlatıyordu. Niçin onu adam gibi dinlememişler ve neden gerekçe göstermeden maaşlarını kesmişlerdi? Daha bir sürü yanıtlayamadığı soru vardı. Geç vakit tam dağılacakken kapı şiddetle çalındı hepimiz korku içinde biri birimize bakakaldık, Musto kapıya yanaşarak seslendi; “ *Kim o?* ” Yanıt yerine kapıya tekrar vuruldu. Musto korkudan elleri titreyerek kapıyı açmaya yöneldi, kapı aralanır aralanmaz üç kişi içeri dalarak “ *Kimse kımıldamasın!* ” diye bağır dılar ve evi aramaya başladılar.

Yarım saat içinde evin altı üstüne gelmişti, bağıra çağıra Sariya'dan bazı dökümanlar istiyorlardı. Bizim korku içinde olmamıza rağmen Sariya sakince soruları cevaplıyor ve bir yandan sigarasını içerken öte yandan ne aradıklarını ve ne istediklerini anlamadığını, neyin peşinde olduklarını soruyordu. Sonunda içlerinden biri Sariya'nın karşısına dikildi ve pis pis sırıtarak:

“Güzelim! Yakın zamanda bizim için de lezginka oynayacaksın. Ama o, eşinle birlikte bulunduğun Moskova'daki lezginkalara hiç benzemeyecek!”

Daha sonra tekrar tüm kitapları sayfa sayfa karıştırmaya başladılar, daha doğrusu tavuk tüyü yolar gibi kitapları parçalayıp kenara atıyorlardı. Bir ara Sariya gözleriyle kendisini izlememi istediğini ima ederek misafir odasına geçti tabi ben de peşinden. Odaya girdiğim gibi Sariya tüm ziynet eşyalarını bana verdi, değerli akik ve yakut taşlardan oluşan kolyesini ise *“Sana uğur getirsin!”* diyerek boynuma geçirdi ve yine genelde kadınların kullandığı küçük tabancasını bir çırpıda koinuma atıverdi. Ben müthiş tedirgin olmuştum; ama o beni sakinleştirerek sessizce;

“Silahı üzerinde bulurlarsa korkma, benim verdiğimi söyle. Ancak aranmazsan anneme verirsin.” diye fısıldadı.

O sırada Sariya'ya seslendiler ve kendileriyle gitmesi gerektiği için hazırlanmasını emrettiler. Tüm bu işler olurken Rauf odanın ortasında korku içinde dikiliyordu. NKVD'liler annesini alıp giderlerken ona doğru yöneldi; ama hışımla itekleyerek uzaklaştırdılar. Sariya siyah şalını omzuna atarak geriye döndü ve hepimizi teker teker süzdükten sonra kapıya yürüdü; ama çıkmadan önce bir kez daha bize döndü ve zoraki bir tebessümle:

“Bu büyük bir zulüm, ama ben, hem kendim hem de kardeşlerim için bu haksızlığı düzeltereğim!” diye seslendi.

Daha sonra annemden, yokluğunda Rauf'a göz kulak olmasını rica ederek kapıdan çıktı. Bu çıkış ne yazık ki bir daha dönmek üzereydi...

Dağıtılan evi hiç uyumadan sabaha kadar zar zor toparlayıp kaynanamla birlikte kendi evimize doğru yola çıktık. Zavallı kaynanam; iki gözü iki çeşme ağlıyordu, hapisteki dört oğluna kızı da eklenmişti, sadece Musto ve Naziya dışarıydılar. Eve gelip kadıncağızı biraz sakinleştirdikten sonra Sariya'nın verdiği tabancayı çıkarıp kendisine uzattım, korkudan gözleri fal taşı gibi açıldı ve hemen elimden alarak bir yere sakladı.

Üç gün sonra bu kez bizim eve geldiler ve her yeri aramaya başladılar, gelenlerden biri ile tanışıyorduk, babamların komşularından Zorkin'di, gözleriyle kendisini izlememi işaret ederek odama girdi, peşinden gittiğimde;

“Söylemesi zor; ama sizi evden atacaklar, sakın tanıştığınızı belli etme ve değerli neyin varsa hemen aşağı at sonra oradan alırsın.” diye akıl verdi. Ben de hemen yükte hafif pahada ağır neyimiz varsa bir çırpıda bohçalayıp pencereden bahçeye bıraktım. Hatta vakit kalınca iki çantayı daha doldurup dışarı atabildim. Ardından ayak sesleri odaya yönelince hemen bir iskemleye oturup kalbim sıkışmış numarası yapmaya başladım; ama kimin umurundaydı. Onlar benimle değil talan edebilecekleri eşyalarla meşguldüler. Attığım eşyaları alt katımızda oturan Tamara Teyze fark etmiş ve durumu kavrayarak hemen evine saklamıştı; ancak ne yazık ki daha sonra babam içeri alındığında eve gelenler bu eşyalarımıza el koyacak ve biz eşyalarımızı sadece bir süre daha başkaları için saklamış olacaktık.

Lakoba ailesiyle ilişkili olup henüz tutuklanmamış olanlarımıza Nagoriskaya sokağı'nda bir tek oda verdiler, artık Musto, Naziya, ben ve kaynanam bu odada birlikte kalacaktık. Yan odada *Hacarat Şamba*, diğer bir odada ise *Viyanor Açba* aileleriyle kalıyorlardı. Ben bu durumda anne

ve babamın evine döndüm, artık gözyaşı ve kederden neredeyse canlı birer cenaze haline gelen ailemin yanına...

Artık hepimiz bu felaketin geçici olmadığını hissedebiliyorduk.

Annem ve ben Lakobaların evinden getirip sakladığımız bazı eşyalardan bir an önce kurtulmak istiyorduk, korkudan akıl sağlığımız bozulduğu için neyi niçin yaptığımızı düşünecek durumda bile değildik, bu yüzden her şeyden kurtulduktan sonra sıra Lakoba'nın bilardo toplarına geldi, daha önce belirttiğim gibi Lakoba çok ünlü bir bilardo oyuncusuydu ve bu toplarda fil dişi olup çok değerliydi; ama bizi bunların değeri hiç ilgilendirmiyordu, sadece bir an önce onlardan kurtulmak istiyorduk. Sonunda annem bir yol buldu; akşam üstü topları yanımıza alıp şehrin içinden geçen Basla Nehri'ne gidecek ve topları nehre atacaktık. Ama ne nehre giderken yol bitiyor, ne de topları suya attığımızda dibe ininceye kadar zaman geçiyordu, saniyeler bile yıl gibiydi. Sonunda toplardan kurtulduk; ama biz de bittik. Oysa altı üstü bilardo topu! bize ne zararı olabilirdi? Ama biz o topların Lakoba'ya ait olduğunu biliyor ve korkuyorduk...

Ekim ayı sonunda Lakobacı olarak nitelenen 13 kişinin davaları görülmeye başlandı, hatırlıyorum, sabah erkenden Musto da gelmiş, "*radypriyomnik*" denilen alıcılarımızı açarak mahkemenin naklen yayınlanmasını bekliyorduk. Bu radyo alıcıları, tüm evlere bağlanan bir hoparlör gibiydi ve yapmanız gereken sadece alıcınızı açmaktı, devlet gerekli yayını size dinletiyordu sizin başka bir istasyonu dinlemek gibi bir şansınız yoktu. Bizim gibi tüm şehir, hatta Abhazya'nın tamamı sessiz bir korkuyla mahkemeden yapılacak yayına kilitlenmiş, hatta ulaşım bile durmuştu, tabiri caizse sinek bile kanat çırpıyordu. Sonunda dava başladı; önce savcı olağan üstü ciddi bir ifadeyle

iddianameyi okudu ve tüm tutukluların “*halk düşmanı*” olarak yargılanmalarını talep etti. Yargılananların bir kısmı suçlamaları hemen kabul ederken, bir kısmı da senin suçun! benim suçum! diye aralarında tartışıyor, diğer bir kısmı ise her şeyi reddediyorlardı. Bir süre sonra suçlamaları kabul edenlerin ifadelerindeki çelişkileri düzeltmemeye başladılar. Lakobayı “*Troçkist*” olarak suçlamak için ifade vermek üzere getirilen bir köylü bile Abhazca olarak;

“Ben Troçki’yi tanımam bile! Lakoba’yı ise yakından tanırdım; ama hakkında iyilikten başka söyleyecek hiçbir sözüm yok!” diyor, mahkeme karışlıyordu.

Hemen ardından konuşturulan bir başka şahit, Lakoba’yı suçlayacak ciddi bir şey bulamayınca “*Onun kayınbiraderi (yani kocam) Sohum barajının yapımını kasten engelliyordu.*” diye ifade vermez mi; düşüp bayılacaktım. Gecesini gündüzünü baraj inşaatına adayan eşim neyle suçlanıyordu işe bak!... Aslında herkes şaşkıncı, çok kötü bir senaryo beceriksizce uygulanmaya çalışılıyordu. Mahkeme, yargılananların tamamı hakkında zaten kararını vermişti. Stalin’i öldürüp rejimi değiştirmeye çalışmaktan kurşuna dizileceklerdi. Ama süreci iyi yönetemiyorlar işleri yüzlerine gözlerine bulaştırıyorlardı. Mahkeme biter bitmez yakınları tutukluların etrafını sarmış. İnsanlar ağlaşıyorlar ve birbirilerinden ayrılmıyorlarmış, sonunda tutuklu yakınlarının da büyük bir kısmını göz altına alarak bu kargaşaya bir son verilebilmiş. Sadece bu olayda göz altına alınıp sürgüne gönderilen tutuklu yakınlarından çok azının sağ sağlım geri dönebildiklerini söylesem inanır mısınız? Mahkemenin hemen ertesinde bu kez de canlı yayını dinleyenlerin peşine düştüler, bu da trajikomik bir olaydı; madem yayını dinlemek suçtu, öyleyse devlet bu yayını niçin yapıyordu? Artık insanlar; “*O dinledi,*” “*Bu dinledi,*” diye birbirilerini ispiyonluyorlardı, fitne fesatla yoğrulmuş kişilere adeta gün

doğmuştu. Zavallı insanların gözlerinde korku içinde yaşamının yorgunluğu açıkça okunuyordu artık...

Etrafımızdaki herkes patır patır içeri alınıyor ya da evlerinden atılıyorlardı. “*Ne zaman götürüleceğim ?*” korkusuyla yaşıyorduk, artık kapımızın çalınması bile bizim için işkenceydi, oysa önceleri bundan nasıl mutlu olurduk. Aslında tüm bunları kanımca kasıtlı olarak yapıyorlardı. Böylelikle insanları yıldırmak ve sindirmek istiyorlardı ve belki de bu durum onlara gizli bir zevk de veriyordu, çünkü tüm insanları bir günde göz altına alıp kurşuna dizmelerine kim engel olabilirdi ki?

Sohum’da yargılanan Lakobacıların mahkemelerinde Beria da bizzat bulunmuştu, iki aydır tutuklu olan annesiyle bir türlü görüştürülmeyen küçük Rauf, son çare olarak ona başvurdu. Rauf, her şeye rağmen “*Beria Amca’sının*” kendisine hayır demeyeceğini sanıyordu, babasının sağlığında kendisine çok iyi davrandığını ve sık sık hediyeler aldığını hatırlıyor bu yüzden annesiyle görüştüreceğine inanıyordu. Beria Rauf’un başını “*şefkatle*” okşayarak onun annesiyle görüştürülmesini sağlayacağını hatta Sariya’ya yardımcı da olacağını söyledi. Rauf sevinç içinde ninesine koşarak nefes nefese “*Çabuk annemin elbiselerini hazırlayın onu ziyarete gidiyorum !*” diye çığlık atıyordu. NKVD binasına Rauf’la birlikte Naziya da gitti: ama ona girişte beklemesi söylenerek sadece Rauf içeri alındı. Aradan uzun süre geçmesine rağmen Rauf’tan haber yoktu ve Naziya çok tedirgin olmuştu, görüşmenin bu kadar uzun sürmesi mümkün değildi, parmaklarını kıtırdatarak bir o yana bir bu yana dolaşıp durdu; ama sonunda daha fazla dayanamayarak giriş kapısını hafifçe tıklayıp;

“*Rauf neden bu kadar gecikti?*” diye sordu ve “*Canın cehenneme! Daha çok beklersin onu, defol buradan!*” cevabını aldı.

Naziya ne yapacağını bilemez halde eve döndü, perişan durumdaydı ve en kötüsü annesine durumu nasıl anlatacaktı? Büyük anne olayı duyunca saçını başını yolarak ağlamaya başladı biz; *“Aman ne yapıyorsun! Kimseler duymasın, yoksa Musto ile Naziya’yı da içeri alırlar!”* diye uyarıda bulununca başını yastıkların altına sokarak ağlamasına devam etti. Hey Allahım! İnsanın rahat rahat ağlayabilmesi bile meğer ne büyük bir nimetmiş!

Rauf daha sonra içeride öldürüldü. Bununla ilgili değişik söylentiler vardı. 1954 yılında savcılarla birlikte oturup konuşurlarken olayı bilen bir savcıdan Musto’nun duydukları şöyleydi: Rauf tutuklandıktan sonra ağır bir çalışma kampına gönderilmiş. Aradan bir kaç yıl geçtikten sonra zavallı Rauf yine Beria’ya başvurmuş ve Abhazya’ya dönerek eğitimini tamamlamak ve ülkesine faydalı olmak istediğini belirtmiş. Mektubu alan Beria çıldırmış;

“ Bu küçük yılan hala sağ mı?” diye öfkeden deliye dönmüş, etrafındakilere bağırarak, derhal Rauf’un getirilip mahkemesinin sonuçlandırılmasını emretmiş. Artık ne demek istediği kesin olarak anlaşılmıştı. Rauf’un her gün işkence altında ifadesi alınıyor, anne ve babasının halk düşmanı olduklarını kabul edip radyodan da söylerse hemen serbest bırakılacağı kendisine telkin ediliyordu. Rauf ise bunları asla kabul etmiyordu. İşkenceler dayanılmaz bir hal almıştı, her gün daha da ağırlaşıyor, ifadesi alınırken küçük bir çekiçle kafasına tık! tık! tık! vuruluyordu, zavallı çocuk sonunda önce bilincini sonra da hayatını kaybetti... Diğer bir varyanta göre 28 Temmuz 1941 senesinde Rauf, amcaları Mihail ile Vasili’nin çocukları olan Nikolay ve Tengiz’le birlikte kurşuna dizildi. Nikolay İnal-yıpa’nın oğlu Kosta ise bir gün önce kurşunlarla kucaklaşmıştı.

Uydurulmuş olan *“Karşı devrimci, terörist ispiyonaj örgütü”* ile *“Abhazya antisovyet nasyonalist örgütü”* davaları kapsamında sadece 1937 Haziran ile Ekim 1938 tarihleri

arasında Abhazya'da 2184 kişi tutuklandı, bunların 784'ü hemen kuşuna dizilirken kalanlarsa çalışma kaplarında ve ağır işkenceler sonucunda kireç çukurlarına atılarak yok edildiler. Bu zulüm dönemi yıllarca sürdü, bazı yakınlarımız ise olanları önceden sezip kendilerini Rusya'ya attılar. Srlenlerin ve yok edilenlerin ezici çoğunluğu Abhaz kökenliydi ve bu uygulamalar soncunda Abhazya'da Abhazların genel nüfusa oranları % 25'e kadar düşürüldü.

KADERİMİZDEKİ YENİ DARBELER

Ocak 1938'de babamı da tutukladılar, zaten üç ay kadar önce başında bulunduğu görevden alıp depocu olarak tayin etmişler daha sonra da işten atmışlardı. Babam artık her şeyin sonu geldiğini hissediyordu. Bir gece yarısı kapımız gürültüyle alındı. Açılan kapıdan çekistler (o dönemde NKVD görevlilerine verilen isim) peş peşe içeri daldılar, tutanak tutuyormuş gibi yaparak komşuları da toparladılar ve herkesin gözü önünde evin altını üstüne getirdiler. Sanki gizli bölmeler varmış gibi duvarları tak, tak ! diye vurarak kontrol ediyor, ortalığı hallaç pamuğu gibi dağıtıyorlardı. Bir yandan da ellerine geçirdikleri değerli eşyaları i ediyorlardı, hatta bir ara kendi aralarında paylaşamayıp kavgaya bile tutuştular. Doğrusu iğrenç bir manzaraydı, kahkahalar atıyor, *"Vaay, iyi yaşıyormuşsunuz pis burjuvalar! Meğer sizi daha önce ziyaret etmeliymişiz!"* diyerek sırtıyorlardı.

Tüm değerli eşyaları masanın üzerine toplayarak yan odaya geçtikleri anda, kaşla göz arasında bana ait olan ziynet eşyalarını alarak koynuma attım, ama birazdan stlerimizi aramaya başlayıp da sakladığım her şey patır patır yere dklverince ortalık buz kesiverdi, annem ve babam şaşkınlık ve korkudan küçük dillerini yutmak üzereydiler, artık kızlarının kurtuluşu olmadığını düşünüyorlardı. Annem

neredeyse bayılmak üzereydi, babam ise dizleri kendisini taşıyamıyor olacak; bir yere oturuverdi. Çekistlerden biri;

“*Bak sen! Hem de hırsızmışsın !?*” diyerek bana döndü ve dökülen eşyaları toplamamı emretti, bizim korkulu halimiz onları öyle mutlu ediyordu ki sormayın.

Bir ara çekistler kendilerini yağmalayacakları eşyalara kaptırınca babam kulağıma eğilip kendisinin artık götürüleceğini ve hemen amcama evden kaçmasını haber vermemi istedi. Fırsat bulduğum ilk anda Rıza Amcamlara koştum, açık olan kapıdan içeri girdiğimde ise eskiden dedemin hizmetçilerinden birinin kızı olan ve hala diye hitap ettiğimiz Leyla ile evli olan ve NKVD’de çalışan *Aleksandır Drander* ile karşılaştım. Drander lanet olası bir insan ve av köpeği gibi iz süren bir polisti. O dönemlerde herkes Abhazy’a tatile gelirdi, tabii arkalarından da ünlü hırsızlar. Drander bu “*turist hırsızları*” soygunlarının senaryolarını kendisi yazmış gibi yakalardı, hatta bu yüzden defalarca ödül bile almıştı. Drander’e bu başarılarından ötürü Lakoba tarafından da bir tabanca hediye edilmişti. (Sonraları o silahı yok ederek Lakobaya çamur atmaktan geri durmadı.) Adam öyle sevimsiz öyle çirkindi ki yüzüne bakmak bile istemezsiniz, uzunca boyu ve sürekli ıslak olan kısık gözleriyle tam bir yılanı andırıyordu. Köken olarak Alman olan bu kişi müthiş fesat ve kıskançtı. Bu yüzden bir tek dostu bile yoktu, bizim gibi “*burjuva*” ailelerinden de içten içe nefret edermiş. Aleksandır eskiden arada sırada bize gizli gizli gelirdi; ama şimdi başımıza gelecekleri tahmin edince etekleri zil çalararak sanki bayram yerine geliyormuş gibi damlayıvermişti. Yüzüme sahte bir tebessüm ve gizleyemediği bir nefretle bakarak;

“*Nefes nefese, seni buraya getiren nedir?*” diye sordu, ben onu duymazdan gelerek hızla odaya geçtim, yakınlarım toplu olarak odanın ortasında dikiliyorlardı. Beni görünce korku ve şaşkınlık içinde yüzüme baktılar,

çocuklarsa ağlıyorlardı, Rıza amcam soru dolu gözlerle yüzüme baktı:

“Ne oldu, Şahbas da mı?”

Tam o sırada iki çekist amcamı götürmek üzere içeri girdiler, ben amcamı kucaklamak için ona yaklaştığımda içlerinden biri beni şiddetle itekleyerek;

“Defol buradan köpek soyu!” diye öfkesini kusuverdi.

Sonradan öğrendiğime göre kuzenim Lili, yakınlarımızdan olan yerel üretimden sorumlu halk komiseri *Arsen Kuarçiya*’ya giderek durumu haber vermiş, saat sabahın körü olmasına rağmen Arsen’in odası Lakoba’nın sayesinde eğitim görmüş genç kadrolarla tıka basa doluymuş, onların da tamamı endişe içindeymişler. Arsen, Lili’yi sakinleştirerek eve gitmesini ve kendisinin de ardından geleceğini söylemiş. Lili’nin gelişinden sonra evde herkes umutla Arsen Kuarçiya’yı bekledi; ama boşuna; çünkü Arsen ve arkadaşları da çoktan tutuklanmışlardı.

Kuzenim Lili o sıralar henüz 13 yaşındaydı; ama o yaşına rağmen her gün NKVD’ye götürülüp sorgulanıyor *“Rıza ne iş yapar, evinize kimler gelir, senin arkadaşların kim?”* gibi türlü soruları yanıtlaması isteniyordu. Lili küçük yaşına rağmen durumun ciddiyetinin farkındaydı, bu yüzden sorulara *“Bilmiyorum!”* *“Haberim yok!”* gibi cevaplar veriyor, kendince ailesini ve dostlarını korumaya çalışıyordu.

Tutuklamalardan üç ay kadar sonraydı, annemle birlikte yolda yürürken yanımızda duraklayan bir kamyonun kasasından tanıdık bir ses bize Abhazca olarak *“Aşij aç a khirtıywa sineyweyt, wa şüikala!”* (Sabah ekmek satılan yere geleceğim, orada olun!) diye sesleniyordu. Aman Allahım! ses babamındı. Ertesi günü iple çektik, ekmek satılan yer NKVD binasının yakınındaydı. Sabah erkenden beklemeye koyulduk, birazdan gardiyanların arasında babam görüldü, zavallı babam buruşuk kırışık eski bir elbisenin içindeydi, ayağında ise eski lastik ayakkabılar vardı ve elinde

boş bir çuval tutuyordu. Meğer ekmeği ona taşıyorlarmış, oysa yanında üç gardiyan vardı ve sadece onlardan biri bile o ekmeği gelip alabilirdi. Daha önce söylediğim gibi bunu uygulamayı babam gibilerin onurlarını kırmak ve başkalarının da gözünü korkutmak için bilerek yapıyorlardı.

Ah babam! Aylar öncesinin güler yüzlü, sağlıklı adamı gitmiş yerine omuzları çökük, kamburu çıkmış, gülmekten uzak zavallı ve yorgun bir ihtiyar gelmişti. Kendi kendime *“Bu nasıl olabilir?”* diye soruyordum; ama daha sonra içeri girdiğimde nasıl olduğunu yaşayarak görecektim. Babamı ekmek dükkanının içine iteklediler bizim içeride olduğumuza kimse dikkat bile etmedi. Ekmek satan kadın Grek kökenliydi ve bizi iyi tanıyordu, durumumuzu da yakından bildiğinden diğer müşterilerle yüksek sesle konuşmaya başladı bu şekilde bize kendi aramızda konuşma fırsatı yaratmaya çalışıyordu. Babam Türkçe olarak bana:

“Kızım, senin için endişeliyim, sen Lakoba ailesinden sayılıyorsun, bak herkes tutuklandı, artık sıra sende! Ne olur kaç buralardan, biz neye uğradığımızı anlayamadık; ama en kötüsü sizi neyin beklediğini bilemiyoruz, kurtar kendini”...

Babam konuşurken ben aniden cebine 100 ruble bırakıverdim, parayı gören babamın ödü koptu, o arada çuval da ekmekle doldurulmuş ve babamın omzuna yüklenmişti, görevliler:

“Yürü!” diye hırladılar, babam annemle gözleriyle vedalaşıp için için ağlayarak uzaklaştı. Bilmiyorduk ki bu onu son görüşümüz olacaktı...

Yakınlarımızda Abakumor adında tanıdık bir doktor kalıyordu, bu doktor son dönemlerde NKVD’de de çalışmaya başlamıştı. Güya tutukluların sağlıklarıyla ilgilenecek, halbuki bu sadist tutuklulara yaptığı işkencelerle övünüyor, onlara yapılan insanlık dışı uygulamaları kamufle ediyormuş, çok sonraları öğrendiğime göre bizim yakınlarımız

sorgulanırken bile en küçük bir merhamet göstermemiş ve hatta “*Vurun, vurun! Numara yapıyor!*” diye işkencecilere gaz veriyormuş. Sadece onun yüzünden kim bilir kaç kişi hayatını kaybetti. İşkenceden ölenlerin tamamına “*uygun*” bir ölüm nedeni buluyor, koruyabileceği ağır durumdaki tutuklulara bile hiç acıımıyormuş. Evindeki yardımcı kadın ise son derece iyi bir kadıncağızdı. NKVD’deki “*muayenelerine*” bu kadını da yanında götürüyordu, kadın hiç istekli değildi; ama hayır deme şansı da yoktu, Allah’tan ki gidiyormuş bir keresinde babamla karşılaşmış ve hatta fırsat bulup konuşmuş bile. Babam bu konuşmada kendisine verdiğim 100 rubleden dolayı “*Nereden buldun?*” diye günlerce nasıl hırpalandığını da ağzından kaçırmış. Bunu duyduğum zaman parayı cebine koyduğumda, neden korkudan donakaldığını ancak anlayabildim ve öylesine pişman oldum ki günlerce ağladım. Babacığım tütün istemiş, eskiden yaptığı gibi çeşitli tütünleri harmanlayarak götürmesi için kadına verdik. Kadını bir daha göremediğimiz için gönderdiklerimizin eline ulaşıp ulaşmadığını bilmiyorum, zaten babamı da kısa bir süre sonra önce Dranda’ya oradan da Kolim çalışma kampına gönderdiler. Kolim çalışma kampına babam ve amcamın yanı sıra başka tanıdıklarımız da gönderilmişlerdi, annemin amca oğlu *Şorah Ayüdzba*’da bu kamptaydı ve 17 sene sonra döndüğünde bizlere başlarından geçen her şeyi anlattı.

Şorah fırsat buldukça barakaları dolaşıp yeni gelen guruplara Abhazca olarak,

“*Abhazya’dan kimse var mı?*” diye sorarmış, bu kez de aynı soruyu sorunca cevabını da Abhazca almış, kendisine cevap verenler babam, amcam ve Rıza İskenderoğlu imiş. Şorah, babamları eskiden tanımasına rağmen eğer bu Abhazca konuşma olmasaymış kendilerini gördüğünde tanınması mümkün değilmiş, yüzleri gözleri şiş ve yara bere içinde, kamburları çıkmış, zar zor yürür durumdaymışlar,

hatta babamı koluna girerek taşıyorlarmış; zira artık yürümekte bile güçlük çekiyormuş. Sık sık dayıma; “*Şorah nedir bu başımıza gelenler, neydi suçumuz?*” diye bıkmadan usanmadan sorar ve sonra da amcamlar için “*Ne olur benden sonra bunları bırakma!*” diye yalvarırmış. Son günlerinde artık gözleri de görmüyormuş, ölüm döşeğinde hayattaki en değerli varlığını yani beni sayıklıyor ve hepimize veda ediyormuş. Zavallı babam! son nefesini verdiğiinde buzlaşmış toprağı zar zor kazıp oracığa defnetmişler. Başına da sadece sıradan bir taş koyabilmişler. Kısa bir süre sonra hepsi ayrı ayrı yerlere dağıtılmış ve bir daha asla görüşememişler. Şorah dayım serbest kaldıktan sonra her yeri dolaşıp kendilerini aramış; ama hiçbir haber alamamış. Sağ kalmanın tamamen şans olduğu bu yerlerde o kadar çok insan ölmüş ve listeler öylesine baştan savma imiş ki bir sonuca ulaşabilmek zaten mümkün değilmiş. Şorah dayım cezası bitip döndüğünde artık bambaşka bir insandı, o kadar çok acı çekmiş, o kadar çok dostunu ölüme yolcu etmişti ki artık sanki gülmeyi unutmuş gibiydi. Zaten bulunduğu yer öylesine uğursuz, öylesine beddualı yermiş ki “*Azrail’in toplama kampı.*” diye adlandırılıyormuş. Dayım bir Abhaz atasözünde ifade edildiği gibi “*Mezarına kemiklerini getirmişti*”sanki... Dönüşünden iki sene kadar sonra, sadece acı çektiği dünyaya ebediyen gözlerini kapadı ve Muk köyünde toprağa verildi.

1937 sonbaharında bu kez Katya Hala’mın damadı tutuklandı, zavallı adamcağız iki ay akıl almaz işkencelere tabi tutulduktan sonra arkadaşlarıyla birlikte diri diri yakıldı. Evet, yanlış okumadınız diri diri yakıldılar. Daha sonra bu yakılanların tamamı hemen Dranda cezaevinin yakınındaki kireç çukurlarına atıldılar. İnsanların yakılırken çıkardıkları feryatlar yakınlarda oturan insanların yüreklerini dağlamış bu vahşet yıllarca anlatılmıştı. Çukura atılanlar arasında henüz sağ olanlar da varmış, bu zavallılar can havliyle ve son bir gayretle kendilerini dışarı atmaya çalışırlarken tekmelerle

çukura döndürülüyorlarmış. Yakılanlar o kadar çokmuş ki kireç çukurları tıka basa dolmuş, işin daha da acı tarafı tüm bu vahşetin çevrede yaşayanların gözleri önünde olmasıydı.

Katya Halam da 1938 yazında içeri alındı, eşi *Osman Hamzaoglu* önceden Abhazya'yı terke zorlanmış o da gittiği Türkiye'de kısa bir süre sonra hayatını kaybetmişti. Katya Hala'mı almaya geldiklerinde kızı *Genusa* korkudan saklanınca 3 ve 10 yaşlarındaki iki kızı ve halamın 17 yaşındaki yeğeni *Şura* ortada kalmışlardı, küçük kızlar göz yaşları içerisinde ev ev dolaşıp annelerini ve ninelerini arıyorlardı. Şura ise ne yapacağını şaşırılmış durumdaydı, üstelik çocuklara yedirecek bir şeyi de kalmamıştı, komşular da sanki cüzamlıymışlar gibi onlardan kaçıyorlardı. Tamamen sahipsiz ve perişan durumdaydılar.

Halam Gagra'dan Sohum'a getirilerek işkence altına alındı. Sorgulamalarda, Lakoba'nın Türk ajanı ve karşı devrimci, kendisinin de onun sevgilisi olduğunu kabul etmesi isteniyordu. Katya ise yeminlerle bunların doğru olmadığını ve Nestor'un rejime asla ihanet etmediğini anlatmaya çalışıyordu. Ama nafile, işkenceler daha da ağırlaşıyor, Katya Hala'm ise geri adım atmıyor ve hala işkencecileri ikna edebileceğini zannediyordu. Hatta bir ara ifadesini alan kişiye;

"Evladım! Ben senin annen yaşındayım, bana küfürler ediyor işkence yapıyorsun, bir düşün! Aynı haksızlıklar senin annene yapılırsa ne olurdu?" diye sordu. Sormaz olaydı, işkenceci öfke içinde;

"Ben nereden senin evladın oluyormuşum orospu! Eğer senin gibi anam olsaydı çeker vururdum!" diye bağırarak ve tüm gücüyle halama öyle şiddetli bir tokat patlatmış ki kadıncağız ağzı burnu kan revan içinde sırtüstü yere düşmüş, düştüğü yerde de durmadan tekmeleniyormuş, Allah'tan telefon çalınca işkenceci telefona gitmiş. Halam da o durumda bile kırılan iki dişini ve bir tutam saçını aralık

olan döşemeden; *“İleride delil olur.”* düşüncesiyle aşağıya bırakmaya çalışıyormuş. Halama daha sonraları da çok ağır işkenceler uyguladılar, öyle ki sürekli olarak yaralı bereli yerlerine kemerle vurup, iyileşmesine fırsat vermiyorlarmış. Sonunda onlar umutlarını, halam da sağlığını kaybedince işkenceye son vererek *“Nasıl olsa geberecek !”* diye cezaevi revirine kaldırırlar. Halamın kızı Genusa hemen hemen her gün hapishane kapısında idi, bin bir güçlkle kendisinden haber almaya çabalıyordu, en sonunda annesinin ölüm döşeğinde revirde yattığını öğrenince çılgına döndü; ama hiç vakit yitirmeden ne yapıp edip hapishane doktoruna ulaşarak çok büyük paralar verdi ve ölüm döşeğindeki kadını belki de öldü raporu alarak (doğrusunu bilemiyorum) hapishaneden kaçırttı. Annemle birlikte can çekişen halamı Sohum’a getirdiler, kadıncağızın ancak 4 ay süren bir tedaviden sonra akli başına gelebildi. Halam biraz sağlığına kavuşunca başından geçen her şeyi, öldürülen, işkence gören insanları ve hatta Nestoru’nun annesi Şahusna’nın 23 Ağustos 1937’de işkence altında nasıl öldürüldüğünü bizlere anlattı. Talihsiz Şahusna’ya her gün eziyet ediyor, oğlunun ve arkadaşlarının halk düşmanı, hain ve casus olduklarını söylerse serbest bırakılacağını anlatıyor ve Nestor’un mezarının yerini öğrenmek için akıl almaz baskılar yapıyorlarmış. Şahusna nine en sonunda *“Al canımı ne olur!”* diye Allah’a yalvarmaya başlamış, çünkü o, suçlamaları kabul etmedikçe işkencenin dozu giderek ağırlaşıyormuş. *“Ama bir gün başına aldığı darbelerden dolayı akıl sağlığını kaybediverdi, artık yemek yemiyor sürekli boşluğa bakarak ve öldürülen evlatları yanında imiş gibi onlarla konuşuyordu. Buna rağmen kadına rahat vermiyor ve işkenceye devam ediyorlardı, iş o hale geldi ki hapishanedeki herkes kendi dertlerini bir kenara bırakıp Şahusna için göz yaşı döker oldu. Bir sabah tüm hapishane Şahusna’nın feryatlarıyla uyandı, zavallı kadın hiç susmadan avazı çıktığı kadar çığlık çığlığa bağıırıyordu.*

Gardiyanlar Şahusna'yı yaka paça hapishane bahçesine attılar, darmadağınık saçlı başı, çıplak ayakları ve yırtık pırtık elbiseleriyle görünüşü dehşet vericiydi. Şahusna'nın feryatları dışarıda da durmak bilmeyince tekrar içeri aldılar; ama o hala susmuyordu. Birkaç gün sonra ise Şahusna Nine'yi, Vasili Lakoba'nın eşi Şemina'yı ve iki kadını daha hapishane bahçesine çıkararak kurşuna dizdiler.”

Katya Hala, tüm bunları ağlayarak anlatırken bizler de göz yaşlarımızla ona eşlik ediyorduk...

Naziya ile birlikte enstitüden atıldığımızdan daha önce bahsetmiştim, Naziya bir süre sonra 3 Haziran 1938'de tutuklandı ve önce Dranda'ya, oradanda Tiflis'e gönderildi. Ben de 1939'da tutuklanarak Tiflis Cezaevi'ne konuldum; ama Naziya ile tutukluyken hiç, bir arada olamadık. Bir süre sonra bir çalışma kampına gönderildim. Naziya nasıl becerdiyse bana bir mektup gönderdi, cezaevi revirinde Sariya'nın hayatını kaybettiği yatakta yattığımı öğrenmiş, onun son günlerini nasıl geçirdiğini yazmamı istiyordu. Aral Gölü yakınlarındaki çalışma kampında yalnızlık çeken Naziya aynı yerde olabilmemiz için dua ettiğini mektubuna ekliyordu. Hey gidi günler, ne için dua eder hale gelmiştik !.. Ama bu duanın bile kabulüne imkan yoktu; çünkü benim, cezam bitinceye kadar başka bir kampa gönderilmem yasaktı. Naziya'ya her şeyi ayrıntılarıyla yazdım ve kendisiyle ancak 1947 yılında sürgünden döndükten sonra görüşebildik. O benden önce dönmüştü ve Batum'daydı, ben de hemen yakınlarımı yanıma alarak Batum'a gittim. Naziya beni görünce tüm yakınlarını topladı ve kaybettiklerimiz için bir “yas yemeği” verdi. Hepimiz başımızdan geçen acı olayları bir kez daha andık, anlattık, anlattık... özellikle de Sariya ile ilgili olanları. Bir tek küçük kardeş Musto sağ olmasına rağmen aramızda değildi, çünkü o Ural bölgesindeki bir

Çalışma kampındaydı ve ancak 1955 yılında özgürlüğüne kavuşabilecekti...

Yine başa dönelim. Naziya'nın tutuklanmasından sonra Sohum'da kalmak benim için son derece tehlikeli bir hal almıştı. Eşimin ve babamın fırsat buldukça “*Abhazya'dan uzaklaş!*” diye niçin yırtındıklarını da ancak anlamaya başlamıştım. Tam o günlerde NKVD'de çalışan ve tanıdığımız olan *Platon Arşba* bize geldi, kendisini çok sever ve değer verirdim. Platon, tutuklanacaklar arasında adıımı gördüğünü ve bana bir nerisi olduğundan bahisle;

“*Benimle evlen! Belki bu sayede kendini kurtarabilirsin!*” diye bir teklifte bulundu, öfkeden deliye dönmüştüm, iki elimle gırtlauına sarılarak

“*Defol buradan! Sen aklını mı kaybettin? Benim eşim henüz hayatta!*” diye haykırdım.

“*Umarım bu kararından dolayı pişmanlık duymazsın!*” diyerek evden ayrıldı. Daha sonra NKVD'de geçen günlerimde kendisi bu davranışımın bedelini burnumdan getirerek detecekti.

Bu olaydan sonra annemle “*Ne yapacağız ?*” diye düşünmeye başladık, tesadüfe bakın ki Grek komşumuz *Matilda Vafyadi* Moskova'ya gidiyordu, kendisine eşlik etmemi teklif etti, orada tanınmış bir aktris dostları vardı ve bana yardımcı olabilir. Annem hiç düşünmeden kabul etti.

ANASTASIYA PLATONOVNA

Komşumuz ve dostlarımız Vafyadi ailesinden size bahsetmiştim. 1926-27 yıllarında varlıklı ailelere şiddetli baskı uygulanmaya ve ellerindeki her şeye el konulmaya başlanınca ortanca oğulları Nikolay'ın dışında ailenin tüm fertleri Rusya'ya gtler. Nikolay ise Sohum'da muhasebecilik yapıyor ve iki çocuğuna zorlukla

bakabiliyordu. Eşi Matilda ise olağanüstü güzel, akıllı ve neşeli bir kadın ve mükemmel bir anneydi. Çok da becerikliydi, bu yüzden aile bütçesine katkıda bulunmak için yaz sezonlarında evinin odalarını pansiyon haline getiriyor, ayrıca onlara yemek servisi de yaparak para kazanmaya çalışıyordu. Bir gün odalarından birini Moskova sanat akademisi tiyatrosu aktrislerinden *Anastasiya Platonovna Zoyev* kiraladı. Anastasiya o kadar memnun olmuştu ki yer bulamadığı için zorunlu geldiği bu eve artık her sene gönüllü gelmeye başlamış ve aileyle ileri derece dostluk kurmuştu. Artık o bu evde turist olarak değil, misafir olarak ve istediği kadar kalabiliyordu. Ben de sık sık Matildalara gittiğim için kendisiyle dostluk kurmuştum, hatta 1936 yılındaki son tatilini tamamen birlikte geçirdik. Matilda işte beni ona götürmek istiyordu, zaten Anastasiya da en son ayrılışımızda beni Moskova'ya davet etmemiş miydi?

Annem hemen eşyalarımı toparlayarak ikimizi de Soçi otobüsüne yetiştirdi. Çünkü o dönemlerde Abhazya'da tren yolu henüz hizmete girmemişti bu yüzden Moskova'ya gidecek olan trene Soçi'de binecektik. Yolda otobüsümüz Gagra'da mola verdi, biz de bir kahve içelim diye düşündük; ama oturduğumuz masanın yanına çekistler gelip oturdular ve bir süre sonra bizi dikkatle incelemeye başladılar. İçeceğimiz kahve boğazımızda kalmıştı, otobüse kendimizi zor attık, Soçi yolu bizim için asırlar sürdü desem yeridir. Trene bindiğimizde bile tedirginliğimizi üzerimizden atamamış olacağız ki kompartımanı bizimle paylaşan iki adamın dikkatini çektik, onlar da tatillerini Gagra'da geçirmişler evlerine dönüyorlardı, şuradan buradan derken yolumuz da hayli uzun olduğu için bütün hikayemi öğrendiler, öylesine etkilenmişlerdi ki adamlardan biri inerken bana

“Evlat istersen bize gel ve istediğin kadar misafirimiz ol, orası senin için güvenli olur!” teklifinde bulundu, davetini

teşekkür ederek geri çevirdim; ancak o, yine de ne olur ne olmaz diye adresini vermeyi ihmal etmedi.

Anastasiya'nın evine gittiğimizde onu evde bulamadık, çünkü turnede idi. Çaresiz olarak gittiğimiz Matilda'nın bir başka dostlarının ise kısa bir süre önce babaları vefat etmiş yas içindeydiler, buna rağmen bizi bırakmadılar; ama ertesi gün uzaktan bazı yakınları gelince biz izin istemek zorunda kaldık. Tamamen çaresiz kalmıştık. Son anda, Matilda'nın aklına Moskova'ya yakın bir yerde kalan küçük kayınbiraderi *Konstantin Vafyadi* geldi. Konstantin bizi gördüğüne çok sevindi; ama aynı şey karısı için geçerli değildi, hatta bizim yüzümüzden başlarının derde girmesini istemediğini açıkça yüzümüze söyledi. Buradaki misafirliğimiz bu yüzden üç günden fazla sürmedi, tekrar Moskova'ya geldik. Allah'tan Anastasiya turneden dönmüştü telefonda sesimizi duyunca sevinçten çılgık atarak eve davet etti. Kirova Caddesinde 6/6'da oturuyordu, eve girdiğimiz gibi bizim için hazırlanmış olan sofraya kurulduk. Matilda arada durumumu kendisine anlatınca;

“ Geldiğini duyunca bir tatsızlık olduğunu anlamıştım, ama merak etme burada istediğin kadar kalabilirsin.” diye beni teselli etmeye çalıştı.

Moskova'da bulunuyor olmama rağmen son iki yılda yaşadıklarımın üzerimdeki etkisinden bir türlü kurtulamıyordum; ama Anastasiya Platonovna bana öyle ihtimam gösteriyor, beni öylesine iyi anlıyordu ki bu benim için büyük şanstı.

Matilda on gün kadar sonra geri döndü, benimse misafirliğim yeni başlıyordu. Anastasiya'nın komşularının tamamı kendisi gibi tiyatrodaki çalışıyorlardı ve hepsi harika insanlardı, biri hariç. Komşu *Pavel Masalski*'nin eşi müthiş kıskanç bir kadındı ve bana tahammül edemiyordu, bu yüzden mümkün olduğu kadar onlardan uzak kalmaya çalışıyordum. Anastasiya benim için iş de arıyordu; ama

Moskova’da oturma izni olmayan birine kimse iş vermeye cesaret edemiyordu. Bir ay kadar sonra *Losino Ostrovskaya* şehrinde kalan Anastasiya’nın ablası *Elizabet* beni yanına davet etti, kocası ölünce üç çocuğuyla yalnız kalmıştı ve yardıma ihtiyacı vardı, daveti hemen kabul ettim. Elizabet de kız kardeşi gibi son derece cana yakın ve misafirperverdi, ben de kendi evimde gibi çocuklarla ilgileniyor ve ev işlerini yoluna koyuyordum, işten yorgun argın dönen Elizabet nasıl mutlu oluyordu anlatamam. Bir ay kadar kaldıktan sonra Anastasiya yanıma gel diye ısrar etmeye başladı, Elizabet ise seni bırakmam diyordu. Ama Anastasiya’yı kıramazdım, en kısa zamanda döneceğimi söyleyerek Moskova’ya hareket ettim. Anastasiya gelişimle birlikte bana iş arama çabalarını hızlandırdı; ama olmuyordu, çünkü baş vurduğu her yerde “*Nereden geldi?*,” “*Neden Moskova’da oturma izni yok?*” diye elli tane soru soruyorlardı. Bu denli tanınan biri olmasına rağmen benim için bir iş bulamaması ev sahibemi çok mu çok üzüyordu. Kıskaç komşu ise benim geri gelmemle yine huzursuz olmuştu, Anastasiya;

“*Bunlar seninle ilgili çok soru soruyorlar, aman uzak dur,*” diye beni uyarma ihtiyacı hissetti, zaten ben de onlara hiç görünmemeye çalışıyordum, aslında onların da pek dışarı çıktıkları yoktu, evlerine de kimse gelmiyordu. Oysa Anastasiya’nın evi misafirlerle dolup taşıyordu, tiyatro sanatçıları, yazarlar, müzisyenler kısacası devrin tüm ünlüleri ondaydı...

Anastasiya’nın askeri akademide okuyan oğlu *Konstantin* de fırsat buldukça eve gelirdi. Konstantin 22 yaşında, annesine aşırı düşkün, son derece beyefendi bir subay adayıydı. Başımdan geçen tüm sıkıntıları yakından bildiği için beni rahatlatmaya çalışıyor ve sinema, tiyatro, müze her yeri dolaştırıyordu. Bana o kadar alıştı ve bağlandı ki günün birinde karşıma;

“*Adile, benimle evlen ve bütün bu belalardan kurtul!*”

diye bir teklifle çıkıverdi. Çok iyi niyetli bir çocuktı ve kendisini kırmak istemiyordum. Bu yüzden kendisine nazikçe, sağ olup olmadığından emin bile olmadığım eşim içeride çürürken böyle bir şeyi düşünmemin bile söz konusu olamayacağını söyledim. Meğer o, Platon Arşba gibi değil farklı düşünüyormuş, sevgi dolu gözleriyle bana dönerek;

“Adile, sen beni yanlış anladın! Ben seni korumak için bir formalite evliliğinden bahsediyordum, benim soyadıyla yeni bir pasaport alır peşindekilerden kurtulursun diye düşünmüştüm.”

Bir kez daha şaşırmıştım.

“Onlardan kurtuluş öyle kolay değil, senin de başını yakmak istemem.”

Anastasiya Platonovna sonunda benim için tiyatrodan oyuncu olarak iş bulmayı deneyeceğini söyledi *“Orada herhangi bir belge de istemezler, bir süre oynadıktan sonra da zaten alışırlar.”* diyordu. Halbuki ben tam tersini düşünüyordum, ölüm korkusuyla saklanacak delik ararken bir tiyatro sahnesinde insanların önüne çıkmak olacak iş değildi. En azından çekistlerin dikkatini çekmeyecek miydim? Bu kim?, Nereden geldi? diye sormayacak mıydılar? Anastasiya yüzüme; *“Amma çok korkuyor muşsun?”* der gibi şaşkın şaşkın bakıyordu.

Bir kaç gün sonra kokmakta ne kadar haklı olduğumu bizzat yaşayarak öğrendi. Yüksek mevkideki bir dostuna benden biraz bahsederek tiyatrodan iş verdimiye düşündüğünü çıtlatmış, dostu; *“Aman deli misin! Sakın bu kızla ilgili kimseye tek kelime bile etme! Bunun başına nasıl bir bela açabileceğini düşünemiyor musun?”* diye nasihatle bulununca o’da işin ciddiyetini anlamıştı, buna rağmen benim ödümün koptuğunu da görüyor ve *“Bozma moralini, biraz bende, biraz Elizabet’te kalırsın, durumu idare ederiz”* diye beni sakinleştirmeye çalışıyordu.

Bir gün karşımızdaki gastronomdan alış veriş yapıp dönerken kaldığımız binanın köşesinde ağlamakta olan bir kız gördüm, ufak tefek yapısıyla 14-15 yaşlarında küçük bir kıza benziyordu. Üzerindekilerin artık elbise denecek hali kalmamıştı, ayakkabısı olmadığı için bezlerle sarılı ayakları içler acısıydı ve kirli elleriyle göz yaşlarını silmeye çalışıyordu. Zavallı kız içimi parçalamıştı, onu artık bırakıp gidemezdim elinden tutup,

“*Gel benimle!*” dedim, inanmamıştı, kısık bir sesle yanıt verdi

“*Olur mu?*”

“*Adın ne senin?*”

“*Vesenok*”

“*Kaç yaşındasın?*”

“*Bilmiyorum.*”

Komşulara göstermeden kızını gizlice eve soktum, elini yüzünü yıkattıktan sonra karnını da bir güzel doyurdum. Birazdan sıcağı da görünce zavallı kızcağız oturduğu yerde yavru bir kedi gibi uykuya daldı. Sakin sakin uyurken bile çektiği acılar yüzünden okunuyordu. Ben onu seyrederken birden bire kendimi ve neden burada olduğumu da düşünmeye başlamıştım ki aklım başıma geldi ve “*Eyvah! Ben ne yaptım?*” dedim, bu evde zaten problemlili bir misafirirken şimdi de tanımadığım birini sokaktan alıp eve getirmiştım. Telaş içinde ne yapacağımı bilemez durumdayken Anastasiya da eve geliverdi, hemen koşup kendisini karşıladım ve

“*Büyük bir hata yaptım! Ne olur bana kızma!*” dedim. Gülerek, “*Ne o, bir şey mi kırdın?*” diye sorunca hemen olan biteni bir çırpıda kendisine anlattım. Hiç kızmış görünmüyordu.

“*Bir görelim bakalım misafirimizi*” diyerek odaya geçti, kızımız korkudan büzülmüş bir halde oturuyordu.

Anastasiya'nın kıza acıyarak bakmasından da cesaret alarak sordum;

“Ne yapacağız, geldiği yere geri mi göndereceğiz?”

“Hayır, hayır! Sen bunu banyoya sokup iyice bir yıka ve elbiselerimden birini giydir, ben de bu arada gidip ona uygun bir kıyafet alıp geleyim.”

Yıkanıp paklanınca kızımız olanca güzelliğiyle adeta bir çiçek gibi açmıştı. Anastasiya döndüğünde kıza, komşulara şimdilik görünmemesini öğütledi, ben de ilk bir hafta misafirimizi tüm gözlerden uzak tuttum. Ancak daha sonra yavaş yavaş benimle birlikte dışarı alışverişe de gelmeye başladı.

Vesenok bana sonsuz derecede minnettardı, fırsat buldukça ellerimi öpüyor, *“Benim kurtuluşum sen oldun, bunu hayat boyu unutmayacağım!”* diye sevgi gösterilerinde bulunuyordu. Ben bu aşırı sevgiden oldukça mahcup olmaya başlamıştım.

Kendisiyle bunca yakınlaşmamıza rağmen geçmişimle ilgili hiçbir şey bilmiyordu, belki ağzından kaçırabilir diye hiçbir şey anlatmamıştım. Ancak kendisi bana hikayesini anlatmıştı, söylediğine göre kalabalık bir aileydiler, annesi hasta, babası ise bir alkolikti. Evin bütün işlerinin omuzlarında olmasına aldırıyor; fakat babasının dayaklarına da artık dayanamıyordu. Sonunda komşularına sığınınca, onlar da kendisini trene bindirip,

“Sürekli ağlarsan seni trenden atmazlar, gidebildiğin yere kadar git!” diye başlarından savmışlar. Ancak aradan yıllar geçtikten sonra Vesenok'un bize doğruyu anlatmadığını öğrenecektim. Sürgünden döndükten sonra Anastasiya'nın torunu ile karşılaştığımızda bana hikayenin doğrusunu anlattı. Meğer onun da ailesi varlıklı ve güçlü bir aileymiş, mallarına el konulup tüm aile çalışma kaplarına gönderilerek darmadağın edilince, kendisi de trenle Moskova'ya gelmiş ve sokaklarda yaşamaya başlamış. Aslında 15 yaşlarında

değil tam 27 yaşındaymış küçücük minyon tipi ve bebek yüzü bizi yanılttığı için o zaman anlayamamışız.

Anastasiya son günlerde sürekli olarak bir yerlere gidiyor ve morali çok bozuk bir şekilde geri dönüyordu, devamlı üzgün durumdaydı. Günün birinde dayanamayarak;

“*Neler oluyor?*” diye oğluna sordum ve Anastasiya’nın yakınlarından bazılarının tutuklandıklarını onun geride kalanların problemleri ile uğraştığını ayrıca devreye sokmak istediği bazı “*hatırlı*” kişilerden de “*Otur oturduğun yerde ve bu işlere bulaşma!*” uyarısını alınca adeta yıkıldığını; ama benim üzülmemem için bir şey anlatmadığını öğrendim. Zavallı Anastasiya’nın dertleri üst üste geliyordu, bir başka gün eve erken gelip odasına kapandı, yüksek sesle ağlıyordu, daha sonra bir araçla kendisini almaya geldiler, simsiyah kıyafetlerle odadan dışarı çıktı ve beni kucaklayarak;

“*Dostum Valeri Çalav vefat etmiş, Leningrad’a gidiyorum*” diyerek vedalaştı.

Anastasiya döndükten sonra da uzun süre yas tuttu, ben de bu arada Valeri’nin sıradan bir dost değil büyük bir aşkla sevdiği kişi olduğunu öğrenmiştim. Anastasiya çok merhametli, sevgi dolu ve yardımsever bir kadındı, bir sabah odasını toparlamasına yardım ederken onun bilmediğim başka bir yönünü de öğrenmiştim, yastığı kaldırdığımda altında gümüş bir Meryem Ana ikonası görünce şaşkınlıkla yüzüne baktım ve

“*Senin inançlı biri olduğunu bilmiyordum.*” dedim. Kendisi bana dönerek :

“*Canım benim! Benim dua etmeden başımı yastığa koyduğum vaki değildir; ama bu aramızda kalsın!*” diyordu, “*Onu bu kadar sevgi dolu yapan buymuş demek!*” diye düşünmekten kendimi alamadım.

MOSKOVALI SEKSOTLAR (İSPİYONCULAR)

Bu kelimeyi ilk kez Sohum’da duymuştum. “*Seksot*, (Sekretnıy satrudnik) yani “*gizli eleman*” adı altında NKVD’ye ispiyonculuk yapan gönüllüler sürüsüne verilen kısaltılmış isimdi, bu kişiler kendilerini korumak için her şeyi ve herkesi satabilirlerdi. Sohum kenti gibi hemen hemen herkesin birbiriyle tanıştığı bir şehirde bile insanların yarısını; dostlarını, yakınlarını ve komşularını satar hale getirmişlerdi. Bazıları ise bunu sadece zevk aldıkları için yapıyorlardı, onlar zalim avcıya hizmet için çırpınan av köpekleri gibiydiler. Hayır hayır! Bu, av köpeklerine büyük haksızlık olur, kısacası durum tek kelimeyle dehşet vericiydi.

Moskova’daki ilk günlerimde böyle bir atmosfer müşahade etmedim, bu yüzden az da olsa kendimi daha rahat hissediyordum. Ama başıma gelen bir olay, bütün düzenimi alt üst ediverdi. Bir gün metroda enstitü sınavlarına birlikte girdiğim arkadaşım *Musü Freysman* ile karşılaştım, onlar çok sıkıntı çektiğimiz o ilk dönemde Moskova’ya taşınmışlardı. Arkadaşım beni gördüğüne çok sevindi ve ısrarla eve davet etti, ben de uygun bir zamanda ziyaretine gittim, beni çok sıcak karşıladı, etrafımda pervaneydi adeta. Birazdan üvey annesi de aramıza katıldı, kendisi beni tanımadığı için durmadan sorular soruyordu, oradan buradan derken kendimle ilgili bir hayli konuştu, bir ara yanlışlıkla ismini ağzımdan kaçırınca

“*Lakoba’mı dedin? Bu ismi bir yerlerden duymuştum. Ne yaptılar ona Tiflis’te?*” diye soruverdi, bu kez gerekenden fazlasını söylediğimi içeri giren arkadaşım Musü’nün, üvey annesinden gizlediği “*sus*” işareti ile anlayabildim. Artık olan olmuştu; ama en azından bundan sonrası için daha dikkatli davranarak kadının sorularını bir şekilde geçiştirdim. Yemekten sonra veda ederken üvey anne en kısa sürede tekrar gelmem için ısrar ediyordu, hatta ben gelemesem

kendisinin bize gelebileceğini söylüyordu. Gerçekten de daha sonra her gün telefon etmeye başlayınca Anastasiya bile tedirgin olup

“Bu kadının seni bu kadar sık araması hayra alamet değil, dikkatli ol!” demek zorunda kaldı. Çok geçmeden Musü bize geldi; ama sanki resim çekmeye gelmiş gibi gidip gelip birlikte fotoğraf çektirmemiz için ısrar ediyordu, sonunda onu kıramadım; ama bu kez de fotoğrafın benim elime geçmesini türlü mazeretlerle erteliyordu. Daha sonra beni yine eve davet ettiğinde kendisine;

“Asla size gelmeyeceğim!” diye çıkıştı, ama o;

“Ne olur gel, yoksa üvey annem beni çiğneyecek.” diye yalvarıyordu. Sonunda Anastasiya duruma müdahale ederek;

“Gitmemen de yanlış anlaşılır, sadece sorularına karşı dikkatli ol ve Moskova’dan ayrılacağın için artık görüşemeyeceğinizi söyle.” diye akıl verince daveti kabul ettim.

Eve gittiğimde masada yabancı bir adamın oturmakta olduğunu fark ettim, hiç hoşlanmamıştım; ama geri de dönemezdim. Musü’nün üvey annesi ise adama dönerek,

“İşte bahsettiğim kız!” diye beni gösteriyor ve bana

“Daha önce anlattıklarını bu beye de tekrarlar mısın? Sana yardımcı olacak.” diyordu. Hazırlıklı olduğum için adama dikkatli bir özet yaptım, o da kadına dönüp

“Evet bu kıza büyük haksızlık yapılmış, mutlaka yardım etmeliyiz” dedikten sonra bana,

“Anastasiya Pavlovna ile ilişkiniz nedir?” diye soruverdi, ev sahibemi korumak zorundaydım bu yüzden;

“Bu gün gitsem bayram yapacak, gidecek yerim olmadığı için zorunlu olarak beni misafir ediyor ve durumumla da ilgili en küçük bir bilgisi yok” diye cevap verdim. Ayrılırken *“Tekrar ne zaman gelirsin?”* diye soruyorlardı; ama ben artık Sohum’a döneceğim için

görüşemeyeceğimiz yalanını kendilerine söyleyip vedalaştım. Beni uğurlayan *Musü* çok üzgündü,

“Lanet olsun bana! Seni nasıl bir belanın içine soktum. Bu kadın ispiyoncu hortlağın teki. Ama korkma! Çektiğimiz resimleri de sana ulaştıracağım.” diye ağlıyordu. Bundan sonra ne kendisini gördüm ne de fotoğraflarımı, zannediyorum o fotoğrafları üvey annesi gerekli yerlere çoktan ulaştırmıştı...

Anastasiya’ya gelen telefonlar iyice çoğaldı hele biri vardı ki hayranı olduğunu ve mutlaka görüşmek istediğini söylüyor, gece gündüz arıyordu, adı *Jenya* olan bu kız sonunda eve geldi. Kesinlikle NKVD çalışanı olan bu olağanüstü çirkin yaratık ustaca sorduğu sorulardan anladığımız kadarıyla aslında benim için gelmişti. Kara bulutların toplanmaya başladığı artık aşıkardı, Anastasiya ve Konstantin bile tedirginliklerini saklayamaz hale gelmişlerdi, bu sırada annemden de bir mektup aldım kendisi bana durumun daha iyi olduğunu yazıyor; ama *“Gelmen için henüz erken.”* diye ekliyordu. Annem ne derse desin artık burada daha fazla kalamazdım, arkadaşımın üvey annesi yüzünden iyice deşifre olmuşum ve bana kucak açan aile büyük tehlike altındaydı, sadece kendimi düşünüp onları ateşe atamazdım, Anastasiya’ya

“Ben Sohum’a dönüyorum.” dedim

“Hiç bir yere gidemezsin! Bırakmam seni,” diye önüme dikildi. Geçekten çok samimiydi; ama uzun uzun konuşarak kendisini ikna etmeyi başardım ve

“Peki o halde.” demek zorunda kaldı.

“Sana uluslararası bölümden bir tren bileti alayım, o bölümde seni kimse rahatsız etmez,” dedikten sonra gerçekten de gidip yabancıların ve elit tabakanın seyahat edebildiği o bölümden biletimi alıp getirdi.

Ertesi gün metroya binerken çantamı hırsızlara kaptırdım, her şeyim içindeydi, biletim, ziynet eşyalarım,

fotoğraflarım, annemin mektubu ve en önemlisi pasaportum. (*Sovyet coğrafyasında nüfus kağıdı da pasaport olarak adlandırılır.*) Hemen en yakın polis karakoluna koşup şikayet edeyim dedim; ama sonu gelmeyen soruları düşününce ilk fırsatta oradan sıvışıp eve geldim, çocuklar gibi ağlıyordum. Anastasia durumu öğrenince her zamanki gibi

“Üzülme! Çalınanları geri getiremeyeceğimize göre ağlama artık, ben gider bir bilet daha alırım, ama bu kez pasaportun olmadığı için normal bölümde yolculuk yapmak zorundasın,” diye beni teselli ederek yolculuk hazırlıklarına yardımcı oldu. Sonunda tren hareket etti, artık yolun sonunda beni iyi şeylerin beklemediğini düşünerek adeta bir bilinmeze doğru yol aldığımı hissediyordum.

TUTUKLANMAM

Trende orta yaşlı iki kişinin sürekli olarak beni izlediklerini fark ettim. İçimi müthiş bir korku kaplamıştı; ama ne yapabilir ve nereye gidebilirdim. Yolun sonu da bir türlü gelmiyordu. Soçi’de trenden indikten sonra bile malum şahıslar hala beni izliyorlardı hatta yanıma gelerek Gagra’ya kadar birlikte gitmeyi bile teklif ettiler. Kendilerini ret ederek bir taksiye bindim, yolda bir ara arkaya baktığımda onların da peşimde olduklarını gördüm. Gagra’da hemen Katya Halamın evine uğradım; ama tutuklandığını öğrenince orada durmayıp Sohumi’ye hareket ettim. Daha içeri girer girmez eve gelen çekistler beni NKVD’ye götürdüler. O dönemler Abhaz NKVD’si nin başında *Grigori Paçulya* bulunuyordu *“Notre Dame’in kamburu Quasimodo”* kılıklı bu adam NKVD’nin başına nasıl getirildiğini 1955 yılında görülen mahkemesinde anlatmıştı. Musto ile ben mağdur olarak mahkemeye davet edildiğimiz için ilk sıralardan duruşmaları izlemiş ve duyduklarımızdan dolayı şaşkına dönmüştük. Bu sadist canavar aslen Batum’lu tüccar bir ailenin oğluydu, Beria ile

ikisini futbol hastalıkları bir araya getirmişti, Beria kambur ve topal olan bu hilkat garibesi adamın futbol hırsına bayılmış ve kendisini çağırarak çeşitli sorularla daha yakından tanımaya çalışmıştı.

“Annem babam ayrıldılar, ben annemle kalıyorum, babam despotun teki aynı zamanda bir alkolik, bu yüzden ancak 4. sınıfa kadar okuyabildim...”

Paçulya cevaplarını bitirmeden Beria ona;

“Seni Abhazy’a göndereceğim, orada İçişleri Halk Komiseri (İçişleri Bakanı) olacaksın!” diyor, Paçulya Beria’nın şaka yaptığını sanıyordu.

“Sana emrettiklerimi yapacaksın! Yeni görevin için ne diplomaya ne de eğitime ihtiyacın var, sadece senden korkmaları yeterli. Zaten herkes seni bu göreve benim getirdiğimi bilecek! Eskiden iyi bir futbolcuydun şimdi de iyi bir çekist olacaksın. Bunun için yapman gereken bol bol adam tutuklamak, korkma! Abhazy’nın tamamı Troçkist olduğu için hiç sıkıntı çekmezsin.”

Grigori mahkemede Beria’nın bu sözlerinden sonra iki gün kendine gelemediğini anlatıyordu. Top peşinde koştuktan başka hiç bir şeyden anlamayan biri, NKVD’nin başındaydı.

Paçulya kendisine duyulan güveni boşa çıkarmadığını ve en az 150 kişiyi bizzat kurşuna dizdiğini ayrıca verdiği emirlerle yüzlerce kişiyi kireç çukurlarına attırdığını ve sönmemiş kirecin içine atılan kişilerin, fokur fokur yanan kireç çukurlarında nasıl can verdiklerini övünerek anlatıyor,

“Ben verilen emirleri yerine getirdim. Başka türlü davranmaya hakkım yoktu.” Diyordu.

“Elin tetik çekmekten yorulmadı mı?” sorusunu ise

“Evet yorulmuştu!” diye yanıtlıyordu.

İnsanları kurşuna dizmekten eli yorulan bu canavarı mahkeme kurşuna dizmedi, sadece 25 yıla mahkum edildi. İşte bu insan müsveddesi idi beni NKVD’ye çağıran.

“Kimliğin!”

“Kimliğimi Moskova’da çaldırdım.”

“Peki niye polise başvurmadın?”

Cevabı beklemeden ikinci soruyu da sordu

“Moskova’da kimde kaldın?”

Sonunda öğreneceğine göre yalan söylemenin alemi yoktu.

“Anastasiya Pavlovna Zuyev’de kaldım. Onunla burada tesadüfen tanışmıştık, kendisinden habersiz misafirliğe gittim, onun bir suçu yok!”

“Söyle bakalım küçük orospu! Neler karıştırıyorsun?”

“Sadece kimliğimi çıkarıp bir işe girmek istiyorum.”
dikkatle yüzüne bakarak aniden

“Mektubun ve fotoğrafların nerede?” diye sordu.
Demek ki çalınan çantam NKVD’nin elindeydi.

“Annen Sohum’a gelmen için henüz erken mi diyordu?”

“Evet öyle yazdı çünkü benim için endişeleniyordu.
Ben kötü bir şey mi yaptım ki...?”

“Neyse biz sana ne yapacağımızı biraz düşünelim bakalım.” dedikten sonra eve gitmeme izin verdiler. Anneme bir şey söylememe gerek yoktu; çünkü zaten her şey yüzümden okunabiliyordu.

Birkaç gün sonra tekrar NKVD’ye çağırıldım. Paçulya bu kez “Çihoğlu” soyadından kurtulmak için pasaportumu bilerek attığımı söyleyerek bağırıp çağırıyor, tehdit ve hakaretler savuruyordu. Pasaportumu atarak soyadımdan nasıl kurtulabileceğimi bir türlü anlayamamıştım; ama Paçulya bu davranışım yüzünden “politik olarak güvenilirmez” kişilere yönelik 39. madde kapsamına girdiğimi söylüyordu. Tehdit ve aşağılamalar 1939 Ocak ayı boyunca sürdü, bıkmadan usanmadan Moskova’da nerede kaldığımı ve (sanki zorla çaldırışım gibi) pasaportumu niçin kaybettiğimi soruyorlar, verdiğim cevapları ise hiç

dinlemiyor ve sürekli tehditlerde bulunuyorlardı. Bu arada şehir dışına çıkışım da yasaklanmıştı. Düşünün artık ne halde olduğumu...

Bir ara rahatlamam için peşimi bıraktıkları havasını vermeye başladılar; ama bu da uzun sürmeyecekti. Şubat ayında tiyatrodaki Abhaz halkının Türkiye'ye sürülüşünü konu alan "*Muhaceret*" adı altında bir drama oynanıyordu. Arkadaşım Dina Kuçulorya birlikte gitmemiz için çok ısrar etti, ben pek dışarı çıkmaya istekli değildim; ama sonunda arkadaşımı kıramadım ve tiyatroya gittik. Fuaye'de bir gurup adam köşe bir yerde toplanmışlar ortalığı süzüyorlardı ilk bakışta bile çekist oldukları belliydi. Tam önlerinden geçerken içlerinden birinin "*yüzde yüz*" diyerek beni işaret ettiğini ve hepsinin bana bakarak bıyık altından güldüklerini fark ettim, Dina ise "*Düşünme sen onları.*" diye kolumdan çekiştiriyordu. İçimde anlayamadığım bir sıkıntı vardı; ama buna rağmen tüm bunların benimle ilgisi olmadığına inanmak istiyordum. Salon biraz soğuk olduğu için şalım omzumdaydı bir ara bir şeyin omzuma dokunduğunu hisseder gibi oldum ama dönüp bakmaya korkuyordum, Dina'da huzursuzluğumu fark edince kulağıma eğilip "*sakin ol!*" diye fısıldadı. Bir süre sonra bu kez bir el hızla şalım çekip düşürdü, geriye bakınca fuaye'de ki çekistlerin tam arkamızda oturmakta olduklarını gördüm, tesadüfe bakın ki Platon Arşba'da aralarındaydı, beni görünce;

"*Korkma, korkma! Şaka yaptık.*" diye sırttı.

"*Neden korkacaktım ki?*"

Şalım bana uzattılar, ben de katlayıp kucağıma koydum, bu arada Dina her şeyi görmezlikten geliyor, olan bitenle ilgilenmeden oturuyordu. Artık tiyatroyu gözüm görmüyor adeta diken üstünde oturuyordum, içimden hemen ayağa fırlayıp koşmak, kaçmak geliyordu ama hayır! Bu sırtlanlara korktuğumu belli etmemeliydim. Oyun gece yarısı

sona erdi, eve gitmek için dışarı çıktığımızda aynı gurup yine karşımızdaydılar, Platon Arşba yanıma yanaşarak;

“Aman kaçırmazınlar bu güzelleri,size eşlik edelim!” diye, güya espri yapmaya çalışıyordu.

“Benim kimseden korkum yok!”

“Biz yine de eve kadar size eşlik edelim.”

Dina başka yöne gidecekti; ama eve kadar benimle birlikte gelmesini rica ettim, kabul etmedi, anladım ki daha önceden uyarılmıştı. Tek başıma hızlı adımlarla evin yoluna koyuldum, onlar da kapıya kadar beni izlemeye devam ettiler. Sonradan öğrendiğime göre aslında o gece tutuklanmam gerekiyormuş; ama Platon Arşba *“Bir süre eğlenelim.”* deyince onu kıramayıp ertelemişler. Dina birkaç akşam sonra tekrar gelip düzenlenen bir geceye birlikte gitmemizi teklif etti, ne kadar ısrar ettiyse de kabul etmedim, çünkü artık hiçbir şekilde dışarı çıkmak istemiyordum.

Kısa bir süre sonra Kadir dedem aniden hastalandı, Moskova’ya hastahaneye götürülecekti, annemin de ona eşlik etmesi gerekiyordu. Annem vedalaşırken bir daha görüşemeyecekmişiz gibi uzun süre ağladı. Zaten artık her vedalaşmamızda ister istemez son görüşmemizmiş gibi davranıyorduk, çünkü başımıza nerede, ne zaman, ne geleceği belli değildi.

Umutsuz düşüncelerle evde yapayalnız kaldığım ilk gece saat 23:30 sıralarında dış kapı şiddetle vurulmaya başlandı, oda komşum;

“Dila! (yakınlarım bana böyle hitap ederlerdi) senin için geldiler galiba, ben kapıyı açmayacağım.” diye bana koştu. Kapı kırılırcasına vuruluyor, komşum hala,

“Yok yok, açmayacağım! İsterlerse kırsınlar.” diye söyleniyordu. Biraz sonra sesler kesildi, ben de fırsattan yararlanarak teras bölümünden yan tarafımızda kalan amcamın eşi Zina’nın yanına gittim ve yalnız başıma korktuğum için yeğenim Lila’yı bize göndermesini istedim.

Lila ile eve döndüğümüz gibi elimdeki yüzüğü “*Ne olur ne olmaz*” diye ona verdim, daha küpelerimi vermeme fırsat kalmadan kapı yine ve eskisinden de şiddetli çalınmaya başlandı. Komşularım başka çare kalmadığı için açmak zorunda kaldılar, açılan kapıdan Paçulya hazretleri (!) ve Rajden Gangiya (*lakabı cellat*) bir gurup çekistle birlikte odamıza teşrif ediverdiler. Alt kattan da şahit olarak genç Abhaz şairi Kazım Agumaa’yı getirmişlerdi, Kazım önce niçin çağırıldığını anlayamadı; ama sonunda beni tutuklamaya geldiklerini görünce tam bir cesaret örneği göstererek;

“*Bu daha çocuk! Onu götüremezsiniz*” diye karşılına dikildi. Doğrusunu isterseniz, o dönemde hiç bir babayığidin göze alamayacağı bir davranıştı bu.

“*Sadece bir konuya açıklık getirmek için.*”

“*Bunun için gündüzler çuvala mı girdi? Gecenin bir vakti bu kızı size vermem!*”

Çekistler Kazım’a aldırmadan evin altını üstüne getiriyorlar, sanki bir şey bırakmışlar gibi albümlere varıncaya kadar her yere bakıyorlardı. Kazım korkmadan onların her hareketini engellemeye çalışıyor, ellerine ne alırlarsa bir ucundan mutlaka yapışveriyordu, tam bu sırada amcamın eşi Zina koşarak eve geldi,

“*Bu kızın annesi burada değil, o bize emanet, bir yere götüremezsiniz!*” yırtınıyordu zavallı kadıncağız.

“*Bir kaç dakika için götüreceğiz,*” diyordu Paçulya, ama ben bunun uzun süreli bir tutuklama olacağını hissetmiştim.

“*Yanıma ne almam gerekiyor?*”

“*O da ne demek! Sen bize devamlı mı geliyorsun, yoksa suçlu musun?*”

“*Gece yarısı gelip evin altını üstüne getirdiğinize göre...*”

“*Yanına bir şey almana gerek yok!*”

Paçulya sanki bana acıyormuş pozlarındaydı, Gangiya ise lakabına yaraşır şekilde tam bir canavar gibi beni izliyordu.

Kadınlar ağlaşıyor, ama Kazım,

“Ne olursa olsun bu kızı tek başına bırakmam!” diye direniyordu, çekistlerin

“Aramızda dört sokak var, birazdan gelir.” şeklindeki sözlerine ise;

“Ben ne bileyim nereye götüreceğinizi!” diyerek dikiliyordu. Paçulya çekistlerden birinin kulağına bir şeyler fısıldadıktan sonra adam hızla dışarı fırladı ve biraz sonra bir araç kapıya yanaştı.

“Yayan gidecek diye korkmayın, bakın araç bile getirttim.”

Kazım inatla *“Biz de geleceğiz.”* diye ısrarını sürdürünce hepimizi araca doldurup NKVD binasına götürdüler. İçeri sadece beni aldıkları için diğerleri dışarıda kalmıştı, kapıda Platon Arşba *“Eee! Takıldın mı?”* diye sırtarak karşıladı ve kapıyı dışarıdakilere sertçe kapadı, bu aslında geleceğimle aramdaki kapının da uzunca bir süre kapanmasıydı.

Platon, saçlarımdaki metal tokaları çıkarıp alınca gür ve uzun saçlarım omuzlarıma döküldü, kendisi bu halimi görünce beni iğnelemekten geri durmadı.

“Hey Dızlan!(su perisi) göstereceğim ben sana!” diyor ve tutuklanmamdan büyük keyif aldığı her halinden belli oluyordu. Sadece tokalarımı değil küpelerime varıncaya kadar üzerimdeki tüm metal eşyalara el koydular.

NKVD’nin başında bulunan Varlam Kakuçiya’nın karşısına çıkarıldığımda çok şaşırdım. Paçulya’nın ardından bu göreve getirilen Kakuçiya ona hiç benzemiyordu, babacan tavırlıydı ve bana acıyarak baktığını görüyordum. Kısa bir sessizlikten sonra oturmamı istedi

“Sen tutuklu değilsin! Lakoba’nın evinde kaldığın için bazı konularda bize bildiklerini anlatıp yardımcı olman gerekiyor, sonra eve gidebilirsin.”

Birazdan korumaları çağırdı ve benim yan taraftaki odada tutulmamı emrederek çıkıp gitti. Ama o gittikten sonra beni binanın öteki ucunda daha önceleri banyo olarak kullanılmış olan karanlık ve buz gibi bir odaya kapattılar. Odada fareler cirit atıyordu ve ben basıyordum feryadı... O gece bekçilerin başında Osman Osmanoğlu adındaki bir Türk vardı ve babamın da çok eski dostuydu, çığlıklarımı duyunca kapıma gelerek seslendi.

“Kızım niçin bağıırıyorsun?”

“Burada kocaman fareler var.”

“Korkma! Sen uyumana bak, ben seni onlardan korurum.”

Gerçekten de sabaha kadar sık sık odamın karşısına gelerek fareleri kovalamaya çalıştı, uyandığımda ise sıcacık bir çay ikram etti, ben çayı yudumlarken o şefkatle başımı okşayarak,

“Korkma, güçlü ol! Her şey geçecek.” diye beni teselli ediyordu. Yanımda bulunmak bile kendisi için bu kadar tehlikeliyken bu adamın korkmadan benimle ilgilenmesini ve yüreklendirme çabalarını hayat boyu unutmadım.

23 Şubat sabahı tekrar Kakuçiya’nın odasına götürüldüm, kendisi bana; Tiflis’ten istendiğimi ve orada bildiğim her şeyi güçlük çıkarmadan anlatmamı tavsiye etti, ayrıca yakınlarımla vedalaşmama izin verileceğini de sözlerine ekledi. Meksut dayım ve Zina yengemle göz yaşları içinde vedalaştık. Zina gece onların beklemlerine izin vermedikleri ve içeri atmakla tehdit edildikleri için eve dönmek zorunda kaldıklarını söylüyordu. Kazım da bakmış olacağı yok,

“Kızı apar topar götürdünüz, bari ne ihtiyacı var onu söyleyin!” diye bağırmış, onlar da *“Sadece çarşaf getirin.”*

cevabını vermişler. Ancak ertesi gün yengem vedalaşmaya geldiğinde evde ne toparlayabildiyse hepsini getirmişti.

38. HÜCRE

“*Kara karga*” adı verilen araçla istasyona getirildim, bindirildiğim vagon halka açık gibiydi ama pencerelerinde parmaklık vardı. Vagon benim dışımda da bir sürü tutukluyla doluydu, yolculuk boyunca bilemediğim bir nedenle durmadan yerimi değiştirdiler, kimse ile konuşamadığım için başımı cama dayayıp sürekli düşünüyordum. Daha 19 yaşında bile değildim, devlet görevim yoktu, kimseyle gizli ve tehlikeli bir görüşmem olmamıştı, öyleyse neden tutuklanıp Gürcistan’a götürülüyordum. İnişte yine “*kara karga*” ile NKVD binasına götürüldüm. Parmak izim alındıktan sonra her yönden fotoğraflarım çekildi, formlar dolduruldu ve bugün hatırlayamadığım yüzlerce soru soruldu. Sürekli olarak oda oda dolaştırılıyordum ve kendi aralarında Gürcüce konuştukları için bir şey anlamıyordum; ama parmaklarıyla beni işaret ettiklerinden konuşmaların kiminle ilgili olduğu belliydi. Sonunda beni 38 numaralı hücrenin önüne getirerek içeri iteklediler ve ardımdan gürültüyle kapıyı kapattılar. Hücre daracık ve karanlıktı, duvardaki portatif ranzalarda iki kadın oturmuş bana bakıyor, üçüncü ranza ise bomboş beni bekliyordu. Hücre arkadaşlarım akıl almaz işkenceler altındaydı, iki yıldır içerdeydiler; ama her ikisi de her şeye rağmen güzelliklerini koruyorlardı. Kadınlardan biri *Tina Ramişvili* idi, Tina’nın eşi çok önemli bir görevdeyken aniden “*halk düşmanı*” suçlamasıyla tutuklanarak kurşuna dizilmiş, kendisi de hücreye atılmıştı, altın sarısı saçları, kahve rengi gözleri, uzun boyu ve eğitimiyle mükemmel bir kadındı. Tina hücrede daha fazla tutulmadan Ortaçalski hapishanesine gönderildi, biz de daha sonra oraya gönderildiğimiz için tekrar bir araya geldik.

Diğer kadın ise *Ekaterina (Katya) Gegeçkori* adındaydı, çok güzel ve yüzünden merhamet akan bir kadındı, aynı zamanda Beria'nın karısı Nina'nın kardeşinin karısıydı. İlk karşılaştığımızda yediği dayaklardan dolayı yara bere içinde olup zar zor yürüyebiliyordu. Katya, tanınmış entelektüel bir ailenin kızıydı, çok iyi yetiştirilmişti; birçok dilin yanı sıra Fransızca'yı da ana dili gibi konuşuyordu. Eşi *Nikolay Gegeçkori* ise Gürcistan'da tanınmış bir cerrahtı, onları mutsuz eden tek olay biricik kızlarının kemik veremi hastası olmasıydı, bir ayağı kısa olan küçük kızla Katya'nın annesi devamlı ilgileniyor, onu okula ve özel müzik eğitimine götürerek arkadaşlarından geri kalmasına fırsat vermiyordu. Ekaterina bu günlerde çok üzgündü çünkü haber aldığına göre annesi ve hasta kızı kaldıkları daireden atılmışlar, onlar da bir bodrum odasına sığınmışlardı. Zaten işkence acılarıyla kıvranan kadıncağıza bu haber oldukça yıkıcı gelmiş ve ağlamaktan göz pınarları kurumuştu. Kendisine;

“*Nina Beria sana niçin yardım etmiyor?*” diye sorduğumda sessizce;

“*Beria'ya kimse bir şey söyleyemez! O tüm yakınlarını zaten darmadağın etti.*” diye fısıldadı.

Katya'nın anlattığına göre kızlarının tedavisi için üç kez Almanya'ya gitmişlerdi 1937'deki son gidişlerinin ardından ise eşi casusluk suçlamasıyla içeri atılıp hemen kurşuna dizilmiş, kendisi de bu hücreye atılmıştı. Gördüğüm kadarıyla Beria önce öldürmek istediği kişileri ortadan kaldırıyor, daha sonra eşlerini işkence altına alarak uydurduğu suçlamaları kabul ettiriyordu. Katya'nın hasta kızı benden iki yaş küçüktü, bu yüzden bana baktıkça kızını görmüş gibi oluyor, boynuma sarılıp için için ağlıyordu. Beni öyle sevdi ki, o durumdayken bile duvarlara vurarak mors alfabesiyle haberleşme yöntemini bana o öğretti.

1980 yılında Sohum Pedagoji Enstitüsünde çalışırken müze müdürlerinden *Çerkeziya* ziyaretime geldi. Tüm arkadaşlarım gidip sadece ikimiz kalınca bana sessizce sordu;

“Ekaterina Gegeçkori’yi tanıyor musun?”

Tereddüt içinde olduğumu görünce de,

“Kendisinden bir mektup aldım, eğer sana ulaşabilirsem adresini ve telefonunu istiyor.” diye ekledi.

Meğer anılarını yazma düşüncesindeymiş ve bu yüzden benimle ilişki kurmak istiyormuş. Ancak ben o tarihlerde bile daha korkularımdan kurtulamamıştım, hem kendimi hem de onu koruma güdüsüyle,

“Lütfen benim artık yaşamadığımı kendisine bildiriniz!” diye rica ettim.

Çerkeziya önce çok şaşırdı ve kararımı değiştirmem için adeta yalvardı; ama sonunda beni anladı.

38. hücreye atıldığımda acıyan gözlerle bana bakan Tina ve Ekaterina, kapı kapandıktan hemen sonra beni soru yağmuruna tuttular. Kimdim, nereliydim, neyle suçlanıyordum?... sorular bitmiyordu; ancak ben yaşadıklarımın ve yorgunluktan ayakta bile duramayacak haldeydim, oturduğum yerde uyuyakalmışım. Bir süre sonra bir gencin yürek parçalayan feryatlarıyla irkilerek uyandım, ne yapacağımı bilemez durumda ayağa fırladım, feryatlar öylesine iç parçalayıcıydı ki anlatamam, sanki beni bir duvardan ötekine çarpıyordu. Sesler kesilince ağlayarak hücre arkadaşlarıma;

“Kim bu?” diye sordum, yaşlı gözlerle bana bakıyorlardı; ama cevap yoktu, ellerine yapışıp tekrar sordum;

“Lütfen söyleyin, kime ait bu feryatlar?”

“Evlat bunu bize sorma, yakında zaten öğrenirsin.”

İlk geceden sorguya aldılar, zaten sorgular genelde geceleri 03 ile 04 arasında yapılmış. Koridorda

götürülürken hücrelerden ağlama inleme sesleri duyuluyordu, bir kıyamete düşmüş gibiydim. Sağdan soldan duyduğum inlemelere doğru gayri ihtiyari yöneldiğimde tekmeleniyor, itekleniyordum. Meğerse yürürken eller arkada, başlar eğik ve sadece öne bakarak yürünmeliymiş, bunu zamanla daha iyi öğrenecektim. Böylece gece işkencelerim başlamış oldu, ifademi kalabalık bir gurup alıyordu, bugün sadece başlarındaki Gurgenidze ile, Akopov diye hitap edilen diğer bir kişinin isimlerini hatırlayabiliyorum. NKVD hücreleriyle koridorlarında çok şey gördüm ve duydum, işkence gören tutuklulardan insana ait olduğuna inanamayacağınız seslerin çıkarıldığını da dehşet içinde tanık oldum. Ağlamalar, inlemeler, feryatlar... İnsanlar ayakta duramadıkları için yerlerde sürüklenerek hücrelerine getiriliyorlardı. O kadar eziliyorlardı ki bunu yapanları bir ana doğurmuş olamaz diye düşünmekten kendimi alamıyordum. İşkence görenlerle koridorlarda karşılaştığımızda *“Duvara dön!”* diye emir alıyorduk; onları tanımamızı istemiyorlardı. Gardiyanlar arasında kırk yılda bir iyi kalpli birine rastlayabiliyordunuz. İlyuşa adındaki Oset böyle biriydi, o beni götüreceği zaman işkence görmüş olanlarla karşılaştırmamaya gayret ederdi; çünkü çocuk yaştaydım ve çok korkarım diye düşünüyordu. Ayrıca gideceğimiz kişilerle ilgili önceden bilgi verir ve *“Dikkatli ol! Şimdi Gurgenidze’ye gidiyoruz.”* gibi uyarılarla hazırlıklı olmama yardımcı olurdu. Girdiğim ilk sorguda işte bu Gurgenidze elime bir kağıt parçası tutuşturup bağırmaya başladı;

“Oku! Orada her türlü yetkiye sahip olduğum yazılı, istersem senin derini bile yüzerim!”

Kendisine cevap vermedim, sesim çıkmayınca bu kez elini uzun saçlarıma doladı ve beni sarsarak odanın içine dolaştırmaya başladı. Büyük acı duymama karşın yine de çıt çıkarmıyordum, sonra emir vermeye başladı

“Otur, kalk!”

“Ellerini kaldır, indir!”

“Diz çök, ayağa kalk!”

Bu saçma emirlere uymak zorundaydım; ancak zamanla önemli bir şey fark ettim, burada sadece beni ve arkadaşım Lili Çikovani’yi türlü onur kırıcı ve ürkütücü işkenceler yapmalarına rağmen dövmediler, bunun nedenini bu gün bile anlamış değilim. Ama acı çekmemiz ve korkmamız için başkalarına yapılan korkunç işkenceleri izlettirilirdi, bu işkencelerde kadınları bile en hassas bölgelerine copla insafsızca vurarak dövüyorlar, erkekleri hayvan gibi kafalarına vura vura dört ayak koşturarak yürüttüklerine şahit oluyorduk. Elbette bunlar en hafifleriydi, tanık olduğumuz öyle işkenceler vardı ki bunları bugün hatırlamak bile istemiyorum, doğrusu sizlerle de paylaşmak ve psikolojinizi bozmak istemem. Bazen bana izlettirilen işkencelerde nerede olduğumu unutup tutuklulara yardım etmeğe yeltenirdim, gardiyanlar beni yaka paça geri çekip:

“Merak etme, sıra sana da gelecek! Hele bir konuşma, daha fazlasını göreceksin!” şeklinde tehdit ediyorlardı.

Ardından da bodrumda bulunan zindana atılıyordum, 1.5 x 1.5 ebatlarında olan tamamen beton duvarlardan oluşan bu mezar benzeri zindanın penceresi falan yoktu, sadece küçük bir gözetleme deliği bulunuyordu, bu yüzden bir süre sonra içerideki hava yetmediğinden küçük bir kafese konulan vahşi hayvan misali çatlayacak hale geliyordunuz. Üstüne üstlük bu yer sidik ve dışkıdan leş gibi kokuyordu, artık nasıl dayanılabileceğini varın siz düşünün. Yiyecek olarak 24 saatte bir 200 gr. kupkuru bir siyah ekmek ve günde iki kez de birer bardak ılık su veriliyordu.

Sorgulamalarda ne olursa olsun ağlamıyor, yalvarmıyordum. Bu da işkencecileri kızdırıyor,

“Seni gidi kan içici Persli!” diye İran kökenime dikkat çekerek dişlerini gıcırdatıyorlardı.

Ben bu 38. hücreye atılıncaya kadar meğer hayatı ve insanları hiç tanıımıyormuşum, hiç hayat tecrübem yokmuş, sadece korkumu belli etmemeyi, boyun eğmemeyi ve yalvarmamayı öğrenmişim ve ne olursa olsun buna devam etmeliydim.

Bir gün Gürcistan İçişleri Bakanı Rapava'nın makamına götürüldüm. Tabut ebadındaki hücremden sonra bu oda saray boyutlarındaydı, makam odası kıymetli halılar, perdeler ve mobilyalarla çok ihtişamlı döşenmişti, duvardaki tablolardan Lenin ve Stalin, kocaman masasından da Rapava, şüpheli gözlerle bana bakıyorlardı. Masadaki mürekkeplik ile bronzdan Afrodit heykelini bugün bile hatırlıyorum. Ben ortalığı süzerken odaya üç kişi girdi, bunlardan biri beni sorgulayan müfettiş Gurgenidze idi, diğerlerini ise ilk kez görüyordum. Birazdan gri takım elbiseli, güler yüzlü, eli ayağı düzgün biri daha içeri geldi, konuşmalardan anladığım kadarıyla bakanlıktaki önemli bir bölümün başındaymış. Savitski adındaki bu adama güler yüzlü olduğundan mıdır nedir,

“Bu adam bana yardım edebilir belki.” diye düşünerek şöyle bir baktım, adam benim kendisine baktığımı görünce bakışlarını birden sertleştirdi, az önceki güler yüzlü adam gitmiş yerine çirkin bir canavar gelmişti. Etrafındakilere;

“Bu da Lakobaların orospusu Sariya gibi dayanıklı mı acaba?” diye sorduktan sonra bana dönüp,

“Eğer susmayı tercih edersen güzelliğinden eser bırakmaz, seni çirkin bir cadı haline getiririz. Seçim hakkın yok! Anladın mı?” diye bağırıyor ve ekliyordu,

“Söyle bakalım! Lakoba'nın 1934 senesinde Gudauta'da Stalin'in öldürülmesi ile ilgili ne planlar yaptığını, söyle söyle! Lakoba'yla Türk casusları arasında nasıl kuryelik yaptığını da söyle! (Hani Çoruh nehri kıyısında tatil yaptım demiştim ya, onu hatırlatıyor.) Eğer her şeyi

kendiliğinden anlatırsan serbest kalırsın, aksi halde vay haline! Anneni de seni de işkenceyle öldürürüz!”

Neye uğradığımı bilemez halde dinliyordum. Bir şeyden artık kesin olarak emindim... Galiba sonum gelmişti.

Önüme bir kağıt koyarak “yaz!” diye emrettiler, onlar söylüyor ben de zorunlu olarak yazıyordum. Meğer, “Yaşı tutmayan küçük kızı kandırarak, Sariya’nın kardeşi ile evlendirdikten sonra, istedikleri gibi yetiştirerek Nestor’un hizmetinde kullanmayı tasarlıymışlar...” o kadar yorgun, öylesine parça parçaydım ki yazdıklarımın farkında bile değildim, zaten olsam da neye yarardı. Artık her gün onlarca kişinin ölü çıktığı bu hapishanede sağ kalabileceğime inancım kalmamıştı. Oysa aramızda günün birinde bu karanlık dönemin sona ereceğine ve sorumlularının mutlaka cezalandırılacaklarına inananlar da vardı ve Sariya bunların başındaydı... Her şeyi yazdırdıktan sonra

“İmzala!” diye emrettiler, alışkanlıktan olacak yazdığım metne şöyle bir bakmak isteyince, Gurgenidze kudurmuş bir halde

“Sen nerede olduğunu unuttun galiba!” diye öyle bir bağırdı ki içimden sanki bir şeyler koptu sandım, belim kırılmıştı adeta, bu sözler beni kendime getirdi, artık kıyametimi bekler gibi odadakilere bakıyordum. İçlerinden biri bana acıdığından mıdır yoksa başka bir nedenle mi bilmem,

“Yahu bu kız 1934’te henüz 14 yaşındaydı ve Lakobaların gelini bile olmamıştı!” diyordu.

Ama ona kulak asmadan bir süre daha aralarında konuşular ve beni çatı katındaki tabutluklardan birine götürdüler, burası bodrumdakilerden farklı olarak güneş altındaydı ve cehennem gibiydi, içeri girer girmez sıcaktan ölecek hale geldim. Sorgularda “gık’ı” çıkmayan ben; burada hüngür hüngür ağlıyor, etrafımı saran duvarlarla konuşuyordum, aklımı yitirmenin sınırındaydım. Şartlar o

derece kötüydü ki tüm bunları bugün hatırladığımda bile tüylerimin diken diken olduğundan ve ürperdiğimden emin olabilirsiniz. Hücreye geri döndürüldüğümde Katya kıvrılmış halde yatakta yatıyordu, o kadar kötü dövmüşlerdi ki kadıncağız ağrılarından kıvranıyor, inim inim inliyordu, ayakta duracak gücüm olmamasına rağmen kendisine yardımcı olmaya gayret gösteriyordum. Birazdan üç kadını daha yanımıza attılar, artık sallanacak yer kalmamıştı bir kişilik yerde altı kişi balık istifi durumundaydık. Geceleri sıkış tepiş yatıyorduk; ama uyku hak getire! Zaten uyku uyuyabileceğimiz zamanlarımız sorguda geçiyordu, bazen sorgu saati gelip de bizden birini almaya gelmediklerinde korkudan sesimizi bile çıkarmazdık, sanki sesimizi duysalar bizi hatırlayacaklar ve gelip alacaklardı! Arada bir morsla yan hücrelerle haberleşmeye çalışırdık; ama bu çok tehlikeliydi çünkü yakalandığınız anda on gün tabutluğa atılırdınız. Yakınlaşmak ve moral vermek için yeni gelen arkadaşlarımıza bir fıkra anlattım, fıkra çekistlerle ilgiliydi, bittiğinde en azından tebessüm edeceklerini umuyordum; ama bırakın tebessümü korkudan donmuş hale geldiler. O gece yanımızda kalan Anya'yı sorguya almışlardı, hemen ardından da beni götürdüler. Daha kapıdan içeri girdiğim gibi Gurgenidze'nin öfkeli bağırımlarıyla karşılaştım.

“Ne yaptığını sanıyorsun sen! Hücrede fıkra ha!”

Tam bu sırada Akpov içeri giriyor ve Gurgenidze fıkrayı ona da anlatmamı istiyordu. Önce ne yapacağımı şaşırdım; ama artık nasıl olsa olan olmuş diye fıkrayı biraz da ballandırarak anlattım. Fıkra şöyleydi: Bir evin alt katında Yahudi Avram, ikinci katında ise bir çekist kalıyormuş. Avram çekistle ne zaman karşılaşırsa karşılaşsın (sabah, öğlen) şapkasını çıkararak *“İyi aksamlar,”* diye selam vermiş, (Bütün bunları tam bir Yahudi aksanıyla yapıyordum.) günün birinde çekistin canı burnuna gelmiş ve komşusunun önüne çıkarak,

“Avram efendi! Sen bana gündüzleri bile niçin iyi akşamlar diliyorsun yahu?” diye sorar, Avram ise hiç istifini bozmayarak,

“Çünkü sizi görünce korkudan dünyam kararıyor be kuzum!”

Fıkra bittikten sonra bir an bir sessizlik oldu, sonra öyle bir kahkaha tufanı koptu ki hepsinin gülmekten gözleri yaşardı. Hücreme dönerken hayretler içindeydim, sadece gülüp bırakmışlardı. Olanları hücre arkadaşlarıma anlattığımda ise onların tepkileri çok farklı oldu, anında benimle ilişkilerini kestiler ve şüpheyile bakmaya başladılar. Kalabalık içinde yapayalnız kalmıştım, bu duruma ancak iki gün dayanabildim en sonunda ağlayarak

“Ben size ne yaptım!” diye Katya Gegeçkörü’ye sordum.

“Bu fıkradan sonra seni nasıl bıraktılar? Sen onların ispiyoncusu olmayı mı kabul ettin yoksa?” diye soruma soruyla cevap verdi.

Kendimi savunmam gereksizdi çünkü neyi nasıl kanıtlayabilirdim, yapabileceğim tek şey zamanla bana inanmalarını beklemektir. Çekistler ise fıkra konusu daha kapatmamışlardı, o gece tekrar sorguya alındım ve fikrayı burnumdan getirdikten sonra götürüp çatıdaki tabutluğa attılar. Ben tabutluktayken de Anya’yı hücreden almışlardı, sonradan öğrendik ki Anya aslında bir polis müfettişinin karısıymış ve arada bir böyle hücreye atılıp ispiyonculuk yaptırılmış. Çok sonraları Anya’nın kocasının içeri alınıp kurşuna dizildiğini, kendisinin de 8 yıla mahkum edilerek toplama kampına sürgün edildiğini öğrendik, eee! etme bulma dünyası!

İki gün sonra yüksek ateş altında hücreye döndüğümde kulağımın ağrısından ölüyor gibiydim, (bu olaydan sonra duyma yeteneğini de kaybetti zaten,) sağlığımı kaybetmiş;

ama dostlarımı kazanmıştım, Katya kendisi ve arkadaşları adına benden göz yaşları içinde özür diledi.

“Sana güvensizliğimizden dolayı bizi affet kızım! Biz aramızdaki seksot’u öğrendik artık!”

Artık her akşam sorgudaydım, en sonunda *“Artık sorgun bitti”* diyerek önüme bir belge koydular,

“İşte suçlandığın maddeler, suçlarını kabul ediyor musun?” bir sürü maddenin peş peşe sıralandığı kağıda şöyle bir bakarak

“Ben bu maddelerin ne olduğunu bile bilmiyorum,” cevabını verdim, bu kez maddeleri tek tek saymaya başladılar.

“Bu; casusluk, bu; vatana ihanet, bu; devlet sırlarını açığa vurma, bu; anti Sovyet söylemler, bu; parti ve devlet yöneticilerini aşağılama... suçlamaları kabul etmen senin için çok iyi olur bilesin!” oturup tüm suçlamaları kabul ettiğime dair bir belgeyi imzaladım.

“Artık senin için yapılacak tek şey kaldı, o da duvar dibine dikilip kurşuna dizilmek! Çünkü buradaki suçların karşılığı bu!” diyordu müfettiş efendi. O kadar yorgun ve boşluktaydım ki hiçbir şey umurumda değildi, zaten Allah bilir bu belge daha kaç kere değişecek daha nelerle suçlanacaktım. İmzayı attıktan sonra polis müfettişi kendince sevimli bir hava takınarak sordu;

“Adile, bir gün her şey bitip özgürlüğüne kavuşursan ve yolda yürürken benimle karşılaşırsan ne yaparsın?”

“Yolumu değiştirir bir daha hayat boyu karşılaşmamaya çalışırım.”

Adam öfkeden kıpkırmızı olmuştu hemen gardiyanı çağırarak hücreye götürülmemi emretti. Arkamdan da bağırıyordu

“Ohoooo! Hem sağ kalacak, hem özgür olacak, hem de yolunu değiştirecekmiş!”

Adamın niçin böyle bir soru sorduğunu o kadar düşünmeme rağmen bir türlü çözemedim.

SARIYA’NIN ÖLDÜRÜLMESİ

Ben 38. hücredeyken Rauf 40. Sariya ise 16. hücredeydi. Hepimiz aynı kattaydık; ama onlarla hiç karşılaşmadım, her şeyi diğer mahkumlardan duyuyordum. Sariya’nın kahramanca direnişi herkesin dilindeydi, o artık bir efsaneydi, hatta işkencecilerin bir kısmı bile Sariya’ya gizli bir hayranlık duyuyorlardı. Mahkumlar duvarlara vurarak Sariya’nın onurlu mücadelesini morsla birbirilerine anlatırlarken öyle heyecan duyarlardı ki, duvarlar yıkılacak sanırdınız. Sariya oğluna çok düşküdü, bu yüzden tek derdi oydu, ona yardım edemiyor olmasına kahroluyordu. Hücredekiler günde bir kez ellerini yüzlerini yıkamak ve ihtiyaçlarını gidermek için sırayla tuvalete götürülürlerken Sariya’nın hücresinin önünden geçiyorlardı, o da buna dikkat etmiş, ayak seslerine ve mesafeye dikkat ederek oğlunun ne zaman koridora çıktığını anlamaya başlamıştı, artık Rauf’un ayak seslerini bile tanıyor ve ne zaman hücrelerinden çıkarılsa,

“İşte benim biricik oğlum, zavallı yavrum!” diyerek fenalaşıyordu.

Rauf tüm bunlardan bir şekilde haberdar olunca koridora çıkarılırken ayakkabı giymemeye başladı, böylece Sariya oğluna uygulanan işkencenin ve sorgusunun artık bittiğini ve cezaevine gönderildiğini sanıp biraz olsun rahatlamıştı.

Sariya’nın işkencesiz günü yoktu, en kötü tabutluğa atılıyor oradan çıkarılınca tekrar insafsızca işkence altına alınıyordu. Sorgulamayı yapan Kadagışvili, elleri yorulunca zavallı kadını bu kez yerlerde tekmeliyordu, sadece o olsa haydi neyse; Kabulov, Davliyanidze, Savitski, Hazan, Galavanov, biri yorulunca diğeri tekmeliyordu. Bazı

sorgulamalarda bizzat Beria da bulundu, Lakoba'nın halkı nasıl kıskırttığını söylemesini istiyor, sonrada kişisel arşivinin ve mezarının nerede olduğunu öğrenmeye çalışıyordu. Sariya hiçbir şey söylemeyince kardeşleri Mecid, Lütü, Aki ve Emdiyi karşısına getirerek işkence etmeye başladılar, o da olmayınca kardeşlerinin önünde ona işkence uygulamaya devam ettiler. Beria baktı hiçbir şey fayda etmiyor, en sonunda oğlunu getirtti. Oğlunun sorgusunun bittiğini zanneden Saria onu karşısında bulunca üzüntüden deliye dönmüştü; ama yine de pes etmiyordu. Beria öfkeden kudurmuş, kuduz bir köpek gibi ağzından salyalar akıtarak bas bas bağıırıyordu;

“Ezin bu köpek soyunu! Çiğneyin! Öyle bir bağırtın ki feryatları anasının kulaklarını sağır etsin!”

Ayaklar altındaki Rauf annesine,

“Anne kurtar beni! Söyle ne istiyorlarsa!” diye yakarıyor, Sariya ise oğlu için canını verebilecek olmasına karşın hala ona güç vermeye çalışıyordu.

“Sabret oğlum, sabret! Senin baban tertemiz bir insandı, biz ne dersek diyelim onlar zaten yapacaklarından geri durmayacaklar. Dayan yavrum!...”

1939 yılının Mayıs ayında sorgum tamamlanarak Ortaçalski hapishanesine götürüldüm ve 1 nolu koğuşa konuldum. 40 kişinin kaldığı bu koğuştaki her ulustan insana rastlamak mümkündü, Alman Elvira, Fransız Yulya, Avusturyalı Elza, Osetin Olga Piliyev, Gürcü kızı Keto Kavtaradze , ayrıca çok sayıda Türk ve Rus bayanlar... Bu kadınların hemen hepsi son derece iyi eğitim almış ve entelektüel insanlardı, esasen cezaevinde tanıdığım tüm kadın mahkumlar son derece değerli kişilerdi, onlardan paha biçilemeyecek derecede çok şey öğrendim. Kendilerini her zaman saygı ve minnetle anıyorum. Bu kadınların tamamı rejimin önde gelen insanların eşleri olup sisteme gönülden

bağlıydılar, bundan dolayı içeri düştüklerinde önce; “*Büyük bir hata olmuş, mutlaka düzeltilir.*” diye bekliyorlar; ama zamanla tüm umutlarını yitiriyorlardı. Koğuşta en küçük ben olduğum için her zaman el üstündeydim, beni kendi kızları yerine koyuyor ve göz bebekleri gibi koruyorlardı. Kısa süre sonra benim yaşlarımda bir kız daha koğuşumuza geldi, 22 yaşındaki Gürcü kızı Lili Çikovani. Kıvrır kıvrır saçları, simsiyah gözleri ve uzun boyuyla Lili soylu bir güzelliğe sahipti, onunla ayrılmaz iki dost olduk, zaten bir tek ben değil tüm koğuş onu bağına basmıştı. Lili, Tiflis’te tıp enstitüsü 3. sınıfta okuyordu, bir gün annesiyle babası aniden içeri alındı, kendisi de okulda arkadaşlarına bundan bahsedip yakınıncı derhal tutuklanmıştı. Hatta sadece onu değil, (espri yapmıyorum) kendisini dinleyip “*Vah! Vah!*” diye üzülenleri bile içeri almışlar. (Lili 1988 yılında Batum’da Gürcüce çıkarılan “*Çorokhi*” dergisinin 4. sayısında yayınladığı anılarında tüm bunlardan ve benimle ilgili anılarından ayrıntılarıyla bahseder.)

1 nolu koğuşu hatırladığımda, benim için bunca değerli insanla dolu olmasına rağmen hala ürpermekten kendimi alamıyorum. Koğuş kapkaranlık ve nemliydi, tavandan sürekli su damlacıklarının düştüğü bu yerde, irili ufaklı fareler kalabalığa aldırmadan ve korkmadan ayak altında dolaşıyorlardı. Pencere örülü olduğundan içerideki hava o sayıda insana yetmiyordu. Sabahları sadece sıcak su alabilirdik, bazen de çay, yemek olarak siyah ekmek, arada bir de kötü bir çorba verilirdi. Yüksek sesle konuşmak yasak olduğundan fısıltıyla konuşmak zorundaydık, her gün aynı şeyleri yaşamak ve ne olup bittiğini bilememek bizleri deli ediyordu, bazı tutuklular bu yüzden sık sık sinir krizleri geçiriyorlardı. Avluya çıkıp hava alma gibi bir lüksümüz yoktu, günde sadece on dakikalığına kapalı bir alana hayvanlar gibi salınıyorduk o kadar. Kendi aramızda hiçbir şeyi açıkça konuşamazdık çünkü ispiyonculuk diz boyuydu,

dışarıda bile insanları seksotlaştıranlar içerde kendilerine ispiyoncu mu bulamayacaklardı? Bu yüzden olan biten her şeyi en ince ayrıntısına kadar biliyorlardı. Yanlış yapmamalıydık, zira küçücük bir hatanızın sonucu tabutluk cezasıydı. Bu arada hastahanedeki tifo salgını baş göstermiş her gün onlarca insan ölüyordu, ölümler ayaklarından sürüklenerek dışarı alınıp topluca çukurlara atılıyorlardı. Bizim koğuşta da hastalar vardı ve onlarla elimizden geldiğince ilgileniyorduk.

Belki büyük bir tesadüf ama Sariya'yı 2. koğuşa getirdiler, ancak öyle ağır işkencelerden geçmişti ki artık son günlerini yaşıyordu. Onun gelişi tüm mahkumlar arasında duyulmuştu, kendisine benim de 1. koğuşta olduğumu söylediklerinde,

“Zavallı Adile, ailesinin biricik kızı... Aah! bizim yüzümüzden hayatı nasıl mahvoldu, kardeşim onunla ne mutluydu ne çok severdik onu. Ah, Adile Ah!” diye çok ağlamış. Sariya'dan saklanamayacak durumda olduğu için arkadaşları morsla Rauf hakkında neler bildiğini sordular, ben de Rauf'a artık kötü muamele edilmediği ve iyi olduğu yalanını söyledim, oysa bu konuda küçücük bir bilgim bile yoktu.

Sariya artık aklını yitirmek üzereymiş, bazen ağlıyor bazen de nedensiz yere kahkahalarla gülüyor, bazen de hayali birilerine bağırıp duruyormuş. Vura vura ciğerlerini söktüklerinden olsa gerek sürekli kan kusuyormuş, sonunda hastahane revirine kaldırılmış. Revirde tüm hastalar kendi dertlerini unutup onun için seferber olmuşlar, bazı hemşireler ona gizli gizli ağrılarını dindirecek ilaçlar veriyorlarmış. Artık yataktan çıkamıyormuş, yatak dediysek kirlili bir çarşaf ve bir ot yığını... O güzel, muhteşem kadın gitmiş, yerine kamburu çıkmış ihtiyar bir kadın gelmiş. Revirdekiler arada bir Sariya'nın nereden aldığını bilmedikleri bir güçle yataкта doğrulduğunu ve karşısında sanki oğlu varmış gibi uzun uzun konuştuğunu güya onu kucakladığını ve başını okşadığını

anlatıyorlardı. Kendisi Abhazca konuştuğu için neler söylediğini anlayamıyorlardı, sadece akıllarında kalan bir kelimeyi sonradan bana anlatmışlardı, “*Sıwikuhsoup Rauf’çik*” (kurbanın olayım Rauf’um) diyerek ağlamış. Bazen de,

“*Ah! Yosif Bisaryonoviç!(Beria’yı kastederek) Koynunda nasıl bir yılan beslediğini bir bilsen!*” dedikten sonra bağırarak eklermiş.

“*Hayır! Nestor’un Stalin’i öldürme gibi bir niyeti yoktu, bu bir yalan! Stalin Beria’ya nasıl inanır? Hayır, hayır, olamaz bu!*”

Ölümünden kısa bir süre önce ise şunları söylemiş;

“*Aradan onlarca yıl geçse bile sonunda her şey anlaşılacak ve benim Lakoba’nın kristal gibi pırıl pırıl olduğu ortaya çıkacak, buna oğlum üzerine yemin ederim!*”

Diğer hastalar bu sözlerin niçin söylendiğini anlayamıyor, sadece ağlıyorlarmış. Sariya bir kaç gün ölümle cebelleşmiş, çoğu zaman aklı başında bile değilmiş. 16 Mayıs sabahı çok kötüleşmiş, artık konuşamıyor ve ciğerleri de iflas etmek üzere olduğundan nefes almakta bile güçlük çekiyormuş, durumunu savcıya bildirmişler, saat 12 gibi savcı Kadaşvili yardımcısıyla birlikte revire gelmiş. Sariya yüksek ateş altında yanıyormuş; ama buna rağmen Kadaşvili’yi tanımış ve adeta şeytan görmüş gibi bir hal almış. Savcı bu durumda bile kendi derdindeymiş, hemen çantasından bir kağıt çıkararak Sariya’nın önüne koymuş ve :

“*Şunu imzala, yoksa oğlunu gebertiriz!*” diye hırlamış. Kadıncağız o haldeyken bile tüm gücünü toparlayarak doğrulup kanlı tükürüğünü uzatılan belgeye tükürmüş, zorlukla çıkardığı sesiyle de,

“*İşte benim ebedi imzam !*” dedikten sonra tekrar nefesini toparlayarak savcıya dönmüş ve “*On, on beş yıl, belki de daha fazla geçse bile yaptıklarınızın hesabını vereceksiniz! Nestor hiçbir zaman halk düşmanı ve hain*

olmadı, onu suçsuz yere öldürdünüz, hepiniz cezanızı çekeceksiniz!” demiş.

Bunları söyledikten sonra sırt üstü düşmüş, artık kalp atışları ve nefes alışları hissedilmez olmuş. Kadaşvili bile neye uğradığını şaşırmış, belki de hayatında ilk kez mahcubiyet duygusunu tatmış, bu yüzden de hemen toparlanıp revirden ayrılmış. Sariya son bir kez gözlerini açarak herkesi teker teker süzmeye başlamış, birini arıyor gibiymiş, dudaklarını kıpırdatıyor bir şeyler söylemeye çabalıyormuş; ama boşuna, göz pınarlarından akan iki damla yaş yavaş yavaş yanaklarından aşağıya doğru düştüğünde artık ellerini ve ayaklarını uzatmış ölümü karşılıyormuş, üşümüş gibi hafifçe titremiş ve sevdiklerine kavuşmuş. Tarih 16 Mayıs 1939, saat 15:00 imiş ve Sariya için 35. yaşında artık her şey bitmiş. Revirdeki herkes, hatta doktorlar bile hıçkırı hıçkırı ağlıyorlarmış. Sariya’nın ölüsü bembeyaz bir mermer heykel gibi yatakta duruyor ve her şeye rağmen hala göz kamaştırıcı güzelliğini koruyormuş, akşama kadar naaşa kimse dokunmaya kıyamamış, sanki katafalktaymış. Akşam üstü “görevliler” odadan çıkarmışlar.

Sariya’nın ölüm haberi cezaevinde anında yankılandı, hepimiz tarifsiz bir acı içerisindeydik, hatta adi suçluların bulunduğu bölümde bile yas ilan edildiğini haber aldık. Sariya’nın ölüm haberiyle birlikte yeni tutuklanan Musto dışındaki tüm erkek kardeşlerinin de bir kaç gün önce öldürüldüklerini haber aldık. Bu kardeşlerden biri eşim Emdi idi, her şey o kadar üst üste gelmişti ki bu kadarını nasıl kaldıracağımı artık bilemiyordum.

Mayıs ayı sonunda kuralları ihlal suçundan Elza ile birlikte on günlüğüne tabutluğa atıldık, ihlal ettiğimiz kural neydi biliyor musunuz? Verilen kokuşmuş yemeği yememiş ve konuşurken sesimizi yükseltmiştik! Tüm bunların nedeni “*Volkodav köpeği*” kılıklı gardiyanlardı; ama aslında onların arasında da iyilere rastlamak mümkündü, bir gün bunlardan

biri fırsat yaratarak bana küçücük bir turp, bir parça beyaz ekmek ve bir dilim peynir vermiş ve *“Hemen ye bunları.”* demişti, bense *“Arkadaşlarım açlıktan kıvranıırken bunları tek başıma yiyemem.”* diye almak istememiştim; ama adam o kadar ısrar etti ki hepsini bir çırpıda yiyip bitirdim, çünkü üzerimizde buldukları anda yanardık. Gardiyanın bu davranışı beni çok şaşırtmıştı, benim için göz yaşı döken bu adam, *“Bu gün kızımın damadım tutuklandılar, uzun sürmeden sıra bana da gelir.”* diyordu.

Ertesi gün de koğuşumuza iki turp ve birkaç ekmek daha getirdi, çekirge sürüsü gibi anında silip süpürdük.

Gelelim tekrar Elza ile tabutluğa atılmamıza, daha önce dediğim gibi bu tabutluk dediğim mezar hücre, 1.5 x 1.5 ebatlarında olup bir kişinin bile duramayacağı bir yerdi, işte böyle bir yere on günlüğüne iki kişi birlikte atılıyorduk. Mahvolmuş durumdaydık beşinci gün Elza’nın ateşi o kadar yükseldi ki revire zor yetiştirdiler, beni de 8. gün bir süreliğine çıkarıp elime annemden gelen bir mektubu tutuşturdular. Zavallı annem *“Sağlığın nasıl? Sana 50 ruble gönderiyorum”* diye yazıyordu, mektubu getiren gardiyan, *“Hemen şuraya sağlığım iyi, parayı da aldım diye yaz!”* diyordu, ben de mecburen öyle yaptım. Ah! Anneciğim, ne durumda olduğumu hayal bile edemezdi.

Cezam bitip koğuşa geri döndüğümde hastalığım oldukça ilerlemişti; ama revirde yer olmadığından yarısı tifoya yakalanmış olan arkadaşlarımın arasındaydım, hatta yaşça genç olduğum için koğuştaki diğer hastalara yardım bile ediyordum. Zaten en sonunda hastalardan birine su verirken düşüp bayılmışım, gözümü açtığımda revirdeydim ve Olga Pliyev başımda oturmuş bir yandan saçlarımı okşuyor, bir yandan da ağlıyordu. Tifo olmuştum ve çok kötü durumdaydım, revire geldiğimin ancak 4. günü gözümü açabildim. Artık yanımda yatan İtalyan asıllı *Felomena Debliyazi* daha iyi durumda olduğu için bana o bakıyordu.

Felomena'nın dedesi Roma'da yaşayan güçlü bir İtalyan soylusuymuş, oğlu Ekim Devrimi'nden önce geldiği Tiflis'te bir Gürcü güzeline vurulmuş ve evlenerek buraya yerleşmiş, baba ne kadar uğraşırsa da oğlunu İtalya'ya döndürememiş. Felomena'nın anne ve babası 1937 yılında casusluk suçlamasıyla gözaltına alındılar, hemen arkalarından kendisi de tutuklandı. Felomena'nın babası işkenceyle öldürüldü, annesinin ise akıbeti meçhuldü; çünkü kayıp durumdaydı. Yüksek ateşten dolayı kendimi kaybetmiş durumda yatarken devamlı annemi sayıklıyordum. Doktorlar umutlarını o kadar yitirmişler ki saçımı kesmek için gelen görevliyi *“Bırak, dokunma bu güzel saçlara, nasıl olsa ölecek!”* diye geri göndermişler. Doktorlardan biri bana o kadar acımişti ki dışarıdan gizli gizli ilaç ve yiyecek getiriyor ve arkadaşlarım beni koluma girerek tuvalete götürüp yemeği orada yedirip ilaçlarımı içiriyorlardı. Revirde baskı az da olsa yine de dikkatli olmalıydık. İspiyoncular her yerdeydi çünkü.

Hemşirelerin de gizli gizli yaptıkları işlemlerle bir hafta sonra doktorlar artık kefeni yırttığımı müjdelediler. Bugün, hem benim hem de diğer hastalar için hayatını riske ederek mücadele eden bu insanlık timsali doktorun ve hemşirelerin isimlerini hatırlayamadığıma ne çok üzülüğümü bilemezsiniz. Aklım başıma, sağlığım da yerine gelince Felomena ile iyice dost olduk. Bir gün duvarda S.Lakoba yazısını kazanmış görünce, Sariya'nın yazısını tanıyıp Felomena'ya heyecanla;

“Sariya bu odada mı yatıyordu?” diye sordum.

“Evet; ama sen onu nereden tanıyorsun?” diye sordu, bense ağlayarak,

“Ben onun geliniyim, kardeşi Emdi'nin eşi,” cevabını verdim. (Onlar Sariya'nın kızlık soyadının Cihoglu olduğunu bilmedikleri için, aramızda bir ilişki kuramamışlardı) Raslantıya bakın ki Sariya ölmeden önce kendisine anlatacaklarını yakınlarına iletmesi için Felomena'ya yemin

ettirmiş ve son günlerini de nasıl geçirdiğini anlatmasını rica etmiş ve yakınlarına iletmek üzere tarağını, eşarbını ve siyah bir elbisesini vermişti, hatta Felomena babası öldürüldüğü için yas tuttuğundan şu an o siyah elbiseyi giymekteydi. Benim Sariya'nın yakını olduğumu öğrenen Felomena, ettiği yeminin ağır sorumluluğundan bir an önce kurtulup rahatlamak için emanetleri hemen bana teslim etti ve bildiği her şeyi de benimle paylaştı. Felomena sabah başladığı konuşmasını gece yarısı bitirebildi, başkalarının duymasından korktuğumuz için sessizce konuşuyorduk. Anlattıklarını dehşet ve göz yaşları içerisinde dinledim. Bugün anlatılanların dışında diğer emanetleri koruyamayıp günümüze ulaştıramadığıma ne çok üzülüyorum! Ama ne yazık ki o şartlarda bu mümkün olamazdı.

FELOMENA'NIN ANILARI

Sariya Sohum NKVD'sinde fazla bekletilmeden Tiflis'e gönderildi. Başlangıçta sorgusu normal şartlarda sürdürülüyordu, ondan istenen Nestor Lakoba, çalışma arkadaşları ve Emdi başta olmak üzere kardeşleri ile ilgili tüm suçlamaları kabul etmesiydi. Ancak o, suçlamalara karşı çıktıkça sorgulama yapanların tutumları giderek sertleşmeye başladı, dövmele, tırnak aralarına iğne batırmalar, tabutluğa atmalar peş peşe geliyordu. Sariya tüm bunlara rağmen Nestor Lakoba ve arkadaşlarıyla ilgili en küçük bir suçlamayı dahi kabul etmiyor, bu yüzden, onu ikna etmek için her gün değişik bir yola başvuruluyordu. Bir gün tekrar sorguya aldılar bu kez odada dönemin ünlü işkencecisi Savitski ve arkadaşları da bulunuyorlardı, önce suçlamaları kabul etmemesi halinde oğlunu ve kardeşlerini sırayla dövecekleri uyarısında bulundular, kabul etmeyince de içeriye Abisi Aki ile Kosta İnalipa'yı getirdiler, iyice dövüldükleri ve ayakta zorlukla durabildikleri her hallerinden belliydi, bu ani

karşılaşmadan dolayı üçü de şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilemez durumdaydılar, ilk kendine gelen Sariya oldu ve koşarak abisini sıkı sıkıya kucakladı, ikisi de ağlıyorlardı, büyüğü Savitski'nin metalik sesi bozdu.

“Eee! Suçlamaları kabul ediyor musunuz?”

“Evet, kabul ediyoruz!” dedi İnalipa.

Aki kız kardeşine acıyan gözlerle bakıyordu, oysa o acıma ve acınma derdinde değildi, Kosta İnalipa'ya öfkeyle;

“Korkak! Sen annenin cesedini çiğneyerek mi kendini kurtarmaya çalışıyorsun? Utanmaz herif!” diye bağırdı. Zavallı İnalipa, sözüm ona Lakoba ile birlikte halkı Stalin'e karşı kıskırttıklarını kabul ediyor Sariya'nın söyledikleri ise bir kulağından girip öbür kulağından çıkıyordu. Aki'nin kız kardeşine yalvarırcasına; *“Sariya acı bize! Böyle olması gerekiyor.”* demesi bile Sariya'yı durdurmaya yetmedi, onca insanın içinde Kosta İnalipa'nın üzerine yürüyerek şiddetli bir tokat patlattı ve ikisine birden,

“Siz erkekler namusunuzu, şerefınızı yitirmişsiniz! Ama ben bu uydurma suçlamaları asla kabul etmeyeceğim!” diye kükredi, sonra polisler dönerken aynı sertlikte;

“Alın bu kişiliksizleri gözümün önünden” diye bağırdı. Aki dehşet içindeydi, Kosta İnalipa ise şaşkın. Artık kendilerini koruyabileceklerine dair hiçbir umutları kalmamıştı. Bir dakika kadar süren bir ölüm sessizliği oldu. Odadaki cellat kılıklı polisler bile Sariya'nın bu tavrından dolayı hayrete düşmüşlerdi. Aki ile Kostayı götürdükten sonra Sariya'yı o derece dövdüler ki düşüp bayıldı, daha sonra götürüp hücrelerine attılar. Hücre arkadaşları durumun vahametini görüyor, bir yandan ıslak bezlerle yara berelerini temizlemeye çalışırken, bir yandan da:

“Sariya, kendini, oğlunu ve kardeşlerini düşünmek zorundasın” diyorlardı. Ama tüm gücünü toparlayarak,

“İsterlerse hepimizi, hatta oğlumu da öldürsünler, yine de işlenmemiş bir suçu asla kabul etmem!” diye cevap

veriyordu. İşkenceler giderek daha da ağırlaştı, Sariya çökmüş kamburu çıkmıştı, zorlukla yürüyebiliyordu, ama yinede direniyor ve istedikleri belgeleri imzalamıyordu.

Bir gün hücrede arkadaşlarıyla konuşurken dünyada en çok yılanın korktuğunu nasıl olduysa ağzından kaçırır vermiş, ispiyoncular bu bilgiyi anında idareye yetiştirince apar topar sorguya götürüldü. Günler sonra geri getirdiklerinde sanki bir ölü gibiydi, hiç bir soruya cevap veremiyor, karşısındakilere bomboş gözlerle bakıyordu, en küçük bir ses duyduğunda bile irkilerek fırlıyordu, ateşi ise yine çok yüksekti ve adeta cayıp cayıp yanıyordu, altı gün boyunca sadece sık sık *“su!”* diyebilirdi. Sonunda tüm bunların nedeni anlaşıldı, kendine geldiğinde anlattıklarına göre; Sariya’yı götürdükleri gece tüm işkenceleri denemişler; ama her zamanki gibi hiç bir sonuç alamamışlar, baktılar ki olmuyor, savcı gardiyanı çağırarak *“Çıkarın bunu dışarı.”* diye emretmiş, ama arkasından da; *“Birazdan konuşmak için can atacaksın!”* diye dış gıcırdatıyormuş. Gardiyan Sariya’yı sürükleyerek tabutluğa götürüp içeri savurmuş, düştüğü zifiri karanlık yerde hiç bir şey göremeyen zavallı Sariya önce hiç bir şey anlayamamış, ama birazdan gözleri karanlığa alışıp da yanı başındaki yılanı görünce öyle bir çığlık atmış ki duyanlar hapishane duvarları tuzla buz olacak sanmışlar. Bayılan Sariya gözünü savcının odasında açtığında herkes başına dikilmiş *“Bakalım nasıl konuşacak.”* diye bekliyor ve *“İmzala, imzala! İmzala da dertlerinden kurtul!”* diye bağıryorlarmış. Kabul etmedikçe de yılanlı tabutluğa atılıyor çığlık çığlığa bağırırken tekrar bayılıyormuş. Sonra yine aynı şeyler, en sonunu ise artık hatırlamıyordu, gözünü hücrede açtığında uğradığı şoktan dolayı geçici bir hafıza kaybına uğradığından dolayı artık kimseyi tanıımıyordu ve psikolojisi ise alt üst durumdaydı. Felomena’nın anlattıklarına göre Sariya aklını yitirecek noktadaydı, o güzel kadın, yüzüne bakılınca korkulacak hale

getirilmişti, sürekli oğlunu, kardeşlerini ve annesini sayıklıyor, Nestor karşısındaymış gibi konuşuyormuş. Arada bir akli başına geliyor; ama sonra tekrar dalıp gidiyormuş. Tüm bunları da akli başına gelince Felomena'ya anlatmış ve bahsettiğimiz yemini de ettirmişti. Felomena;

“Ben yeminimi yerine getirdim ve bildiğim her şeyi sana anlattım, eminim Sariya'nın ruhu biraz olsun huzur bulmuştur,” diyordu. Daha sonraları, Sariya öldüğünde hemen rapor etmeyerek akşama kadar naaşını yatağında bırakan (ki bu son derece büyük bir saygı ifadesiydi) doktora; *“Onu nereye gömdüler?”* diye sordum, tarifsiz bir üzüntüyle yüzüme baktı;

“Kim nereye gömecek? Diğerleri gibi toplu mezara atıldı...”

O an tüm çocukluk ve gençlik anılarım bir bir gözümün önünden geçti. Ne mutluyduk! Lakoba'ların evindeki günlerim ne kadar güzeldi! Sonra annemi, babamı hatırlıyor, acaba sağlar mı? Şimdi neredeler acaba? Diye düşünüyordum. Sadece sevgili eşim Emdî'yi hatırlamaktan kaçınıyordum, çünkü onu hatırlamak benim için acıların en telafisiziydi.

Sariya, sağlığında vermiş olduğu nasihatlerle ölümünden sonra bile benim için hep yol gösterici oldu. Onun sayesinde bu karanlığın bir gün mutlaka sona ereceğine yürekten inanıyordum. Öyleyse, her ne pahasına olursa olsun ayakta ve hayatta kalmalı, gördüklerimi, duyduklarımı ve yaşadıklarımı insanlarımıza ulaştırmalıydım...

MAHKUMİYET

Biraz iyileşince tekrar NKVD binasına sorguya götürülerek tek kişilik bir hücreye atıldım, insanları bunaltan sıcaklıktaki temmuz güneşinin ısıttığı penceredeki demir parmaklıklar bile elle tutulamayacak durumdaydı. İçeride

bun alıyor ve nefes alamıyorduk, adeta bir fırın içerisindeydik. Eğer bazı gardiyanlar acıyı arada sırada su vermemiş olsalar buradan sağ çıkmam söz konusu bile olamazdı. Verilen suyla iğrenç şekilde kokan paçavraya dönmüş çarşafımı ıslatıp üzerine sarıyor ancak bu şekilde ısıya dayanmaya çalışıyordum. Hele sinekler, onlardan kurtulmak hiç bir şekilde mümkün değildi, bazen sinirden oturup öldürdüğüm sinekleri sayıyordum 198, 199, 200,...300,... diye bağıarak saydığımndan gardiyanlar bana artık kafayı üşütmüş gözüyle bakıyorlardı. İki hafta böyle geçtikten sonra Savitski'nin karşısına çıkarıldım, tifo sonrası bir deri bir kemik kalmıştım ve ağlamaktan yüzüm gözüm şiş durumdaydı, kendisi beni küçümseyen tavırlarla tepeden tırnağa bir süre süzdükten sonra,

“Buraya geldiğinde bir su perisi gibiydin, şimdi görüyor musun ne hale geldiğini? Ben, seni bir cadı haline getiririz! dememiş miydin? Uzatma da durumunu bir kez daha düşün.” diyerek sorgulamaya başladı. Sorgulama süresince fırsat buldukça Sariya'yı hatırlatıp, onun yerinde olsaydım çoktan ölmüş olacağımı söylüyor ve:

“Bir türlü anlamıyorum, sen hala nerede olduğunun farkında değilsin galiba, ya çok kurnaz ya da çok aptalsın! Sonunun ne olabileceğini iyi düşün!” diye korkutmaya çalışıyordu.

Umutlarımı iyice yitiriyordum, o hale gelmişim ki ölmek için gardiyanlardan zehir istedim. Savitski bunu duyduğunda,

“Ooo! Rahat bir ölüm istiyorsun demek!” diye dalga geçerek;

“Çok beklersin.” diye eklemeyi de ihmal etmemişti.

“Eğer yabancı kökenli değil de Abhaz kökenli olmuş olsaydın, çoktan derini yüzmüştük; ama merak etme! Daha çok değişik yöntemlerimiz var, buradan ancak söylediklerimizi kabul ederek kurtulabilirsin...”

Kasım sonuna doğru tekrar Ortaçalski hapishanesine geri gönderildim. Orada karşılaştığım Felomena hem sevinçli hem de üzücü bir haberle beni karşıladı. Tüm yabancı kökenliler sınır dışı ediliyorlarmış, bu haberle yıldırım çarpmışa döndüm, her şeyim, tüm sevdiklerim buradaydı, buradan başka nereye gidebilirdim? Ama Felomena adına sevinçliydim. Marozov, Sovyet vatandaşlığı olmayan yabancı kökenlileri her gün çağırıp konuşuyordu, bu Marozov orta yaşlarda, şişman ve yüzüne bakılamayacak kadar çirkin bir adamdı, herkesi alaycı bakışlarla süzer, boğuk sesiyle bağıra çağıra konuşur, tüm tutuklulara kendi uydurduğu lakaplarla hitap ederdi. Son zamanlarda beni de sık sık çağırıyor, bir sürü formlar doldurtuyor, fotoğraflarımı çektiyor, yurt dışında akrabalarımın olup olmadığını ve onlarla ilişkimi öğrenmeye çalışıyordu. Ayrıca her fırsatta İran kökenli olduğumu hatırlatarak,

“Adile Hanım! İran’a gidip ve Şah’ın 66. karısı olunca bana bir acem halısı göndermeyi unutmayasın! Ama sen beyaz tenli ve mavi gözlü olduğun için Şah’ın diğer karıları seni çekemeyecek ve sana dünyayı zehir edecekler, burayı mumla arayacaksın!” diyor ve çirkin sesiyle kahkahalarla gülüyordu. Marozov beni o kadar etkilemiş ve korkutmuştu ki, artık geceleri rüyamda bile devamlı olarak kötü kötü İranlılar görüyor ve annemi sayıklayarak kan ter içinde uyanıyordum. Arkadaşlarım ise;

“Marozov seni korkutmaya çalışıyor, onun kimseyi bir yere göndereceği yok.” diye beni sakinleştirmeye çalışıyorlardı.

Ama işte Felomena İtalya’ya gönderiliyordu, haberi aldığından beri bu kabustan kurtulacağı için mutluluktan uçarcasına dolaşan arkadaşım ayrılık vakti gelince beni sıkı sıkıya kucaklayıp öpüyor ve gider gitmez elçilik kanalıyla arayacağını söyleyerek eğer İran’a gönderilirim mutlaka

İtalya'ya kendisine misafir olmamı istiyor ve dedesinin adresini bırakıyordu, *Monte Pelo 109. Roma – İtalya.*

Marozov nereden öğrendiyse halam Nergiz'in İran'da yaşadığını öğrenmiş

“Neden söylemedin?” diye beni azarlıyordu.

Onunla hiç bir ilişkimizin olmadığını yaşayıp yaşamadığını bile bilmediğimi söyledim. Koğuşa döndüğümde Felomena'nın da aralarında olduğu yabancı uyruklu bir kısım mahkumlar bırakılmaya başlanmıştı, onunla iki kardeş gibi zorlukla ayrıldık, birbirimizi arayacağımıza ve unutmayacağımıza dair yeminler ediyorduk. Ah! Ne safmısz! Bir daha ondan asla haber alamayacaktım, çünkü hepsini ölüme götürüyorlarmış...

Birkaç gün sonra Marozov yine çağırdı ve İran'a gitmek isteyip istemediğimi sorarak önüme bir anket formu koydu, neler yazdığımı şu an hatırlayamıyorum; ancak dışarıya gönderilmemek için süresi ne olursa olsun her türlü cezaya razı olduğumu söyledim. Çünkü nereye, kime gidecektim? Tüm sevdiklerim ve her şeyim buradaydı.

“Baban ve amcan sınırda, onları da gönderiyorlar,” diyordu Marozov. Doğrusu inanıp inanmamak arasında bocalıyor, büyük bir sıkıntı yaşıyordum. Kısa süre sonra politik tutukluların çalışma kamplarına sürgüne gönderecekleri ve orada serbest ortamda çalışarak yaşamlarını sürdürebilecekleri ilan edilince ne olacağını beklemeye başladım. *“Haydut Lakoba ailesine mensup olanlarla ilgili”* Aralık 1939'da Moskova'da alınan karar gereğince üç yıllığına sürgüne gönderileceğim söylendi; ama neresi olduğu daha belli değildi.

AĞIR CEZALIK FATİMA

Sürgün edilecek olanların atıldığı bodrum katındaki koğuştaydım artık, burası o derece kalabalıktık ki *“bahk*

istifi” tabirine bu kadar uyan başka bir durum olamazdı herhalde. Koğuşun su sızan duvarları yosun bağlamıştı, ayrıca karanlık, havasız ve soğuk bir yerdi, gece gündüz yanan lamba ancak bir mum ışığı kadar aydınlık sağlayabiliyordu. Gece yatma vakti gelmesin diye dua ediyorduk, çünkü herkes yatacak bir yer bulabilmek için birbirini eziyordu. Yine geceleri herkesin acıları depreşiyor olsa gerek kimi inliyor, kimi of çekiyor, kimi sessizce ağıt yakıyordu, benim de bu vakitler hıçkırıklar boğazıma düğümleniyor, göz yaşlarımı zor tutuyordum. Hepimiz ne zaman nereye gönderileceğiz, ne kadar ceza alacağız? diye düşünüyorduk, cevaplayamadığımız diğer bir soru ise neden tutuklu olduğumuzdu. Günler geçmek bilmiyor sıkıntıdan bunalıyorduk, nereye baksanız karanlık bir duvar karşınıza çıkıyordu, gücümüzün son demlerindeydik ve artık sürgüne gönderilsek de kurtulsak diyorduk, orada hiç olmazsa mevsimleri, yazı, kışı yaşayabilecek, güneşi ve ağaçları görebilecektik. Etrafımızı kuşatan ıslak ve soğuk taş duvarlardan dolayı içeri atılıncaya kadar beni umutlandıran her şeyden uzaktaydım. Kuşlardan, ağaçlardan, gökyüzünden, çiçeklerden ve sevdiklerimden... Hepimizin bağrında kocaman bir taş vardı ve daha uzun süre orada kalacak gibiydi.

Birkaç gün sonra gelen gardiyan, “*Elbiselerini toparlayıp gel.*” diye emretti, şaşkınlıktan olduğum yerde donup kalmıştım; ama boğuk sesiyle emri tekrarlayınca kendime geldim. Zaten neyim vardı ki, hemen toparlanıp dışarı çıkarken dönüp vedalaşmak için arkadaşlarıma baktım, acıyla yoğrulmuş kırk göz acıyarak bana bakıyor ve göz yaşlarıyla sessizce vedalaşıyordu, benimse kalbim sanki bir mengeneyle sıkışmış gibiydi. Gardiyanla uzun süre koridorda yürüdükten sonra bodrumdaki karanlık bir hücreye girdik, gardiyanın yaktığı lamba ortalığı öyle bir aydınlattı ki gözlerim kör olacak sandım. Hücrede yatacak bir yer yoktu,

sadece köşeye küçük bir ot yığını atılmıştı. Tavanında küçücük bir havalandırması bulunan hücrenin duvarları tamamen yosun kaplanmıştı ve fareler hücrenin gerçek sahipleri olarak ortalıkta korkusuzca dolaşıyorlardı. Kendime “*Acaba neden buradayım?*” diye soruyordum.

Bu hücrede üç gün kaldım, günde iki kez, sadece bir bardak su ve kupkuru bir parça siyah ekmek veriyorlardı. Korkudan vahşi bir hayvan gibi gibi bağıyor, el ve ayaklarımla sürekli kapı ve duvarlara vuruyordum; ama boşuna, sesimi duyan yoktu çünkü... Tam umutlarımı yitirmişken gardiyan kapıyı açtı ve tekrar eski koğuşuma geri götürdü. Koğuştakiler beni görünce ortalığı ayağa kaldırdılar, sevinçten uçarak sırayla öpüyor ve kucaklıyorlardı. Bu aşırı sevincin nedenini birazdan anladım, meğer beni götürdüklerinde öldürülecek olanların atıldığı hücreye koymuşlar, doğrusu bunu ben de tahmin etmiş ama inanmak istememiştim. Korkunç bir yanlışlık olmuş ve koğuş arkadaşlarım bu durumu tutukluların aralarındaki bir haberleşme şifresi sayesinde öğrenmişlerdi. Bizler koğuşumuzdan alınıp götürüldüğümüzde bir başka koğuşa konulduysak geriye bir çorap gönderir, eğer hücreye atıldıysak bir parça sabun ulaştırırdık; ama geriye hiç bir şey gelmediyse... işte o zaman benim götürüldüğüm yerdediniz demekti ve artık geri dönüşünüz yoktu.

Bizim “*politik tutuklular*” arasındaki Fatima bu şifre sayesinde durumu anlayınca ortalığı ayağa kaldırmış ve adi suçlular arasındaki “*hatırlı*” arkadaşlarını da devreye sokarak cezaevinde açlık grevi başlatmıştı. İşte bu grevin kopardığı bu büyük gürültü sayesinde başkasının yerine yanlışlıkla öldürülmem son anda önlenmiş oldu.

Bir gün kendi aramızda otururken Fatima’ya

“*Sen niye bizimle aynı koğuştasın?*” diye sordular, öylesine dürüstçe yanıtladı ki hayran kalmadım desem yalan olur;

“Sizi dinleyip, söylediğiniz her şeyi o, çocuklarına yetiştirmem için aranızdayım. Ama ben o, çocuklarına hiç bir şey söylemiyorum!”

“Peki ne söylüyorsun ?”

“Bu aşâğılık politikler yanımda konuşmuyorlar, diyorum”

Fatima son derece açıkgöz, yetenekli ve ateşe atsan yanmayacak biriydi. Zaten bu yüzden bizim koğuşumuza getirilmişti, meğerse bu; cezaevinin sık sık başvurduğu bir taktikmiş. Ama bu kez unuttukları bir şey vardı ki, o da Fatima’nın her ne kadar ağır cezalı da olsa, bir insan olduğu ve merhamet dolu bir kalp taşıdığı gerçeği idi. Fatima’dan bu kadar bahsedince sakın onu yaşlı başlı biri zannetmeyin, 17 yaşında gencecik bir kızdı, güzel sayılmazdı; ama şahane bir sesi vardı ve müthiş söylüyordu. Koğuşumuza getirilmiş olması aslında bizim için büyük bir şans oldu, çünkü adi suçlular arasında otorite olmuş mahkumlarla çok sıkı ilişkileri vardı, adi suçlular biz politik tutuklular gibi değillerdi ve yeri geldiğinde cezaevini parmaklarında döndürüyorlar, bizim karşılarında korkudan titrediğimiz yönetimi ve gardiyanları onlar adam yerine bile koymuyorlardı. Bir gün kendisine daha bu yaşta ikinci kez cezaevine girişinin nedenini sordum, hemen cevap vermedi, ama birden omuzları çöktü ve derin bir of çekti. Ardından da yaktığı sigaradan bir nefes alarak konuşmaya başladı.

Fatima bir Tatar kızıydı, ailesini çok küçük yaşlarda kaybedince kendisini teyzesi yetiştirmişti. Daha 16 yaşındayken parkta arkadaşlarıyla dolaşırken Nikolay adında bir genç kendisine musallat olmuş ve o günden sonra bir türlü peşinden ayrılmamıştı, önceleri naz yapan Fatima da sonunda peşindeki bu gence gönlünü kaptırmıştı. Nikolay su gibi para harcayan, neşeli ve hareketli bir gençti, bu yüzden sinema, tiyatro, restoran, dolaşıp duruyorlardı. Yaşamakta olduğu renkli hayat Fatima’nın çok hoşuna gitmişti; ama bilmediği

bir şey vardı; Nikolay iflah olmaz bir hırsızdı ve bu değirmenin suyu da oradan geliyordu.

Yine bir gün birlikte bir restorana gitmişler, Nikolay içerisini şöyle bir süzdükten sonra yalnız oturan orta yaşlı bir adamı gösterip yanına oturmasını istemiş ve

“Bu adamla mutlaka tanış, hatta yemekten sonra seni eve kadar geçirmesini sağla!” diye de eklemiş. Fatima nedenini sormak için geriye döndüğünde ise çoktan kaybolmuş. Bu yüzden söyleneni yapmaktan başka bir çaresi yokmuş. Birazdan adamla koyu bir sohbete dalmış, birlikte şaraplarını bile yudumlamışlar, Fatima bir süre sonra;

“Geç oldu kalkmalıyım,” diye, rica ettiyse de adam,

“Acele etme, böyle güzel bir kız gece yarısı sokağa yalnız başına salınmaz, ben seni evine bırakırım,” demiş.

Ancak restoran kapandığında masadan kalkabilmişler, daha bir sokak gitmemişler ki nereden çıktıkları belli olmayan üç kişi, kaşla göz arasında adamın ellerini bağlayıp kafasına da bir çuval geçirivermişler. Fatima yardım için bağırarak istediye de bir el ağzını kapatmış ve *“Çabuk adamın ceplerini boşalt!”* diye emretmiş. Ses Nikolay’a aitmiş, bir çırpıda adamın ceplerini boşaltıvermiş, paraları, altın saati, yüzüğü... böylece Fatima suç dünyasına hızlı bir giriş yapmış. Artık teyzesiyle kalmaya da son vermiş, kısa sürede ev, dükkan soymalardan adam öldürmeye varıncaya kadar tam bir suç makinesi haline gelmiş. Cezaevine ilk girişi de bir cinayet sonucu olmuş. Fatima görevlendirildiği üzere büyük bir otelde paralı birinin odasına temizlikçi gibi girip içkisine uyku ilacı katacak, daha sonra da ne var ne yok hepsini toparlayıp sırta kadem basacakmış. İlk anda her şey yolunda gitmiş; ancak *“Adam artık uyumuştur,”* diye geri geldiğinde aslında çoktan ölmüş olduğunu fark etmiş, demek kendisine verilen sadece uyku ilacı değilmiş. Fatima büyük bir paniğe kapılmış ne yapacağını şaşırarak duruyormuş bu paniğinden dolayı kaçamadan yakayı ele vermiş. Ancak hem

yaşının küçük olması hem de ilacın öldürücü olduğunu bilmemesi nedeniyle fazla bir ceza almamış.

Bütün bunları bir çırpıda anlatan Fatima derin bir iç çekerek,

“Hayatım kaydı benim, artık geri dönüşüm yok!” diyor, biz ise ona acıyarak bakıyorduk.

“Daha yaşın ne ki, niçin hayatını mahvediyorsun?”

“Artık bu konudan bahsetmenin anlamı yok!”

Fatima’yla belki de yaşıt olduğumuzdan ötürü birbirine güvenen iki dost olmuştuk, artık bana gizli planlarını bile söylüyordu örneğin bir gün;

“Yeşil halılar serildiğinde volta atacacağız.” dediğinde ne demek istediğini anlamamıştım, daha sonra kendisi kulağıma fısıldadı yeşil çimenler çıktığında yani baharda, kaçmayı planlıyorlarmış. Ama daha aralık ayındaydık ve Fatima’nın yeni yılla da ilgili planları varmış. Aslında yeni yıl bizim umurumuzda bile değildi, gülmeyi, eğlenmeyi çoktan unutmuştuk, fakat Fatima’dan kurtuluş mümkün değildi o her yere haber vermiş ve gizlice bir sürü hazırlık yaptırmıştı. 31 Aralık günü ekmek içlerini yoğurup yaptırdığı çeşitli figürleri, renkli paçavralardan süs eşyalarını ve en önemlisi bahçeden çaldığı küçük bir çam fidanını koğuşa getirmişti. Saat 22:00 de hepimizin yatması gerekiyordu, bu saatten sonra gardiyanlar da esneyerek köşelerine çekilirler, ancak saat başı kapı deliklerinden odaları kontrol ederlerdi. Fatima her şeyi göze aldığından kapıya bir nöbetçi koyarak hazırlıklara başladık.

“Eğer yakalanırsak tüm sorumluluk benim.” demesine rağmen korkarak küçücük çam fidanını ekmek içinden yapılan figürlerle süsledik, kendimiz de neyimiz varsa giyinmiş kuşanmıştık, gece yarısı yaklaşıncı Fatima;

“Yatakları şuraya getirip üst üste koyun” diyerek odanın ucunda bir sahne oluşturdu sonra beni davet edip,

“Lütfen danset!” diye rica etti ve hafifçe *“Bayaderki”* ariasını söylemeye başladı. Hepimiz acayip bir duygu içerisindeydik; sanki koğuşa sihirli bir el değmişti, dünyada hiç bir yerde böyle bir sahne ve böyle bir seyirci olamazdı, kimimiz şiir okuyor, kimimiz fıkra anlatıyor, kimimiz dans edip şarkı söylüyorduk. İşin ilginç yanı hem korkuyor, hem de hipnoz olmuşçasına Fatima’nın söylediklerini yerine getiriyorduk. İlk kez yüzümüz gülüyordu, adeta nerede olduğumuzu unutmuş, eski mutlu günlerimize geri dönmüştük. Ancak bu sihirli ortam fazla uzun sürmedi, hapishane müdürü gardiyanlarla birlikte bağırarak koğuşumuza dalınca kendimize geldik ve o güzel rüyadan uyanıverdik. Nedense Fatima ile birlikte sadece beni alıp götürdüler ve ikimizi birden farelerin mesken tuttuğu bir tabutluğa attılar. Farelerle boğuşarak sabahı zor ettikten sonra ertesi gün ikimizi de müdürün odasına götürdüler, benim korkudan gıkım çıkmıyor buna karşın Fatima burnundan kıl aldırmaarak ters ve sert cevaplarla müdüre bile kafa tutarak,

“Her şeyi ben organize ettim, diğerlerini de korkutarak bana uymaya zorladım,” diye bağıırıyordu. Bizim müdüriyette olduğumuzu ve ağır ceza alabileceğimizi duyan adi mahkumlar anında isyan çıkardılar, doğrusu bu kadar seri bir şekilde organize oluşları beni çok şaşırttı. Nereden duyup nasıl bir araya geliyorlar akıl sır alacak gibi değildi. Daha önce benim için yaptıkları gibi bu kez de,

“Derhal koğuşlarına döndürün, yoksa cezaevini yakarız!” diye ortalığı birbirine katıyorlardı.

Bizim *“politik mahkumlarda”* ise korkulu bir sessizlik hakimdi, ne yazık ki bizim hiçbir zaman böyle bir gücümüz olamadı.

Sonunda Fatima’nın arkadaşları bize ceza verilmemesini sağladılar ve koğuşumuza geri döndük, demek daha görececek günlerimiz varmış.

STOLİPİNSKİ VAGONU

Ocak 1940'ta küçücük bir bohça ile adi mahkumların sevk edildiği “*Stolipinski*” adı verilen vagondaydım. Bu vagon, yürüyen demir bir hücreden farksızdı ve mezbahaya gönderilen tavuklar gibi sıkış tepiş doldurulmuştuk. Diğer politik tutukluları yeni yıldan önce sürgüne göndermişler, ben hasta olduğum için adi mahkumların sevkine bırakılmıştım. Bu öyle bir sevkuyattı ki süresi belli değildi, tren bir istasyonda uzun süre bekletilirken mahkumlar oradaki cezaevine konuluyor daha sonra bizi götürecek başka bir tren geldiğinde ona aktarılarak yola devam ediyorduk. Önce Baku'ye götürüldük, bakalım oradan nereye gidecektik, bu arada iki ayda bir bana para getiren annem acaba ne yapacaktı? Çünkü derdi bana para falan getirmek değildi, “*Anne iyiyim, parayı aldım,*” diye gardiyanların yazdırıp ona verdikleri kağıttı, onun peşindeydi, çünkü onu alınca sağ olduğumu anlıyor ve rahat bir nefes alıyordu. Zavallı kadın Ortaçalski hapishanesinin önünde adeta ağaç olmuş; ama “*Burada yok!*” cümlesinden başka bir cevap alamamıştı.

Artık yol boyunca tüm cezaevlerine uğradık, Rostov, Harkov, Sızran, Çelabinsk, Torinsk, Kustanay, Bredi... Rostov'da adi suçlular elimdeki bir iki eşyaya ve üç beş kuruşa el koydular, ardından da gardiyanlardan çaldıkları bir yeleği önüme atarak; “*Hey politik! Bunu iyi sakla yoksa kafanı koparız*” diye tehdit ediyorlardı. Tam onlar uzaklaşınca gardiyanlar içeri girip herkesi aramaya başladılar, korkudan ölmüştüm; ama Allah'tan “*Politik suçlu nasıl olsa hırsızlık yapamaz,*” diye düşünmüş olsalar gerek beni hiç aramadan çıkıp gittiler.

Yine yollara düşmüştük ve bakalım yol boyunca daha kaç yere uğrayacaktık. Artık bu yolculuğun biteceğine inancım yoktu, çünkü benim bir türlü anlayamadığım kendilerine has özel ve acımasız kuralları olan hırsızlar,

katiller ve ahlaksız kadınlarla birlikte aynı sürgün yollarındaydım ve bu insanlar bana hayat hakkı tanıyacak gibi gözükmüyorlardı.

Karşılaştığım hiçbir zorluk beni şaşırtmıyordu; ama şu, “*Nasıl halk düşmanı oldun?*” sorusuna cevap vermekten artık gına gelmişti. Yol uzun ve nereye gideceğimiz de henüz belli değildi, zamanla mahkumlar da bana biraz olsun alıştılar, sigara dumanı ve ağza alınmayacak küfürlerden uzak kalmak için köşeye sinip yüzümü gözümü örterek oturduğum bir gün kadınlardan biri bana doğru;

“*Hey! sen Sohum’lu değil miydin? Saşa Drandrişka’yı tanır mıydın?*” diye seslendi.

“*Evet bizim kiracımızdı.*” cevabını verdiğimde kadınlar üzerime saldırıp yakama yapıştılar

“*Ne! Demek o domuzla aynı evi paylaştın ha! Neden daha önce söylemedin?*” diye bağırıyorlardı ancak,

“*O lanet herifi hatırlamak bile istemiyorum!*” dediğimde yakamı bıraktılar. Bu kez ben onların hikayesini dinleyecektim.

Bu kadınlar paralı bir turistin peşine takılarak Abhazya’ya gelmiş ve bir yolunu bularak adamı soymuşlar; ama demiştim ya, av köpeği gibi iz süren Aleksandır Drander onları yakalamakta gecikmemiş. Cezalarını çekip dışarı çıkan kadınlar ise kendilerine bu kadar kötü muamelede bulunan kişiden intikam alma peşine düşmüşler. Uzun süre geçmeden Drander’i pusuya düşürüp elini ayağını bağladıktan sonra kimsenin ayak basmadığı bir dağ köşesinde kemikleri kırılıncaya kadar ezmişler ve ağzını da kapatarak bir ağaca bağlayıp öylece ölüme terk edip uzaklaşmışlar. Ama adamın şansına bakın ki arada bir o tarafa koşu yapan genç bir sporcu ertesi gün Drander’i fark edip hayatını kurtarmış, tabi bu aynı zamanda bizimkilerin de hayatlarının kararması anlamına gelmekteydi, nitekim öyle de olmuş.

“O gence öyle sinir oldum ki sormayın, sanki spor yapacak başka yer bulamamıştı!” diyorlardı.

Harkov İstasyonu’nda Tiflis’ten beri birlikte yolculuk yaptığım adi mahkumların yanından alınarak politik mahkumların sevk edildiği bir başka trene aktarıldım. Vagondan alındıktan sonra gardiyanlar *“Diz çök!”* diye bağırarak sayım için hepimizi çömeltiler, ardından zor zaptettikleri köpekleriyle etrafımızda dolanıp saatlerce beklettikten sonra ancak sayım yapabildiler, doğrusunu söylemem gerekirse zor zaptettikleri o canavar köpekler bile gardiyanlardan daha fazla insana benziyordu. Soğukta tir tir titreyerek sayımın bitirilip bir yere alınmamızı bekliyorduk. Bu süre boyunca *“Bu adamlarda hiç mi acıma duygusu yok, günün birinde kendilerinin ya da bir yakınlarının bizim yerimizde olabileceğini düşünemiyorlar mı?”* diye aklımdan geçiriyordum. Nihayet sayım bitip, tren tekrar hareket edinceye kadar kalacağımız yer olan Harkov cezaevine doğru koyun sürüsü gibi yürüyüşe geçtik. Cezaevinde nasıl olduysa bize üstünkörü de olsa bir banyo yaptırdılar, ardından da paçavraya dönmüş kirli paslı elbiselerimizi üzerimize giydik. Bu arada politik tutuklular arasında benim gibi genç kimse olmadığı için yanlışlıkla tekrar adi mahkumların arasına koyulmuştum, çünkü o yaşta bir politik mahkumun olabileceğini akılları almamıştı. Neyse ki sonradan durumun farkına varıp koğuş koğuş dolaşarak izimi buldular. Karşısına çıkarıldığım cezaevi müdürü şaşkınlığa;

“Sen bu kadar politik suça bu yaşta nasıl yetiştin?” diye soruyordu, oysaki ben hala neyle suçlandığımı bile bilmiyor değildim. Müdür bir kağıt ve zarfı önüme koyarak,

“Ailene Harkov’da olduğunu ve buradan da Kuzey Kazakistan’a gönderileceğini yaz!” dediğinde şaşkınlıktan elim ayağıma dolaştı. Hemen Meksut dayıma bir mektup yazdım, çünkü anneme yazsam belki ulaşmayabilirdi. Daha

sonra elime bir battaniye verince koridorda yürümeye başladık, bu arada müdür kendi kendine sesli bir şekilde

“Evet, şimdi seni hangi koğuşa verelim?” diye konuşarak ilerliyordu. Sonunda koğuşlardan birinin kapısını açıp içeriye,

“Bu küçük kızı üzme!” diye seslenerek beni yanlarına gönderdi, kapıyı ardımdan kapatırken hala;

“Bakın tekrar ediyorum, bu küçük kızı üzme!” diye sesleniyordu.

Müdürün bu hareketi beni çok şaşırtmıştı ama eksi kırk derece soğuktan sonra ve onlarca meraklı göz altındayken bunu düşünecek halim yoktu, zaten gösterilen yatağa oturduğum gibi uyuyakalmıştım. Sabah uyandığımda ise soru yağmuru altındaydım, kimdim, neydim, suçum?.. Önce beni müdürün ilgisinden dolayı ispiyoncu zannetmişlerdi; ama kim olduğumu anlamaları uzun sürmedi, hepsi su katılmamış insan sarrafiydılar çünkü.

Belimin ağrısı son günlerde iyice artmıştı buna yüksek ateş de eklenince günlerce kendimden geçmiş bir halde sadece annemi sayıklayarak yatmışım. Eğer koğuştakiler benim için seferber olmasaydılar belki de bu kez atlatamayabilirdim.

Harkov cezaevinde ocak ayının son günlerine kadar kaldık, her gün “Bu gün yola çıkarılacağız.” beklentisinin verdiği sıkıntıyla akşam ediyorduk. Sonunda Sazran’a doğru yola çıktık ve sabah erken saatlerde Sazran istasyonuna vardık. Manzara tek kelime ile korkunçtu, insan boyu kar ve tipi ile siyaha yakın bir gökyüzü insanın dünyasını karartıyordu. Burada da hayvanlar gibi sürülerek cezaevine götürülüyorduk, yolda yanımızdan geçenler bile bize bakmaya korkuyorlardı, yaşlılar zar zor adım atabiliyor, göz yaşları daha yanaklarına düşmeden donuyordu, sonunda cezaevine ulaştık, rezil bir yerdi burası, yine bağıra çağıra ve ite kaka sayım yaptılar, bir sürü eksik vardı, meğer hepsi

sarılık hastasıymışlar ve yolda ölmüşler. Burada da derme çatma bir banyoya sokulduk, yıkanmak zorunluymuş; ama gardiyanlar başımızda bekliyorlardı, her ne kadar onların gitmesini beklediysek de boşuna,

“*Çabuk soyunun ve yıkanın, biz buradayız!*” diye avazları çıktığı kadar bağııyorlardı. İçi sıcak ve soğuk su dolu varillerden su alarak yıkanmaya çalıştık, ben hasta olduğum için ancak arkadaşlarımın yardımıyla yıkanabildim, sıcak su bel ağrılarıma biraz olsun iyi gelmiş geçici de olsa rahatlamıştım. Banyo süresince utanmaz gardiyanlar bizi kahkahalar atarak izlemeye devam ediyorlardı. 200 kadını götürüp bir koğuşa tıktılar, tıktılar diyorum çünkü koğuştaki adım atacak yer bile kalmamıştı. Düşünün; bu insanlar yazar, çizer, doktor, sanatçı gibi aydın kişilerdi; ama burada ölü bir fare kadar bile değerleri yoktu.

Sabaha karşı müthiş bir feryatla uyandık, koğuştan geçen su borularından biri patlamış içerisi hızla su doluyordu, kapıdan da yeterli miktarda su dışarı çıkamadığı için bir süre sonra hepimiz fareler gibi boğulup gidecektik, sular diz boyu yükselmiş bu arada feryatlarımız da diğer koğuşlarda duyulmuştu, artık hepsi birden seslerini çıkarabildikleri kadar bağııyor kapı ve duvarlara yıkarçasına vuruyorlardı. Neyse ki çığlıklarımız zamanında gardiyanlara ulaştı ve gelip kapıyı açtılar, gardiyanları görünce bu denli sevineceğimiz aklımıza bile gelmezdi. Açılan kapıdan içeri dolan su bir anda koridora boşalıverdi, hepimiz bu soğukta bir de ıpslak olmuştuk, birbirimizi ne kadar ısıtmaya çalışsak da dört gün sonra tren tekrar hareket ettiğinde bile daha kuruyamamıştık. Soğuktan titreyerek çıktığımız istasyon yolu yürümekle bitmiyor, karlara bata çıka birbirimizi taşımaya çalışıyorduk, zavallı yaşlılar yine çocuklar gibi ağlaşıyorlardı, aralarından yere düşenleri zorlukla kaldırıp bir an önce lanet olası istasyona varma çabasındaydık. Çünkü Gardiyanlar yol boyunca yumrukluyor, tekmeliyor, dipçikliyorlardı. Böyle giderse

çoğumuz soğuktan değil, dipçikten ölecektik. Öylesine acıklı bir tabloydu ki bu, dünyanın tüm ressamaları bir araya gelseler, bir tek karesini bile resmedemezlerdi. Bir de, istasyonda bize uzaktan bakan insanların yüz ifadelerini ömrüm boyunca unutamam, bir yandan acır gibi görünürken diğer yandan iğrendiklerini de gizleyemiyorlardı. Kuzeye, soğuğa doğru yol aldıkça karşılaştığımız insanlarda acıma duygusunun giderek azaldığını fark ettim, kim bilir? Belki de kimseye acıyacak halleri yoktu.

Hapishaneden trene gelinceye kadar bile üç kişi hayatını kaybetti; ama kimin umurundaydı, yapılan tek şey isimlerinin üzerine bir “*çizgi*” çizip en yakın çukura atmaktı.

Bindirildiğimiz vagonlar öncekiler gibi az da olsa sıcak değildi bu yüzden donmamak için her yolu deniyorduk, yiyecek olarak ise 200 gr. kupkuru bir ekmekle 50 gr. margarin veriliyordu o kadar! Yolda ölenler tren penceresinden dışarı atılıyordu, sonrasında ise isimlerinin üzerine bir *çizik* atılıyordu, sadece bir *çizik*, hepsi o kadar...

Bu yol, bu sürgün yolu öylesine bitmek bilmeyen tarifsiz acılarla doluydu ki bu gün insan onurunun bu kadar ayaklar altına alındığı bir başka zaman dilimi herhalde yoktur diye düşünüyorum. Sürgün yolundaki insanların değeri şu bahsettiğim “*çizik*” kadardı; ama ya onlar? Onlarsa her şeyi ve herkesi düşünüyor en az kendileri kadar yakınları için de göz yaşı döküyorlardı. En büyük korkuları günün birinde yakınlarının da başlarına aynı şeylerin gelmesiydi, o zaman bu hayata nasıl katlanırlardı.

Tren sabah erken saatlerde Çelabinsk’e ulaştı, burada gardiyanlarımız nöbet değişimi yaptılar; aman yapmaz olaydılar! beterin beteri varmış, biz bunlardan kötüsü yok! derken meğer adamlara ne büyük bir haksızlık yapmışız. Bu istasyonda kuzey Kazakistan’a gidecek olanlarımızı bir araya topladılar ve yeniden hareket edinceye kadar Çelabinsk cezaevine yolladılar. Beni başka taraftan gelen bir kadınla

birlikte iki kişilik hücreye koymuşlardı. Kadın bir tek kelime bile konuşmuyor sadece ciğerleri sökülürcesine öksürüyordu, Ancak üçüncü gün kontrollerde “*Abbasoğlu!*” diye adımı duyunca sevinçle bana dönerek Türkçe konuşmaya başladı. Zavallı kadın tek kelime bile Rusça bilmiyordu ki daha önce konuşsun! Adı *Siranuş* olan bu kadın aslında Tahranlı bir Ermeniydi ve akrabalarını ziyaret için geldiği Erivan’da onlarla birlikte o da “*casus*” diye tutuklanmıştı. Allah’ın şu işine bakın ki *Siranuş*, yıllar önce İran’a göç eden Halam Nergiz Caferzade ve eşi Miraziz’i yakından tanıyordu, onlarla ilgili her şeyi ondan öğrendim. Miraziz İran’a döndükten sonra hastalanmış ve ancak iki sene kadar yaşayabilmiş, kocası ölen halam önceleri büyük sıkıntı çektiyse de sonrasında bir dikiş atölyesi açarak işlerini yoluna koymuş ve hatta çocuklarını Fransa’ya eğitime gönderebilecek kadar rahatlamış, ardından da varlıklı biriyle evlendiği için şimdi durumu gayet iyi olup tek derdi Abhazya ve bizlermişiz. Siranuş’un dediğine göre halam giderken beraberinde bir miktar Abhazya toprağı götürmüş, bu toprak onun için pırlantadan bile daha değerliymiş ki zavallı halam her gün bu toprağı koklayarak göz yaşı döker ve Abhazya özlemini çocuklarıyla Abhazca konuşarak gidermeye çalışmış. Kadıncağız kötü bir rüya gördüğünde bize yorar “*Eyvah! Yakınlarıma bir şey oldu.*” diye günlerce ağlamış. Demek ki gözden uzak olan gönülden uzak olmuyor, biz onun için göz yaşı döktüğümüz gibi o da bizim için döküyormuş.

Siranuş’la öyle sohbete dalmıştık ki kimsenin bizi dinleyebileceği aklımıza gelmemişti. Konuşmalarımızı duyup hiçbir şey anlayamayan gardiyan durumu derhal idareye bildirince derhal sorguya alındık. Kendilerini havadan sudan konuştuğumuza ikna edinceye kadar akla karayı seçtim, Siranuş zaten Rusça bilmediği için ona bir şey soran yoktu. Sonunda ikna oldular; ama bizi tamamen ayırdılar, bana da

“Hiç konuşmaman senin için daha iyi.” diye uyarıda bulunmayı da ihmal etmediler.

Siranuş’la karşılaşmamız sanki kutsal bir işaretti, *“Eğer Yüce Tanrı bu durumda bile dünyanın bir ucunda halamı tanıyan biriyle beni buluşturuyorsa umudumu kaybetmemeliyim.”* diye kendi kendime moral vermeye çalışıyordum. Ama önümüzdeki günlerde umudumu yitirmeme neden olacak o kadar çok şey bekliyordu ki beni...

Birkaç gün sonra tekrar yola koyulduk, sağlığım o kadar kötüleşmişti ki yolculuğu tamamlayabileceğimden şüphe duymaya başlamıştım. Başkaları gibi ölüp bir çukura atılmak istemiyordum, hele halamdan da haber almışken. Elbiselerimiz paçavraya döndüğünden üzerimizi kapatamıyor tir tir titriyorduk, buna şiddetli bel ağrılarım da eklenince yürümekte bile zorluk çekmeye başladım, Allah’tan yanımdaki erkekler bana destek oldular da istasyona kadar yürüyebildim. Burada bizi tam üç gün hayvanlar gibi bir depoya tıkıp beklettikten sonra Kustanay’a doğru hareket ettik. Günler sonra vardığımız Kustanay şehrinde de kardan başka bir şey görünmüyordu, her yer, her şey kar altındaydı, bizi burada sadece iki kişiye emanet ettiler çünkü artık kaçılabilir bir yerde değildik. Başımızdakilerden genç olanı isimlerimizi okuyor, yaşlı olanı ise gönderileceğimiz yeri söylüyordu. Ben de gideceğim yeri burada öğrendim, Kuzey Kazakistan’daki Orjonikidze Bölgesinin Bistüba kasabasında sürgün cezamı tamamlayacaktım, orada tüberküloz hastaları için gıda üretimi yapan fabrikalar varmış. Yaşlı adam acıyarak baktıktan sonra kanımı donduran şu sözü de sarf ediyordu...

“Henüz oradan sağ dönen olmadı!...”

BİSTÜBA

İki gün sonra Bistüba'daydık, burası herhalde dünyanın en tenha köşesiydi, uçsuz bucaksız ormanlardan başka hiçbir yaşam belirtisi olmayan bu yerde ortalıkta bir tek insan bile görünmüyordu, nihayet dört gün sonra bir tank, peşinde sürüklediği uzunca bir römorkla çıkagelince üçü bayan tam 72 kişi tıka basa bu römorka doldurulduk, soğuktan donmamamız için üzerimize sadece derme çatma bir branda örtülmüştü. Ne kadar süre gittiğimizi unuttuğumuz için bazılarımız,

“Bizi öldürmeye götürüyorlar?” diye düşünmeye başlamış göz yaşları içinde birbirleriyle vedalaşıyorlardı.

“Öldürecek olsalar bu kadar yolu niye getirsinler ki?” diye onlara moral vermeye çalıştım. Tam bu sırada tank ormanın ortasında aniden duruverdi. Yolun sonuna geldik? diye seviniyorduk halbuki şoförlerimiz biraz dinlenmek ve sigara tüttürmek istemişler, birazdan ihtiyaçlarını da giderip hepimize doyasıya ana avrat küfürler ettikten sonra tekrar hareket ettik. Ertesi gün sabah saatlerinde bir yerleşim yerine geldik, yerleşim yeri diyorum; ama ortalıkta şubat soğuğu ile bembeyaz kardan başka bir şey yoktu.

“Herhalde bizi bu dağ başında bırakıp gidecekler.” diye düşünerek bize bir asır gibi gelen bir saat geçirdik. Sonunda baştan aşağı kürkle giyinmiş olan iri yarı bir adam ortaya çıktı ve yanımızdaki şoförlere

“Yine ihtiyaçları mı getirdiniz? Yahu bunlara tabut yapmak gerek!” diyerek bizi alıp yer altındaki bir yere götürdü, çok şükür sonunda az da olsa sıcak bir yer bulmuştuk, ama günlerdir doğru düzgün bir şey yemediğimizden açlıktan ölmek üzereydik. Yukarıda kardan başka bir şey yoktu, çünkü burada her şey yerin altındaydı, bunu da yavaş yavaş öğreniyorduk. Başımızdaki kürklü adam Nartov bizi üçer beşer yerli evlere dağıttı. Ertesi gün sabah

erkenden idare binasında toplandık. Hepimiz bir yerlerde çalışacak, kimimiz hayvanlara bakarken kimimiz de ormanda verilen işleri yapacaktık; ama ne üst baş, ne de yiyecekten kimse bahsetmiyordu. Bazı ailelerin ev işlerine yardımcı olursak geceleri onların yanında kalabilirdik, aksi halde doğru düzgün kalacağımız yer bile yoktu. Bu ağır şartlar sonucu yine teker teker ölmeye başladık, neyse ki ben iyi bir ev sahibesi bulmuştum, işten sonra onun üç çocuğuna bakıyor ve tüm ev işlerini yapıyordum, yani akşama kadar çalıştıktan sonra bir de bu aileye hizmetçilik yapıyor karşılığında da evlerinde kalıyordum.

En çok çiftlikte çalışmaktan çekiniyordum; çünkü zamanla alışmama rağmen ilk günler hayvanlardan çok korkuyordum ve sık sık ağlayarak hayvanlardan kaçıp otların arasına saklanıyordum. O kadar yoruluyordum ki adım atacak halim kalmıyordu ve tam her şeyden umudumu kestiğim anda, 1942 yılının şubat ayında (sanki garantim varmış gibi) cezamın biteceğini hatırlıyor ve ha gayret, sabret! diyordum.

Uzun sürmeden NKVD buradaki huzuruma da müdahale etmekte gecikmedi ve ev sahibemi merkeze çağırarak eşi askerde olduğundan dolayı beni evinde misafir edemeyeceği konusunda uyarıldı, sanki askeri sırlara vakıf olacaktım. Ama hemen Zoya isminde bir başka kadın beni evine kabul etti, aslında onun da kocası askerdeydi ama o, NKVD'nin uyarılarına kulak bile asmadı. İki çocuklu bu kadın sık sık hasta olduğundan yardıma çok ihtiyacı vardı.

Yavaş yavaş yiyecek sıkıntısı baş göstermeye başladı, kıtlık kapımızda olduğundan ev sahiplerimizin gönlünü yapıp aç kalmamak için kendimizi tüketiyorduk, buna rağmen birlikte geldiğimiz yedi arkadaşımızı daha açlıktan dolayı toprağa vermiştik. Ben de gücümün son demlerindeydim.

Nisan sonunda olağanüstü bir şey oldu. Annem bulunduğum yere ziyaretime gelmişti, böyle bir şey eğer

Anastasiya Pavlovna olmasaydı rüyada bile olamazdı, bana da sık sık mektup yazan o güzel insan, bıkmadan usanmadan Moskova'daki hatırlı dostlarından ricacı olunca sonunda anneme ziyaret izni verilmişti. Ama her şey bir tarafa, annemin dünyanın bir ucu olan bu yere gelmesi bile göze alınamayacak bir cesaret örneğiydi ve bunu ancak bir “anne” yapabilirdi.

Kesilen sazları toplarken yanıma gelen arkadaşlarım, “*Annen geldi!*” dediklerinde hiç inanamadım, ama geri dönüp baktığımda gerçekten de uzaktan annem bana doğru koşuyordu, ben de elimdeki sazları yere atarak ona doğru kuştum. Hayır, hayır! uçtum desem daha doğru olur, birbirimize sarılıp dakikalarca ağlaştık, ayıramıyorlardı bizi. Akşama ise yürüyebilen bütün dostlar kaldığım evde toplandılar, annem gelirken benim için yiyecek, giyecek ne toparlayabildiyse beraberinde getirmişti, en çok da çay, çünkü çay Abhazy'a da çok Kazakistan'da ise oldukça kıymetliydi, burada çay verip istediğiniz her şeyi satın alabilirdiniz. Gece boyunca arkadaşlarım anneme adreslerini aklında tutabilmesi için tekrarlatıp durdular, döndüğünde ailelerine iyi olduklarını söylemesini istiyorlardı. Adresi yazılı vermek yasak olduğundan annemin durumu gerçekten zordu. Vakit ilerleyince herkes dağıldı ve biz de nihayet yalnız kalabildik. Annem yol boyunca gördüklerine inanamamıştı ağlayarak,

“*Ah güzel kızım! Zavallım benim. Seni nereye getirip attılar böyle, neden bu kuş konmaz kervan geçmez yer? Bu nasıl bir kader! Kimin bedduasını aldık ki?*” diyordu.

Annem benim için elinden daha fazlası gelmediği için çok üzülüyor, kahroluyordu. Sabaha kadar gözümüzü kırpmadan dertleştik. Sabahleyin NKVD'nin başındaki Barannik denen şahıs annemle beni ofisine çağırırdı, ben zaten her sabah gidip imza vermek zorundaydım. Barannik akşam

kendisinin haberi olmadan herkesin bizde toplanmış olmalarına çok sinirlenmişti.

“Bu kadın kimden izin alıp geldi? Derhal burayı terk etsin, yoksa cezan bitinceye kadar sana eşlik eder!” diye bağıırıyordu. O ne derse desin annem hemen gidemezdi çünkü karlar hızla eridiğı için su seviyesi yükselmiş, araçlar çalışmıyordu. Ama 10 Mayıs günü buğday getiren bir kamyon geri döneceğinden annem onunla gitmek zorundaydı, sürgün arkadaşlarımdan yetişebilenler de annemi uğurlamaya geldiler, araca binerken onunla ebediyen ayrılıyormuşçasına birbirimize sarıldık, şoför bağıra çağıra bizi ayırmasa sonsuza kadar öyle kalabilirdik. Kamyon gözden kayboluncaya dek annem bana el sallamaya devam etti, ben de donmuş gibi orada kalakalmıştım, uzun süre beni göremeyince peşime düşen ev sahibemin seslenmesiyle kendime gelebildim.

Annemin gelişi içimdeki duygularımı iyice kıskırtmıştı, devamlı pencere kenarına oturup çocukluğuma ve sevdiklerime dalıp gidiyor, hıçkırıklar boğazıma düğümlenmesine rağmen ağlayamıyordum, çünkü ev sahiplerini rahatsız etmek olmazdı.

On gün kadar sonra Bistüba’da alınan bir kararla artık yerlilerin evinde kalmamız yasaklandı, hatta bizlerle konuşmaları bile izine bağılıydı. Sonra hepimizi götürüp yaz boyu kalacağımız ahıra yerleştirdiler, hayvanlar arasında tezek kokuları içinde kalıyorduk, iki arkadaşımın bana buzağıların bölümü düşmüştü. İşin ilginç tarafı bu kararı alan Ukrayna kökenli *Gordienko* adında biriydi ve bu adam Ukrayna’dan çok önceleri buraya sürülen bir ailenin çocuğuydu. Aslında Bistüba nüfusunun çoğunluğu Ukrayna ve Belarusya’dan ellerindeki her şeye el konularak buraya sürülen varlıklı ailelerden oluşuyordu. Onlar da bizim gibi aynı yollardan geçerek buraya gelmişlerdi, işte şimdi böyle bir ailenin çocuğu bize bu durumu reva görüyor, belki de bu şekilde davranarak başkalarından alamadığı intikamı bizden

almaya çalışıyordu. Öyle lanet bir adamdı ki çektiğimiz eziyetlerden adeta keyif alıyordu.

Artık annemin getirdiklerini takas ederek aldığım patates, un, lahana gibi şeyleri de bulamıyordum, zaten bende de takas edecek bir şey kalmamıştı.

Kışın donduran soğuklarının yerine yazın yakıcı sıcakları gelmiş, ortalık 55-60 derece sıcaklıkla cayıp cayıp yanıyordu, bu yüzden geceleri çalışıp gündüzleri yer altındaki evlerde uyuyorduk. Her işe koşuyordum, hayvan bakmak, ot biçmek, hasır örmek... zamanla beni teknik sekreter yaptılar, artık devamlı hayvanların kaydını tutuyordum, bir süre sonra hayvanları “*Turgay*” denilen bölgeye gönderdiler burası dağların arasından birden ortaya çıkıp çöle gelince de aniden ortadan kaybolan “*Karasu*” nehrinin bulunduğu yerdı ve oldukça verimli otlaklara sahipti. İki günlük bir yolculuktan sonra gece yarısı buraya ulaştık, etraf Kazak çadırlarıyla doluydu ve insanlar oturmuş hep beraber çay içiyorlardı. Burada da çok çalışıyor ve yoruluyordum; ama hiç olmazsa karnım doyuyordu, üstelik Kazaklar da bana iyi bakıyor çok saygılı davranıyorlardı, hele bir de İran kökenli ve Müslüman olduğumu da öğrendiklerinde başlarına taç olmuştum. Sıkça ava gidip yaban hindisi avlıyorlar, ondan yaptıkları ve “*Beşbarmak*” adını verdikleri tadına doyum olmayan yemekten ikram ediyorlardı. Ağustos ayı sonuna doğru geri dönüş yoluna çıktık ve üç günlük bir yolculuktan sonra eski yerimize geri döndük. Nartov bu kez beni muhasebede görevlendirdi ve eğer başarılı olursam kursa da göndereceğini söylediğinde sevinçten ne yapacağımı şaşırmıştım. Çünkü bu benim için büyük bir şanstı, iki üç ay boyunca muhasebeye iyice alıştım herkes benden çok memnundu ve ben de karnımı doyurabildiğim için mutluydum.

TİPİ

Kaldığım evle çalıştığım yer arasında yaklaşık 300 metre kadar mesafe vardı, ekim sonu olduğundan havalar buz kesiyor ve her zamanki gibi sürekli yağan karla birlikte fırtına ve tipi ortalığı bir birine katıyordu. Akşama kadar maaşımı beklediğim için ancak hava kararmaya başladıktan sonra yola çıkmıştım, karda izleri takip ederek eve doğru giderken daha yolu yarılamaadan nereden çıktığı belli olmadan birden bire ortalığı kıyamet yerine döndüren bir kar fırtınası kopuverdi, ellerimle yüzümü güzümü kapatarak ilerlemeye çalışırken artık çoktan evin yolundan sapmıştım, burnumun ucunu bile göremediğimden tam bir kör gibi ilerlemeye çabalıyor, korkudan ne kadar süre geçtiğini bile bilemiyordum. Birden bire tüm vücudumun yanmaya başladığını hissettim, kulaktan dolma duyduğum kadarıyla insan donmaya başladı mı yanmaya başlarmış. Gücümü yitirmiş elbiselerimi bile taşıyamaz hale gelmiştim, o kadar yanıyordum ki üzerimdekileri çıkarıp atmaya başladım, müthiş bir uyku hali üzerime çökmüştü ve hemen uzanıp doyasıya uyumak istiyordum, tam o anda karşıma çıkan yaşlı bir adam yüzüme bir tokat atarak

“Çabuk giy onları, donacaksın yoksa!” diye bağırıyor, bir yandan beni giydirmeye çalışırken,

“Kendini koyverme! Hareket et! Olduğun yerde durmadan zıpla! Bu tipi uzun sürmeden geçer dayan!” diye bağırarak uyanık kalmaya zorluyordu.

Gerçekten de bir süre sonra tipi durdu, sanki hiçbir şey olmamış gibiydi. Beni bulan yaşlı adam, hemen ardımdan binadan çıkmış ve benim tipi başlayınca bir gölge gibi ortadan kaybolmam üzerine durumumu tahmin edip hemen peşime düşmüş ve hayatımı kurtarmıştı, bu arada tipi çıkınca ev sahiplerim de yola hemen bir lamba asmışlardı genelde tipi başlayınca yollarını kaybedenler için bir deniz feneri gibi

yol gösterici olsun diye bu yöntem uygulanırmış, kurtarıcım beni sürükleyerek eve kadar götürdü ve hemen üzerimdekileri çıkararak beni karla ovmalarını söyledi, öyle de yaptılar, bir süre sonra deliksiz bir uykuya dalmıştım. Sabah uyandığımda yarı ölü gibiydim, yüzüm, gözüm, ellerim, ayaklarım şişmiş, her yerim donmadan dolayı yanmış ve su toplamıştı. Kurtarıcım Adil bey adında bir Kazaktı. Adil bey, çalıştığı ahırda gizlice inekleri sağarak her sabah bana süt getirdi, ayrıca nereden bulduysa bir miktar kaz yağı da temin etmiş, yanık yerlerime sürmemi öğütlüyordu, ancak bu sayede biraz olsun iyileşebildim. Bu iyiliği unutmak mümkün mü?

(Altıncı sınıfta iken Puşkin'in "*Tipi*" adlı bir hikayesi üzerine ev ödevi yapmış ve oradaki kahramanlara özenerek böyle bir olayı yaşamayı ne çok istemiştım; ama şimdi anlıyordum ki gerçek hayatta yaşananlar hiç de hikaye satırlarındaki gibi değilmış.)

Muhasebede yokluğum hissedildiğinden yolumu dört gözle bekliyorlardı, ben de ayağa kalktığım gibi hemen işime koştum, henüz her yerim şişik ve yanık içindeydi, kalemi bile doğru düzgün tutamıyor, işimi kaybetme korkusuyla güçlkle de olsa yazmaya çalışıyordum. Ayaklarım aşırı derecede şişmiş durumdaydı eğer keçeden yapılmış bir çift bol çizme bulamamış olsam halim ne olurdu bilemiyorum. Zamanla canla başla mücadelem de işe yaramadı, ne yapsam eskisi kadar verimli olamıyordum, onlar da bir "*Halk düşmanına*" daha fazla katlanamadılar ve işime son verdiler. Artık ne yapacağımı bilemiyordum, henüz tam iyileşemediğim için başka yerlerde de çalışamıyordum ve aç kalma tehlikesiyle karşı karşıyaydım, son çare olarak anneme "*Midemden hastayım.*" diye bir mektup yazdım, eline ulaşır diye fazla bir umut da taşııyordum; ama ulaşmış, annem ne demek istediğimi anlayarak tam beş adet küçük koli göndermişti, o kadar sevindim ki kolilerden birini onları getiren posta görevlisine hediye ettim. Kolilerde sadece kurutulmuş ekmek

(peksimet) ve bol miktarda tereyağı vardı, açlık sıkıntısı çektiğimiz için arkadaşlarla birlikte karnımızı doyurmaya çalıştık bu yüzden annemin gönderdikleri iki üç gün sonra bitiverdi. Ne yapayım? Arkadaşlarım aç dururlarken tek başıma karnımı doyuramazdım ya! Kısacası yine açlığa talim eder haldeydik. Allah'tan yeni yılla birlikte diğer arkadaşlara da yavaş yavaş koliler gelmeye başladı da biraz nefes alabildik; ama bu da fazla uzun sürmedi, öte yandan yerliler de kıtlıkla mücadele ediyorlardı ve onlardan da hiç bir fayda yoktu. Yöneticiler bu duruma çare bulmakta aciz kalınca tifo salgını da baş göstermiş ve insanlar peş peşe ölmeye başlamışdı. Yakıt stokları azaldığından kaldığımız yerler buz kesiyordu, tüm bunlar yetmemiş gibi hayvanlarımız da hastalanıp ölmeye başladılar, tüberküloz olmuşlardı, bu yüzden hasta hayvanları kesip insanlara vermiyorlardı. Yöneticiler panik içindeydiler, merkezden gelen uzmanlar da hayvanların hastalığına çare bulamadılar. Ancak hayvanlara yeni yem getirilmesini ve bizlere de stoklardan az da olsa buğday ile her gün 200gr. Siyah ekmek verilmesini sağladılar.

Piotr Bagadukhov adındaki veteriner hekime sekreter olmuşum, aralarında 10-15 km olan çiftlikleri sırayla dolaşıp kontrollerde bulunuyorduk, çünkü hastalıktan sonra çiftlikler büyük ilgi ve bakıma muhtaçtı. Bu denetlemelerden birinden dönüyorduk ve hava -40 derece soğuktu, yani aldığınız nefesi geri verdiğimizde o bile havada donuyordu, ama çaresiz çiftlikler arasında gidip gelerek kontrolleri gerçekleştirmek zorundaydık. İşte bu kontrollerden birinden dönerken yolda tipiye yakalandık, atlar hemen durarak bir adım bile atmadılar, fırtına ise her yönden esiyor ortalığı savaş alanına çeviriyordu, Bagadukhov;

“Olduğumuz yerde kalıp yolumuzu kaybetmeyelim,” diyordu.

Çünkü çiftlikler arasında gidip gelirken, yollarda devamlı olarak, saz kamışlarını belli aralıklarla kara saplayıp bırakıyorduk, bu kamışlar orada donup kalıyor ve geri dönüşümüzde yolu belirlememize yardımcı oluyordu. Tipi bir saat kadar sürdü yola çıkmak için acele etmek zorundaydık çünkü karanlığa kalmadan en yakın çiftliğe sığınmazsak sonumuz yakındı. Kızağın arkasında oturuyordum, Bagadukhov atları kamçılایınca aniden hareket edildiğı için kızaktan düşmüştüm, sarılı olduğum kürkten kendimi kurtarıp yüzümü açıp bağırmama fırsat kalmadan çoktan uzaklaşmışlardı bile, zaten ağır bir uyku bastırıldığı için bağırarak falan umurumda değildi, sadece uyumak istiyordum. Bir süre sonra gözümü kızakta açtım, Bagadokhov;

“Sonunda kendine gelebildin, yoksa seni kara gömüp gidecektik,” diye şaka yapıyordu. Meğerse burada kışın biri öldüğü zaman cesedi geçici olarak kara gömülür, ancak yazın buzlar eridiğı zaman mezarı kazılıp toprağı verilirmiş. Daha sonra anlattıklarına göre biraz yol aldıktan sonra Klimenko tesadüfen arkaya baktığında benim kızakta olmadığını fark etmiş ve bunun üzerine hemen kızağı durdurarak beni aramaya koyulmuşlar, bulunduğumda çoktan uykuya dalmış durumdaymışım, kendileri benim bundan önce de tipiye yakalandığımı bildikleri için;

“Üçüncüye kurtulma şansın yok, ona göre!” diye uyarıyorlardı, başka bir tek kelime daha konuşmadan hemen yola koyulduk. Onları bilemiyorum; ama ben:

“Acaba orada kalsam halim ne olurdu?” diye düşünüyordum.

Gece yarısı bir çiftliğe vardık, bize çay ve hamur işi ikram ettiler, burada da yaklaşık iki hafta kadar kalacak sabahın kör vaktinden gecenin yarısına kadar durmadan çalışacaktık. Çiftliklere gidiş gelişlerimizde bir çok kazakla tanıştım. Bu insanlar yoksul olmalarına rağmen son derece

onurlu ve cömerttiler. Yazları onlarla birlikte çadırlarında kalıyorduk arada bir de onlara sigara sarardık; ama o sigaralara bir şeyler katıyor olacaklar ki içtikten bir süre sonra kafayı buluyorlardı. Kazaklar öyle enfes çay demliyorlardı ki tadına doyum olmuyordu, dinlenme molalarında kaselerle çay ikram ederler ve hep birlikte oturur içerdik. Bu garipler çok çalışıyorlardı, elleri ayakları nasır bağlamış, her yerleri yara bere içindeydi, sürekli olarak koyun ya da keçi postu üzerinde yatarlardı, her zaman tertemiz görünmelerine rağmen belki de yılın önemli bir bölümü ortalık buz gibi olduğundan bu insanların banyo yaptıklarına hiç şahit olmadım, kim bilir belki de bilmediğim başka bir yöntemleri vardı. Kısacası arada sırada “*Bu insanlar ölümsüz mü acaba?*” diye düşündüğüm Kazaklarla ilişkilerimiz diğer yerliler gibi değildi. Kazaklar çok iyi kalpli, paylaşımcı ve uysaldılar, bu insanların bir kere bile kavga ettiklerini görmedim.

Yaz gelmiş, Kazakların bulunduğu “*Turgay*” bölgesine gitmeyi iple çekiyordum; ama şansa bakın ki tam yola çıkılacağı sırada birden ateşim yükseldi. Bagadukhov grip ihtimali nedeniyle beni yanına almayarak birlikte kaldığım iki kadın arkadaşımı beraberinde götürdü, gerçekten de grip olmuşum, bu yüzden günlerce yataktan çıkamadım, kendime geldiğimde ayakta zor duruyordum. Artık evde tek başıma kaldığımdan geceleri yalnızlıktan korkuyor, kabus görerek kan ter içinde uyanıyordum.

POLONYALILAR

1941 yılında Bistüba’ya çoğunluğu Varşova’dan 30 aile sürgüne gönderilmişti, hemen onların ardından 20 İngiliz ve Çeçen aile daha geldi. Bu son gelen aileler beraberlerinde tifo salgını da getirmişlerdi, salgından ilk ölen buraya geldiğimde bana evini açan kadındı; ama sadece onunla

kalmadı, tifo salgını çok canlar aldı. Yeni gelen aileler derme çatma barakalarda çok güç koşullarda kalıyorlardı, kimsenin onlarla ilgilendiği de yoktu, yaz kış en ağır işlerde çalıştırılıyorlar genelde de kamış biçmeye götürülüyorlardı. Zaten soğuk bir kış günü kamış biçmek için gittikleri göl kenarından hiç biri sağ dönemedi. Polonyalılar ise ilk geldiklerinde daha neyle karşılaştıklarının farkında değillerdi ve *“Yanlışlıkla geldik, sonunda düzeltilir,”* diye düşünüyorlardı, çoğunluğu iyi eğitim almış genç subaylardı. Çok gururlu olduklarından ilk zamanlar beraberlerinde getirdikleriyle yetiniyorlar, çalışmaya gitmemek için direniyorlardı; ama hazıra dağlar dayanmadı ve yanlışlığın düzeltileceğine dair umutları da yavaş yavaş sönmeye başladı, artık onları da zorlu bir hayat mücadelesi bekliyordu. Polonyalılarla çok iyi ilişkiler kurdum, hatta onlardan dillerini bile öğrendim, Lehçe’yi Yahudi aksanıyla konuşmamla öyle eğleniyorlardı ki, kahkahadan yelere seriliyorlardı.

Beraberlerinde getirdikleri stoklar bitince Polonyalılar aç kalmamak için çalışmaya başladılar, NKVD’nin başındaki Barannik hemen hepsine uygun işler ayarladı, genelde hayvanların altını temizliyor ve durmadan dinlenmeden koyunların yünlerini kırıyorlardı, Barannik kaytaranlara acımıyor, bunca işe ek olarak ot ya da saz biçmeye gönderiyordu. Bu durum Polonyalıları kahrediyordu bir kısmı kaçmayı bile düşünüyorlardı; ama nasıl? Üzerlerinde hiçbir belge yokken yaşlı ve çocukları da bırakıp dünyanın bir ucundan nereye kaçabilirlerdi? Sık sık Gordienko ve Klimenko ile kavgaya tutuşuyorlardı; ancak ne kadar ezilirlerse ezilsinler asla boyun eğmiyorlardı. Gençler işten döndüklerinde vakit ne kadar geç olursa olsun bana mutlaka ülkelerini anlatıyorlardı, öylesine bir özlem duyuyorlar ve ben; onların özlemini o kadar iyi anlıyordum ki!.. *“Bir gün Polonya’ya geri döneceğiz,”* diyorlardı; ama ne yazık ki bu

dilekleri bazıları için hiçbir zaman gerçekleşemedi. Yönetimdekiler mağrur Polonyalılarla ilişki kurmamızı hiç istemiyorlardı; ancak biz her şeye rağmen onlarla bir araya geliyorduk, hatta daha da ileri giderek boş bir ahır temizleyip “*Kültür kulübü*” haline getirdik ve zamanla bize uzaktan bakan yerlilerin de aramıza katılmalarıyla konser bile verebilecek duruma geldik. Orjonikidze’den gelen yaşlı Grek Kliment Muratando harika keman çalıyor, başka bir arkadaşımız gitarını adeta konuşturuyordu. Ekaterina Binikalos büyük bir sopranoydu, Mişa Şahov ise müthiş bir bariton, Polonyalı subay Vitold Bankovski bir ara Varşova Konservatuvarına devam ettiğinden şahane arylar söyleyebiliyordu; ancak arylarında sürekli Sovyet yönetimini yerden yere vuruyor ve Polonya’nın özgürlüğünü haykırıyordu, kendilerinden başka sadece ben dillerini öğrendiğim için tüm söylediklerini anlayabiliyordum. Bunların dışında Aşkabad’dan gelen iki Grek müzisyen geleneksel enstrümanlarıyla içli Yunan halk şarkıları çalıyor ve vatan hasretlerini bizlerle paylaşıyorlardı. Ben de Abhaz ve Türk halk oyunlarını oynuyordum, hele tüm ışıkları söndürerek oynadığım bir “çayda çıra” oyunu vardı ki herkes hayran kalmış Nartov bile avuçları patlatıncaya kadar alkışlayarak:

“Minik şeytan! Bir yılanın ipe dolandığı gibi kıvrak oynuyor!” diye bağırırmıştı. Zamanla işleri o kadar ilerlettik ki Moliere’in “*Tartüf*” adlı oyununu bile sahneye koyduk. Ardından Polonyalılar kendi dillerinde bir başka oyun sergilediler.

Bütün bunlar sayesinde bir an için bile olsa dertlerimizden kurtuluyor, ailemize, ülkemize ve sevdiklerimize olan hasretimizi dindirmeye çalışıyorduk. Yöneticiler bile ne düşünceyle olduğunu bilmesek de bize hem destek, hem de ufak tefek ödüller verdiler. Yaşlılar ise

biraz olsun hayata tutunmalarına yardımcı olduğumuz için bizlere minnet duyuyorlardı.

Sıcaktan bunaldığımız 25 Haziran 1941 günü akşama kadar ot biçmiş ve işten sonra o gece kültür evindeki provamızı da iptal ederek yakındaki göle yüzmeye gitme kararı almıştık, ben oraya her gittiğimde gölden dolayı denizi ve Sohum'u hatırlar uzun uzun göz yaşı dökerdim. Ancak bu kez daha göle ulaşmadan Barannik hepimizi NKVD binasının önünde beklediğini haber verince geri dönmek zorunda kaldık. Çok korkmuştuk böyle apar topar çağırıldığımıza göre çok önemli bir olay olmalıydı. Barannik'in yanında merkezden gelen amir de bulunuyordu, hiç vakit kaybetmeden söze başladı, 22 Haziran'da II.Dünya savaşı başlamıştı ve adamın söylediğine göre bu savaş bizim gibiler yüzündenmiş, bundan böyle kültürel faaliyetler ve yerlilerle ilişkilerimiz kesinlikle yasaktı. Sürgüne bir de savaş esiri muamelesi eklenmişti, ardından yerlileri askere almaya başladılar ve doğal olarak hemen sonrasında da ölüm haberleri alınmaya başlandı. Evlerde feryatlar yükseldikçe bize olan düşmanlıklar da o derece artıyordu. Sanki kaçacak bir yerimiz varmış gibi günde iki kez imza veriyorduk, güneşin altında akşama kadar buğday biçiminde çalışıyorduk; ama her zamanki gibi açlıktan başımızı kaldıramadığımız için bizden istenen kadarını biçemiyorduk, hal böyle olunca da almamız gereken üç kuruşu vermiyorlardı, posta da artık eskisi gibi çalışmadığından ailelerimizden de bir şey gelmiyordu. Doğrusu önümüzdeki kış halimizin ne olacağı belli değildi, daha şimdiden bu kışı nasıl çıkaracağım? diye kara kara düşünmeye başlamıştım.

Polonyalılar açlıktan, soğuktan ve salgın hastalıktan adeta kırılıyorlardı, ilk zamanlardaki o mağrur ve umut dolu insanlar gitmiş, yerlerine çökmüş, bitmiş ve ölümü bekleyen bir grup gelmişti. Tam bir trajedi yaşıyorduk. Bu arada Dünya savaşı da tüm şiddetiyle devam ediyor olacak ki

cepheden aralıksız ölüm haberleri geliyor, yerli halk bu haberleri aldıkça bize linç edecek gibi bakıyordu, gökten meteor düşse bile suçlusu bizdik!..

Ben şehirlerden uzaklaşıp kırsal kesimlere doğru yaklaştıkça insanlarda Tanrı inancı daha güçlü olur sanıyordum. Oysa ne çok yanıliyormuşum. Ne yazık ki kırsaldaki insanların çoğu için hayat sadece votka kaynatıp içmekten ibaretti, öyle bir ahlaki dejenerasyon vardı ki ana kız bir sevgiliyi paylaşamadıklarından dolayı biri birilerinin gözlerini oyacak durumdaydılar. Bu manzaraları bu gün bile iğrenerek hatırlıyorum.

İVAN VASİLİYADI

İvan Vasiliyadi'den bahsedebilmem için söze babasından başlamak gerekiyor. Baba Konstantin Vasiliyadi ile sürgün yolunda tanışmıştık, ilerlemiş yaşına rağmen her zaman neşeli ve hayat dolu olan bu yakışıklı ve sağlam karakterli adam, Harkov cezaevinden istasyona güç koşullar altında yürütülürken yanıma düşmüş ve durumumu görünce hemen elimdeki bohçayı kaparak koluma girmiş ve yürümeme yardımcı olmuştu. Gardiyanlar köpekleriyle birlikte başına üşüşüp ne kadar bağırıysalar da o hiç umursamadan ve korkmadan bana yardıma devam etti. Eşi ile birlikte sürgün yollarında olan bu adamla Bistüba'ya kadar birlikte geldik. Konstantin Kars'ta dünyaya gelmişti, Kars şehri bildiğiniz gibi XVI. yy.dan itibaren bir Osmanlı sınır kalesiydi ve 1878 yılından 1918 yılına kadar da aralıklı olarak Rus hakimiyetinde bulunmuştu. Konstantin'in ailesi Kars'ın köklü ve varlıklı ailelerinden olmalarına rağmen o, orta öğretimden sonra eğitime devam etmemiş ve ticarete atılmıştı. 1918 yılında bölgede bir Türk-Ermeni savaşı söz konusu olunca Grek kökenliler de Hristiyan olarak hayatlarını tehlikede gördüklerinden Kars'tan ayrılmaya karar

verdiler, Konstantin'in iki kardeşi Yunanistan'a göç etti, büyük ağabey daha sonra Yunanistan'da da durmayarak Romanya'ya yerleşti, kendisi ise eşi ve üç çocuğunu yanına alarak Rusya'ya göç etti, göç esnasında çok zor şartlarla karşılaşan aile, yolun büyük kısmını yürüyerek katetmek zorunda kaldılar. Konstantin yol boyunca kolera hastalığından dolayı eşi ve küçük oğlunu kaybettikten sonra 8 yaşındaki kızı Fenya ve 3 yaşındaki oğlu İvan ile birlikte güçlkle Kırım Yarımadası'na ulaşabildi. Tüm zorluklara rağmen altın, gümüş, nesi varsa kaybetmeden ve kaptırmadan beraberinde getirebilmişti, bu sayede Simperofol'e yerleşti ve bir Türk'e ait olan pide fırınında çalışmaya başladı, bir süre sonra fırının yanında açtığı bir dükkanda kendi ürettiği dondurmaları satmaya başlamıştı. Konstantin küçük çocuklarına daha iyi bakabilmek için dul bir Grek hanımla hayatını birleştirdi, yeni eşinin de bir kızı vardı ve evdeki tüm çocuklara öz anneleri gibi bakıyordu, Konstantin ise gönöl rahatlığı ile gece gündüz çalışıyordu. Bu çabaları sonunda Simperofol merkezine yakın bir yerde kendilerine bir ev aldılar.

Çocuklar artık büyümüşler ve kızlar evlenerek yuvadan ayrılmışlardı, İvan ise üniversitede makine mühendisliği okuyordu.

1937 yılında herkes tutuklanmaya başlandığı zaman Grek kökenlilerin de tamamı "casusluk" suçlamasıyla karşı karşıya kaldılar. Konstantin bu dönemde o kadar ağır işkenceler görmüşti ki arada bir sırtındaki işkence izlerini bizlere gösteriyordu. Üç yıllık bir cezaevi sürecinden sonra eşi ve kızı ile birlikte sürgün yollarına düşmüşlerdi, kızı daha sonra başka bir tarafa sürüldüğünden o eşi ile birlikte yaşlı Greklerin sürüldüğü Kuzey Kazakistan'a bizimle birlikte gelmişti. Öyle iyi kalpli bir adamdı ki ne zaman yardıma ihtiyaç duysam yanı başımda bitiyor, hiç bir şey yapamazsa bile;

“Korma! oğlum İvan gelecek, o hepimize yardım eder!” diye moral veriyordu.

Fırsat buldukça oğlunu göklere çıkararak metheder, eşinin bile kendi öz kızından çok İvan’ı sevdiğinden gururla bahsederdi. O anlatırken meğerse kendi kaderimle ilgili konuşmaları sessizce dinliyormuşum da bilmiyormuşum.

İvan’ı “*Halk düşmanı*” suçlamasıyla üniversiteden atmak istediyseler de öğretim kadrosu bu başarılı çocuğa sahip çıkmışlar; ama maalesef bursun kesilmesini engelliyememişlerdi. Bu yüzden artık çalışarak okumak zorunda kalmış, sonunda güçlkle okulunu bitirip zorunlu görev için Güney Kazakistan’a gönderilme kararı alındığında o da sırf babasıyla karşılaşabilme umuduyla tayinini kuzeye istemiş ve oranın şartları daha kötü olduğundan bu fikir yöneticilerce de hemen kabul edilmişti.

İvan 1940 yılında Bistüba’ya geldi, önceleri “*Baş mühendis*” olarak göreve başlatıldıysa da babasının durumundan ötürü hemen sıradan mühendis kadrosuna indirildi, içinde Kostanay Oblastı’na bağlı bir çok vilayetin bulunduğu geniş bir alanda hizmet vermek zorundaydı. Yeraltı evlerinden biri kendisine lojman olarak verilince annesiyle babasını da yanına aldırması ve amacına ulaşmıştı. Zamanla beni de evlerine davet etmeye başladılar ve bu misafirliklerim sırasında hiç tanımadığım bu adama karşı yavaş yavaş bir yakınlık hissetmeye başladım. Kendisi Bistüba’daki en eğitimli görevlilerden olduğundan dolayı diğer devlet görevlilerinden de saygı ve sevgi görüyordu.

İvan herkese insanca yaklaşıyor ve sorunlarının çözümüne yardımcı olmaya çalışıyordu, Polonyalıların durumu da kendisini çok üzdüğünden onları traktör ve biçerdöver sürücü kurslarına kabul edip ahırda gübre temizlemekten kurtarmıştı.

Sonbaharda “*Karagaç*” (Karaağaç) dikimiyle görevlendirildik, uçsuz bucaksız bir alanda dikim yapıyor,

sabahın kör vaktinden gecenin yarısına kadar aralıksız çalışıyorduk. Ama zahmetimize değdi ve bir kaç yıl içinde diktiğimiz ağaçlar dallanıp budaklandı. Kış mevsimi çok sert geçtiğinden çalıştığım yer buz gibiydi, kaldığım yeri de yeterince ısıtamadığımdan bel ağrılarım yeniden nüksetti. Çok zor durumda kaldığım için Polonyalı Dobrovolski ailesi beni evlerine kabul ettiler, ama bir süre sonra anneleri ölünce zaten kendi dertleri kendilerine yetiyor diye evime geri döndüm. Bu arada İvan, bana çok yardımcı olmak istediğini ancak ne yapacağını bilemediğini, ayrıca kendisinin bizlerle ilgilenmemesi konusunda idare tarafından uyarıldığını, hatta tehdit bile edildiğini söylüyordu. Aslında onun da morali çok bozuktu, çünkü sürgün cezası bittikten sonra Kırımı gönderdiği babası başka bir gurupla birlikte tekrar sürgüne gönderilmişti; ama bu kez sadece Orta Asya'ya gönderildiğini biliyor, nereye gönderildiği konusunda ise hiçbir bilgi alamıyordu. Ailesinin akıbetini bilememek ve yardımcı olamamak yapayalnız kalan bu genç adamı adeta kahrediyordu.

İvan Vasiliyadi bir süre sonra ziyaretime gelerek; NKVD yöneticilerine benimle evlenmek isteğini açtığını ve onları bu konuda ikna ettiğini eğer rızam olursa benimle evlenmek istediğini söylüyordu. Duruma hem şaşırdım hem de çok kızdım,

“Nasıl olurda benim hayatımla ilgili bir kararı bana sormadan alırsın?” diye bağıırıyordum. İvan ise sakince;

“Yaptığım her şey sadece seni korumak için, önce onlardan izin almadan sana bir şey söylememin her hangi bir anlamı olmazdı!” diyordu. Etrafımdakilerin ise söyledikleri aynıydı.

“Geçsin, güzelsin, önünüzde uzun bir hayat var, böyle iyi birini bir daha nerede bulacaksınız?”

Elbette ki bu benim için kolay bir karar değildi, annemle de ilişkimiz koptuğundan hiçbir haber alamıyor

hatta oda sürgüne mi gönderildi acaba? diye göz yaşı döküyordum. Kısacası danışacak ve dertleşecek hiç kimsem yoktu. İvan devamlı olarak yanıma geliyor; ama beni ne zorluyor ne de acele ettiriyordu, yaptığı tek şey sadece moralimi yükseltmeye çalışmaktı.

1941 Ekim ayında İvan Vasiliyadi ile evlendim, ancak evlilik hayatımızı kolaylaştıracağı yerde özellikle İvan açısından daha da zorlaştırmıştı. Önce evlilik izni vermişler, şimdi de burnundan getiriyorlar ve onu inadına uzak yerlere gönderiyorlardı. Bu yüzden bazen aylarca kendisiyle görüşemiyorduk. Aslında zorunlu görevi bitmişti; ama benim sürgün cezam devam ettiği için bu lanet yerden ayrılamıyorduk; o ise bundan hiç şikayet etmiyor, her gün yüzü gülüyordu. Bu hali o kadar dikkat çekiciydi ki bazen arkadaşlarımız kendisine;

“İvan Konstantioviç sizin hiç kızdığınız oluyor mu?” diye soruyorlardı. İvan’ın sayesinde benim hayatım da yavaş yavaş sakinleşiyordu, 1942 yılında ise en mutlu günümü yaşadım, oğlum Edik (Eduard) dünyaya gelmişti.

ZORLU SAVAŞ YILARI

1943 yılında tekrar büyük bir kıtlık baş göstermişti. Tanıdık bir Kazak kadın küçük çocuklarını yeterince besleyemediğinden inekleri sağdığı yerden yarım litre sütü bir şişeye koyarak belinde saklamıştı, başka bir kadın ise bir miktar buğdayı çizmelere dökmüş. Sanki keyfe keder hırsızlık yapmışlar gibi konu öyle büyütüldü ki sormayın! Klubün geniş salonuna hepimizi doldurarak mahkemeyi başlattılar. Merkezden gelen savcı, zavallı iki kadının hırsızlık ve vatana ihanetten yargılanmalarını ve 5 yıl ağır hapse çarptırılmalarını istiyordu. Her iki annenin göz yaşlarının hiçbir işe yaramadığını ve hakimın, savcının talebine uyma eğiliminde olduğunu görünce mahkemeyi

dehşet içinde izleyen bizler duruma müdahale ederek Polonyalı bir subay olan Zigmund ile birlikte sanıkları savunmak istedik, (Sovyet yasalarına göre böyle bir usul vardı) ancak bu isteğimize mahkeme hakimi büyük tepki göstererek;

“Sizin halk ve kanun düşmanı olduğunuz bu davranışınızla bir kez daha tescil edildi, oturun yerinize!” diye adeta köpürdü, ben korkudan daha fazla ses çıkaramadım; ama Zigmund cesaretle hakime dikildi ve *“Sovyet yasalarının nasıl insanlık dışı olduğunu, biz de bu olayla bir kez daha ve bizzat yaşayarak görüyoruz!”* diye bağırdı.

Artık kıyamet kopmuştu ve geriye dönüş yoktu, Zigmund derhal tutuklanarak salondan çıkartılırken bana da tehditle karışık şiddetli bir uyarıda bulunuldu, aslında belki daha ağır bir ceza alabilirdim; ama İvan’ın, bozulup da bir türlü tamir edilemeyen Hakimin arabasını üç-dört saat uğraşarak eskisinden daha iyi çalışır hale getirmesi bu olayda kurtuluşuma vesile olmuştu. Bir kaç ay sonra aynı salonda, aynı savcı ve hakim, Zigmund’u *“Sovyet yasalarına muhalefet ve mukavemet”* suçlamasıyla on yıl ağır çalışma kampı cezasına mahkum ederek sürgüne gönderdiler. Söylenenlere göre bırakın on yılı, o kampta bir yılı çıkarmak bile mucize sayılırmış. Bunu duyan Zigmund’un annesi anında bayıldı ve yarı ölü bir halde salondan çıkarıldı. Gerçekten de Zigmund gittikten sonra sadece bir kez kendisinden haber alınabildi, hepsi o kadar...

1944 yılında Polonyalıların ülkelerine geri gönderilecekleri fısıltıları dolaşmaya başladı, Skorsky adında Polonyalı bir generalin konuyla ilgilendiğini söylüyorlardı; ancak daha sonra bu generalin 1943 yılında İngiltere’ye giderken uçağı mı düşmüş ne; öldüğü söyleniyordu. Tam umutlar tükendi derken ortaya çıkan bir başka general, Vladislav Anders Polonyalı subayları ve ailelerini ülkelerine

döndürmeyi başaracaktı. Ama bu dönüş sırasında da hepimizi kahreden bir trajedi yaşandı, bu Polonyalıların bir kısmına ilk geldiklerinde bazıları;

“Eğer burada sağ kalmak istiyorsanız kendinizi Ukraynalı olarak kaydedin, yoksa hiç yaşama şansınız yok!” diye akıl vermişler ve maalesef onlar da bu akıla uymuşlardı; ama şimdi bir mucize oluyor ve tüm Polonyalılar ülkelerine dönüyorken onlar kendilerini kurtarmak için yaptıkları değişikliğin kurbanı oluyor ve bu cehennemden kendilerini kurtarabilecek olan son şansı da kaybetmiş oluyorlardı. Doğrusu o acı manzaraları anlatabilmem mümkün değil, kadınlar saçlarını başlarını yolarak kendilerini yerden yere atıyor, erkekler sinir krizleri geçiriyorlardı. İlk katile uçakla İran ve Afrika üzerinden ülkelerine götürüldüler, onlardan mektup aldığımızda ne çok şaşırmıştık, ardından ikinci gurubun da gidiş vakti geldi. Polonyalılar artık kesin olarak ülkelerine döneceklerinden ve üzerlerindeki baskıyı attıklarından yerel görevlilere ağızlarına geleni söylüyorlardı, hele Zigmund’un annesinin kendilerini götürecek olan araca bindirilirken başta Nartov olmak üzere tüm yöneticilere ettiği beddualar bugün bile hala kulaklarımda çınlıyor. Manzara hepimizi ağlatıyor, benim de sanki öz yakınlarımdan ayrılıyormuşçasına hepsiyle tek tek vedalaşırken yüreğim çatlayacak gibiydi ve araç ufukta kayboluncaya dek onları gözlerimle uğurlarken *“Artık bizim için buradan ebediyen kurtuluş yok!”* diye düşünmekten de kendimi alamıyordum.

1944 yılında İvan’la birlikte artık küçük bir yaşantı kurmuştuk, ineğimiz ve tavuklarımız bile vardı, kendimize yettiğimiz gibi yardıma ihtiyacı olan bir çok arkadaşımıza da el uzatabiliyorduk, insanların birçoğu iş çıkışlarında yorgun argın halde bize geliyor ve her türlü dertlerini paylaşıyorlardı. Soğuk, karlı ve fırtınalı gecelerde herkesten çok bizde toplanılırdı. Bazen Aşkabad’dan sürgüne gelen Greklerden Bumboridi ile Hristoforidi kendi imal ettikleri tavlayla hızlı

bir mücadeleye girişirler, bazen de daha önce klüpte bir araya getirdiğimiz arkadaşlarla tadına doyum olmayan konserler verirdik. Ev toplantılarımız bizim için bir bayram havasındaydı, bu yüzden herkes ufak tefek nesi varsa beraberlerinde getirir, hepsini bir araya getirerek kendimize güzel bir ziyafet çekerdik. Bazen İvan’a maaşla birlikte çay ve yiyecek maddeleri de veriliyordu, bu hallerde hemen herkesi toplayıp birlikte oturup bir güzel karnımızı doyuruyorduk. 1944 yazında bir çocuğum daha oldu, bu kez dünyalar güzeli bir kızdı aramıza katılan... ona çok sevdiğim kuzenimin adını verdim, Leyla... İlk aylar bebek çok sağlıklı iken kışa doğru birden hastalandı, yakınımızda onu götürebileceğim bir sağlık noktası olmadığından bölge yönetimine bir mektup yazarak çocuğumun tedavisini yapabileceğim en yakın merkeze gidebilmem için izin verilmesini istedim. Birkaç gün sonra Denisovka Bölgesi’den çağrılınca sevinç içinde kızımı da yanıma alarak uçarcasına yola çıktım. Sabahleyin kasasına bindiğim kamyon kara bata çıka ve zorlukla ilerliyordu, bu yüzden erkenden çıktığımız yolculuğu gece yarısından sonra tamamlayabildik. Ertesi sabah ofisine gittiğim NKVD şefi beni suratsız bir şekilde karşıladı,

“Niye böyle basit işler için beni rahatsız ediyorsunuz?” diye bağırıyor ve çocuğa bakarak;

“Bu ölürse bir başkasını doğurursun, kıyamet mi koptu sanki hastalandıysa!” dedikten sonra beni kapı dışarı ediyordu.

Deliye dönmüştüm, ne kadar dik durmaya çalışsam da artık göz yaşlarımı tutamıyor ve nereye gittiğimi bilmeden isyan içinde caddede yürüyordum. Adam karda kışta saatler süren bir yolculuğu sadece bunları söylemek için mi yaptırmıştı bana? Madem öyle, bari mektubuma hiç cevap vermeseydi! Sadece onurumu kırıp kapıyı suratıma çarpmak için onca yoldan çocuğumla beraber çağırmak nasıl bir

işkenceydi, bu adam bir insan, bir baba, bir evlat olabilir miydi? Çaresiz aynı şekilde geri döndüm; ama yol boyunca da sinirden göz yaşlarıma hakim olamıyordum, aslında beni üzen onlarca saat süren zahmetli bir yolculuğu boşuna yapmış olmam değil, çocuğuma bir çare bulamayışımı, yoksa doktor var deseler aynı yolu hiç düşünmeden yine giderdim.

KACIŞ

1947 yılında eşim, Karabalık Bölgesi'nin Komsomolets kasabasındaki teknik okula öğretmen olarak tayin edildi. Okulun öğretmen kadrosunu görünce hayretler içinde kalmıştım, öyle kaliteli bir kadro vardı ki bu bölge için olacak iş değildi, kuşkusuz bu insanlar bizim için de bir şanstı. Bu insanlar arasında kendimizi sanki hayata yeniden başlamış gibi hissediyorduk, problemlerimiz yok muydu? Vardı elbette, özellikle ısınma sorununu tam olarak çözemediğimizden çocuklarımız sık sık hasta oluyor ve gerekli şekilde tedavi edemiyorduk. Günler bu şekilde geçerken bir gün kızım Leyla düşerek kolunu kırdı, götürdüğümüz doktor benim yapabileceğim bu kadar dedi, elinden daha fazlası gelmiyordu. Kızım ise ateşler içerisindeydi ve kolunun şişi bir türlü inmiyordu, işte o an çocuklarımı alıp bu cehennemden kaçmaya karar verdim. Burada daha fazla kalmam çocuklarımın geleceğini yok etmem demekti, düşüncemi eşime de açtım, her zaman sakin ve mantıklı düşünen İvan, uzun değerlendirmelerden sonra kaçma fikrime destek verdi. Bu arada sürgün cezam bittiği için Bistüba'daki kayıtlardan çıkarılmış ancak yeni bir ikamet kaydı henüz alamamıştım, yani boşluktaydım ve bu fırsatı değerlendirmeliydim. Uzun zamandan beri eşimin maaşlarından arttırarak elde ettiğimiz bir miktar para da cesaretimizi iyice arttırınca hemen hazırlıklara koyulduk.

Önce alabildiğimiz kadar tereyağı satın aldık, yağı ısıtıp sıvılaştırdıktan sonra içine kurutulmuş ekmek parçalarını da katarak tekrar büyük bir bidona aktarıp donduruyorduk. Bu, uzunca bir süre bozulmayacağı için aç kaldıkça karnımızı doyurmamıza yardımcı olacaktı, aksi takdirde günler hatta aylar sürebilecek olan bu yolculukta açlıktan ölüp gidebilirdik. Mart ayında her şeyi göze alıp yola koyuldum, eşim bizi 25 km uzaklıktaki “Toguzak” istasyonuna götürdü; ama kendisi kalan eşyaları getirmek için bir kez daha gidip gelmek zorundaydı ve araç olmadığı için tüm bu mesafeyi yürümekten başka çaresi yoktu. Trenler tıka basa dolu olduğundan istasyonda bir kaç gün beklemek zorunda kaldık, sonunda kondüktörlere rüşvet vererek hayvan naklinde kullanılan vagonlardan birine zorlukla kendimizi atabildik. Hayvanlara ait vagonlarda şimdi hayvan gibi taşınan insanlar bulunuyordu.

Hareket etmeden bir süre önce, tüm ailesi öldüğünden tek başına kalan Grek kızı Stella ile karşılaştık, meğerse benim gideceğimi anlayıp peşimden buralara kadar gelmişti:

“Ne olur, beni burada bırakma!” diye yalvarıyordu, çaresizdim; ama onu da burada bırakamazdım, böylece kendi sıkıntıları yetmiyormuş gibi üzerinde hiçbir belge olmayan bu kızı da yanıma alarak yola koyuldum. Ama Çelabinsk yakınlarında vagonlar kontrol edilmeye başlanınca korkudan ölüp ölüp dirilecektim. Hemen beraberimdeki sandığı köşe bir yere koyarak arkasına Stella’yı sakladım ve üzerine koyduğum eşyaların üzerine de oğlumu yatırdım. Ben de Leyla’yı kucağıma alarak kenarına oturmıştım. Kapı açılıp görevliler içeri girdiklerinde Leyla avazı çıktığı kadar bağırarak ağlıyor, korkudan yarı ölü durumda olan ben;

“Eşim öldüğü için çocuklarımı alıp anneme gidiyorum, dokümanlarımız çantada.” diyerek güya çantama doğru uzanıyordum. (sanki çantada bir şey varmış gibi) Allah’tan

manzarayı gören görevli elini sallayarak yanımızdan uzaklaştı.

Çelabinsk’e geldiğimizde vagonumuzu başka bir trene ekleyerek bilet almamızı istediler, hiçbir kimlik belgesi olmadan nasıl bilet alabilirdim? Gidip tekrar bir kondüktöre yalvarmayı düşünürken beraber yolculuk ettiğimiz yaşlı bir amca bana yardımcı oldu ve nasıl ayarladıysa biletlerimizi alıp getirdi, bu aileye afet dolayısıyla tahliye edildiğimizi, eşimin öldüğünü ve şimdi de evimize geri döndüğümüzü söylemiştim. Stella için ise *“tüm ailesi öldü kendisi de psikolojik olarak rahatsız”* yalanını uydurduğumdan hepimize acıyor ve yardımcı olmak için çırpınıyorlardı. Üç gün sonra bindirildiğimiz vagonu bir yük katarına eklediler, bu da bizim için bir şans olduğunu anlamakta gecikmedim, çünkü yük katarlarında o kadar sık kontrol olmuyordu, hemen kendimize bir köşe bularak yerleştik ve tekrar bir aydan fazla sürecek olan bir yolculuğumuza koyulduk. Bu yolculukta başımızdan geçenleri anlatmaya sözler yetersiz kalır, bir sürü derdimiz yetmiyormuş gibi zavallı çocuklarım bir de kızamık oldular.

Moskova yakınlarına geldiğimizde durduğumuz bir istasyonda Stella çocuklar için sıcak su getireyim diye dışarı gidip gelirken kondüktör tarafından yakalanıverdi, adam bir aylık yolculuk süresince hiç görmediği bu kızın nereden geldiğini anlamakta güçlük çekiyordu. Hemen duruma el koyup göz yaşları içinde aynı yalanı ona da söyledim neyse ki adam insafli biriymiş;

“Bir sonraki istasyonda kontrol yapılacak, aman dikkatli olun.” diye bizi uyararak yanımızdan uzaklaştı. Artık her istasyonda *“Ne zaman kontrole gelecekler?”* diye korkuyla diken üstünde oturuyordum. Sonunda vagonları kontrol etmeye başladılar, artık her geçen dakika biraz daha bize yaklaşıyorlardı, tam yanımıza gelip de ben ne söyleyeceğimi düşünürken, onlar ateş içindeki çocukları

görünce tifo zannedip kontrol yapmadan hemen yanımdan uzaklaşverdiler. Aynı şey sabah ulaştığımız Moskova istasyonunda da başımıza geldi, tam trenden inmiştik ki bir de ne göreyim, herkese doküman soruyorlar, resmen sinirden krize girmiştım ta buralara kadar gelmişken...Çocuklarım kucağımda sandığın üzerinde ağlayarak otururken yanıma geldiler, tükenmişim artık ve *“Ne olursa olsun.”* diyecek durumdaydım:

“İki aydır yoldayım ve çocuklarım çok hasta, dokümanlarımın nerede olduğunu bile bilmiyorum şu çantalara bir bakın!” diyebildim. Kontrolörler hemen istasyondaki sağlık noktasına gitmemi söyleyerek yanımdan uzaklaştılar. Birazdan sağlık noktasına giderek yardım istedim, gelen hemşire çocuklara şöyle bir baktıktan sonra koşarak gidip elinde ilaçlar ve sıcak çayla geri döndü. Hemşire kadın çok iyi birine benziyordu, bizimle o kadar ilgilendi ki kendimi ona çok yakın hissettim ve belki de artık söylediğim yalanlardan da bıktığımdan olsa gerek tüm hikayemi anlattım. Meğer onun ailesi de tutukluymuş ve maalesef nerede olduklarını bile bilmiyormuş. Çocuklarıma gerekli ilaçları verdikten sonra Anastasiya Platonovna’ya telefon ettim, önce sesimi tanıyamayan Anastasiya daha sonra sevinçli bir çığlık atarak hemen eve gelmemi istedi. Metroya bindiğimde herkesin gözü üzerimdeydi, kir pas içerisinde korkunç bir görüntüm vardı. Anastasiya bile beni gördüğünde derin bir of! Çekerek;

“Seni ne hale getirdiler böyle!” diye soruyordu.

Sonra yanıma gelemediği için defalarca özür diledi, kaç kere izin istediye hiç birine cevap alamadığı gibi en sonunda sertçe uyarılınca artık işin peşini bırakmak zorunda kalmış. Benim için onca iyiliklerinden sonra kadın bir de özür diliyordu, onu hasretle kucakladıktan sonra özetle başımdan geçen her şeyi anlattım ve Stella’yı kendisine göndereceğimi de ekleyerek onun Orjonikidze’ye

yakınlarının yanına gitmesine yardımcı olmasını rica ettim. Anastasiya Stella'yı hemen kendisine göndermemi ve onun için elinden geleni yapacağını söyleyince, dünyalar benim olmuştu, karnımı doyurup temiz elbiseler giyindikten sonra hemen istasyona döndüm. Stella gecikince tutuklandığımı düşünerek çocuklarımı kucaklamış için için ağlıyordu, bu yüzden karşısında beni görünce sevinçten havalara uçtu. Anastasiya'nın verdiği parayı ve adresi kendisine vererek hemen metroya bindirdim.

Anastasiya daha sonra bana bir mektup yazarak Stella'yı yakınlarıyla buluşturduğunu bildirdi, hemen sonrasında da Stella'nın mektubunu aldım.

Çocuklar ve eşyalarla birlikte tam üç gün trenin kalkmasını bekledim. Bu süre içerisinde hemşiremiz bize yedirdi, içirdi, ilaç temin etti, hatta tren biletimizi bile onun yardımlarıyla alabildik. Kısacası ailesinden birileri gibi etrafımızda pervane oldu. Soçi'ye kadar hatlar açık olmadığı için tren ancak Novorosisk'e gidebiliyordu, oradan öteye ise deniz yoluyla devam edecektik. Novorosisk'e bin bir zorlukla ulaşabildik, savaşta her yer yıkılmış, yerle bir olmuştu, istasyonlar ve demiryolları harap durumdaydı, bu yüzden bir günlük yol tam iki hafta sürdü. Trenden indiğimizde de gördüğümüz manzara korkunçtu, liman batık gemilerle doluydu ve şehir biteli iki yıl olmasına rağmen savaştan dün çıkmış gibiydi. Hemen gemi için bilet peşine düştüm; ama bu iş çok zor olacağı benziyordu, çünkü limanda iğne atsanız yere düşmezdi, mahşeri kalabalıkta herkes birbirine bağırıp çağırıyor, gırtlak gırtlığa kavga ediyordu. *"Gemi yanaşılıyor bilet alın!"* anonsu yapılırca herkes gişeye hücum etti.

–*"Hasta çocuklarım var, eşim savaşta öldü, çok uzaktan geliyorum, lütfen yol verin!"* diye yalvararak kalabalığı yarıp gişeye ulaştım; ama ne yazık ki son bileti önümdeki kadın aldığından ellerim boş geri dönmek zorundaydım. Çaresiz çocuklarımı da alıp köşe bir yere sığınarak bilet alıp gemiye

binen şanslı insanları seyre koyuldum, doğrusu tam bir kargaşa idi, gemiye binmek için herkes biri birini eziyor, çığniyordu. Esen rüzgardan dolayı üşümeye başlamıştık ve yiyeceğimiz de bitmişti, buna çocuklarımın kulak ağrıları da eklendiğinden durmadan ağlıyorlardı, artık etrafımızdaki insanların bize tahammülleri kalmamış durumdaydı. Dört gün bu şartlarda bekledikten sonra “*Molotov*” adında bir gemi limana yanaşınca herkes yine gışeye saldırdı; ancak bu kez bilet almaya yetişmiştim, zorlukla hatta bir ara denize düşme tehlikesi de atlatarak gemiye binebildim. Yerimiz güvertede idi hava rüzgarlı ve dalgalı olduğundan hepimiz ıslanıyorduk, durumumuzu gören tayfalar bize acıyarak kamaraların bulunduğu alt bölüme indirdiler, burası rüzgar almadığı için sımsıcaktı, birazdan bize peksimet ve şeker de verdiler ancak hayatlarında ilk kez şeker gören zavallı çocuklarım onun nasıl yeneceğini bile bilmiyorlardı. Bir ara kemiklerim de iyice ısınınca:

“Her şeye rağmen ne kadar şanslıyım, eğer yol boyu rastladığım bu insanlar olmasaydı bu yolculuğu tamamlayabilir miydim?” diye düşünüyordum. Deniz sakinleşince gemi hareket etti, biz de o sıcakta deliksiz bir uykuya daldık, nedendir bilmem uzun zamandır ilk defa korku duymadan ve kabus görmeden huzur içinde bir uyku uyudum, hatta alt katta borular patlayıp dünya kadar gürültü olmasına rağmen hiç bir şey duymamıştım. Sabahleyin deniz sakin, güneş ise pırıl pırıldı ve Sohum’a yaklaşıyorduk, kalbim heyecandan yerinden çıkacak gibiydi, öte yandan kafamdan;

“Şehrim beni nasıl kabul edecek, beni tekrar geri gönderirler mi acaba?” düşünceleri geçiyordu, bu arada çocuklarım da sanki kaygılarımı paylaşıyormuş gibi ikisi birden ağlamaya başlayıverdiler.

İLLEGAL YAŞANTI

Aslında eline geçeceğine dair hiçbir umudum olmamasına rağmen gemiye binmeden önce anneme geleceğimi bildiren bir telgraf atmıştım; ama o telgrafi almış ve yakınlardan haber verebildikleriyle birlikte her gemi yanaştığında limana koşuyorlarmış. Sohum limanında gemiden indiğimde heyecandan başım dönüyordu, bir de karşımda annemi görünce daha fazla dayanamadan kendimi onun kollarına bıraktım, hüngür hüngür ağlıyordum. Yakınlarım acıyan gözlerle bana bakıyorlardı ve her ne kadar gizlemeye çalışsalar da kaçarak gelişimden tedirgin oldukları her hallerinden belli oluyordu. Hiç konuşmadan “*lineyka*” denilen tramvay benzeri bir araca binerek evin yolunu tuttuk. Her şeyden çok sevdiğim, özlediğim, rüyalarımın giren şehrim, beni korkulu bir tedirginlikle karşılamıştı, içimden bir şeylerin kopup gittiğini hissettim.

İlk gün kimse bir şey sormadı, yemekten sonra yakınımızda oturan bir çocuk doktorunu eve çağırarak çocukları muayene ettirdik, doktor çocukları iyice kontrolden geçirdikten sonra ağır bir kızamık geçirdiklerini ve kulaklarının mutlaka hastahanede uzman bir doktora gösterilmesini istedi. Sürgüne gönderilen ve oradan da kaçıp gelen birinin çocukları hastahaneye nasıl yatırılabilirdi? Doktor gittikten sonra annem;

“Biz suçlu değiliz ve gücümüz oldukça da mücadeleden vazgeçmeyeceğiz!” diyordu.

Zavallı annem, babam ve ben tutuklandıktan sonra tam 36 yaşındayken bir başına kalmıştı, her şeyimize el konulup evimiz de işgal edildiği için sadece bir odada kalabiliyor ve hiçbir yerde de işe kabul edilmiyordu. Bir süre saklamayı başarabildiği altın liralara yavaş yavaş güvenilir birine satarak geçinmeye çalışmış; ama onlar da bitince beş parasız kalakalmıştı, yakınlarının da çoğu zaten korkudan ya da

savaşın yol açtığı yokluktan yanına gelemiyorlardı. Bu yüzden annem az da olsa bildiği bir işe el atarak elbise dikmeye başladı. İlk zamanlar çok acemilik çektiyse de bir zamanlar elbiselerini diktirdiği Sohum'un en ünlü terzisi olan Raisa İsakovna Levi'nin de yardımlarıyla kendisini oldukça geliştirdi. Sadece müfettişler yakalayıp vergi almasınlar diye geceleri gizli gizli dikiş dikiyordu, gerçi bunu kötüye kullananlar da yok değildi; bazıları elbiselerini diktirdikten sonra parasını vermiyorlar:

“Dırdır edersen seni şikayet ederiz!” diye tehdit edip gidiyorlardı. Ah! şu insanlar, bazen ne kadar alçalabiliyorlar! Annem hiç anlatmıyordu; ama Allah bilir daha ne sıkıntılar, ne acılar çekmişti...

Annemin baba tarafı çok kalabalıktı; ama onlar da çok zor durumdaydılar, küçük teyzem eşi ve çocuklarıyla birlikte tutukluydu. Büyük teyzemin iki oğlu savaşta ölmüşler, üçüncüsü ise kolunu kaybederek geri dönebilmişti, dayılarımın durumları da farklı değildi, onlar da çocuklarını savaşta yitirmişler ve ellerinde avuçlarında bir şey kalmadığından anneme ancak sınırlı olarak yardımcı olabiliyorlardı. Kısacası hepsinin ocakları sönmüş, büyük bir yas ve yoksulluk içerisindeydiler.

1943 yılında evimize isabet eden bir bomba genelde işgalcilerin oturduğu bölümü harap edince hepsi kendilerine başka yerler bulmuşlardı, bu arada ev her ne kadar başkaları tarafından işgal edilmiş durumdaysa da yasal olarak annemin mülküydü. Bu yüzden bomba olayından sonra hemen belediyeden gelip, kendisine iyi bir iş verilmesi karşılığında evin mülkiyetini belediyeye bırakmasını istemişler. Daha sonra tamiratını yaparak ofis ya da lojman olarak kullanacaklarmış, Annem *“Gerekirse tamiratı ben yaparım,”* diyerek teklifi geri çevirmiş. Arkadaşları annemin bu cesur tavrına hayret ederlerken yakınları ise kendisine deli gözüyle

bakıyorlarmış. Bunun üzerine olanları duyan Kadir dedem annemi köye çağırarak;

“Asiye kızım! Sen ihtiyar babanı dinle, kimseye teslim olma moralini de bozma; ama bana sorarsan tamirat yapmaları karşılığında evini bir kuruluşa kiraya ver, daha sonra tamir masraflarını kiradan düşersin,” diye öğüt vermiş. Annem de dedemi dinleyerek karayollarıyla anlaşmış, ben geldiğimde tamirat bitmiş ve yerleşmeye başlamışlardı; ama tamirat bedeli düşüleceğinden daha uzunca bir süre kira ödenmeyecekti, bu yüzden de henüz annemin eline geçen bir şey yoktu ve ancak kıt kanaat geçinebiliyordu ve tam bu sırada da iki çocuğumla ben illegal bir yaşantıyla karşısına çıkıvermiştim. Bu arada oğlum hummaya yakalandı, annem gece gündüz çocukların başındaydı, eşimi ise kaldığı yerde devamlı benim yüzümden NKVD’ye çağırarak tehdit ediyorlarmış, sadece işinde çok iyi bir uzman olduğu ve görev yaptığı teknik okul yöneticilerinin kendisine sahip çıkmasıyla durumu idare edebiliyormuş. Kısacası hiçbirimiz diğerine yardım edebilecek durumda değildik. Bir de paralar tedavülden kaldırılıp yenileriyle değiştirilince elimizdeki üç kuruşu da kaybedip tam takır kalakalmıştık.

Kısa bir süre sonra tekrar 39. madde kapsamında arananlar listesine girmiştım ve peşimde olan birimlerin başında eski dostlarım (!) Nuri ve Platon Arşba bulunuyorlardı. Bu adamlar benim gibi bir halk düşmanının Sohum’da yaşamasına izin verilemeyeceğini ve derhal izinsiz olarak terk ettiğim Kuzey Kazakistan’a geri dönmem gerektiğini söylüyorlardı. Yakalanma tehdidi altında olduğumdan Oçamçıra’ya gidiyormuş gibi yapıp gizlice eve geri dönüyor ve kimseye görünmeden anneme yardımcı olmaya çalışıyordum. Ancak eve her dönüşümde Mikhail Kintsurişvili adındaki bir çekist sanki kokumu alıyormuşçasına eve damlıyor ve çocuklar korku içinde

ağlaşırlarken ben de hemen bir köşeye saklanıyordum. Artık her kapı çalındığında eskiden olduğu gibi korkudan irkilir hale gelmiştik.

1949 şubat ayında eşim de Sohum'a geldi; ancak bir türlü oturma izni alamayınca Tkuarçal Bölgesi'nin Kozan Kasabası'nda kendisine bir iş buldu ve zamanla sık sık arabasının bakımını yaptığı KGB başkanıyla ahabap oldu. Başkan ona Sohum'da oturma izni alabilmesi için yardımcı olacağını söylemiş.

Sonunda işlerim biraz olsun yoluna girer gibi oldu, tüm bunlara sebep olan kişilerden sizlere biraz bahsedeyim. Can arkadaşım Anya Cayani'den daha önce de söz etmiştim, Anya şimdi Profesör olan İrakli Antelava ile evlenmişti. İyi kalpli cesur ve özel insan olan Antelava, Zugdidi de soylu bir ailenin evinde dünyaya gelmişti, dünya görüşü çok farklı ve son derece özgürlükçü bir akademisyen olduğundan tam dört kez atılmış; ancak her defasında üniversitedeki görevine iade edilmişti, çünkü yeri doldurulamaz özellikte bir öğretim üyesiydi. İrakli önce iyi bir tarihçi olduktan sonra ikinci bir üniversitede finans ve ekonomi eğitimi de almıştı. 1936 yılında Sohum Devlet Enstitüsü'nde tarih derslerine girdiği sıralarda Anya ile tanışarak evlenmişlerdi. Anya ve İrakli benim en kötü günlerimde hep yanımda oldular, insanların gölgelerinden bile korktukları 1940 yılında bana yazdıkları mektubu ne zaman bunalsam açıp açıp okurdum, böylesine samimi ve cesur insanlardı. Sürgünden döndükten sonrada her zaman bana kapılarını açık tuttular, polisler peşime geldiklerinde kaç kez onların evinde saklanmışım. Evlerinde verdikleri davetlere beni de çağırırlar ve İrakli beni misafirlerine *"Bu sevgili eşimin en yakın arkadaşı ve ailemizin en değerli dostu, suçsuz yere yargılanıp çok büyük haksızlıklara uğradı,"* diye tanıtarak her fırsatta onurlandırır. İrakli ve Anya sürekli olarak bana iş bulmaya

da çalışıyorlar, bir yandan da enstitüye girerek bitirmem için ısrar ediyorlardı.

“Bu böyle gitmez, gerçek bir gün mutlaka galip gelecek!” diyorlardı. Sonunda bana Sohum’a komşu Gulripş Vilayeti’nde oturma izni sağlayıp enstitüye de kayıt yaptırmamı sağladılar.

13 Haziran 1949’dan sonra Abhazya’da tekrar toplu sürgünlere başlandı. Özellikle Türkleri ve Grekleri sürüyorlardı, Grekler Kuzey Kazakistan’a, Türkler ise Sibiry’a gönderiliyorlardı. Bu öyle bir sürgündü ki çocuk ayırt etmeden genellikle akşamüstleri kamyonla kapıya yanaşıp *“Yarım saatiniz var toparlanın!”* diye bağırıyorlardı, insanlar daha neye uğradıklarını anlayamadan ve içine düştükleri şoktan kurtulamadan kendilerini kamyon kasalarında buluyorlardı. Kamyonlar vızır vızır *“Kealaşür”* tren istasyonuna bu zavallıları taşıırken komşularımız Grek ve Türkler göz yaşları içinde el sallayarak bizlere *“veda”* ediyorlardı, katlanılması çok zor bir manzaraydı bu..

Sonunda felaket bizim kapımızı da tekrar çalmakta gecikmedi. Eşim de Tkuaşçal Bölgesi’nden götürülen Greklerle birlikte sürgüne gönderilmişti. Artık ben de ne zaman gelip alacaklar diye bekliyordum, çünkü kaçaklığımın üstüne bir de, *“Güvensizlik ve vatan hainliği suçlamasıyla sürgün edilmiş”* birinin eşiydim. Hepimiz elbiselerimizle yatağa giriyor, evimize doğru bir araba sesi duyduğumuzda korkudan titreyerek bekliyorduk. Ancak araç geçip gittikten sonra derin bir oh! çekiyorduk. Bu sürgün, gece gündüz günlerce devam etti, 1950 yılında bile hala devam ediyordu. İki yıl içerisinde Abhazya’dan sürülenlerin toplamı 12 000 aile civarındaydı ve bunlar arasında bulunan Grek aydınlarının tamamına yakını Kazak bozkırlarında açlıktan, soğuktan ve işkenceden hayatlarını kaybetmişlerdi.

Sürgün işlemi köylerde daha feci ve acımasız uygulanıyordu, kamyonlarla köye giriliyor ve evlere

yanaşıldığı gibi insanlar daha toparlanma fırsatı bile bulamadan kendilerini kamyon kasalarında buluyorlardı. Hayvanlar sanki olanları hissediyormuş gibi böğürüyorlar, yürekleri parçalayan köpek ulumaları ortalığı çınlatıyordu. Tam bir kıyamet günüydü adeta, annenin çocuğunu, kardeşin kardeşini, evladın babasını görebilecek durumu yoktu, öylesine bir kargaşa vardı ki, ailenin bir kısmı bir tarafa, kalanlar ise başka bir tarafa gönderilebiliyordu. Eşimin bizzat gördüğü bir olayda sürgüne gönderilen bir Türk'ün eşi, kendisi Türk olmadığı için sürgüne gönderilmeyormuş ve eşiyle çocuklarından ayrılmak istemeyen anne ise kendisinin de onlarla birlikte sürgüne götürülmesi için göz yaşları içinde yalvarıyormuş. Ağlamaları kabul görmeyen kadıncağızın kendisinden sonsuza kadar uzaklaştırılan ailesinden ayrılmamak için kilometrelerce kamyonun peşinden yırtınarak koşması insan olanın kalbini parçalayacak gibiymiş. Bu trajedi acımasız bir soykırımdı. Elbette bu soykırımı yazacak bir çok insan ve tarihçi olacak.

Boşaltılan evlere Gürcistan'dan aileler akın akın getirilip yerleştiriliyordu. Aslında o zavallı insanlar da doğup büyüdükları topraklardan zorla kopartılarak Abhazya'ya yerleştiriliyorlardı; ama bu onlar için bir sürgün sayılamazdı. Artık kamyonlar aralıksız insan taşıyorlardı, bazıları Sibirya buzulları ile Kazakistan steplerine, bazıları ise dünyanın en güzel köşesi Abhazya'ya...

Bir sabah çalan kapıyı açtığımda mahalle polisi Kintsurişvili yanında iki çekistle karşımda duruyordu, benim için geldikleri kesindi, çekistlerden biri;

“Adile Abbasoğlu siz misiniz?” diye sordu, ben bir yandan beni ele vermemesi için yalvaran gözlerle mahalle polisimize bakarken öte yanda da çekistlere;

“Hayır o burada kalmıyor, kendisine oturma izni verilmediği için Oçamçıraya yakınlarının yanına gitti.” diye cevap verdim. Cesaretim karşısında Kintsurişvili'nin ağzı

açık kaldı; ama beni satmadı. Adamlar da zaten beni tanımadıklarından şimdilik atlatmıştım; ama buralarda daha fazla kalmamın ne kadar tehlikeli olduğu apaçık belliydi, bu yüzden hemen Muk köyüne dedemlere gittim. Bu arada sık sık eve gelip annemi tehdit etmeye de başlamışlardı, dayızadelerimden birinin oğlu olan Nuri o sıralar “*Halk Mahkemesi*”nde hakimdi, sanıyorum onun sayesinde peşimdekilerden bir süreliğine de olsa kurtuldum.

1949 yılında oğlum 7 yaşına girmişti ve artık bir okula kaydedilmesi gerektiğinden annem bir dilekçeyle okula başvurdu; ancak tam eğitim dönemi başlayacakken Türk ve Grek soyadı taşıyanların okullara kayıtlarının yapılmayacağı bize söyleniyordu. Küçük çocuk okula alınmamasına çok içerlemiş içine kapanmıştı; ancak burada da imdadımıza Anya ile eşi yetiştiler, okul müdürü yakın dostlarıydı ve sonunda oğlumu baba soyadıyla değil benimkiyle okula kaydettiler, sanki benim soyadım “*Oğlu*” diye bitmiyormuş ve sicili çok temizmiş gibi...

CASUSLUĞA AYARTILMAM İÇİN BASKILAR

Çocukluğumdan beri Türkçe’yi iyi biliyordum, benimle konuşanlar Türkçe’yi aksansız ifade edişime hayranlıklarını gizlemezlerdi; ama günün birinde bunun bile başıma dert açacağını hiç düşünemezdim doğrusu. Bu yüzden Platon Arşba beni MVD’ye çağırıp, (Ministerstvo Vnutrennikh Del, yani İçişleri Bakanlığı- NKVD’nin yeni adı)

“Bizimle çalışacak iyi derecede Türkçe bilen biri gerekiyor elemelerden sonra senin isminde karar kıldık,” dediğinde önce ciddiye almayarak her zamanki gibi benimle dalga geçildiğini zannettim; ancak Platon’un amca oğlu ve Stalin’in yeni dostlarından (Stalin Abhazya’ya geldiğinde birlikte av partilerine katılırlarmış) Nuri Arşba da aynı teklifi yineleyince endişe etmeye başladım. Türkçe’yi iyi

bilmediğimi, okuma yazmamın ise hiç olmadığını, ayrıca sır tutamadığım için böyle gizli bir görevde çalışmamın sakınca doğuracağını söylemeye çalıştıysam da kimseyi ikna edemiyordum. İlk zamanlar istediğim kadar yalan söyleyeyim kızmadan tatlı tatlı konuşuyorlardı; ama giderek sertleşmeye başladılar ve annemi de çağırıp tehdit etmeye başladılar. Bizzat İçişleri Bakanı *Şalva Bakuçava* annemi korkutmaya çalışıyordu, oysa biz Bakuçava ve ailesiyle çok eskilerden beri tanışıyorduk. 1920’li yıllarda Gürcistan’dan gelen bu kalabalık ailenin durumları çok kötü olduğundan babam sık sık kendilerine yardım eder, anneleri de Tanrı’dan sonra en çok anneme ve babama dua ederdi. Ama kaderin şu cilvesine bakın ki kursağında bizim tuz ekmeğimiz olan bu kişi, şimdi bizim gırtlığımızı sıkmaya çalışıyordu. Bir gün yine bağıra çağıra azarlarken annem artık dayanamayıp eskileri yüzüne vurmuş; ama adam yine de hiç utanıp sıkılmadan;

“Yok ya, yardım etmişmiş! Ulan o pis burjuva zaten parayı atacak yer arıyordu be!” diye bağırmaya devam etmiş.

Bu insanlara bir şey anlatmak mümkün değildi, iki de bir MVD’ye çağırılıyordum, bazen beni bulamadıklarında sırf huzursuz etmek ve onurumu kırmak için oğlumu bakanlığa götürüp saatlerce tutuyorlardı. Sonunda, MVD’de müfettiş olarak çalışan Meksut Dayımın oğlu Yura bizimle uğraşanlara;

“Kız kardeşimi rahat bırakın, yoksa başınıza öyle bir çorap örerim ki pişman olursunuz!” sertliğiyle dikilince peşimi bıraktılar. Onlar bıraktılar ama 1950 yılından itibaren bu kez de Tiflis’ten gelerek uğraşmaya başladılar.

Çocuklarımı özlediğim için Muk Köyü’nden gelmiş evi toparlayarak hasta anneme yardımcı olmaya çalışıyordum ki evin önünde oynayan Leyla, beni *“anne!”* diye çağırıyordu, bu aslında alışılmış bir durum değildi, çünkü arada bir Leyla

hata yapıp anne diye seslendiğinde oğlum hemen kız kardeşinin ağzını kapatarak;

“Unuttun mu? Anne diye değil Nanduw (büyük anne) diye bağıracaksın, yoksa annemizi tutuklarlar!” diyerek sustururdu.

Zavallı çocuklarım rahat rahat *“Anne!”* diye bile bağırıyorlardı, bazen anneme;

“Nanduw, niçin annemiz diğer çocukların anneleri gibi yanımızda değil?” diye sorarlarmış.

Neyse, Leyla’nın seslenmesi üzerine aşağı inip kapıyı açtığımda kısa boylu, küçücük kafalı ve fırıldak gözlü genç bir adam karşımda duruyordu. Bir süre dikkatle beni süzdükten sonra,

“Siz Adilesiniz!” diye konuştu.

“Adile olduğumu nereden çıkardınız, tanıştırıyor muyuz ki?”

“Okuduğum tarihçenizden ve on yıl önceki fotoğraflarınızdan.” dedikten sonra sıralıyordu;

“Mavi gözlü, altın rengi saçlar, sol yanağında bir ben,...”

Ruşa’yı tam bir Gürcü aksanıyla konuşuyordu.

“Ne yazık ki bayağı değişmişsiniz; ama yine de tarife uyuyorsunuz.”

Bu arada çocuklarda koşarak gelmişler ayaklarıma dolanarak korkulu gözlerle adama bakıyorlardı, adam da kapıda dikilirken görünmekten kaçınan bir tavırla konuşuyordu;

“Beni içeri davet etmeyecek misiniz? Kapı önünde konuşmamız pek uygun değil!”

İster istemez içeri davet ettim; ama kafamda kim bu adam? diye kocaman bir soru işareti vardı, adam salona girer girmez hemen masaya oturarak benimle ilgili değişik sorular sormaya başladı, önceleri bana hiç korkulacak bir tip gibi gelmediği için;

“Niçin bu kadar benimle ilgileniyorsunuz?” diye sordum. Sinsice gülerek,

“Görevim gereği...” cevabını verdi, ardından konuşmayı edebiyata çekerek hangi klasikleri okuduğumu ve hangilerini beğenip beğenmediğimi öğrenmeye çalışarak, “*On İki Sandalye*” ve “*Altın Buzağı*” adlı eserleri okuyup okumadığımı soruyordu. Okumadığımı söyleyince;

“*A! Olur mu hiç? Bu kadar ilginç eserleri şimdiye kadar nasıl okumadın? Ben sana yarın getiririm, bu kitapları mutlaka okumalısın!*” diyordu, ben isteksiz davransam da o ertesi günü mutlaka geleceğini söyleyerek ve beni bir şövalye gibi selamlayarak evden ayrıldı. O sırada hasta annemi ziyarete gelen dayı oğlum Yura, kapı aralığından adamı görmüş ve konuşmalarımızı dinlemişti.

“*Bu adam ajan, bilesin!*”

“*Nereden biliyorsun?*”

“*Bakanlıkta gördüm, Tiflis’ten gönderilmiş, çok dikkatli ol!*”

Ertesi gün “*On İki Sandalye*” kitabını getirdi ve bir kaç gün sonra almaya geleceğini söyleyerek ayrıldı. Gerçektende beş gün sonra tekrar geldi ve sanki kırk yıllık dostmuş gibi hal hatır sorduktan sonra asıl konuya girerek sordu;

“*Okudunuz mu?*”

“*Evet*”

“*Bu kadar çabuk mu?*”

“*Ne yani, bu kadar çabuk okunamaz mı?*”

Şimdi ona zaten işsiz güçsüz evde oturduğum için “*Kitap okumaktan başka ne işim var?*” diyemezdim.

Kitabı beğenip beğenmediğimi hangi kahramanların dikkatimi çektiğini sormaya kalkınca da iyice ayrıntılara girerek kitapla ilgili değerlendirmeler yapmaya başladım, aptalın biri olduğumu düşünmesini istemiyordum. Tebessüm içinde kafasını sallayarak beni dikkatle dinledikten sonra

teşekkür ederek ayağa kalktı ve kitabı koltuğuna kısıtırıp gitmeden önce masaya “*Ogonyok*” dergisini bırakarak içinden şu an hatırlayamadığım bir makaleyi okumamı rica etti.

On gün sonra tekrar geldiğinde yine bol bol edebiyat sohbeti yaptıktan sonra tam gideceği sırada cebinden kırmızı kimliğini çıkarıp KGB elemanı olduğunu söyledi ve;

“*Siz bize gereklisiniz!*” deyiverdi, aslında böyle bir şeye hazırlıklı olmama rağmen yine de çok şaşırmıştım.

“*Benim doğru düzgün bir eğitimim bile yok, enstitüden atıldığımı bilmiyor musunuz? Niçin beni istiyorsunuz ki?*”

“*Siz Türkçe bilmiyor musunuz?*”

“*Çocukluğumda bir şeyler biliyordum; ama artık unuttum sayılır.*”

“*Yalan! Doğru söylemiyorsunuz, yüz ifadeleriniz sizi ele veriyor.*”

“*Sohum’da herkes Türkçe konuşur; ama bu, o dili iyi bildiğim anlamına gelmiyor.*”

“*Hayır bilmiyorlar, zaten herkeste o kadar akıl nerede?*”

Ben hala inat ediyordum; ama o da geri adım atmıyor ve işi tehdide kadar götürüyordu.

“*Seni şu an bile tutuklayabileceğimi anlamayamıyor musun?*”

Artık çok sık ziyaretime gelmeye başlamıştı, ancak her gelişinde ayrı bir kişiliğe bürünüyordu, bazen tehdit ediyor, bazen aşırı değer vererek konuşuyor, bazen de hep alttan alıyordu. Tabi doğal olarak her gelişinde de bir kitap getiriyordu, ama son getirdiği kitabı okumadım, bu yüzden yine kızarak aba altından sopa gösteriyordu,

“*Senin başka çıkışın yok! Politik suçluydun, şimdi ide kaçak durumdasın.*”

Sonunda yeterince korktuğuma kanaat getirmiş olacak ki, işle ilgili konuşmaya başladı.

“Seni iki yıllığına Doğu Araştırmaları Enstitüsü’ne göndereceğiz, orada Türkçe’ni iyice geliştirdikten sonra Türkiye başta olmak üzere bir çok doğu ülkesine gönderileceksin.”

“Ben ne yapacağım ki oralarda?”

”Bizim için çalışacaksın.”

“Benim içim dışım bir, sır da tutamam, zaten ne kadar konuşkan biri olduğumu siz de gördünüz.”

“Olsun önemli değil, gerektiğinde dilini ısırırsın”

“Hayır! Ben böyle bir görevi hiç bir zaman kabul edemem.”

“Onu göreceğiz!”

Daha sonra tekrar geldiği gibi sessizce çekip gitti. O gittikten sonra tesadüfen eve uğrayan Yura’ya her şeyi ayrıntılarıyla anlattım.

“Nasıl böyle bir görevi kabul edebileceğimi düşünürler? Ben bu görevlerdeki insanlardan az mı çektim?” diye ağlarken annem de;

“Dila! Kabul etme tabi, zaten bu namussuzlar insanı kullanır, sonra da öldürüp bir kenara atarlar.” diyor bunun üzerine ben yine, *“Ölürüm; ama yine de kabul etmem.”* diye haykırıyordum.

Yura çok üzülmüştü mutlaka bu işe bir çözüm bulacağını söyleyerek evden ayrıldı. Daha sonra arkadaşlarından Gürcistan’dan gelen bu ajanla kendisini buluşturmalarını rica etmiş ve görüşmede adamı,

“Kız kardeşimi rahat bırakın, bu kadar yetmedi mi?” diye sıkıştırdıysa da;

“Kız kardeşinize ben de çok acıyorum; ama yukarıdan, ikna edemezsen Tiflis’e sakın gelme! diye emir aldım, başka ne yapabilirim? cevabını alıyor ve o da ajanı tehdit etmek zorunda kalıyordu.

“Sohum’da başına bir kaza gelebileceğini hiç düşündün mü?” Yura bu tehdidi boşuna savurmamıştı, bir

süre sonra kuzenimin eşi Şamil Ayüardan ile birlikte ajanı tenhada bekleyip kıstırmışlar, Şamil çok sert bir kişilikti, bu yüzden kestirmeden lafa girmiş;

“Dinle! Eğer seni bir kez daha kız kardeşimizin yakınlarında görürsem kafanı bir tavuk kafası gibi kopartır kalan vücudunu da dilim dilim doğrarım!”

Adamcağız korkudan ödü kopmasına rağmen hala;

“ Yukarıdan emir var, ben ne yapabilirim?” diyormuş; ama bizimkiler kestirip atmışlar.

“Bizi ilgilendirmez, ne yaparsan yap, Adile’den uzak dur!”

“O zaman bari şehirden ayrılışın, ben de amirlerime kendisini bulamadığımı söyleyeyim.”

Bunu haber alınca hemen gidip Anya ile İrakli’ye anlattım, onlar da bana *“Uzağa gitmene gerek yok, ortam sakinleşinceye kadar bizim evde saklanırsın, yeter ki kimseye görünme,”* diyerek bir aydan uzun bir süre beni evlerinde misafir ettiler. Kimseyle ilişkim yoktu, sadece arada bir gizlice getirilen oğlumla görüşebiliyordum o kadar. Bu arada ajan da Gürcistan’a geri dönmüş, rahat bir nefes almıştım. Ancak uzun sürmeden huzurum tekrar bozuldu, bu kez de Nuri Arşba beni makamına çağırarak açık konuşuyordu;

“Niye naz yapıyorsun? Sana iyi bir teklifte bulunuyorlar, annen ve çocukların iyi bir hayata kavuşacaklar, sen de bir leydi gibi istediğinde yurt dışına bile gidebileceksin, daha ne istiyorsun?”

“Nuri, bırakın beni! Ben kendimi biliyorum ve bu işi yapamam!”

“Korkuyor musun?”

“Hayır korkmuyorum! Ama insanları ispiyonlamak bana göre bir iş değil!”

“ O zaman senin sonun çok kötü olacak!”

Nuri Rusça konuşmasını bırakarak birden Türkçe en ağır küfürleri sıralamaya başladı, bu küfürler ve hakaretler

bana yönelikti; ancak nasıl olduysa kendimi frenleyerek hiç bir şey anlayamamış gibi davranabilmişim, bu durum bir kaç dakika sürdükten sonra Nuri;

“Bak gördün mü? Birde bu işe uygun olmadığını söylüyordun, halbuki ettiğim bütün küfürleri anladığın halde ne renk verdin ne de kılın kıpırdadı !” odadan çıkarken bile arkamdan hala bağıırıyordu.

“Adile! Tekrar söylüyorum sonun kötü olacak! Kabul etmekten başka bir yolun yok!”

Bu görüşmelerin ardından daha önce Gürcistan’dan gelen ajan tekrar ortaya çıktı; ama bu kez Tiflis’deki amirlerinden kuvvetli bir azar işitmiş olacak ki işini çok sıkı tutuyordu, oturup tüm geçmişimi tekrar hatırlattıktan sonra tehditlerini sıralamaya başladı.

“Aynı şeyleri tekrar yaşamak zorunda kalırsın...Çocuklarını elinden alırlar... Anneni tutuklarlar...”

Arşba kardeşler de beni dünyanın bir ucuna tekrar sürmekle korkutmaya çalışıyorlar ve kinayeli bir biçimde,

“Dikkat et! Başına bir iş gelsesin!” diyerek sinir sistemimi alt üst ediyorlardı.

LUBYANKA’DA

Annem de ben de Moskova’da Anastasiya dışında çok önemli bir aile dostumuz olduğunu unutmuştuk, bu kişi Aleksandır İvanoviç Kanukov’dur. Kanukov çok geniş bir çevresi olan saygın bir askeri inşaatçıydı, durumumuzdan birileri kendisine bahsetmiş olacaklar ki 1951 kasım ayında telgraf çekerek beni Moskova’ya davet etti. Geçici olarak oturma aldığım Gulrıps’tan ayrılıp bir yere gitme iznim olmamasına rağmen tüm riskleri alarak kızım Leyla ile birlikte yola koyulduk. Moskova’ya varışım sorunsuz oldu, kısa bir dinlenmeden sonra Aleksandır vakit kaybetmeden

SSCB yüksek Sovyet’ine hitaben bir dilekçe yazmamı istedi, ancak kağıdı önüme koyduktan sonra da;

“Olabilirdi kadar kısa ve öz yaz, çünkü uzun yazıları hiç bir şekilde okumazlar,” diye uyardı, ben de gerçekten son derece öz bir şekilde bir sayfalık bir dilekçe yazarak başımdan geçenleri ve durumumu anlatıp Gürcistan KGB’si tarafından rahatsız edilmeme son verilerek Sohum’da oturma ve çalışma izni isteğimi belirttim. Aleksandır ertesi günü beni yüksek sovyette görevli olan dostu Lebedev’e götürdü. Lebedev de yüksek Sovyet üyesi Şvernük’in özel kalemine götürüp randevu sırasına kaydetti. Sıramın 620 olduğunu bugün bile hatırlayabiliyorum, tam dört gün sabah gelip akşama kadar sıramın gelmesini bekledim, koskoca salonda yüzlerce kişi çıt çıkarmadan oturuyorduk, ağlayanlar gözyaşlarını içlerine akıtıyorlar, dertliler sessizce of çekiyorlardı ve sıra hızla ilerliyordu, ismi okunanların kocaman kapıdan girmeleriyle göz yaşları içerisinde çıkmaları bir oluyordu. Sonunda benim de adım okununca heyecandan dizlerimin bağı çözüldü ve ayağa bile kalkamadım; ancak adım ikinciye okunduğunda tüm gücümü toplayarak kapıya doğru ilerleyip içeriye girdim, oda da oturan üç kişi tepeden tırnağa beni dikkatle süzdükten sonra kendi aralarında fısıltıyla konuşup başka bir odaya götürdüler, bu odadaki masanın başında yaşlı bir adam oturuyor, yanı başında da sekreteri olduğunu tahmin ettiğim genç bir bayan dikiliyordu. Adam odaya girip yanına varıncaya kadar adeta röntgenimi çekti, girerken kapısındaki yazıdan anladığım kadarıyla bu adam yüksek Sovyet üyesi Şvernük’ti. Önce önündeki dilekçeme şöyle bir göz gezdirdikten sonra bir kişiye telefon edip adımı söyleyerek;

“Çözümleyip cevabı da bildirin!” diye emretti ve sonra yanındaki bayana beni göstererek seslendi;

“Biz hanımefendiye nasıl yardımcı olabileceğimizi düşünürken siz de kendisini bekleme salonuna alın!”

Salonda tek başıma oturuyordum, artık randevu saati de bittiği için tek başımaydım, bir süre sonra iki polis yanıma gelerek,

“Niçin burada bekliyorsunuz?” diye sordular, ben de *“Burada beklemem söylendi,”* cevabını verdim.

“Hah! Demek o sizsiniz, bizi takip edin,” diyerek dışarı çıkardılar ve bir polis aracına bindirip hareket ettiler. Bir süre sonra ancak araç durup dışarı çıktığımda nerede olduğumu anlayabilmiştim, burası girenin bir daha özgür çıkamadığı Lubyanka’daki KGB merkeziydi. *“Başıma neler gelecek acaba?”* diye düşünüyor; ama korkudan soru falan soramıyordum, demek ki dönüp dolaşıp tekrar aynı noktaya gelmiştim. Kapıdaki nöbetçiler kendilerine haber verilmiş olacak ki

“Adile Abbasoğlu siz misiniz? Bizi izleyin!” diyerek dokümanlarımı aldılar ve yıllar önce duyduğum kelimeleri tekrar hatırlattılar.

*“Eller arkaya!, Baş önde!, Geriye bakmadan ilerle!...boydan boya yolluk halılarla kaplı uzun koridorlarda ilerliyorduk, ayak seslerimiz bile duyulmadığından ürkütücü sessizlik neredeyse kanımı donduruyordu, üst kattaki sağda solda demir parmaklıklı hücrelerin de bulunduğu bölümden geçtikten sonra birden önümüze çıkan kapıdan aydınlık ve büyük bir odaya girdik, iyi döşenmiş odanın duvarlarında Marks, Engels, Lenin ve Stalin tabloları asılıydı, ortadaki telefonla dolu kocaman masada yaşını başını almış, dökük saçlı, keskin ve ürkütücü bakışlı bir adam oturuyordu, aslında ben her zaman kapıya yakın yerlere oturmayı tercih ederdim, ama o, *“Buraya oturun!”* diye masasının dibindeki bir yeri gösterince oraya ilişiverdim. İnsanı delip geçen bakışlarıyla bir süre daha beni süzmeye devam ettikten sonra esneyerek arkasına yaslanıp ensesini kaşıdıktan sonra;*

“Söyle bakalım! Kimsin, nesen, seni Moskova’ya getiren nedir?” diye sordu, ne diyeceğimi düşünürken

soruyu tekrarladı, ama cevap vermeme bile fırsat bırakmadan, *“Sen çocukluğundan başlayarak ta başından beri her şeyi anlat!”* deyince iyice elim ayağıma dolandı; ama *“artık ne olacaksa olsun”* diyerek, en başından beri yaşadığım her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlattım. Beni ilgiyle dinliyor bazen de iyice emin olmak için tekrarlatıyordu, sonunda hikayemi bitirdiğimde artık ağlamamak niçin kendimi zor zaptediyordum. Sözlerim bitince düğmeye basarak birini çağırdı, odaya gelen ve insana güven veren güleç yüzlü adama dönerek;

“Roman okumaya ne gerek var, al sana canlı roman!” dedikten sonra bana döndü ve;

“Bu benim yardımcım, şimdi onunla gidecek ve bana anlattığın her şeyi ona da anlatacaksın! Bir tek farkla, söyleyeceğin her şeyi yazmanız gerekiyor.”

Sonra yardımcısıyla birlikte pencereleri tutukluların bulunduğu bölüme bakan başka bir odaya geçtik, beni bir masaya oturtup önüme kağıt, mürekkep ve kalem koyduğu anda birden boşaldım, ağlama krizine girmiştim ve kendimi zaptedemiyordum. Sonunda yardımcı eliyle sırtımı sıvazlayarak;

“Sakin ol, üzülme, her şey iyi olacak! Az önce seni dinleyen adamın hayatı boyunca ilk defa birine acıdığını gördüm, sadece bu bile iyi bir başlangıç,” diyordu. Sonra sessizce,

“Şimdi acele etmeden ve hiçbir şeyi atlamadan başından geçen her şeyi yazmanı istiyorum.” diyerek yanıma oturdu.

Konuşmanın çok daha kolay olduğunu yazmaya başlayınca anladım; ama onun da yardımlarıyla aralıksız saatlerce yazdım, bir ara bana acıkıp acıkmadığımı sorduysa da ben teşekkür ederek bir şeye ihtiyacım olmadığını söyledim. Sonradan anladığıma göre ben orada yazarken onlar da Sohum’a, Tiflis’e ve Kuzey Kazakistan’a telefon

ederek söylediklerimi kontrol ediyorlarmış. Gece yarısı yazacaklarımı bitirip müdürün odasına geçtiğimizde;

“Nerede kalıyorsun? Gecenin bir vakti seni kim götürecekt?” diye sordu, ne diyebilirdim ki;

“Tren istasyonunda kalıyorum.”

“Bak işte bu olmadı, yalan söyledin!”

“Beni öldürseniz de nerede kaldığımı söyleyemem!”

Gülerek burada yalan söylemenin gereksiz olduğunu ve tekrar eve nasıl gideceğimi sordu, bu arada yardımcısı söze girdi, *“Ben onu metroya bindiririm, ineceği yer kaldığı eve yakın!”* müdür tekrar bana dönerek;

“Yarın saat 12’de seni bekliyorum.”

“Size nasıl gelebilirim ki?”

“Kapıda adını söylemen yeterli, seni odama getirirler.”

Yardımcı beni metroya yetiştirdi, misafiri olduğum Kanukov’ların daireleri merkezde ve generallerin oturduğu bir binadaydı. Metroya yakın olduğu için koşarak eve geldim, üzerimdeki heyecanı ve korkuyu henüz atamamıştım. Hemen ardından Aleksandır da içeri girdi, meğer peşimden geliyormuş.

“Dila nerede kaldın? Meraktan öldük!” diye sorduğunda bir çırpıda olanı biteni anlatıverdim. Aleksandır duruma sevinmiş gibiydi.

“Seni Lubyanka’ya kadar götürüp geri bıraktıysalar işlerin yolunda hiç merak etme!”

“Ancak her ne kadar sizi ele vermemek için istasyonda kaldığımı söylediysem de inanmadılar.”

Aleksandır gülmeye başladı.

“Senin bende kaldığını onlar ta başından biliyorlardı, onlar bizim her adımımızdan anında haberdar olurlar!”

“Bu nasıl oluyor ki?”

“Onların bulunduğu tüm binaları ben yaptığım için benimle ilgili her şeyi bilirler; ama senin beni korumaya çalışman hoşlarına bile gitmiştir dert etme.”

Ertesi günü saat 12’deki randevuya Aleksandır’la gittim. Müdür beni gülerek karşıladıktan sonra;

“Gerekli tüm belgeleri inceledikten sonra Sohum’da kalabileceğine karar verdik!” diyor ve o sırada içeri giren yardımcısına:

“Sana yapılacakları söyledim, benim acelem var!” diyerek çıkıp gidiyordu. Yardımcı ise hemen anlatmaya başladı;

“Bir ay Moskovada kalma iznin var, hiçbir endişe taşımadan gönül rahatlığı içinde gez dolaş, sinemaya, tiyatroya, konserlere git! Ancak önce oturup sana vereceğim şu altı rakamlı sayıyı iyice ezberle ve eve gittiğinde de kaybolmayacak bir yere not et. Eğer Sohum’a döndüğünde birileri seni rahatsız edecek olursa şikayetini isim de belirterek hemen bize bildir, bir zarfın üzerine sadece “Moskova” yazarak yanına bu numarayı eklemen yeterli, zarfı kimse açamaz ve direkt bize gelir, biz de gerekeni yaparız!”

Şaşkınlık içerisindeydim rüyada görsem inanamayacağım şeyler oluyordu. Hayatım değişiyor mu acaba? Bunca çektiklerimden sonra rahat edebilecek miyim? diye düşünüyor; ama aklım kesmediği için işin içinden çıkamıyordum.

BİTMEYEN KORKU

Birkaç gün sonra Anastasiya Zuyev’e telefon açtım, sesimi duyduğu gibi hemen beni yeni evine davet etti, o artık tanınmış kompozitör Oranski ile evlenerek Gogol Caddesi’ne taşınmıştı. Anastasiya her zamanki gibi güler yüzlüydü, bir

sürü sohbet ettikten sonra bir ara bana dönerek anılarımı kayıt altına almamı istedi,

“Şu başından geçenleri oturup yazsana, ben de sana yardım ederim.”

“Yazamam, korkuyorum!”

Bu arada başka bir odada notalarına gömülü olarak çalışmakta olan Oranski de işini bırakarak sohbetimize katılmıştı;

“Bu hanım senin bahsettiğin kız mı?”

“Evet, sana sürekli bahsettiğim çilekeş Adile işte bu!”

Oranski bu defa bana döndü,

“Sana bir şey söyleyeyim kızım! Sen bu anıları bir an önce unutmak istiyor olabilirsin; ama tarihe, tarihçilere ve gelecek kuşaklara ileride çok lazım olacağını unutma!”

Bugün bu öğütleri yeterince dikkate almadığıma ne çok pişmanım! Çünkü şu an yazdıklarım, unuttuklarım veya unutmak istediklerimden arta kalanların sadece bir kısmı. Çünkü o dönemlerde öyle korkuyordum ki, bu korkularım anılarımı yazmama hiçbir zaman fırsat vermedi...

Aleksandır ve eşi Yanin bana Moskova’yı gezdiriyorlardı, her gün bir yerlerdeydik; ama her zaman birilerinin beni izlediğini düşünüyor ve her an tutuklanma korkusuyla hiçbir şeyden keyif alamıyordum, yine tiyatroya gittiğimiz bir akşam daha girişte mantomu vestiyere bırakacakken arkamdan tanıdık bir sesin bana dokunarak, *“Merhaba yardım edebilir miyim?”* diye seslendiğini duyuyordum, geriye döndüğümde ise karşımda Lubyanka’daki yardımcı duruyordu ve yanında yine kendisi gibi güler yüzlü bir kadın vardı. O anki durumumu anlatamam, müthiş derecede korkmuştum cevap bile veremedim Yanin’i çekiştirerek hemen oradan uzaklaştım. Yanin önce ne olduğunu anlayamamıştı; ama kendisine durumu anlattığımda, *“Artık bu psikolojiden kurtulmalısın,*

böyle yaşayamazsın!” diyordu, elbette ki benim yıllar öncesi Sohum’daki tiyatroda yaşadıklarımı bilemezdi, oysa ben o anı sanki tekrar yaşamıştım. Hemen eve gitmek istediysem de Yanin oyunun sonuna kadar beni bırakmadı, arada fuaye’deki afişlere bakarken yardımcı yine;

“Nasıl güzel mi?” diye çıkagelmez mi? Ne hale gelmiştim kim bilir, Yanin;

“Aman, bari bu kadar korktuğunu belli etme !” demek zorunda kaldı. Tiyatro bitinceye kadar diken üstünde oturdum, çıkışta yardımcı bana mantomu tuttu, ama yine de korkum geçmiyor, bitmek bilmiyordu... metroya giderken bile peşimizden geldiğini hissediyordum, sanki aniden karşıma çıkacak ve

“Buraya kadar!” diyerek beni tutuklayacakmış gibi düşünerek yürümeye çalışıyordum. Eve geldiğimizde olanları dinleyen Aleksandır,

“Yahu bu kadar korkulur mu? Demek ki adam seni beğenmiş, yanındaki de her halde annesiydi, seni ona bile gösterdiğine göre...” diye gülüyordu.

Artık korkudan eve kapanmıştım dışarı falan çıkamıyordum. Bir süre sonra Aleksandır eşine çıkışarak;

“Yeter artık eve kapandığınız! Bu kıza yarından itibaren her yeri gezdir, mesela en kısa zamanda mutlaka Tretyakov Galerisi’ndeki resim sergilerini dolaşın!” diye fırçayı basınca ertesi günü galeriye gittik, salonlardaki eşsiz güzellikteki tabloları seyrediyorduk ki Yanin koluma girerek korkulu bir sesle,

“Dila! Dikkat ettim şu adam galeriye girdiğimizden beri bizi izliyor!” diyordu, bitmeyen korkularım sayesinde sonunda ev sahibemi bile paranoyak yapmayı becermiştim, hemen eve döndük.

ŞAŞIRTICI BİR YOL ARKADAŞI

Bir aylık sürem dolunca kızımınla birlikte dönüş yolculuğuna koyulduk, vagondaki kompartımda kızımınla benim dışımda yaşlı bir denizci ve sessiz sakin oturan genç bir adam daha vardı. Başlarda her şey normaldi, ama giderek genç adamın herkesi sürekli izleyen tavırlarından (belki de ben öyle hissediyordum) ve yaşlı adamın aşırı gevezeliğinden oldukça rahatsız olmaya başlamıştım. Yaşlı denizci ayrıca arada bir vagondan çıktığımda kızıma bir sürü soru soruyormuş, kimdik, neydik, nereden gelip nereye gidiyorduk? Ancak, Leyla bu konularda kendisini uyardığım için ne söyleyeceğini bilemiyor, bu da meraklı adamın bizden şüphelenmesine yol açıyordu. İyice huzurum kaçmış bir halde Rostov'a kadar geldik, şansa bakın ki bu sıralarda yüksek Sovyet'e seçilecek milletvekillerinin seçimi yapılıyordu ve trende görevlilerin dolaştırdığı sandıklarda da oy kullanılabilecekti, bunu duyduğumda büyük bir telaşa kapıldım, karşımda her şeyden şüphelenen bir adam oturuyordu ve ben kimliği bile olmayan biri olarak nasıl oy kullanabilirdim? Hadi kullanmadım diyelim, bu durumu meraklı denizciye nasıl açıklayabilirdim. Birazdan yapılan duyuruda isteyenlerin trende, isteyenlerinde istasyonda oy kullanabilecekleri ilan edilince, istasyonda oy kullanacakmış gibi yapıp kompartımdan uzaklaşayım istedim; ama ihtiyar denizci bir hafife gibi peşimdeydi ve ben ne yapacağımı iyice şaşırmış durumdaydım, oysa "*Neden peşimde dolaşıyorsun?*" diye adama çıkışabilsem belki de çekip gidecekti; ama şu korku yok mu? Elimi kolumu bağlıyordu. Sonuçta ne numara yaptıysam da adam benim oy kullanmadığımı ve bir problemim olduğunu anlamıştı. Kompartımana geldiğim gibi yakama yapışarak yanımızdaki genç adama;

“Bu orospu oy kullanmadı, bu halk düşmanı hainin canını almak gerek! Ver bakalım dokümanlarını.” diyerek dokümanlarıma da el koyup uzaklaşıyordu. Kızım la birbirimize sarılıp ağlıyorduk, sessiz sakın oturan genç ise yanımıza gelerek polis kimliğini çıkarıp kendisini tanıttı ve *“Lütfen durumunu bana kısaca özetle!”* diye ricada bulundu. Tutumu bana korkuyla karışık bir güven vermişti, kim bilir belki de beni izleyip gerektiğinde tutuklamak için trene binmişti! Neyse, anlatabileceğim her şeyi hızla kendisine anlattım.

“Evet, bayağı kötü bir durum; ama endişe etmene gerek yok!” diyerek yanımdan ayrıldı, uzunca bir süre sonra geri döndüğünde başıma bela olup ilk istasyonda beni polise ispiyonlamayı düşünen adamı sarhoş ettikten sonra dokümanlarımı almış ve adamı birileriyle de kavga ettirdikten sonra trenden attırmıştı. Buna rağmen korkum geçmemiş aksine daha da artmıştı, acaba beni ne zaman tutuklayacak? diye düşündüğüm bir çekist le yolculuk yapıyordum.

Tren Kuzey Kafkasya’ya geldiğinde bundan sonra demir yolu hattında bir arıza olduğu için ancak Bakü üzerinden gidebileceğimiz duyurusu yapıldı, bu, yolumuzun iki gün daha uzaması demekti, üstelik bir de Tiflis’den geçecektik. Bakü’ye geldiğimizde tüm erzakımız bittiğinden sıkıntılıydım; ama genç çekist;

“Çocuğa ben göz kulak olurum, siz gidip ihtiyaçlarınızı tedarik edebilirsiniz,” deyince istasyonda biraz alış veriş yapabildim. Tren tekrar hareket ettiğinde yol arkadaşşıma bu zamana kadar nereye gittiğini sormamış olduğumu fark ettim,

“Gudauta’ya tatile gidiyorum.”

“O zaman benden sonra ineceksiniz.”

Sonunda Sohum’a gelmiştik, her tren geldiğinde arkadaşlarıyla birlikte bizi karşılamaya koşan annem yine istasyondaydı. Çekist eşyalarımı indirmeme yardım ettikten

sonra Leyla'yı da trenden indirmişti, yolun sonuna geldik, her halde şimdi beni tutuklayacak! diye düşünürken o,

“ Bu hanımefendilerin hangisi annen? ” diye sordu.

“İşte bu!” diyerek annemin boynuna sarıldım, çekist ise annemin elini sıkarak;

“Hanımefendi, kızınızla gurur duymalısınız! Onun yerinde bir başkası olsaydı bu yolculuğu tamamlayamazdı, kızınız çektiği tüm sıkıntılara ve acılara rağmen dimdik durabilen cesur bir kadın!” dedikten sonra yanağıma bir öpücük kondurarak trene döndü.

İşte o anda korkularımdan kurtulduğumu hissettim, demek şansım dönmüştü, çünkü Rostov'da bu gence değil de başka bir çekiste rastlasaydım şu an ben hapiste kızım da kimsesiz çocuklar yurdunda olurdu ve kendimizi temize çıkarmamız Allah bilir kaç yılımızı alırdı. *“Böyle çekistler de varmış !”* diyerek evin yolunu tuttuk...

NORMAL YAŞAMA DÖNÜŞ

Dönüşümden bir kaç saat sonra eve gelen polisler Nuri Arşba'nın beni beklediğini söyleyince hemen gittim, daha içeri girer girmez;

“Kimin sevgilisinin sen oralarda?” diye sordu.

“Ne sevgilisi?”

“O zaman nasıl oluyor da Moskova'dan senin için telefonlar geliyor?”

Bu sırada odaya giren diğer iki kişi de benimle gayet sert bir tonda konuşmak istediler

“Sen kime sordun da bizden habersiz Moskova'ya gittin?” diye avazları çıkarcasına bağırıyorlar, ancak ben Lubyanka'da bana söylendiği üzere cevap bile vermiyordum. Ne kadar korkutmaya çalıştılsa da pabuç bırakmadım, çünkü saklamaya çalışsalar da aslında kendilerinin bir şeylerden korkmakta olduklarını açıkça hissediyordum. Nuri;

“Moskova’da kimle görüştün, sana kim yardımcı oldu?” sorularına benden yanıt alamayınca birden süt dökmüş kediye dönmüştü.

“Bizi Moskova’dan arayıp talimat verdiler, hemen polis müdürüne gidip geçici oturma izinli pasaportunu al, kendisi seni bekliyor.”

İlk pasaport alışımda eşim beni kendi soyadıyla kaydettirmişti ama politik gücü olduğu için kimse ayrıntılar üzerinde durmamış bu yüzden durum ne yabancılar şubesine bildirilmiş ne de prosedür tamamlanmıştı, şimdi bu problemler tekrar ortaya çıkıp bir sürü bulamayacağım belge istendiyse de pasaport şubede çalışan ve annemin uzaktan akrabası olan Nikolay Ketsba işten atılma riskini de göze alarak pasaportumu hazırlayıp elime tutuşturuverdi.

Kimliğime kavuşunca arkadaşlarım artık enstitüye girip bitirmem için hiçbir engel kalmadığını öne sürerek baskı uygulamaya başladılar. İlk zamanlar biraz direnmeye çalışsam da sonunda arkadaşlarımın ısrarı sonuç verdi; ancak bu kez başka bir problem ortaya çıktı; enstitüde eğitim artık Gürcüce verilmeye başlanmıştı, çünkü Abhazya’da tüm eğitim Gürcüleştirmeye çalışılıyordu, bu plan çerçevesinde Abhaz okulları kapatılmış ve Abhazca konuşmak bile cesaret işi haline gelmişti. (*Kapatılan Abhaz okulları ancak Stalin ve Beria döneminin sona erdiği 1955 yılından sonra tekrar açılabilirdi.*) Ben de Gürcüce bilmediğime göre yapacak bir şey yoktu, ancak arkadaşlarım tarih bölümünde derslerin Rusça olduğunu ve o bölümde okuyabileceğimi öğrenince son anda o bölüme başvurdum. Hayatı boyunca fen bilimlerine ilgi duyan biri şimdi zorunlu olarak tarih okuyacaktı. Enstitüdeki kaydımı yenilemem de hayli problemlili oldu, çünkü oradaki kayıtlarda “Cihoglu” olarak gözükiyordum, oysa şimdi elimdeki pasaportta ise “Abbasoglu” idim. En sonunda konuyu mahkemeye taşıyıp eski öğretmen ve okul arkadaşlarımın da şahitliği ile Cihoglu

ve Abbasoğlu'nun aynı kişi, yani ben olduğumu mahkemeye tescil ettirerek bu sorunu çözebildim. Artık Sohum Pedagoji Enstitüsü tarih bölümüne girmiştım; ancak arkadaşlarıma yetişmem için çok çalışmam gerekiyordu, öyle de yaptım, notlarım biri hariç gayet iyiydi, bir öğretim üyesinden ne yapsam da not alamıyordum, sonunda dayanamayıp enstitü direktörüne şikayet ettim, adamın savunması çok ilginçti;

“Bunun adı ne? Adile. Soyadı? Abbasoğlu. Nereli? İranlı. Baba adı? Şahbas. Peki Şahbas kim? Gürcü halkının kanını içen Acem hükümdarı. Bu kadına ölsem de iyi not vermem!”

Adama bakın. 1571 deki İran hükümdarı Şah Abbas'ın hesabını bile benden soruyordu...

1956 senesinde eşim sürgün cezasını tamamlayarak geri döndü. Ancak işinde son derece uzman biri olmasına rağmen oturma izni alamadığı için iş bulamıyordu. Oturma izni vermeyen kişi de belliydi, belalımız Platon Arşba! Bir gün gözümü karartarak Platon'un odasına daldım ve

“Kocama oturma izni vereceksin!” diye bağırdım.

“Vermiyorum!” cevabını verince de bu defa öfkeden deliye dönmüş bir halde masasına vurarak :

“Bütün bunları zamanında seni reddettim diye yapıyorsun; ama seni uyarıyorum! Benim sabrımı taşıрма, hiçbir şey yapamazsam bile kendimi aracının altına atarak öldürtürüm. Ama ben öldükten sonra da ölümümünden Platon Arşba sorumludur diye yazdığım not çoktan gerekli yerlere ulaşmış olur ve sen bu dünyada girecek delik bile bulamazsın!” diye bağıırıyordum.

Platon'un şaşkınlıktan ağzı açık kalmıştı, bir tek kelime bile söylemesine fırsat vermeden kapısını şiddetle çarpıp dışarı çıktım. Ama kapıdan çıktığım anda yardımcısıyla burun buruna gelmişim, meğer kulağı kapıda bizi dinliyormuş, hiç beklenmedik bir anda beni karşısında

görünce ne yapacağını şaşırması eli ayağına dolanmıştı, sadece hafifçe tebessüm ettikten sonra sessizce “*bravo!*” diyebilirdi. Eve döndüğümde kimseye bir şey anlatmama bile fırsat kalmadan polis gelmiş, eşimle birlikte pasaport şubesine gitmemiz gerektiğini söylüyordu. Böylece eşim de oturma izni almış oldu, hemen ardından da Endüstri Meslek Okulu’nda öğretmen olarak göreve başladı ve zamanla öyle başarılı oldu ki gazete haberlerine bile konu oldu. Ben de 1957 yılında pedagoji enstitüsünü üstün başarıyla bitirdikten sonra aynı enstitünün arşiv bölümünde işe başladım, kısa sürede harap durumdaki arşive bir düzen ve intizam getirerek canla başla çalışmaya başlamıştım, bu arada iş arkadaşlarımla da ilişkilerim çok iyiydi ve hepsinden saygı ve sevgi görüyordum, ancak uzun sürmeden enstitü sekreteri parti üyesi olmadığım ve Gürcüce bilmediğim gerekçesiyle arşivdeki görevimden alınarak felsefe laboratuvarına “*laborant*” olarak atandığımı bildiriyordu. Anlaşılan arşiv bölümündeki planları için güvenilmez bulunmuştum, hemen ardından Gürcistan’dan getirilen parti üyesi bir bayan bu göreve başlatıldı.

ÖLDÜRÜCÜ GEÇMİŞ

Başımızdan geçenler sadece biz büyüklerin değil çocuklarımızın minik dünyalarında da telafisi mümkün olmayan derin izler bırakmıştı, onları okula gönderirken motive etmek için “*Eğer başarılı olamazsanız bizi tekrar sürerler!*” derken meğer bilmeden çocuklarıma ne büyük bir kötülük yapıyormuşum. Kendi derdimden dolayı küçük yaşlarına rağmen çocuklarımızın da bizimle aynı acıları, korkuları ve eziyetleri yaşadıklarını fark edememiştim. Oysa kişiliği daha yeni oluşmaya başlayan yavrularım için bu büyük bir travmaymış, ne yazık ki evlatlarım bunu hayatlarının her döneminde yaşamak zorunda kaldılar. 1953

yılında sokakta top oynayan çocuklar parti sekreteri Getiya'nın camını kırıp kaçıktıklarında bile sorumlusu onları çok uzaklardan seyreden oğlum Edik oluyordu. Getiya, oğlumu yakaladığı gibi yalvarmalarına ve ilgisi olmadığını söylemesine bakmadan emniyetteki çocuk şubesine götürüyor orada “*Soyadın ne?*” sorusuna “*Abbasoğlu*” cevabını alınca da kudurarak;

“*Bu şehirde halâ soyadı “oğlu” olanlar yaşıyor mu?*” diye bağıırıyormuş.

Olayı haber alıp polise gittiğimizde zavallı Edik bir kenarda ağlayarak duruyor başındaki polisler de var güçleriyle ona bağıırıyorlardı, çocuk beni gördüğü gibi “*anne!*” diye koşmak istediye de saçlarından tuttıkları gibi sürükleyerek köşesine fırlatıyorlardı. Öyle ya! O halk düşmanı bir ailenin çocuğuydu! Ardından tüm Pioner’leri (izci) emniyete toplayıp çocuğumu onlara kötü örnek olarak teşhir ediyorlardı. Okuldaki durum da farklı değildi, hiç ilgisi yokken “*çimlere bastın!*” diyerek tüm öğrencilerin içinde azarlayıp tartaklıyorlardı. Oğlum artık herkesten ve her şeyden korkuyor, okula gitmekten nefret ediyordu.

1958 yılına geldiğimizde de annemin kiracısı ile başımız belaya giriverdi. İkinci dünya savaşından bir kolunu kaybederek dönen Gürcistanlı bir genç annemden yalvar yakar bir odasını kiraya istiyor ve sonunda annemi 1958 yılına kadar süren bir kontrat yapmaya ikna ediyordu. Bir ara sağda solda bizimle ilgili bilgi edinmeye ve sürgüne gönderilip gönderilmediğimizi öğrenmeye çalıştığını bazı yakınlarımız haber aldıklarından “*Koynunuzda yılan beslemeyin!*” uyarısında bulunmuşlardı; ama annem o kadar iyi niyetli ve yardımseverdi ki, hiçbir şeye kulak asmadan genç adama kol kanat geriyor, ona evladımıymış gibi yardımcı oluyordu, hatta evlendiğinde yatak yorganlarına varıncaya kadar her şeylerini onlara annem veriyordu. Bir süre sonra yakınları bu genci bir kuruluşa müdür yaptılar, ardından da

bir okula direktör. Zaten o dönemde bir yere müdür olmak için sadece Gürcü olmak yeterliydi. Kiracımız makam sahibi oldukça havalara girmeye başlıyor ve en sonunda kira kontratının bitimine yakın anneme, “*Beni buradan hiç bir güç çıkaramaz,*” diye dikleniyordu, bu da yetmiyor ve utanmadan, “*İster misin kızın tekrar sürgüne gönderilsin?*” diye tehdit de ediyordu. Bu cevabı duyduğumda öfkeden kudurarak yakasına yapışıp; “*Ben oralara gittim ve geri de geldim; ama sen bir gidersen asla gelemezsin!*” diye bağırdım, oğlum Edik’te diğer yandan, “*Büyük annem senin kirlilerini bile yıkadı, şerefsiz nankör!*” diye bağıyor; ama o utanmaz, oğluma dönüp içine kapanıklılığı dolayısıyla da aşağılamaya çalışarak, “*Sen sus, deli!*” diye laf yetiştiriyordu. Sonunda annemi belediyeye çağırdılar, adamın her yerde akrabaları olduğu için seferber olmuşlardı, belediye görevlileri annemden kiracısının oturduğu yeri ona devretmesini istiyorlar; ama hayır cevabını alınca da;

“*Hey, Abhaz cadısı! Sen bizim toprağımızda yere bastığına şükretmiyorsun da, bir de hayır mı diyorsun?*” diye bozuk atıyorlardı.

Daha bir süre önce yalınayak Abhazya’ya gelen dünkü çulsuzların bu gün ülkemizden “*Bizim toprağımız*” diye bahsetmeleri çok sabırlı olan annemi bile çıldırtıyor ve bu sözü sarf eden kişiye “*wıtabgataayt!*” (bulunduğun yer dibe göçsün) diye beddua ediyordu.

Aradan birkaç gün geçmeden, annemin beddua ettiği kişinin ölüm haberi geldi. Tesadüf eseri adamın ölümü tam da annemin bedduası gibiydi, adam misafirlikte bulunduğu yerde zıbarıncaya kadar içtikten sonra biraz hava almak için balkona çıkmış ve balkon da aniden çökünce cehennemi boylamıştı. Zavallı annem, kendisine bu kadar kötülük düşünen adama bile acıyor, gidip gelip “*Adamcağız bedduam yüzünden öldü!*” diye kendisini suçluyordu.

Başından beri ailemizin suçlanmadığı hiç bir şey kalmamıştı. Önce yabancı olduğumuz için ajanlıkla, daha sonra burjuvalıkla, ondan sonra halk düşmanlığıyla, yetmedi Lakoba ailesiyle birlikte yöneticileri yok etmeye çalışan haydutlardan olmakla, yani her şeyle suçlanmıştık, bir kez sürgünü yaşayıp döndükten sonra eşim ikinci kez sürgüne gönderilmiş, biz de sürgünün kıyısından zar zor dönebilmiştik. En çok hazmedemediğim şey ise tüm bunlarda sonra birazcık huzura kavuşuruz diye umutlanırken bu kez de “*Abhazya’da Abhaz olduğumuz için*” suçlanıyorduk. Stalin ve Beria rejimi Abhazya’yı Gürcülerle doldurmuş ve onların ürünü olan Gürcü nasyonalizmi kendisinden olmayana nefes aldırılmaz olmuştu. Öylesine ahlaksız ve öylesine pervasızdılar ki deli olmamak mümkün değildi. Kendimize ait olan evimize bile zorla girip odalarımıza yerleşen bu insanlar, utanmadan “*ulusal*” konularda bizimle kavgaya varan tartışmalara giriyorlardı. Onlar öylesine çoğalmışlar, bizler de o kadar yok edilmiştik ki öz vatanımızda denizde damla gibi kalmış, ev sahibi olduğumuz yerde misafir konumuna düşmüştük. Bu durum oğlum Edik’in psikolojisini bozmuştu o artık herkesi Gürcü KGB’sinin ajanı ve kendisine baskı uygulaması muhtemel olan potansiyel bir düşman olarak algılıyordu. Her şeye rağmen bir süre önce tekrar açılan 10. Abhaz Okulu’nu bitirdi. (oğlumun kaydını oraya aldırmiştık) Fizik-Matematik Fakültesine girdi. Edik çok başarılı bir öğrenciydi en zor matematik problemlerini ezberden çözen müthiş bir zekası olduğundan hocaları ona “*Küçük Evklidom (Öklit)*” adını bile vermişlerdi. Tam onu yüksek lisans için Abhazya dışına gitmeye ikna etmiştik ki annem hayatını kaybetti. Annemin ölümü hepimiz için büyük bir acı oldu ve oğlum eğitime devam etmeyi bir kenara atarak enstitüde çalışmaya başladı, ancak yavaş yavaş her şeyden soğumuş ve tamamen içine kapanmıştı. İki yıl sonra işinden de ayrıldı, sık sık “*Anne seni rahat ettirmek istiyorum,*” diye hayatına son

vermek istiyordu, artık oğlumun benim yaşadıklarım ve kendisine istemeden yaşattıklarım sonucu ruh hastası olduğunu kabul etmek zorundaydım, onu dönemin en iyi doktorlarına götürdüm, ünlü Profesör Rohlin'in oğlumun hastalığının erken teşhisi durumunda çok kolay tedavi edilebileceğini; ama maalesef çok geç kalınmış olduğunu söylemesine rağmen tedavisine sonuna kadar ara vermeden devam ettim. Hastalığın nedeni küçük yaşta yaşadığı psikolojik ve fiziki travmalardı, artık tüm aile el birliği ile kendisini mutlu etmeye çalışıyor, en bulunmaz ilaçları bile temin edip az da olsa rahat bir nefes almasını sağlamaya çalışıyorduk. Hatta bir ara tamamen düzeldi diye düşünmeye başlamıştık ki Gürcü-Abhaz savaşının başlaması tüm hayatımızı tekrar alt üst ediverdi.

Bu arada eşimi unuttum. İvan da görevli olduğu okulda çok başarılı olduğu halde kariyerinde hiçbir ilerleme sağlamasına izin verilmiyordu, Gürcistan'dan getirilerek okul direktörü yapılan şahıs kocamı kışkandığı için sürekli önünü kesmeye çalışıyor ve dersleri Gürcüce kapsamına alarak eşimi artık ders veremez hale getiriyordu. Aynı şey eşimin çalıştığı bir başka enstitüde de söz konusuydu, kısaca eşimin maaşı iyice kırılarak eline üç kuruş geçmesine bile izin verilmiyordu. Bu direktör daha sonra ünlü "*Sukhumprigor*" fabrikasına müdür oluyor ve eşimi de yanında götürüyordu, elbetteki amacı eşimin bilgi, beceri ve tecrübesinden yararlanmak ve bunun cakasını satmaktı. Gerçekten de öyle oldu, sürekli eşimi gölgede bırakıyor yaptıklarıyla da böbürlenerek kısa zamanda şöhret oluyordu. Ancak eşim ne yazık ki bu duruma daha fazla tahammül edemeyerek patladı, beş para etmez birinin bir asalak gibi kendisini sömürmesine daha fazla izin veremezdi, tüm arkadaşlarını toplayarak durumunu anlattı ve işinden ayrılarak eve döndü. Ama o sessiz ve sakin insan o kadar üzülmüştü ki daha o gece kısmi

bir felç geçirdi ve ertesi günü, yani 20 Mayıs 1975’de hayatını kaybetti...

Kızım Leyla 1979 senesinde evlendi. Kısa bir süre sonra da torunum Yançık’i kucağıma alma mutluluğuna eriştim. Bu sıralarda hem çalışıyor hem de öğrencileri üniversiteye hazırlıyordum, ama artık sağlığım elvermediği için 1980 yılında kendimi emekliye ayırdım. Oğlumun sağlığı da çok kötüydü ve arada sırada dalıp gidiyor, kendine geldiğinde bir medyum gibi gelecekten haber veriyordu. O dönemlerde söylediklerini bugün bile hatırlarken tüylerimizin diken diken olduğunu hissediyoruz.

“Burada Abhaz’ların zaferiyle sonuçlanacak olan büyük bir savaş olacak!” diyordu. Oğlumun kehaneti uzun süre geçmeden gerçekleşti ve yıllardan beri ülkemizde her yeri işgal etmiş bulunan komşularımız bizleri yok etmek için acımasız bir savaş başlattılar. Bizler için yine açlık, soğuk, korku, ölüm ve sıkıntı dolu günler başlıyordu... ve savaş sonrası yanmış yıkılmış bir ülkede oğlum yavaş yavaş eriyip gidiyordu, ne ilaç vardı ne de doktor! İnsanlarımız en temel insani ihtiyaçlardan bile yoksun bırakıldıkları bir ambargo cenderesinde kıvranıyorlardı.

Tüm bunlara isyan ettiğim bir gün oğlum, *“Anne beni dert etme! Ben 27 Şubat 1997 günü sabah 10’da hayata veda edeceğim!”* diyor ve gerçekten de iki ay kadar sonra dediği gün ve saatte aklı başındayken kollarımın arasında ruhunu teslim ediyordu...

Torunum Yançık’i ise savaş başladığında küçük olduğundan Moskova’daki yakınlarımıza göndermiştik, savaştan sonra geri döndüğünde doğup büyüdüğü şehri tanımakta güçlük çekiyordu, bir süre sonra okullar açılınca her şey normale döner diye düşünüyorduk ama yanılıyormuşuz, okullarda yeterli öğretmen ve ders araç-gereçleri olmadığından çocuklar sokaklardaydılar. Orada gördükleri ise savaş sonrası bir ortamda görülebilecek üç

şeyden ibaretti, silah, talan ve uyuşturucu. 17 yaşına basan torunum yoldan çıkmanın eşiğine gelmişti bu yüzden yakınlarımızın yardımıyla onu derhal Petesburg'a gönderdik, Yançık orada eğitimini tamamladı ve hukuk fakültesini bitirerek pırıl pırıl bir hukukçu oldu.

O artık hepimizin tek umudu!..

SON SÖZ YERİNE...

Çok önemli biri anılarımı okuduktan sonra;

“Tüm bunlar doğru mu?” diye soruyordu. Birkaç saniye ne diyeceğimi bilemeden öylece kalakaldım ve *“Bende hiç yazar tipi var mı? Eğer bunları kafamdan uydurabildiysem demek ki olağanüstü bir yeteneğim varmış!”* diyebildim.

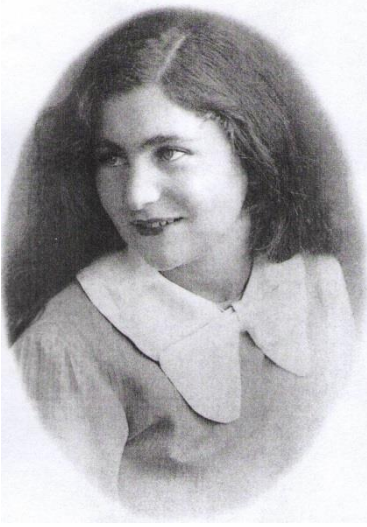
Evet! Bu kitaptaki her kelime, her satır tamamen doğru. Yazdıklarımın hemen hepsi ya benim, ya da son derece yakınımıdaki insanların bizzat yaşadıkları. Zamanla bazı isimleri belki unutmuş olabilirim; ama olaylar ve tarihleri bugün bile çok net hatırlayabiliyorum. Ancak yeri gelmişken, bazen kendi kendime başımdan geçen her şeyi, tüm geçmişimi artık unutmalı mıyım acaba? diye sormaktan kendimi alamadığımı da açık yüreklilikle belirteyim.

Geçmişim!.. her yerde, her zaman, en büyük engelim geçmişim oldu. O geçmiş yüzünden istediğim okulda okuyamadım, istediğim yerde, istediğim işte çalışamadım, yapabileceklerimin çoğunu onurumdan taviz vermeyip boyun eğmediğim için yine geçmişim yüzünden yapamadım. Belki de en acısı, bu geçmiş çocuklarımın hayatını da cehenneme çevirdi. Ancak herşeye rağmen, her gün, her saat, her saniye, insan olmanın hakkını vermek ve onurumuzu korumak için tüm güçlükleri yıkılmadan göğüslemek zorundaydık.

Hepimizin kendimize özgü bir yaşamı var ve bu yaşam bazen çok ağır ve trajik olabiliyor. Bu durumda tek çıkar yol unutmak mı? Hayır! geçmiş unutmak kendini unutmak gibidir.

Bu yüzden, yaşadığın sürece asla geçmişinden kopamaz ve asla unutamazsın.

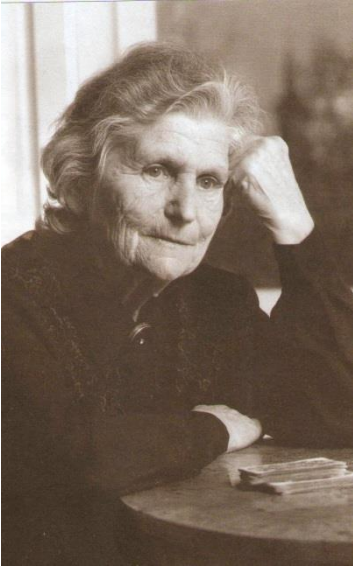
Asla!...

16.yaş

1937 senesi

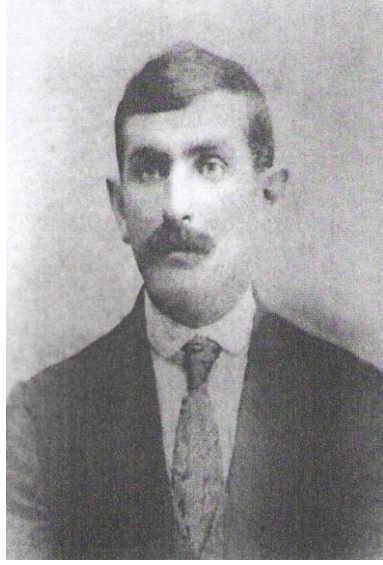
2000 yılı

Eşim Emdi (Hemdi)

Annem Asiye

Babam Şahbas Abbasoğlu

Annem ve ben, 1920'li yıllar

Murat dayım, eşi Leyza ve annem

Babaannem Gülfidan Kervaloğlu

Dedem Yahya Kerbolay Abbas

Sohum'daki baba evimizin günümüzdeki durumu....

Rıza Amcam

Halam Nergiz Caferzade

Katya halam

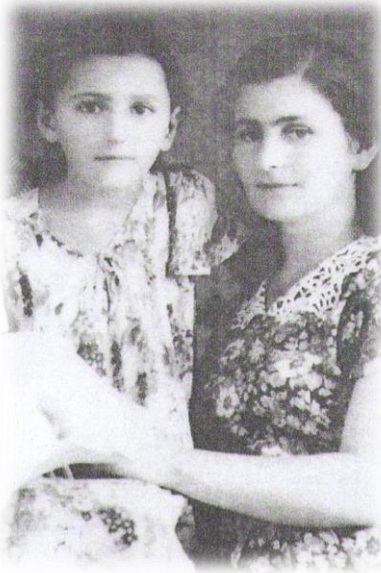
Katya halamın kızı Genusa ile

Eşim İvan Vasiliyadi

Oğlum Edik

Kızım Leyla ile

Kızım Leyla

Anastasiya Pavlovna Zuyev

Lili Çikovani

Abhaz şair Kazım Agumaa

Vasili Lakoba

Nestor Lakoba

Nestor'un annesi Şahusna

İvan Demircipa

*Nina ve Lavrenti Beria'nın
Nestor'un naaşına koydukları
çelenk "yakın dostumuz ve
yoldaşımız Nestor" yazıyor...*

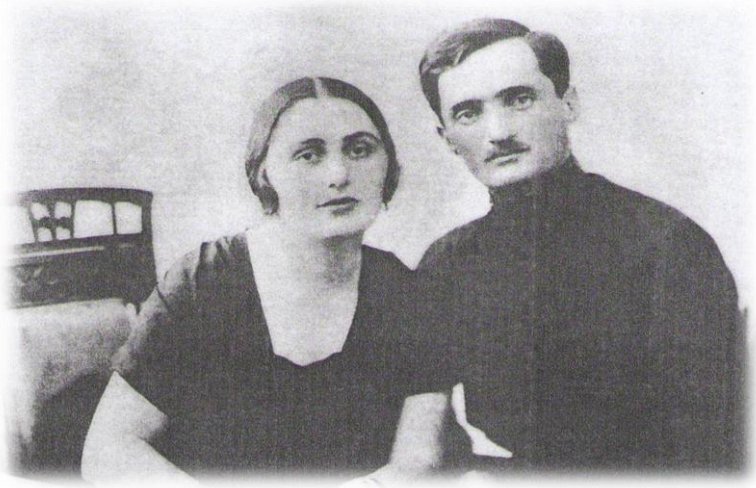
Naziya, ben ve kayınbiraderim Musto

Sariya, Lutfi'nin eşi Olga, ben ve Naziya

Güzeller güzeli Sariya...

Sariya ve Nestor

Kız arkadaşlarımla birlikte... sağ alttaki en iyi arkadaşım Anya

Matilda Vafyadı

Rauf Lakoba

Öğrenci Nestor

Partizan Nestor

Devrimci Nestor

Devlet adamı Nestor

Sariya, Rauf ve Nestor...

Sariya oğlu Rauf ile....

Mihail'in oğlu Nikolay, daha 18 yaşındayken. Öldürülmeden hemen önceki resmi

*Vasili Lakoba'nın oğlu Tengiz
tutuklanmadan önce. 1939*

*Sariya, Vasili Lakoba
ve Emdi (Hemdi)Cihoglu*

Nestor, Stalin, Mikoyan ve Orconikidze

Petrovskiy, Nestor, Kalinin ve Maxaradze Sohumi-1936

San Remo – Ritza – Oteli

O zamanın "Dünya Tütün Şirketi" binası. Günümüzde Sohum belediye başkanlığı

Aloizi Tiyatrosu'nun (günümüzde Abhazya Devlet Tiyatrosu)giriş kapısı

Samuridi'lerin villası (günümüzde Abhaz Araştırmaları Estitüsü)

Smetsky rezidansı (günümüzde Abhazya Cumhurbaşkanlığı köşkü)

Stephanidilerin Sohum'daki villası (Prospekt bulvarı üzerinde)